

การสื่อสารพุทธศาสนาจากมูลนิธิการศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชั่นวาย

วรรณรัช ประเสริฐ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (นิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ)
คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

2560

การสื่อสารพุทธศาสนาจากมูลนิธิการศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอร์เรชันวาย
วรรณรัช ประเสริฐ
คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์..........อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ดร.บุหงา ชัยสุวรรณ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (นิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์..........ประธานกรรมการ
(ดร.พรพรรณ ประจักษ์เนตร)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์..........กรรมการ
(ดร.ธাত্রี ใต้ฟ้าพล)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์..........กรรมการ
(ดร.บุหงา ชัยสุวรรณ)

ศาสตราจารย์..........คณบดี
(ดร.ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ)
กรกฎาคม 2561

บทคัดย่อ

ชื่อวิทยานิพนธ์	การสื่อสารพุทธศาสนาจากมูลนิธิการศาสนาสู่พุทธศาสนิกชน เจนเนอเรชันวาย
ชื่อผู้เขียน	นายวรรณรัช ประเสริฐ
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (นิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการสื่อสาร)
ปีการศึกษา	2560

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาการสื่อสารพุทธศาสนาจากมูลนิธิการศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะของมูลนิธิการศาสนาที่ทำการสื่อสารพระพุทธศาสนา ศึกษาวิธีการสื่อสารพระพุทธศาสนา ศึกษาการรับรู้การสื่อสารและการมีส่วนร่วมในการสื่อสารพระพุทธศาสนาของกลุ่มคนเจนเนอเรชันวาย โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) พร้อมทั้งเก็บข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบในกระบวนการสื่อสารและกิจกรรม ของหอจดหมายเหตุ พุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ 3 คน กับ เสถียรธรรมสถาน แห่งละ 3 คน รวม 6 คน และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับกลุ่มคนเจนเนอเรชันวาย (Generation Y) ที่เข้าร่วมหรือเคยเข้าร่วมกิจกรรม ของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ 2 กลุ่ม ๆ ละ 7 คน และ เสถียรธรรมสถาน จำนวนแห่งละ 2 กลุ่ม ๆ ละ 7 คน รวม 28 คน

ผลการวิจัยพบว่าลักษณะของมูลนิธิการศาสนาทั้ง 2 แห่ง เป็นสถาบันทางศาสนาที่ไม่ได้หวังผลกำไร และยังเป็นสถาบันทางศาสนาที่มีรูปแบบของกิจกรรมที่หลากหลาย ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถเลือกเข้าร่วมกิจกรรมได้ตามจริตนิสัยของตน โดยทั้ง 2 สถาบันนี้มีการวางแผนงานชัดเจน และมีการวางแผนการใช้สื่อใหม่เข้ามาร่วมในการสื่อสารไปยังกลุ่มเป้าหมายที่คล้ายคลึงกัน รวมถึงวิธีการสื่อสารพระพุทธศาสนาที่ทั้ง 2 สถาบันนำมาประยุกต์ใช้ สื่อสังคมออนไลน์ เป็นสื่อกลางในการสื่อสารและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารไปสู่ผู้รับสารได้อย่างรวดเร็ว และหนึ่งในกลวิธีที่ได้ผลคือ การใช้สื่อบุคคลในการถ่ายทอดธรรมะแบบปากต่อปาก โดยพระสงฆ์สาวกหรือบุคคลที่น่าเชื่อถือ นำเลื่อมใส เป็นผู้ถ่ายทอดธรรมะไปสู่พุทธศาสนิกชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสถาบันทางศาสนาทั้ง 2

(4)

แห่งยังเปิดโอกาสให้ผู้ที่มาเข้าร่วมกิจกรรมได้แสดงความเห็น สอบถามข้อสงสัยต่าง ๆ ได้ ทำให้มีผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรม และมีปฏิสัมพันธ์ในกิจกรรมทางศาสนา

ABSTRACT

Title of Thesis	Communication in Buddhism from Religious Foundation to Generation Y Buddhists
Author	Mr. Wannatouch Prasert
Degree	Master of Arts (Communication Arts and Innovation)
Year	2017

This research aims to study communication on Buddhism from religious foundations to generation Y Buddhists which use 3 objectives to study the religious foundation characteristic of communication in Buddhism to Generation Y Buddhists, strategy of communication in Buddhism and perception, participation of communication in Buddhism to generation Y Buddhists by qualitative research methodology with data collecting by documentary research, in-depth interview from 3 officers' Buddhadasa Indapanno Archives and from 3 officers' Sathira Dhammasathan. For 2 focus groups, 7 for each group, together 14 Generation Y Buddhists in Buddhadasa Indapanno Archives activities and 2 focus groups, 7 for each group, together 14 Generation Y Buddhists in Sathira Dhammasathan.

The research result was found that both of religious foundations are nonprofit religious institutes and have several religious activities which the participants are able to join in activities by habit. Both of religious institutes have well strategy and plan to effectively apply the new media to communicate with the target, the generation Y Buddhists. One of well strategies is getting person media with Dhamma knowledge to communicate to the generation Y Buddhists which can make them effectively participate and have interaction in religious activities.

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ ผศ.ดร.บุหงา ชัยสุวรรณ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ งานศึกษาวิจัยในหัวข้อ “การสื่อสารพุทธศาสนาจากมูลนิธิการศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย” ซึ่งท่านได้คอยให้คำปรึกษา ตลอดจนคำแนะนำในการแก้ไขปัญหา รวมถึง ผศ.ดร.ชาตรี ใต้ฟ้าพูล คณะกรรมการเป็นผู้ช่วยชี้แนะในข้อคิดเห็นและประเด็นต่าง ๆ รวมถึง ผศ.ดร.พรพรรณ ประจักษ์เนตร ประธานกรรมการ ผู้ให้คำแนะนำรวมถึงแนวทางในการทำงานวิจัยให้มีความสอดคล้อง และตรวจสอบสิ่งที่ขาดตกบกพร่องในงานวิจัยฉบับนี้

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และเจ้าหน้าที่ของเสถียรธรรมสถาน ทุกๆ ท่านสำหรับความเอื้อเฟื้อ และความเมตตาในการให้สัมภาษณ์เชิงลึกข้อแนะนำ ข้อมูลต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานวิจัยฉบับนี้

และขอบคุณผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่มทุก ๆ ท่าน ที่ได้ให้ข้อมูลในการสนทนากลุ่มที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยนี้

นายวรรณรัช ประเสริฐ

กรกฎาคม 2561

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(6)
สารบัญ	(7)
สารบัญตาราง	(9)
สารบัญภาพ	(10)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 ปัญหาคำวิจัย	9
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	9
1.4 ขอบเขตการวิจัย	10
1.5 นิยามศัพท์	10
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	11
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
2.1 บริบทการนับถือพุทธศาสนาในประเทศไทย	12
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พุทธศาสนา	17
2.3 แนวคิดการนำกระบวนการสื่อสารในพุทธศาสนา	25
2.4 ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล	36
2.5 แนวคิดการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ	45
2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วม	51
2.7 ลักษณะประชากรกลุ่มเจาะเรchner	60
2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	63
2.9 กรอบแนวความคิดในการวิจัย	67

บทที่ 3	ระเบียบวิธีวิจัย	68
3.1	แหล่งข้อมูล	69
3.2	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	71
3.3	การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย	72
3.4	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	73
3.5	การวิเคราะห์ข้อมูล	73
บทที่ 4	ผลการวิจัย	74
4.1	การศึกษาลักษณะของมูลนิธิการศาสนาที่ทำการสื่อสารพระพุทธศาสนา สู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชั่นวาย	74
4.2	การศึกษากลวิธีการสื่อสารพระพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชั่นวาย	81
4.3	การศึกษาการรับรู้การสื่อสารและการมีส่วนร่วมในการสื่อสารพระพุทธศาสนา ของกลุ่มคนเจนเนอเรชั่นวาย	128
4.4	ประมวลผลการวิเคราะห์ข้อมูล	145
บทที่ 5	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	153
5.1	สรุปผลการวิจัย	154
5.2	อภิปรายผล	159
5.3	ข้อเสนอแนะ	163
บรรณานุกรม		165
ภาคผนวก		172
ภาคผนวก ก	แบบบันทึกข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ	173
ภาคผนวก ข	รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Performance)	175
ภาคผนวก ค	รายชื่อผู้ร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group)	177
ภาคผนวก ง	แบบคำถามนำการสัมภาษณ์เชิงลึก (Guideline Interview Questions for In-depth Interview)	180
ภาคผนวก จ	แบบคำถามนำการสัมภาษณ์การสนทนากลุ่ม (Guideline Interview Questions for Focus Group)	184
ประวัติผู้เขียน		187

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1	สื่อที่หอจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญโญกรุงเทพฯ เลือกใช้ในการสื่อสาร 87
4.2	สื่อที่เสถียรธรรมสถานเลือกใช้ในการสื่อสาร 110
4.3	เปรียบเทียบการสื่อสารพุทธศาสนาระหว่างสมัยพุทธกาลกับยุคปัจจุบัน 150
4.4	การวิเคราะห์ผลข้อมูลเปรียบเทียบการสื่อสารพุทธศาสนาของสถาบันทางศาสนา ระหว่างหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และเสถียรธรรมสถาน 151
4.5	รูปแบบการสื่อสารพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชั่นวาย ระหว่าง หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และเสถียรธรรมสถาน 152

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 ตัวอย่างภาพความเชื่อและพิธีกรรม	14
2.2 แบบจำลองการสื่อสารความหมายระหว่างบุคคล	39
2.3 แบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล	40
2.4 แหล่งสาร เข้ารหัสสาร ส่งสัญญาณไปยังจุดหมายปลายทาง ทำการถอดรหัสสารที่ได้มา	42
2.5 เน้นเกี่ยวกับสนามแห่งประสบการณ์ร่วม (Field of Experience)	43
2.6 แบบจำลองแสดงความเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งมีการเข้ารหัส แพล หรือตีความหมายสาร ถอดรหัสหรือแปลงสัญญาณ	43
2.7 องค์ประกอบที่ควรคำนึงสำหรับการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ	49
2.8 กรอบแนวความคิดในการวิจัย	67
3.1 กรอบระเบียบวิธีวิจัย	68
4.1 หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ	76
4.2 แผนที่ ที่ตั้งหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ	76
4.3 เสถียรธรรมสถาน	79
4.4 แผนที่ ที่ตั้งเสถียรธรรมสถาน	79
4.5 ตัวอย่างสื่อสิ่งพิมพ์ ของหอจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญโญ	90
4.6 ตัวอย่างรูป ข้อธรรม ใน Facebook Instadham Twitter	91
4.7 เว็บไซต์ของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ	92
4.8 ตัวอย่างบันทึกกิจกรรมทางศาสนาใน Youtube Application	92
4.9 ตัวอย่างการสื่อสารธรรมะผ่าน Facebok Application	93
4.10 ตัวอย่างการสื่อสารธรรมะผ่าน Instagram Application	93
4.11 ตัวอย่างการสื่อสารธรรมะ Twitter Application	94
4.12 รูปตัวอย่าง สื่อบุคคลที่สำคัญ เช่น พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงในการปฏิบัติภาวนา	95
4.13 ตัวอย่างกิจกรรมนันทนาการ ดูหนังหาแก่นธรรม	96

4.14 ตัวอย่างนิตยสารของเสถียรธรรมสถาน	113
4.15 ตัวอย่างรายการโทรทัศน์ของเสถียรธรรมสถาน	115
4.16 ตัวอย่างเว็บไซต์ของเสถียรธรรมสถาน	116
4.17 ตัวอย่างการสื่อสารธรรมะผ่าน Facebook Application	117
4.18 ตัวอย่างการสื่อสารธรรมะจาก Instagram Application	117
4.19 ตัวอย่างการสื่อสารธรรมะผ่าน Twitter Application	118
4.20 ตัวอย่างการสื่อสารธรรมะจาก Youtube Application	119

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภายหลังจากเจ้าชายสิทธัตถะ ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เป็นพระพุทธเจ้าโดยทรงค้นพบความจริงอันประเสริฐในหลักธรรมชาติหรือ “ธรรมะ” ซึ่งเป็นปฐมบทแห่งความจริงในหลักธรรมชาติ เป็นเพียงจุดเริ่มต้นการเกิดของชีวิตและทุกข์ แม้เพียงเรื่องเดียวมีความละเอียดอ่อน ยากต่อการที่บุคคลรับรู้ เข้าใจ นำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง พระองค์แสดงธรรมไว้ว่า ภายหลังจากทรงตรัสรู้แล้ว ได้พิจารณาธรรมที่ตรัสรู้เป็นเวลา 7 สัปดาห์ เห็นว่าหลักธรรมชาติที่ทรงบรรลุนี้ เป็นธรรมะที่มีความละเอียดอ่อน ต้องเข้าใจความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ยากต่อการปฏิบัติเพราะต้องมีความอดทนสูง จึงทรงคิดว่าไม่ควรนำธรรมะเหล่านี้ไปแสดงแก่มหาชน แต่เมื่อทรงพิจารณาถี่ถ้วน ทรงดำริใหม่ว่า ควรแสดงธรรมต่อมวลมนุษยชาติ เนื่องจากมนุษย์ที่เกิดขึ้นในโลกนี้จำแนกได้หลายจำพวก บางจำพวกสอนไม่ได้ บางจำพวกสอนได้บ้างไม่ได้บ้าง บางจำพวกสอนได้ ดังทรงดำริเป็นอุปมาว่า เสมือนดอกอุบลในกออุบล ดอกปทุมในกอปทุม หรือดอกบุนนิกในกอบุนนิกที่เกิดแล้วในน้ำ เจริญแล้วในน้ำ งอกงามแล้วในน้ำ บางเหล่ายังจมในน้ำอันน้ำเลี้ยง บางเหล่าตั้งอยู่เสมอน้ำ บางเหล่าตั้งอยู่พ้นน้ำอันน้ำไม่ติดแล้ว ทรงตัดสินใจพระทัยถึงการแสดงธรรมให้แก่ออกไปให้มากที่สุด เพื่อให้ผู้สดับรับรู้ความจริงหลุดพ้นจากความทุกข์

กำเนิดการสื่อสารหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าครั้งแรก คือ การแสดงปฐมเทศนา ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 หรือวันอาสาฬหบูชา แก่ พระปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ดังปรากฏใน มหาวาร. ส 19/543/1703 สาธยายไว้ว่า ณ ใต้ร่มอัสสัถะ หรือต้นโพธิ์ ใกล้กับฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม* พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่ พระอัญญาโกณฑัญญะ พระวชิระ พระภัททิยะ พระมหานมะ และพระอัสสชิ เมื่อพระองค์ทรงแสดงจบ พระอัญญาโกณฑัญญะ รับรู้เข้าใจ บรรลุธรรมในทันที จึงประกาศตนเป็นพุทธสาวก และขอบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ในเวลานั้น เหตุการณ์นี้ทำให้เกิดพุทธศาสนาครบถ้วนบริบูรณ์ นับเป็นอุบัติการณ์ที่ครบองค์ประกอบ คือ พระ

* ปัจจุบันคือ ตำบลพุทธคยา เมืองคยา รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย

พุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นับเป็นการสื่อสารศาสนาพุทธและเผยแผ่ธรรมะครั้งแรก และสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน (ธีรวัธ บำเพ็ญบุญบารมี, 2550, น. 16-17)

ปรากฏการณ์สำคัญของโลก คือ การมีพระโคตมพุทธเจ้า ศาสดาแห่งศาสนาพุทธ พร้อมทั้งศาสนาพุทธได้เกิดขึ้นในโลกแล้ว ณ เวลานั้น คำสั่งสอนเริ่มต้นที่พระองค์ทรงแสดง คือ อริยสัจ 4 กล่าวเป็นนัยทางโลก ได้ว่า (1) ทุกข์ คือ สิ่งที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับมนุษย์ที่อนิจจังคือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย และสิ่งที่เกิดจากความไม่รู้ (อวิชชา) ที่ทำให้เกิดความไม่สบายทั้งกายและจิตใจ ตกอยู่กับยากลำบาก ผสมอยู่ในความรัก ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความเศร้าโศกเสียใจ ฯลฯ (2) สมุทัย เป็นที่มาหรือสาเหตุความทุกข์ที่มากระทบต่อมนุษย์ที่ขาดความรู้ ทำให้เกิดความทุกข์ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ความไม่รู้เป็นเหตุแห่งทุกข์ทั้งปวง (3) นิโรธ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นการรู้จักรู้แจ้งเหตุแห่งทุกข์ เหตุที่ทำให้เกิดความเศร้าหมอง กระทั่งนำไปสู่ความไม่มีทุกข์ด้วยวิธีต่าง ๆ อันลำดับสุดท้าย คือ (4) มรรค ทรงแสดงถึงวิธีการ หลักการ เพื่อการดับทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงสาธยายธรรมว่า มรรคมรรค 8 หรือวิธีการดับทุกข์มี 8 ประการ (1) สัมมาทิฐิ มีปัญญาเห็นชอบ (2) สัมมาสังกัปปะ มีดำริชอบ (3) สัมมาวาจา คือเจรจาชอบ (4) สัมมากัมมันตะ การประพฤติดี (5) สัมมาอาชีวะ การประกอบอาชีพสุจริต (6) สัมมาวายามะ มีความเพียรพยายามชอบ (7) สัมมาสติ มีสติชอบ/ความไม่ปล่อยใจ และ (8) สัมมาสมาธิ มีจิตตั้งมั่น

ต่อจากจุดเริ่มต้นนี้ ทำให้มีพระสงฆ์สาวกมากขึ้น และทรงเห็นว่า พระสงฆ์สาวกต้องทำหน้าที่นำธรรมะไปบอกต่อกับพุทธศาสนิกชนให้แผ่ไพศาลต่อไป ทรงกำหนดให้พระสงฆ์สาวก กระจาย โดยออกเดินทางไปตามเส้นทางละหนึ่งรูปไม่ซ้ำเส้นทางกัน เป็นการสื่อสารแบบเครือข่ายทั่วชมพูทวีป นับเป็นการสื่อสารแบบปากต่อปาก (Intrapersonal Communication) หรือการบอกต่อ (Word of Mouth) เรียกว่าการสาธยายธรรม ดัง มหา.วิ 4/39/32 เป็นบันทึกข้อความที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่พระสงฆ์สาวกทั้งหลายให้จาริกออกไปเพื่อเผยแผ่ธรรมะของพระองค์

พวกเธอทั้งหลาย จงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชน เพื่อความเอ็นดูแก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อความเกื้อกูล เพื่อความสุข ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย จงแสดงธรรมให้ดังงามในเบื้องต้น ดังงามในท่ามกลาง ดังงามในเบื้องปลาย ให้เป็นไปพร้อมทั้งอรรณะ พร้อมทั้งพยานะให้บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง สัตว์ทั้งหลายที่เป็นพวกมีธุลีในดวงตาแต่เล็กน้อยก็มีอยู่ สัตว์พวกนี้ย่อมเสื่อมจากคุณที่ควรได้ เพราะไม่ได้ฟังธรรม สัตว์ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมีเป็นแน่

ความจริงตามธรรมชาติ หลักธรรมที่เที่ยงแท้ ไม่มีผู้ใดปฏิเสธหรือหลีกเลี่ยงได้ ดัง อริยสัจ 4 เรื่องทุกข์ มนุษย์ทุกคนต้อง เกิด แก่ ตาย แน่นนอน แม้เป็นความจริงแต่ในทางปฏิบัติมนุษย์บางจำพวกต้องใช้เวลามาก บางจำพวกใช้เวลาน้อยตามกำลังจิตของแต่ละบุคคลเช่นปทุมในสระดังที่พระองค์

ทรงพิจารณาไว้นั่นเอง ดังนั้น การจำแนกจำพวกบุคคลจึงมีหลายประเภท โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ สังคมได้จำแนกจัดจำพวกหรือกลุ่มมนุษย์เป็น Generation

เหตุการณ์นับจากพระพุทธเจ้า ทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระสงฆ์สาวกได้รวบรวม หลักธรรมที่ทรงแสดงด้วยพระองค์เอง มาเรียบเรียงเพื่อสืบทอดธรรมะไปสู่ Generation ต่อ ๆ มา ด้วยการท่องจำ ยังคงใช้การสื่อสารแบบบุคคล อย่างไรก็ตาม ในสมัยหลังพุทธกาลไม่นาน มีการใช้การ สืบทอดคำสอนให้ดำรงอยู่ยาวนานมากที่สุด ไม่ให้สูญหาย จึงใช้ระบบการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ในสมัยพระเจ้าอโศก สลักรอบเสาหินเรียกกันว่า เสาหินอโศก รวมทั้งมีการคิดค้นการบันทึกด้วยการ จารลงบนแผ่นใบลานที่มีความคงทน

การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรบนวัตถุและวัสดุที่มีความคงทน นับเป็นช่องทางการสื่อสาร ในสมัยหลังพุทธกาล อาจเรียกได้ว่าเป็น สื่อสิ่งพิมพ์ ลักษณะการสื่อสารเป็นแบบผู้ที่ต้องการรับข้อมูล ข่าวสาร (Receiver) ต้องไปเดินทางคัดลอกจากแหล่งที่ประดิษฐานแต่ละแห่ง ดังปรากฏเหตุการณ์ หลังพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ ภัคตริยหลังยุคพุทธกาลที่เลื่อมใสศาสนาพุทธ ทรงระดมคณะสงฆ์มาทำ การรวบรวมคำสอนมาจัดเก็บให้เป็นหมวดหมู่ หรือการสังคายนา เป็นการรวบรวมพร้อมทั้งจัด หมวดหมู่คำสอนของพระพุทธเจ้า บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร โดยแบ่งไว้ 3 หมวดหมู่ จึงเรียกว่า พระไตรปิฎก แบ่งหมวดหมู่ไว้ดังนี้ (ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, 2553, น. 51-54)

- 1) พระวินัยปิฎก เป็นการรวบรวมข้อห้าม กฎระเบียบ และมารยาทของพระภิกษุสงฆ์
- 2) พระสุตตันตปิฎก รวบรวม คำสอนจากการเทศนาแก่บุคคลต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าใน เวลา และสถานที่ต่าง ๆ
- 3) พระอภิธรรมปิฎก เป็นการรวบรวมคำสอนที่เป็นธรรมะขั้นสูง ละเอียด ลึกซึ้ง เป็นปรมัตถ ธรรมล้วน ๆ

เห็นได้ว่า การสื่อสารศาสนาพุทธในอดีตใช้กระบวนการและช่องทางการสื่อสารแบบถ่ายทอด คำสอนแบบปากต่อปาก เป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) แต่ หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ การสื่อสารด้านพุทธศาสนามีช่องทางเพิ่มขึ้น คือ สื่อสิ่งพิมพ์ (Printed Matter) คือ เสาหินอโศก และใบลาน ต่อมา มีการสังคายนา จัดหมวดหมู่คำสอน 3 หมวดหมู่ หรือ พระไตรปิฎก ในทางการสื่อสารจัดเป็นสื่อสิ่งพิมพ์

เมื่อประเทศไทย เข้าสู่รัชสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นยุคที่ศาสนาพุทธมีความรุ่งเรืองมากที่สุด เนื่องจากมีระบบการสื่อสาร สามารถถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังมีกรณี ตัวอย่างแต่ละรัชกาลดังนี้ สมัยรัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงโปรดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 9 ถือเป็นครั้งที่ 2 ในดินแดนประเทศไทย ที่วัดมหาธาตุ สร้างสื่อ สำหรับถ่ายทอดพระธรรมคำสอนที่มีความสมบูรณ์มากขึ้น มีศูนย์กลางกระจายข้อมูลข่าวสารอย่าง มั่นคง รัชกาลที่ 2 ทรงให้ความสำคัญในการสื่อสารผ่านกระบวนการเรียนรู้คือ ทรงโปรดให้มีการ

เปลี่ยนแปลงวิธีการสอบไล่ปริยัติธรรมใหม่ ด้วยการขยายหลักสูตรเป็น 3 ชั้น คือ เปรียญตรี-โท-เอก เป็น 9 ชั้น คือ ชั้นเปรียญธรรมประโยค 1 ถึงชั้นเปรียญธรรมประโยค 9 การสื่อสารผ่านกระบวนการ จัดสาร (Treatment) รัชกาลที่ 3 ทรงโปรดให้มีการสร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวงเพิ่มจำนวนขึ้นไว้อีก หลายฉบับครบถ้วนกว่ารัชกาลก่อน ๆ โปรดให้แปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย กล่าวได้ว่า ทรงจัดการ สื่อสารพุทธศาสนาผ่านกระบวนการการจัดสาร (Treatment) คือการเรียบเรียงเป็นภาษาไทย ทำให้ ผู้รับสารมีความเข้าใจง่ายขึ้น รัชกาลที่ 4 เมื่อทรงเป็นเจ้าฟ้ามงกุฎได้ผนวช 27 พรรษา ลาสิกขาขึ้น ครองราชย์เมื่อพระชนมายุ 57 พรรษา ทรงพระราชศรัทธามากที่สุด การสื่อสารสมัยนี้ใช้กิจกรรมเป็น ครั้งแรก โปรดให้มีพระราชพิธีมาฆบูชา ณ ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (มณฑลพิธีท้องสนามหลวง) ถือปฏิบัติสืบมาจนถึงทุกวันนี้ รัชกาลที่ 5 โปรดให้มีการเริ่มต้นการศึกษาแบบสมัยใหม่ในประเทศไทย โดยให้พระสงฆ์รับภาระช่วยการศึกษาของชาติจัดเป็นสื่อบุคคลในระดับโรงเรียน และระดับอุดมศึกษา คือ มหาจุฬาราชวิทยาลัย และการสื่อสารด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ โปรดให้มีการพิมพ์พระไตรปิฎกด้วย อักษรไทยจบละ 39 เล่ม รัชกาลที่ 6 ทรงพระปรีชาปราดเปรื่องในพระศาสนามาก ทรงนิพนธ์หนังสือ แสดงคำสอนในพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง เช่น เทศนาเสือป่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร เป็นต้น ถึงกับ ทรงอบรมสั่งสอนอบรมข้าราชการด้วยพระองค์เอง ทรงเป็นสื่อสารบุคคลและสร้างสื่อสิ่งพิมพ์ด้วย พระองค์เอง ทรงโปรดให้ใช้ พุทธศักราช (พ.ศ.) แทน รัตนโกสินทร์ศก (ร.ศ.) รัชกาลที่ 7 ทรงโปรดให้ ทำสังคายนาพระไตรปิฎกเพื่อถวายเป็นพระราชกุศล แต่รัชกาลที่ 6 ถือเป็นการสังคายนาครั้งที่ 3 ใน เมืองไทย เปิดให้ฆราวาสเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม โดยจัดหลักสูตรใหม่ เรียกว่า “ธรรม ศึกษา” ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 8 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล มีการแปลพระไตรปิฎก เป็นภาษาไทย แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1. พระไตรปิฎกแปลโดยอรรถ และ 2. พระไตรปิฎก แปลโดย สำนวนเทศนา สืบมา สมัยรัชกาลที่ 9 ทรงให้มีการสื่อสารพุทธศาสนาโดยใช้การสื่อสารทุกช่องทาง คือ มีทั้งทรงแสดงพระบรมราโชวาทสอนธรรมะ ทรงผนวช ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก จัดการ สื่อสารทางศาสนาแบบสองทางหรือมากกว่า (Two-way Communication) ปฏิสัมพันธ์กันแบบ เติบโตขึ้น กล่าวคือ พระภิกษุสงฆ์ใช้วิธีทรงจำคำสอนแล้วนำไปบอกต่อเผยแผ่ต่อประชาชน เปิด โอกาสให้ซักถาม หรือโรงเรียนมีครูพระ ทำหน้าที่ครูสอนหนังสือและธรรมะในเวลาเดียวกัน

หลักศาสนาพุทธ ผ่านกาลเวลามายาวนาน ผ่านกระบวนการสื่อสารสู่คนในสังคมหลาย ยุคสมัย ตั้งแต่อดีตสมัย ทำให้วิถีชีวิตระหว่างพุทธศาสนิกชน กับวัดและพระภิกษุสงฆ์ แยกจากกัน ไม่ได้ แต่เมื่อวิวัฒนาการของสังคมเปลี่ยนไป ความเจริญก้าวหน้าเป็นไปอย่างรวดเร็ว สภาพและวิถี ชีวิตแบบดั้งเดิมเปลี่ยนไป คนเริ่มห่างเหินจากวัด พระสงฆ์ และธรรมะ ทำให้ชีวิตของคนปราศจากที่ พึ่งทางใจ วิถีชีวิตที่ตึงเครียด ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความโอบอ้อมอารีและความมีน้ำใจ ลดน้อยลง และ จางหายไปกับความเจริญทางวัตถุที่คนในสังคมให้ความสำคัญแทน เนื่องจากการดำเนินชีวิตของคน รุ่นใหม่ในวัฒนธรรมแบบใหม่มีการแข่งขันสูง รักความหรูหรา ฟุ่มเฟือย นิยมใช้สินค้าแพง นับถือวัตถุ

มากกว่าพระธรรม ยึดถือในตัวบุคคล ยกย่องผู้มีอำนาจ มีเงิน ส่งต่อถึงการเอาเปรียบ แก่งแย่ง ขาดความเคารพนับถือเทิดทูนผู้อาวุโสการผู้มีพระคุณ ละทิ้งไม่ดูแล ไม่ตอบแทนพระคุณ รวมถึงความสัมพันธ์ ความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชนเดียวกันเลือนหาย ฯลฯ ส่วนหนึ่งมีผลมาจากพัฒนาการทางสังคมและเทคโนโลยีตามกระแสโลกาภิวัตน์ที่ไร้พรมแดน ก่อให้เกิดเจริญทางวัตถุ ทำให้สภาพจิตใจของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะสังคมไทยมีการพัฒนาและเลียนแบบตามแบบอย่างของชาติตะวันตกและมีการมุ่งเน้นการพัฒนาทางด้านวัตถุมากกว่าจิตใจ ทำให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่วัตถุนิยมและบริโภคนิยม

จากวิถีทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามแนวโน้มกระแสโลก ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยอย่างรุนแรง จนเกิดการแข่งขันในการแสวงหาช่องทางและโอกาสสร้างรายได้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งเป็นสาเหตุที่นำไปสู่การประทุพผิดทางคุณธรรม จริยธรรม และทำให้เกิดความหย่อนยานทางศีลธรรม ผู้กระทำความผิดมีอายุน้อยลง เช่น ข้อมูลจากสำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ กระทรวงสาธารณสุข, (2558) ระบุว่า การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นเพิ่มสูงขึ้น มารดาที่อายุน้อยกว่า 20 ปี มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกลุ่มอายุต่ำกว่า 15 ปี ปัญหาข่มขืน ปัญหายาเสพติด เด็กติดเกมออนไลน์ เทียวกลางคืน เมื่อสังคมขาดสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ จนนำไปสู่การก่อคดีอาชญากรรมในแบบต่าง ๆ เช่น การปล้น จี้ชิงทรัพย์ การทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกาย จากปี พ.ศ. 2551 เยาวชนอายุ 15-18 ปี ทั่วประเทศ ก่อคดี 39,798 คดีปี พ.ศ. 2552 ก่อคดี 39,530 คดี ปี พ.ศ. 2553 ก่อคดี 38,003 คดี ปี พ.ศ. 2554 ก่อคดี 29,967 และปี พ.ศ. 2555 มีเยาวชนถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจฯ ทั่วประเทศ 6,108 คน เพิ่มมากขึ้นจากปี พ.ศ. 2553-54 และมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้น และ ในความผิดที่ถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจฯ คดียาเสพติดมีมากที่สุด รองลงมาคือคดีเกี่ยวกับทรัพย์สินและคดีเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย (กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, 2556) และในปี พ.ศ. 2557 มีสถิติการก่ออาชญากรรมร้ายแรง สูงถึง 4,148 คดีโดยเป็นสถิติการรับแจ้งเหตุ และสามารถจับกุมได้เพียง 2,694 เท่านั้น (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 2559)

จากสถิติดังกล่าว ฉายภาพให้เห็นว่า คนรุ่นใหม่ในสังคมเมืองมีแนวโน้มตกเป็นเหยื่อปัญหาของสังคม โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่มากขึ้น จึงสะท้อนให้เห็นว่าความเสื่อมถอยทางศีลธรรมเป็นสาเหตุหนึ่งทำให้มนุษย์เกิดความโลภ ความอยากได้อย่างมี เกิดการแก่งแย่ง ไม่คำนึงถึงวิธีการที่ได้มา ยอมกระทำความผิด หรือยอมขายบริการทางเพศที่นับวันมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น เพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินเงินทอง สนองความรู้สึกอยากได้อย่างมี ดูเป็นคนทันสมัยมีฐานะและเป็นที่ยอมรับจากกลุ่มบุคคลในสังคม

ประกอบกับการให้ความสำคัญต่อสถาบันเศรษฐกิจ เพื่อช่วยยกระดับความเป็นอยู่ทางสังคมไทย และเข้าไปมีอิทธิพลต่อสถาบันศาสนาด้วย ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ และทิฆัมพร เอี่ยมเรไร (2554) เคยให้ทัศนะว่า องค์ประกอบสำคัญของพุทธศาสนา เช่น วัด ที่เคยเป็นศูนย์กลางชุมชนใน

อดีต ถูกแปรเปลี่ยนเป็น ศูนย์การค้า เน้นการปลุกเสก เช้าบูชา ฯลฯ ความห่างเหินจากหลักธรรมคำสอน ทำให้คนแปรเปลี่ยนไปตามลักษณะสังคมแบบพุทธพาณิชย์ เป็นปรากฏการณ์ชัดเจนยิ่งในสังคมไทย คล้ายกับ กระบวนการกลายเป็นโลกฆราวาส หรือ Secularization ของ Berger (1967) ที่เกิดขึ้นสังคมตะวันตกในอดีต โดยอธิบายว่าสังคมเปรียบเสมือนงล้อที่มีสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ร่วมกันขับเคลื่อน มีสถาบันศาสนาเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงและควบคุมดูแลสถาบันอื่น ๆ ในขณะที่ยุคหลังสถาบันศาสนาเกิดความสั่นคลอนและเปลี่ยนแปลงถูกลดบทบาท หน้าที่ และความสำคัญที่มีต่อสังคมเดิมลงไป

พระมหาจุฬาลงกรณ วชิรเมธี หรือ ว.วชิรเมธี ให้ความเห็น การที่เด็กไทยเข้าวัดน้อยลง เนื่องจากสังคมและยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป จากยุคสมัยเกษตรกรรม เด็กไปหาความรู้ที่วัด ในยุคปัจจุบัน แหล่งความรู้นอกวัดมีมากขึ้น เช่น ห้างสรรพสินค้า สถานบันเทิง รวมถึงเทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้แก่ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต สื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ ทำให้เยาวชนหมกมุ่นอยู่กับความสุขความรื่นรมย์ จนลืมว่ายังมีวัดอยู่ รวมถึงคนรุ่นใหม่ เป็นมือใหม่ต่อโลกจึงเลือกสนใจสิ่งใหม่ ๆ ทางโลกมากกว่าสนใจทางธรรม การที่เด็กไทยห่างเหินวัดจึงเป็นเรื่องที่น่ากลัว เพราะเด็กไทยไม่มีรากฐานทางศีลธรรม ที่พร้อมก่อให้เกิดพฤติกรรมเห็นแก่ตัว โก่งกิน คิดแคบ มองแคบ ขาดจิตสำนึก และการที่คนรุ่นใหม่ไม่มีรากแก้วทางศีลธรรม ทำให้บ้านเมืองในอนาคตบอบช้ำมากขึ้น (กฤตพล ไชยผล, กิตติศักดิ์ เอี่ยมสะอาด และธราพล ล่อใจ, 2556)

เยาวชนคนรุ่นใหม่ สังคมไทยจัดกลุ่มบุคคลที่เกิดในช่วง พ.ศ. 2523-2540 หรือคนมีอายุระหว่าง 20-37 ปี นิยามว่าเป็นคนรุ่นใหม่ยุค Millennials หรือกลุ่มเจนเนอเรชันวาย (Generation Y) กลุ่มประเภนี้เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ แต่ในทางกลับกัน หากคนรุ่นใหม่ไม่มีรากฐานความเข้าใจทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ อาจสร้างความบอบช้ำให้ประเทศได้เช่นกัน คนกลุ่มนี้เกิดมาท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางสังคมที่แตกต่างจากรุ่นบิดามารดา มีความเจริญรุดหน้าทางเทคโนโลยี และการสื่อสารไร้พรมแดน เป็นยุคที่เศรษฐกิจเติบโต บิดามารดาประสบความสำเร็จในชีวิต จึงดูแลเอาใจใส่บุตรเป็นอย่างดี เด็กยุคนี้ถูกตามใจ แต่มีการศึกษาดี ชอบการแสดงออก ความเป็นตัวเองสูง ไม่ชอบถูกบังคับให้อยู่กรอบ ชอบเสพข่าวสารผ่านช่องทางที่หลากหลาย มีอิสระในความคิด กล้าซักถามทุกเรื่องที่สนใจ ไม่หวั่นกับคำวิจารณ์ ความเป็นสากลมองว่าการนิยมชมชอบวัฒนธรรมหรือศิลปต่างชาติเป็นเรื่องธรรมดา

คนกลุ่มนี้ขณะนี้อยู่ในช่วงวัยเรียนบ้าง วัยทำงานบ้าง ยุคนี้เป็นยุคเทคโนโลยีมีบทบาทมาก คนกลุ่มนี้จึงมีความสามารถในการหาข้อมูลเกี่ยวกับการติดต่อสื่อสาร ชอบงานด้านไอที ใช้ความคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ สามารถทำงานหลายอย่างได้ในเวลาเดียวกัน ใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ได้อย่างคล่องแคล่ว อาจเห็นคุณภาพคนกลุ่มนี้ในการใช้เครื่องมือสื่อสาร ในขณะที่ทำงานอย่างอื่นไปพร้อมกันด้วย และจากสถิติการใช้งานอินเทอร์เน็ตของคนเจนเนอเรชันวาย ทั้งวัยเรียนและวัยทำงาน ใช้

อินเทอร์เน็ตมากถึง 7 ชั่วโมง 12 นาทีต่อวัน หากเป็นวันหยุดจะมีการใช้งานเพิ่มขึ้น เป็น 7 โมง 36 นาทีต่อวัน (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2560) ในการทำงานคนกลุ่มนี้มักต้องการความชัดเจนว่าสิ่งที่ทำมีผลต่อตนเองและต่อหน่วยงานอย่างไร นิยมทำงานเป็นทีม เพราะคนกลุ่มนี้มักใช้วิธีระดมความคิดเห็น แม้อาจมีสมาธิสั้น ความอดทนไม่สูงนัก มุ่งหวังรายได้สูงจากการทำงาน ไม่ชอบโต้เถียง ชอบก้าวกระโดด คาดหวังต่อผลงานและตำแหน่งสูง ต้องการคำชม มักจัดสรรเวลาให้งานและชีวิตส่วนตัวอย่างสมดุลกัน เช่น กิจกรรมหลังเลิกงานเพื่อสร้างความสุขให้ตนเอง เช่น พบปะสังสรรค์ จึงเป็นคนมองโลกในแง่ดี มีน้ำใจช่วยเหลือสังคม รักษาสิ่งแวดล้อม มีความสัมพันธ์ที่ดีกับบิดามารดา การปลูกฝังความจริง ให้ความรู้ทั้งเหตุ และผลที่ตามมา คาดการณ์ว่าคนกลุ่มยินดีเข้าร่วมและทำอย่างมุ่งมั่น จึงเป็นที่น่าสนใจว่าหากมีกิจกรรมพุทธศาสนา หรือหากสนใจร่วมกิจกรรมโดยผ่านการสื่อสาร สื่อใด ระบบใด อุปกรณ์ชนิดใดที่เหมาะสมกับคนกลุ่มสมัยใหม่เช่นนี้

กลุ่มเจนเอเรชั่นวาย ถือเป็นกลุ่มคนที่เป็นคนรุ่นใหม่ เติบโตในสังคมยุคเทคโนโลยีดิจิทัลซึ่งในยุคการสื่อสารเจริญก้าวหน้ามาก การติดต่อสื่อสาร การรับข่าวสาร การค้นหาข้อมูลไปได้อย่างรวดเร็ว สร้างความรู้ความเข้าใจอย่างสมบูรณ์แบบ เนืององค์ประกอบที่มีทั้งภาพ เสียง นอกจากนี้ยังแต่เดิมด้วยมิติต่าง ๆ ที่ซ่อนอยู่บนภาพและแทรกอยู่ในเสียง ดึงดูดความสนใจแก่ผู้รับสารโดยเฉพาะกลุ่มเจนเอเรชั่น หากมีการนำกระบวนการการสื่อสารในสังคมยุคเทคโนโลยีดิจิทัล มาใช้ในการเผยแพร่พุทธศาสนา เพื่อดึงดูดความสนใจกลุ่มเจนเอเรชั่นวาย ให้มาสนใจ รับสารเชิงพุทธศาสนาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจให้เติบโตเป็นทรัพยากรมนุษย์อันเป็นรากฐานสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ จึงเป็นที่น่าสนใจว่า กระบวนการการสื่อสารในพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเอเรชั่นวาย ลักษณะใดที่สามารถสร้างการรับรู้ ความเข้าใจ ตรงกับพฤติกรรมผู้รับสารโดยเฉพาะพุทธศาสนิกชนเจนเอเรชั่นวาย หากมีการศึกษาวิจัยกระบวนการการสื่อสารที่เหมาะสม อาจมีส่วนช่วยให้ผู้ส่งสาร (สถาบันศาสนา) ใช้ช่องทางการสื่อสาร (Channel) และตัวสาร (Message) ในที่นี้หมายถึงหลักธรรมพุทธศาสนาหรือความเป็นจริงอันประเสริฐ เป็นคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งนี้ผู้วิจัยคาดหวังว่ากระบวนการการสื่อสารที่ค้นพบ สามารถใช้เป็นส่วนประกอบในกระบวนการเผยแพร่หลักธรรมพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเอเรชั่นวาย หรือเกิดผลพวงต่อกลุ่มคนวัยใกล้เคียง เป็นการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพต่อประเทศชาติให้เข้มแข็ง มั่นคง และยั่งยืนต่อไป

แต่อย่างไรก็ตามการที่จะแก้ไขปัญหาด้านสังคมต่าง ๆ ให้ได้ผล สถาบันศาสนาถือเป็นสถาบันสำคัญที่จะบ่มเพาะและกล่อมเกลาพุทธศาสนิกชนได้ โดยปัจจุบันมีวัดและศาสนสถานพยายามจัดกิจกรรมที่น่าสนใจในรูปแบบใหม่ ๆ ผ่านสื่อใหม่และกิจกรรมที่น่าสนใจ เพื่อเป็นการดึงดูดให้พุทธศาสนิกชนหันมาสนใจ โดยสอดแทรกคำสอนทางพระพุทธศาสนาผสมผสานกับกลยุทธ์การสื่อสารร่วมกับสื่อใหม่ต่าง ๆ ให้มีความน่าสนใจเพื่อช่วยในการสื่อสารและเน้นการนำเสนอไปที่แก่นแท้แห่งคำสอน เช่น โครงการจิตอาสาเยาวชนพุทธฯ โครงการสามเณรใจเพชร ของยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย, โครงการชวนน้องท่องพระสูตร (พุทธวจนะ) ของวัดนาป่าพง, โครงการพุทธสาวิกา ของเสถียรธรรมสถาน, โครงการดูหนังหาแก่นธรรม ของหอจดหมายเหตุ พุทธศาสนา เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวสามารถช่วยให้คนรุ่นใหม่โดยเฉพาะคนเจนเนอเรชันวาย (Generation Y) เกิดความสนใจและเปิดรับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากขึ้น ทั้งนี้หากมีการจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนาด้วยวิธีการแบบแปลกใหม่มากกว่าแบบดั้งเดิม รวมถึงหากมีศาสนสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวให้ได้พักผ่อนหย่อนใจอยู่ใจกลางเมือง ย่อมสะดวกแก่ประชาชนผู้สนใจในการเดินทางมาศึกษาค้นคว้าข้อมูล ทำบุญ ร่วมกิจกรรมประเพณีและเพาะบ่มคุณค่าและความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับคนในสังคม อันจะเป็นอีกหนทางในการช่วยลดปัญหาทางสังคมที่จะเกิดขึ้นได้อีกทางหนึ่ง

โดยงานวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษากระบวนการการสื่อสารพุทธศาสนาของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และเสถียรธรรมสถาน ซึ่งเป็นมูลนิธิการศาสนาที่มีการจัดกิจกรรมเพื่อสังคม โดยไม่ได้หวังผลกำไรหรือผลตอบแทนใด ๆ ซึ่งทั้งสององค์กรทางศาสนาเป็นมูลนิธิที่ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อเผยแผ่ธรรมะ หลักธรรมคำสอนในศาสนาพุทธ และยังเป็นสถานที่รวบรวมข้อมูลทางพุทธศาสนา โดยหอจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญโญ กรุงเทพฯ จะเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลของท่านพุทธทาสภิกขุ ตั้งแต่ที่ท่านเริ่มมีการเทศนาสอนธรรมะ งานเขียนทางพุทธศาสนาของท่าน รวมถึงผลงานในด้านต่างไว้ในรูปแบบการจัดเก็บเอกสารที่เป็นกระดาษจดบันทึก สมุดจดบันทึก ไฟล์เสียง ไฟล์ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหวที่อยู่ในรูปดิจิทัล และสื่ออิเล็กทรอนิกส์แบบต่าง ๆ เพื่อเก็บไว้ให้กับคนรุ่นหลังจะได้นำไปศึกษาและต่อยอดการศึกษาและปฏิบัติต่อไป ด้านเสถียรธรรมสถานเช่นกัน มีการเก็บรวบรวมข้อมูลคำสอนของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุดในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ด้วยเช่นกัน และรวมไปถึงข้อมูลหรือผลงานทางธรรมะของสื่อบุคคลท่านอื่น ๆ ที่เป็นแขกรับเชิญที่ได้มาทำการสอนและเผยแผ่ธรรมะที่เสถียรธรรมสถานด้วยเช่นกัน

หอจดหมายเหตุพุทธทาสฯ และเสถียรธรรมสถานมีการใช้กลยุทธ์การสื่อสารเข้ามาประยุกต์และผสมผสานกับคำสอนทางศาสนาที่สร้างความน่าสนใจให้กับพุทธศาสนิกชนซึ่งมีกระบวนการการสื่อสารพุทธศาสนาที่มุ่งหวังในการใช้หลักธรรมมาพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมผ่านโครงการ/กิจกรรมที่น่าสนใจ รวมถึงพยายามแสวงหาแนวทางการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนเจนเนอเรชันวาย (Generation Y) เพื่อเป็นแนวร่วมในการสร้างสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืน ทั้งนี้ การมุ่งความสนใจที่

กลุ่มเจนเนอเรชันวาย เนื่องจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารศาสนาที่ผ่านมา มักจะมุ่งศึกษาเกี่ยวกับการใช้สื่อบุคคล (พระสงฆ์) ในการเผยแผ่ศาสนา หรือการใช้สื่อแบบต่าง ๆ ในการสื่อสารศาสนากับกลุ่มบุคคลทั่วไป อาทิ พระมหาสมปอง ตาลปุตโต การใช้กลยุทธ์การเล่าเรื่องทำให้ผู้รับสารสนใจและติดตามและเกิดการมีส่วนร่วมมาเป็นกลยุทธ์ ๆ ที่ “ธรรมะเดลิเวอรี่” ได้นำมาใช้ในการบรรยายธรรม โดยจะใช้ประโยคคำถาม เป็นประโยคเกริ่นนำเรื่องก่อน ซึ่งคำถามนั้นอาจจะเป็นคำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ เพื่อให้เกิดการสื่อสารสองทางขึ้น (ทิพย์ชล เทพรังศิริกุล, 2553) แต่ยังไม่มียานวิจัยใดที่ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารศาสนาในแง่มุมมองเกี่ยวกับการสื่อสารกับกลุ่มเจนเนอเรชันวาย ซึ่งถือเป็นกลุ่มคนที่เป็นคนรุ่นใหม่ที่เกิดโตในสังคมยุคดิจิทัลอย่างเต็มตัว นิยมการสื่อสารและการค้นหาข้อมูลที่มีความรวดเร็วและน่าสนใจ โดยหากกระบวนการการสื่อสารศาสนาสามารถสื่อสารได้ตรงใจกับกลุ่มเจนเนอเรชันวาย ก็จะส่งผลให้กลุ่มเป้าหมายดังกล่าวเลือกทำกิจกรรมด้านศาสนา อันจะส่งผลให้เกิดกระบวนการกล่อมเกลাজิตใจในทางที่ดี และส่งผลต่อการพัฒนาองค์กรและประเทศให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

1.2 ปัญหาวิจัย

1.2.1 มุลินีทางศาสนาที่ทำการสื่อสารพระพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย มีลักษณะองค์กร และการทำงานเป็นเป็นอย่างไร

1.2.2 มุลินีทางศาสนามีกลวิธีในการสื่อสารพระพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวายเจนเนอเรชันวายอย่างไร

1.2.3 กลุ่มคนเจนเนอเรชันวายมีการรับรู้การสื่อสารและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาอย่างไร ในการสื่อสารพระพุทธศาสนาที่มุลินีทางศาสนาดำเนินการจัดขึ้น

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาลักษณะของมุลินีทางศาสนาที่ทำการสื่อสารพระพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย

1.3.2 เพื่อศึกษาวิธีการสื่อสารพระพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย

1.3.3 เพื่อศึกษาการรับรู้การสื่อสารและการมีส่วนร่วมในการสื่อสารพระพุทธศาสนาของกลุ่มคนเจนเนอเรชันวาย

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยมุ่งค้นหาและนำเสนอเฉพาะ ลักษณะของมูลนิธิต่างศาสนาที่ทำการสื่อสารพระพุทธศาสนา และลักษณะการเพื่อเผยแพร่หลักธรรมในพุทธศาสนา กลวิธีที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนเจนเจอรชัณวาย ให้มีส่วนร่วมในการสืบทอดพุทธศาสนาต่อไป

1.4.2 ขอบเขตด้านประชากร คือ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบในการวางแผนการสื่อสาร และกิจกรรมของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และเสถียรธรรมสถาน แห่งละ 3 คน รวม 6 คน คนในกลุ่มเจนเจอรชัณวายที่เข้าร่วมกิจกรรม ของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และเสถียรธรรมสถาน จำนวนแห่งละ 2 กลุ่ม ๆ ละ 7 คน รวม 28 คน

1.4.3 ขอบเขตด้านสถานที่ ประกอบด้วย หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และเสถียรธรรมสถาน

1.4.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา เมษายน-กันยายน 2560 รวมระยะเวลา 6 เดือน

1.5 นิยามศัพท์

การสื่อสาร หมายถึง การบอกต่อข้อความ การเผยแพร่ถ้อยคำ หรือสิ่งพิมพ์ หนังสือ ที่ จากหน่วยงานทางศาสนาไปยังอีกกลุ่มเป้าหมาย

กลวิธี หมายถึง วิธีการสื่อสารพุทธศาสนาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น แบบดั้งเดิม คือการเข้าวัดทำบุญ และฟังธรรมตามประเพณี แบบใหม่ คือ การสื่อสารธรรมะผ่านช่องทางการสื่อสารแบบต่าง ๆ เช่น สื่อบุคคล สื่อมวลชน สื่อสังคมออนไลน์ และสื่อกิจกรรม เป็นต้น โดยมีการวางแผนการประยุกต์การใช้สื่อต่าง ๆ ที่จะใช้ในการดำเนินกิจกรรมทางศาสนา ไปสู่กลุ่มเป้าหมายเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความสนใจ และตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนา

พุทธศาสนา หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้ตรัสรู้แล้วนำมาบอกสอนแก่พุทธศาสนิกชน

พุทธศาสนิกชน หมายถึง บุคคลผู้นับถือศาสนาพุทธ

มูลนิธิต่างศาสนา หมายถึง หน่วยงานทางศาสนา หรือสถาบันทางพุทธศาสนา ที่ไม่ใช่วัด ที่ทำการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร รวมถึงการจัดกิจกรรมทางศาสนา ได้แก่ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และเสถียรธรรมสถาน

เจนเนอเรชันวาย (Generation Y) คือ กลุ่มคนที่เกิดระหว่างปี พ.ศ. 2523-2538 เป็นบุคคลที่มีอายุอยู่ในช่วงระหว่าง 22-37 ปี เป็นกลุ่มคนที่เกิดในยุคที่เศรษฐกิจเฟื่องฟู อีกทั้งมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีดิจิทัล คนกลุ่มนี้ความสามารถใช้ สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ในการติดต่อสื่อสาร

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ได้ทราบลักษณะของมูลนิธิการศาสนาที่ทำการสื่อสารพระพุทธศาสนา กลวิธีการสื่อสารพระพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย รวมถึงการรับรู้การสื่อสารและการมีส่วนร่วมในการสื่อสารพระพุทธศาสนาของกลุ่มคนเจนเนอเรชันวาย ของสถานปฏิบัติธรรมทั้ง 2 แห่ง คือ หอจดหมายเหตุพุทธทาสกรุงเทพฯ และเสถียรธรรมสถาน สามารถนำข้อมูลการสื่อสารที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ไปใช้ในการวางแผนและพัฒนานวัตกรรมสื่อสารสำหรับเผยแพร่หลักธรรมในพุทธศาสนาให้เข้าถึงกลุ่มประชากรเป้าหมายได้มากยิ่งขึ้น

1.6.2 องค์รทางศาสนา และหรือสถานปฏิบัติธรรมทั่วไป สามารถนำกระบวนการสื่อสารที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ไปใช้ในการวางแผนและพัฒนานวัตกรรมสื่อสารสำหรับเผยแพร่พุทธศาสนาให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาทางสังคมอย่างยั่งยืน และยังเป็นประโยชน์ต่อไปในการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการด้วย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารพุทธศาสนาจากมูลนิธิการศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย ได้นำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มาใช้เป็นกรอบในการศึกษา ดังนี้

- 2.1 บริบทการนับถือพุทธศาสนาในประเทศไทย
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พุทธศาสนา
- 2.3 แนวคิดการนำกระบวนการสื่อสารมาใช้เผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนา
- 2.4 ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล
- 2.5 แนวคิดการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ
- 2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วม
- 2.7 ลักษณะประชากรกลุ่มเจนเนอเรชันวาย
- 2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 บริบทการนับถือพุทธศาสนาในประเทศไทย

คนไทยเชื่อเรื่องศาสนาและใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว โดยเลือกเชื่อคำสอนในเรื่องที่เหมาะสมกับสังคมไทย มากกว่าใช้ศาสนาบังคับให้ปฏิบัติในทุกเรื่อง พุทธศาสนามีแหล่งกำเนิดอยู่ประเทศอินเดีย เข้ามาในประเทศไทยก่อนสมัยสุโขทัย การปฏิบัติศาสนาจึงมีลักษณะผสมผสานความเชื่อหลักการในพุทธศาสนา และปฏิบัติตามพิธีกรรมแบบพราหมณ์ ทำให้เกิดขั้นตอนมากมายในการดำเนินชีวิตประจำวัน แม้ว่ารูปแบบความเชื่อในพุทธศาสนา แต่ปฏิบัติแบบพราหมณ์ ซึ่งถูกนำมาปรับใช้ทั้งในแง่สันติและความขัดแย้ง ในท้ายที่สุดเกิดการผสมกลมกลืน กลายเป็นหลักความเชื่อพุทธศาสนา ซึ่งรวมความเชื่อเรื่องวิญญาณ หมายถึง การรับรู้ ตามหลักพุทธศาสนา วิญญาณในความเชื่อแบบพราหมณ์ หมายถึง คนที่ตายยังมีวิญญาณเหลืออยู่ (ผี) จึงมีพิธีกรรมมากมายกลายเป็นประเพณี ขนบธรรมเนียม ล้วนมีพิธีกรรมแทรกเข้ามา เช่น การเกิด เจ็บป่วย อาจเห็นพิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น จึง

กล่าวได้ว่า คนไทยส่วนใหญ่นับถือ/เชื่อในหลักศาสนาพุทธเป็นหลักและปฏิบัติตามพิธีกรรมแบบพราหมณ์ และอาจเชื่อแนวคิดของศาสนาอื่นปะปนอยู่บ้าง

ศาสนาพุทธ เป็นศาสนาประจำชาติของประเทศไทย โดยมีศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ และศาสนาอื่น ๆ ด้วยสัดส่วนประชากรที่นับถือศาสนา ดังนี้ ศาสนาพุทธ ร้อยละ 94.6 ศาสนาอิสลาม ร้อยละ 4.6 ศาสนาคริสต์ร้อยละ 0.7 และศาสนาอื่น ๆ (ศาสนาซิกข์ และพราหมณ์ฮินดู) ร้อยละ 0.1 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555)

2.1.1 ระบบความเชื่อในพุทธศาสนาของคนไทย

การนับถือพุทธศาสนาของบุคคลทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ เรียกบุคคลเหล่านี้ว่า พุทธศาสนิกชน โดยมีความเชื่อเชิงคติว่า ชีวิตมีการเวียนว่ายตายเกิด เชื่อเรื่องเวรกรรมว่า ทำกรรมดี ย่อมได้ดี ทำกรรมชั่วย่อมได้ชั่ว ซึ่งส่งผลต่อการเวียนว่ายตายเกิด ขึ้นสวรรค์ ตกนรก เป็นความเชื่อที่ผสมผสานความเชื่อแบบพราหมณ์ในเรื่องผี เข้ามากลมกลืนในวิถีชีวิตคนไทยอย่างแยกไม่ออก ความเชื่อลักษณะนี้ส่งผลหลายประการ ได้แก่

- 1) ทำให้เกิดแนวปฏิบัติเชิงจริยธรรม (อาจประยุกต์มาจากหลักศีลธรรม)
- 2) การทำบุญ การบริจาคทรัพย์สิ่งของ (เชื่อว่า ทำให้ขึ้นสวรรค์ เกิดภพหน้าจะสบาย)
- 3) เกิดบรรทัดฐานการปฏิบัติ อาทิ การเคารพผู้อาวุโส ครูบาอาจารย์
- 4) ประเพณีนิยม เช่น ลอยกระทง ขอมมาเจ้าแม่คงคา

ความเชื่อเชิงคติเหล่านี้ ได้แสดงความเชื่อเชิงพิธีกรรมรูปแบบต่าง ๆ ที่หลากหลายขึ้นในสังคมไทย ซึ่งความเชื่อเชิงพิธีกรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ปรับเปลี่ยนไปตามพื้นที่ โดยให้ความสำคัญต่อคนทำพิธีกรรม เช่น พระสงฆ์ทำพิธีกรรมทางพุทธศาสนา งานบุญประเพณีต่าง ๆ หมอขวัญทำพิธีแบบพราหมณ์ ผีฟ้าทำพิธีทางผี แสดงให้เห็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อทั้งสามคือ พุทธ พราหมณ์ ผี ตัวอย่างเช่น การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ นิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ และทำพิธีแบบพราหมณ์ บ้านหลายหลังจัดตั้งศาลพระภูมิ หลายหลังมีเรือนผีมีการจุดธูปบอกกล่าวผีบ้านผีเรือน หรืออีกตัวอย่าง งานบุญบั้งไฟทางภาคอีสาน เป็นพิธีกรรมขอฝน เพราะเชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก สามารถดลบันดาลให้เกิดฝนได้ พิธีกรรมนี้เริ่มจากวัด ด้วยการนำบั้งไฟไปเข้าสู่พิธีสงฆ์แบบพราหมณ์ มีชาวบ้านร่วมในพิธีด้วย แม้ว่าโดยปกติพระสงฆ์ไม่เข้าร่วมในพิธีกรรมเกี่ยวกับผี ไสยศาสตร์ บริเวณวัดมีอุโบสถถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สูงสุดทางพุทธศาสนา ประชาชนในสังคมไทยจึงเชื่อในพิธีกรรมมากกว่าเชื่อในหลักการที่เป็นแก่นแท้แห่งพุทธศาสนา

ความเชื่อ

พิธีกรรม

ภาพที่ 2.1 ตัวอย่างภาพความเชื่อและพิธีกรรม

ศาสนพิธี หมายถึง ระเบียบแบบแผน หรือแบบอย่างที่เกี่ยวข้องปฏิบัติสืบต่อกันมา เมื่อนำมาใช้ในพุทธศาสนา จึงหมายถึงระเบียบแบบแผนหรือแบบอย่างที่ยึดปฏิบัติในพุทธศาสนา ศาสนพิธีต่าง ๆ ทำให้ได้รับความศรัทธาจากพุทธศาสนิกชน เกิดความเลื่อมใส เตือนใจให้ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยได้อย่างดีเยี่ยม จึงเป็นระเบียบแบบแผนอันดีงามที่ควรรักษาไว้คู่กับพุทธศาสนาสืบต่อกันมา แม้ว่าศาสนาพิธี เป็นรูปแบบพิธีกรรม ซึ่งถือปฏิบัติเป็นธรรมเนียมนิยมสืบทอด สานต่อกันมา ทำให้สังคมเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย สงบ ร่มเย็น ทำให้ศาสนพิธีถูกเรียกว่า การทำบุญ ซึ่งพุทธศาสนิกชนปรารถนาที่ตรงกันว่า หลักวิธีทำบุญที่ครบตามพุทธศาสนา ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงธรรมเป็นแนวทางปฏิบัติไว้ 3 หลักปฏิบัติ ประกอบด้วย

1) ทาน เป็นแนวปฏิบัติด้วยการบริจาควัตถุ สิ่งของที่เป็นของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น

2) ศีล เป็นวิธีปฏิบัติ ด้วยการรักษากาย วาจา ใจ ให้สงบเรียบร้อย

3) ภาวนา เป็นการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นด้วยการอบรมให้สงบนิ่ง อันทำให้เกิดปัญญา

กล่าวได้ว่า การทำบุญ ตามหลักพุทธศาสนา ประกอบด้วยหลัก 3 ประการนี้ โดยเริ่มต้นปฏิบัติข้อใดก่อนก็ได้ เช่น รับศีลแล้วฟังพระเจริญพระพุทธรูป (ภาวนา) จบลงด้วยการถวายทาน หรือถวายทานแล้วรับศีล ฟังธรรม เป็นต้น สุดท้ายแต่โอกาสหรือระเบียบแบบแผนนั่นเอง

กรณีพุทธศาสนิกชน นับถือพุทธศาสนาเน้นความเชื่อเรื่องกรรม เกิดพฤติกรรมทางสังคม ในการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทย ที่มุ่งให้ความสำคัญต่อการประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ทำกรรมดี ความเชื่อตามหลักการนี้ เป็นการวางพื้นฐานระบบความเชื่อ 3 แบบ ได้แก่

1) เชื่อว่า ศาสนาเป็นระบบการสั่งสม

2) เชื่อว่า ศาสนาเป็นระบบการส่งหรือนำบุญกุศลไปสู่ผู้อื่น หรือติดไปในภพอื่น

3) เชื่อว่า ศาสนาเป็นระบบการประกันภัย (ทำดีย่อมได้รับแต่สิ่งที่ดี)

พุทธศาสนา มีฐานะเป็นสถาบันศาสนา ธรรมเนียมหรือวัดศูนย์กลางสร้างความผูกพันกับคนในสังคมไทย ส่งผลให้หลักธรรมในพุทธศาสนามีการสืบทอด เผยแผ่ ทำให้อยู่คู่กับสังคมและคนไทยมาอย่างยาวนาน ประเทศไทยมีตัวแทนสถาบันศาสนา คือ วัด โรงเรียน บ้าน ซึ่ง 3 สถาบันนี้ทำหน้าที่สืบต่อ เผยแผ่พุทธศาสนาตลอดระยะเวลาตั้งแต่พุทธศาสนาเข้ามาในสุวรรณภูมิ วัดเป็นสถานที่สำคัญมากในพุทธศาสนา เห็นได้ชัดเจนว่า แต่ละชุมชนมีวัดตั้งอยู่อย่างน้อยหนึ่งแห่งเป็นศูนย์กลางยึดเหนี่ยวจิตใจคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะวัดเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ปฏิบัติกรรมดี ในอดีตวัดมีบทบาทหน้าที่หลากหลายต่อสังคม เช่น เป็นโรงเรียนแหล่งวิชาความรู้ สอนหนังสือให้เด็กอ่านออกเขียนได้ เป็นสถาบันปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม พุทธศาสนาเข้ามาพร้อมกับการจัดตั้งระเบียบสังคม มีวัดเป็นศูนย์กลางความเชื่อในหลักธรรมทางพุทธศาสนา การสร้างกรอบความคิดเกี่ยวกับกรรม กฎแห่งกรรม กฎแห่งไตรลักษณ์ เป็นแหล่งสหายหลักธรรม สู้วิคิด วิธมองโลก ในขณะเดียวกันก็เป็นสถานที่ทำพิธีกรรมมากที่สุดเช่นกัน

2.1.2 อิทธิพลพุทธศาสนาต่อวัฒนธรรมไทย

พระพุทธศาสนา เป็นรากฐานการสร้างวัฒนธรรมไทย เพราะวิถีชีวิตคนไทยเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนาตั้งแต่เกิด กระทั่งตาย เนื่องจากหลักคำสอนในพุทธศาสนามีความสอดคล้องกับลักษณะอุปนิสัยคนไทย อาทิ รักความสงบ มีเมตตา โอบอ้อมอารีย์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ชอบความอิสระเสรี ประกอบกับพุทธศาสนาอยู่คู่กับชาติไทยมาตั้งแต่โบราณกาล จึงมีอิทธิพลต่อสังคมไทย ก่อกำเนิดเป็นวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ดังนี้

ภาษา ภาษาไทย มีรากฐานมาจากภาษาบาลีและสันสกฤต เป็นภาษาที่ได้รับอิทธิพลจากการบันทึกหลักธรรมคำสอนพุทธศาสนาในพระไตรปิฎก เนื่องจากพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทใช้ภาษาบาลีส่วนฝ่ายมหายานใช้ภาษาสันสกฤต เมื่อพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย คนไทยจึงรับเอาวัฒนธรรมด้านภาษามาด้วย เห็นได้จากภาษาที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ทั้งชื่อคน ชื่อสถานที่ ชื่อเรียกสิ่งของ มีศัพท์ภาษาบาลีผสมอยู่ เช่นคำว่า โทรศัพท์ โทรทัศน์ มหาวิทยาลัย ธนาคาร เกษตรกรรม รัฐบาล อดีตคดี ศุภลักษณ์ วราพรรณ ธารินทร์ ทศนศึกษา วิถี เป็นต้น ผสมกลมกลืนกลายเป็นภาษาไทย จนรู้สึกรู้ว่า เป็นภาษาไทยดั้งเดิม

วรรณกรรม เห็นได้จากวรรณคดีทั้งหลายได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา นับได้ว่าเป็นแหล่งที่มาของบทประพันธ์และกวีนิพนธ์ต่าง ๆ ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

ศิลปกรรม ประเทศไทยได้รับความสนใจทั้งจากชาวไทยและชาวต่างชาติว่า เป็นเมืองที่มีศิลปงดงาม ยากหาชาติใดเหมือน ศิลปะที่ปรากฏล้วนมีความประณีตสวยงาม ตรงตาตรงใจแก่ผู้พบเห็น ซึ่งศิลปกรรมเหล่านี้ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา เช่น วัด ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่งดงามละเอียดอ่อน เขียนเรื่องราวในพุทธศาสนา นิทานชาดก นอกจากนี้ศิลปะทางดนตรียังเกี่ยวเนื่องกับ

พุทธศาสนาด้วย เนื่องจากวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน เป็นแหล่งความรู้สาขาวิชาต่าง ๆ เป็นแหล่งกำเนิดและอนุรักษ์ศิลปดนตรี หรือจุดเริ่มต้นศิลปดนตรีในโอกาส พิธีต่าง ๆ ทั้งงานมงคลและอวมงคล

การศึกษา ด้านการศึกษาไทยในอดีต วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาหาความรู้ ทักษะวิชาชีพ โดยพระภิกษุเป็นครูพระสอนวิชาการ ทักษะความรู้แก่ประชาชน เริ่มมีปรากฏในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงจัดการศึกษาแบบใหม่ขึ้นในหัวเมือง โปรดให้พระสงฆ์เป็นครูพระ และถือว่าคนที่ผ่านการบวชเรียนมาแล้วเป็นผู้ที่มีความรู้ จึงกำหนดให้คนที่เข้ารับราชการต้องผ่านการบวชเรียนมาก่อน เกิดวัฒนธรรมและประเพณีบวชเพื่อศึกษาเรียนรู้ แต่ต่อมารัฐบาลใช้ระบบบริหารการศึกษาแบบใหม่มาใช้ ทำให้บทบาทการเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอนลดลง เหลือเพียงครูพระมีบทบาทในฐานะส่วนร่วมการจัดการศึกษา เฉพาะวิชาธรรมะ รวมทั้งเป็นผู้อุปถัมภ์โรงเรียน เช่น วัดจัดสรรที่ดินก่อสร้างโรงเรียน โรงเรียนสามัญสำหรับประชาชนทั่วไป แห่งแรกตั้งในวัดคือ โรงเรียน วัดมหรณพาราม

พิธีกรรมและวันสำคัญ พิธีกรรมมีต้นกำเนิดจากความเชื่อในพุทธศาสนา เช่น พิธีขึ้นบ้านใหม่ มีวันสำคัญ ๆ คือ วันมาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬบูชา เข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น

พุทธศาสนิกชน (ร้อยละ 95 ของคนไทยทั่วประเทศ) ยึดถือพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติ เป็นมรดกของปวงชนชาวไทย เป็นที่รู้จักของนานาชาติว่า เมืองไทยเมืองแห่งผ้ากาสาหวัด (ผ้าเหลือง) สะท้อนให้เห็นว่าพุทธศาสนาอยู่คู่กับความเป็นชาติไทยมาอย่างยาวนาน ในขณะที่อีกมุมมองหนึ่ง ศาสนาเป็นจำเลยทางสังคม โดยถูกกล่าวหาว่า ไม่ตอบสนองต่อความสุขทางสังคม จำเลยที่ 2 คือ พระภิกษุ ถูกกล่าวหาว่า ประพฤติย่อหย่อน ทำให้พุทธศาสนิกชนรุ่มหลงมกมายในวัตถุ จำเลยที่ 3 คน คนรุ่นใหม่หรือคนกลุ่มเจนเอเรชั่นใหม่ไม่ศรัทธาต่อศาสนาอย่างลึกซึ้ง การศึกษาพุทธศาสนา น้อยลง เข้าใจหลักธรรมผิดเพี้ยนแตกต่างออกไป แต่ยังปรากฏข้อเท็จจริงที่ว่า กลุ่มพุทธศาสนิกชนที่ให้ความสนใจศึกษา ค้นคว้าหาคำสอน คำบรรยายจากพุทธศาสนา เพื่อใช้เป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวัน แสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนายังคงมีบทบาทสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งในสังคม ดังบทบาทพุทธศาสนาในสังคมไทยโดยภาพรวม ได้แก่

1) บทบาทต่อการสร้างโลกทัศน์ หรือกรอบความคิดเกี่ยวกับคนและสังคมในแง่ความเชื่อต่อหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาเรื่องกรรม กฎแห่งกรรม กฎแห่งไตรลักษณ์ เป็นคำอธิบายหลักนำหรือหลักแห่งการตั้งต้นทางความคิด ก่อให้เกิดกรรมดี ทำให้สังคมเกิดความความสงบ สันติสุข

2) บทบาทต่อชุมชน พุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่เน้นการจัดระเบียบสังคม โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางปฏิบัติธรรม แหล่งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมต่อคนในชุมชน รวมถึงสังคมในชุมชนด้วย

3) บทบาทต่อการดำรงอยู่กับโลกปัจจุบัน ด้วยกระแสโลกให้ค่านิยมต่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นยุคแห่งทุนนิยม วัตถุนิยมที่ส่งเสริมให้คนหลงใหล ต่อเงินทอง วัตถุ เป็นกรอบคิดที่สวนทางกับเจตนารมณ์พุทธศาสนา ในคตินิยมที่ว่าด้วยเรื่อง รัก โลภ โกรธ หลง

4) บทบาทต่อการปกครอง พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ ล้วนเป็นองค์อุปถัมภ์ พุทธศาสนา ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงยกให้พุทธศาสนาเป็นสัญลักษณ์สำคัญสูงสุดแห่งอาณาจักรไทย ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างศาสนจักรและอาณาจักร กระทั่งกลายเป็นสัญลักษณ์แห่ง ราชอาณาจักรไทยหนึ่งใน 3 สถาบันหลักแห่งการปกครอง คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

5) บทบาทต่อสังคมยุคปัจจุบัน ผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชน และกลุ่มคนรุ่นใหม่มีสิ่งที่ยึด ปฏิบัติคือ นำหลักธรรมคำสอนเป็นหนึ่งในการควบคุมจิตใจ ความประพฤติ สร้าง/ปฏิบัติแต่สิ่งที่ดี สืบต่อคนทุกรุ่น แสดงให้เห็นว่า คนไทยให้ความสำคัญต่อพุทธศาสนาอย่างไม่เสื่อมคลาย ทั้งนี้เพราะ พุทธศาสนามีบทบาทสำคัญต่อจิตใจคนไทย และสำคัญยิ่งต่อพุทธศาสนิกชนรุ่นใหม่

สรุป บริบทพุทธศาสนาในประเทศไทยสืบทอดส่งต่อกันมากระทั่งทุกวันนี้ กล่าวได้ว่า หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ล้วนมีผลต่อปัจเจกบุคคล ทั้งในด้านศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม เกิดสันติสุขต่อคนในชุมชน ด้วยความมีเหตุมีผล สร้างความรัก ความสามัคคี ความโอบอ้อมอารีย์ การ ช่วยเหลือเผื่อแผ่ เป็นหลักในการสร้างระเบียบแบบแผนที่ดีต่อสังคม ไม่เอารัดเอาเปรียบ ไม่คดโกง คอรัปชั่น ซึ่งส่งผลต่ออาชีพชอบ เป็นกรอบแนวคิดที่มีโลกทัศน์ที่ส่งผลต่อความมั่นคงของประเทศชาติ มาอย่างยั่งยืน

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พุทธศาสนา

หลังจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีชัยชนะต่อกิเลสทั้งปวง พระองค์ทรงประกาศพุทธ ศาสนาในวันวิสาขบูชา ก่อนพุทธกาล 45 ปี ในวันวิสาขบูชาปี พ.ศ. 2560 นับอายุศาสนาพุทธได้ 2,605 ปี ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า การสืบทอดหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา สู่ พุทธศาสนิกชน เป็นที่สังเกตว่า วิธีการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง หลาย ตำรากล่าวถึงวิธีที่มีบทบาทสำคัญ มีทั้งวิธีสั่งสอน เล่าขาน บอกกล่าว ท่องจำ ศึกษาเล่าเรียน ซึ่ง วิธีการสั่งสอนถือเป็นวิธีแรกจากที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงต่อสงฆ์สาวก หลายวิธีเป็นวิธีเผยแผ่มาตั้งแต่ โบราณกาล กระทั่งปัจจุบัน ประเทศไทยได้พัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ เครือข่ายอินเทอร์เน็ต สังคม ออนไลน์ สำหรับการติดต่อสื่อสาร รวมทั้งหลายสถาบันนำมาประยุกต์ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน ในพุทธศาสนา กระทั่งทุกวันนี้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าปรากฏวิธีการเผยแผ่มีทั้งวิธีแบบ โบราณและแบบปัจจุบัน สามารถกล่าวได้ว่าปรากฏอยู่ในช่องทางการสื่อสาร ทั้งนี้เป็นเพราะ พุทธศาสนิกชนให้ความสนใจและให้ความสำคัญต่อหลักการสอนของพระพุทธเจ้า เนื่องจากเป็นหลัก แห่งความเป็นจริงตลอดกาลไม่จำกัดกาลเวลา (อะกาลิก) โอปะนะยิกะ เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว

จากแนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พุทธศาสนา จะทำให้ทราบว่าทั้งสองมูลนิธิการศาสนาทั้งสองแห่ง คือ หอจดหมายเหตุพุทธทาส และเสถียรธรรมสถาน จะมีพัฒนาการในการสื่อสารศาสนาเป็นแบบใด และมีนโยบาย วัตถุประสงค์ในการทำสารสื่อสารศาสนาแบบใดที่จะทำการเผยแผ่ไปสู่พุทธศาสนิกชน

2.2.1 หลักการสอนของพระพุทธเจ้า

ประกาศพุทธศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในขณะที่มีองค์ประกอบครบสมบูรณ์ คือ พระพุทธองค์ หลักธรรม เมื่อปัจจุวัคคิทั้ง 5 บวชเป็นสงฆ์สาวก นับจากนั้นพระองค์ทรงให้สงฆ์สาวกที่ทรงอุปสมาย์แยกย้ายไปทำหน้าที่เผยแผ่หลักธรรมคำสอน ทรงมีจุดมุ่งหมายให้หลักความจริงอันประเสริฐได้แผ่ออกไปทั่วชมพูทวีป ในสมัยพุทธกาลการเผยแผ่คำสอนในพุทธศาสนาประกอบด้วย พระสงฆ์ ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร (Sender) หลักธรรมคำสอน พระสูตรต่าง ๆ (Message) ผู้รับสารหรือพุทธศาสนิกชน (Receiver) เป็นหลักการโดยใช้สื่อบุคคล เปรียบเสมือนเป็นช่องทาง (Channel) การสื่อสารที่มีในสมัยพุทธกาลแล้ว ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1) พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้และทรงเผยแผ่ สั่งสอน หรือส่งสาร ส่งข้อความลักษณะหลักธรรมอันเป็นความจริงที่ประเสริฐ ไปยังผู้ฟัง/ผู้รับสาร เกิดการติดตามความเข้าใจและฐานความรู้ของแต่ละบุคคล บางคนรู้แจ้ง เห็นจริง ในสิ่งที่ควรรู้ ควรเห็น พระพุทธองค์ทรงสอน ให้รู้แจ้งเห็นจริงเท่าที่จำเป็น สิ่งที่ทรงรู้แล้ว ส่วนสิ่งที่จำเป็นสำหรับผู้ฟัง/ผู้รับสาร ทรงไม่สอนสิ่งนั้น ตัวอย่างเช่น

...พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ สีลปาวน เขตกรุงโกสัมพี ครั้นนั้นพระผู้มีพระภาค ทรงหยิบบไประดู่ลาย 2-3 ใบขึ้นมา แล้วรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมา ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความหมายข้อนี้ว่าอย่างไร ใบประดู่ลาย 2-3 ใบที่เราหยิบบขึ้นมากับใบที่อยู่บนต้น อย่างไหนมีมากกว่ากัน” ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า “ใบไม้ที่อยู่บนต้นมีนั้นแลมากกว่า ใบประดู่ลาย 2-3 ใบ ที่พระองค์ทรงหยิบบขึ้นมามีเพียงเล็กน้อยพระพุทธเจ้าข้า ...ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เรารู้แล้วแต่มิได้บอกเธอทั้งหลายก็มีมากเหมือนกัน เพราะเหตุไรเราจึงมิได้บอก เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อความคลายกำหนัด ไม่เป็นไปเพื่อดับไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้ เราจึงมิได้บอก...

2) ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรองตามให้เห็นด้วยตนเอง ตัวอย่างเช่น

... ภิกษุทั้งหลาย แม้ว่าภิกษุจะพึงจับชายสังฆาฏีของเราติดตามรอยเท้าเราติดตามไปข้างหลัง แต่ภิกษุนั้นมีความละโมภ กำหนดยึดถืออย่างแรงกล้าในกาม มีจิตพยาบาท คิดประทุษร้าย

หลงลืมสติไม่รู้ตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น กระสับกระส่าย ไม่สำรวมอินทรีย์ แท้จริงแล้วภิกษุนั้น ก็ยัง
เชื่อว่าอยู่ห่างไกลเรา เราก็ห่างไกลภิกษุนั้น นั่นเป็นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นยังไม่เห็นธรรม
เมื่อไม่เห็นธรรม เชื่อว่าไม่เห็นเรา

ภิกษุทั้งหลาย แม้ถ้าภิกษุอยู่ไกลเราถึง 100 โยชน์ แต่ภิกษุนั้นไม่มีความละโมภ ... มี
จิตตั้งมั่นแน่วแน่ สำรวมอินทรีย์ แท้จริงแล้ว ภิกษุนั้นก็เชื่อว่าอยู่ใกล้เรา เราก็อยู่ใกล้ภิกษุนั้น
นั่นเป็นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นเห็นธรรม แม้เห็นธรรม เชื่อว่าเห็นเรา

3) ทรงสอนให้ผู้ฟัง/ผู้รับสารได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณ
เป็นมหัศจรรย์ ยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน ตัวอย่างเช่น

... การทำบูชาอย่างนั้นไม่เชื่อว่าบูชาพระองค์ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง แต่ผู้ใดจะเป็นภิกษุ หรือ
ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกาก็ตาม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ผู้นั้นแหละชื่อว่าบูชา
พระองค์ ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง ... เราพยายามเพื่อบรรลุอรหัตผลในช่วงเวลาที่พระศาสดายัง
ทรงพระชนม์อยู่นั่นเอง เพื่อเป็นการบูชาพระองค์...ท่านธรรมารามคิดดังนี้แล้ว ก็เป็นผู้เดียว
เท่านั้น ครั้นอยู่ในอิริยาบถต่าง ๆ ก็นึกคิด ระลึกถึงธรรมที่พระศาสดาทรงแสดงอยู่ตลอดเวลา
ไม่คลุกคลีด้วยภิกษุหลายรูป อยู่รูปเดียวในที่สงัด ครั้นพระองค์ทรงทราบก็ทรงอนุโมทนา
สาธุการว่า “ดีแล้ว ๆ ผู้ที่มีความรักเคารพในเรา จึงประพุดอย่างธรรมารามเถิด ภิกษุ
ทั้งหลายผู้ที่บูชาเราด้วยของหอม ระเบียบดอกไม้ หาชื่อว่าบูชาเราจริงไม่ ส่วนผู้ปฏิบัติธรรม
สมควรแก่ธรรม จึงชื่อว่าบูชาเรา อย่างแท้จริง” (Praputtasadsana65, ม.ป.ป.)

2.2.2 วิธีการเผยแผ่

1) หลักวิธีการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา

การเผยแผ่คือ การทำให้ขยายออกไป การทำให้ขยายวงกว้างออกไป ทำให้แพร่หลาย
ออกไป การเผยแผ่พุทธศาสนา จึงได้แก่ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนใน พระพุทธศาสนา
แพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพ ยำเกรง ในพระรัตนตรัย น้อมนำเอา
หลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติมีหลักการใหญ่ 3 หลัก ดังนี้

(1) หลักประโยชน์ การประกาศพุทธศาสนาโดยยึดหลักประโยชน์ และความสุข
ของมหาชนเป็นที่ตั้ง ถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่พุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้า ทรง
ประทานโอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงส่งให้ไปประกาศพรหมจรรย์ว่า

“พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มา เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อ
ประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป จง

แสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ ทั้งพยัญชนะ ครบบริบูรณ์บริสุทธิ...”

(2) หลักไตรสิกขา หลักการสำคัญประการหนึ่งคือ ไตรสิกขา สิ่งที่เราเรียกว่าความงามในเบื้องต้นคือ ศีล งามในท่ามกลางคือ สมาธิ งามในที่สุดคือ ปัญญา ปราภฏในพระดำรัสที่ส่งสาวกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรก ซึ่งถือเป็นหลักการสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การดำเนินงานเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ฟัง/ผู้รับสารได้นั้น หลักนี้ถือเป็นหลักครอบคลุมการปฏิบัติให้บรรลุประโยชน์ที่ตนพึงปรารถนา ดังปราภฏในเมตตาสสูตร ขุททกนิกาย ว่า “ผู้ฉลาดในประโยชน์มุ่งหวังบรรลุสันติบาท ควรบำเพ็ญกรณียกิจ ควรเป็นผู้อาจหาญ ซื่อตรง เคร่งครัด วาง่าย อ่อนโยน และไม่เย่อหยิ่ง ควรเป็นผู้สันโดษ เลี้ยงง่าย มีกิจน้อย มีความประพฤติเบา มีอิทธิยสังบ มีปัญญารักษาตน ไม่คะนอง ไม่ติดในตระกูลทั้งหลาย อนึ่ง ไม่ควรประพฤติความเสียหายใด ๆ ที่เป็นสาเหตุให้วิญญูชนเหล่าอื่นตำหนิเอาได้...”

(3) ศักยภาพของมนุษย์ พระพุทธเจ้าถือหลักว่า มนุษย์เป็นผู้ฝึกได้ มนุษย์สามารถรู้ตามได้ ถ้าเขาได้ฝึกฝนตนตามหลักการที่แสดง การมองเช่นนี้ เป็นการมองที่ศักยภาพทางปัญญาของมนุษย์ มากกว่ามองในแง่ความแตกต่างทางร่างกาย ซึ่งถือเป็นหลักใหญ่หลักหนึ่งที่น่าไปสู่การรับสมาชิก การพยายามทำให้เห็นอุดมการณ์ที่เป็นเหมือนการมองมนุษย์ทุกคนที่จิตใจ มากกว่ามองรูปลักษณะที่แสดงออกมาภายนอก อันนำไปสู่การรับฟังคำสอนและนำไปปฏิบัติ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ โดยใช้วิธีวิเคราะห์ผู้ฟัง ดังนี้

2) หลักการวิเคราะห์ผู้รับสารตามแนวพุทธศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงแยกวิเคราะห์ผู้รับสารตามระดับปัญญา แตกต่างจากหลักการสื่อสารของนักวิชาการตะวันตก ที่วิเคราะห์ผู้รับสารตามหลักพื้นฐานง่าย ๆ เช่น ลักษณะทางกายภาพ จิตใจ หลักทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล ที่ให้ข้อคิดว่าบุคคลมีความแตกต่างกันด้านบุคลิกภาพ จิตวิทยา ทักษะคิด ค่านิยม ความเชื่อที่แตกต่างกัน เนื่องจากการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมแตกต่างกัน สำหรับพระพุทธองค์ทรงแบ่งบุคคลที่ต้องการสอนตามระดับปัญญา จึงมีความลึกซึ้งซึ้งกว่านักวิชาการตะวันตก พระองค์ทรงแสดงธรรม (สื่อสาร) อย่างเหมาะสมสำหรับผู้รับสารแต่ละบุคคล

(1) ความแตกต่างของบุคคล 4 ประเภท ทรงมองเห็นว่าบุคคลมีความสามารถทางปัญญาแตกต่างกัน ทรงตรัสแบ่งไว้ 4 ระดับดังนี้

ระดับที่ 1 อุกมตัตถุญ คือ ผู้มีภูมิปัญญาเรียนรู้ เข้าใจหลักธรรมคำสอนได้ทันทีเมื่อได้ฟัง เสมือนดอกบัวเจริญเต็มที่ โผล่เหนือน้ำ เติริมแบ่งบานได้ทันทีเมื่อได้รับแสงอาทิตย์

ระดับที่ 2 วิปจิตถุญ คือ ผู้เรียนรู้ได้ เมื่ออธิบายขยายความ เปรียบเสมือนดอกบัวที่ชูก้านถึงระดับพื้นน้ำ รอการโผล่พ้นน้ำในวันรุ่งขึ้น เพื่อเตรียมแบ่งบานเมื่อได้รับแสงอาทิตย์

ระดับที่ 3 เนยยะ คือ ผู้ที่อาจเรียนรู้ธรรมด้วยอาศัยความเพียรอย่างยิ่งยวดทั้งด้วยการฟัง การคิด การถาม การท่องบ่น เปรียบเสมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำ ต้องการเวลาในการโผล่ขึ้นสู่พื้นผิวน้ำ เพื่อเบ่งบานในโอกาสต่อไป

ระดับที่ 4 ปทปรมะ ได้แก่ ผู้ซึ่งไม่อาจเรียนรู้และเข้าใจในพระธรรมวิเศษ แม้จะฟัง คิดและท่องบ่น อย่างไรก็ตาม เปรียบเสมือนบัวที่จมติดอยู่ใต้น้ำ

(2) ความแตกต่างของบุคคลโดยจริตนิสัย บุคคลย่อมมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันเนื่องจากสาเหตุภายใน คือ จริตนิสัย 6 ประการ ได้แก่ บางคนชอบสวยงาม (ราคะจริต) บางคนชอบใช้อารมณ์ หุนหันพลันแล่น มักโกรธ (โทสะจริต) บางคนก็ปกคลุมหลงเร็ว (โมหะจริต) บางคนก็มีความเชื่อความศรัทธาโดยขาดปัญญา (ศรัทธาจริต) บางคนปกติใช้วิจารณ์ญาณก่อนรับฟัง (พุทธิจริต) บางคนจัดอยู่ในพวกคิดมาก กังวลมาก หาข้อยุติได้ยาก (วิตกจริต)

3) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

วิธีที่ 1 อนุปวาโท ไม่ว่าร้ายใคร ไม่โจมตีใคร ไม่โจมตีศาสนาอื่น แต่ใช้ปัญญาบอกว่าพระพุทธศาสนาดีอย่างไร

วิธีที่ 2 อนุปฆาโต ไม่ทำร้ายใคร ไม่ใช้กำลังไปบังคับให้ใครเชื่อ ยึดหลักอหิงสาธรรม คือ ไม่เบียดเบียน ใช้ปัญญาในการอ้างเหตุผล จนกระทั่งผู้ฟังอยากลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

วิธีที่ 3 ปาฏิโมกฺเข จ ส่วโร มีความสำรวมในศีลและมารยาทให้ดี

วิธีที่ 4 มตตถนฺตฺตา จ ภตฺตสฺมิ รู้จักประมาณในการรับประทาน รวมไปถึงการใช้สอยปัจจัยสี่ ได้เป็นทางมาแห่งความเคารพเลื่อมใสของผู้ได้พบเห็น

วิธีที่ 5 ปนฺตถฺยจ สยนาสนํ นั่งนอนในที่สงบ นักปฏิบัติธรรมต้องรักความสงบ และรักในการอยู่ในที่สงบ

วิธีที่ 6 อธิจิตฺเต จ อาโยโค ประกอบความเพียรในอธิจิต ต้องหมั่นฝึกสมาธิเพราะสมาธิ คือ แก่นของการได้บรรลุมรรคผลนิพพาน

4) เนื้อหาหรือหลักธรรมคำสอนที่ใช้เผยแผ่

(1) หลักการในการนำเนื้อหาหรือหลักธรรมในศาสนาพุทธคือ สารยายจากรูปธรรมไปหานามธรรม สอนจากสิ่งที่รู้เห็นได้ง่าย เข้าใจกันอยู่แล้ว ไปยังสิ่งที่รู้เห็นได้ยากหรือยังไม่เข้าใจ เช่น หลักอริยสัจ 4 ทรงนำทุกข์ เป็นตัวปัญหาขึ้นแสดงก่อน เพราะเห็นได้ง่าย เข้าใจง่าย จากนั้นก็นำไปสู่เหตุแห่งทุกข์ แล้วโยงเข้าถึงการดับทุกข์ พร้อมบอกวิธีการดับทุกข์

(2) เมื่อเข้าใจในหลักการขั้นต้นแล้ว พระพุทธองค์ทรงสอนเชิงลึกตามลำดับ คือ สอนเรื่องจริงที่เคยรู้ สู่เรื่องจริงที่ไม่เคยรู้มาก่อน ได้แก่ สอนแบบอนุปพุทฺธิกา ไตรสิกขา 3 เป็นต้น โดยเปรียบเทียบการเดินทางลงสู่ทะเล

(3) จากนั้นจึงทรงสอนด้วยอุปกณ์เสริม ยกเรื่องให้เห็นด้วยตา ฟังด้วยหู เช่น สอนพระนันทะ โดยทรงนำชมนางฟ้าบ้าง นางอัสรบ้าง เนื่องจากท่านเป็นคนรักสวຍรักงานนั่นเอง

(4) ทรงสอนตรงจุด ตรงประเด็น ไม่วกไปวนมา หรือสอนนอกนอกเรื่อง

(5) สอนแต่พอดีเท่าที่จำเป็น ในสิ่งที่ผู้ฟังอยากรู้ ไม่ได้สอนทุกเรื่อง

(6) สอนด้วยหลักเหตุและผล ให้ผู้ฟังตรองแล้วเห็นจริงได้ด้วยตนเอง

(7) สอนสิ่งที่มีความหมาย เป็นประโยชน์ มีสาระแก่ผู้ฟัง

5) คุณสมบัติภายนอกของผู้เผยแผ่

ผู้เผยแผ่หรือผู้สอน ควรมีคุณสมบัติที่เป็นปัจจัยทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธา ยอมปฏิบัติตาม คำสอนอย่างน่าอัศจรรย์ โดยผู้สอนพึงมีคุณสมบัติที่ปรากฏภายนอกและคุณสมบัติภายใน ได้แก่ ด้าน บุคลิกภาพ หมายถึง รูปร่างหน้าตา น้ำเสียง อากัปกิริยาท่าทีสง่างาม มารยาทงดงาม มีเสน่ห์ ผูกมัดใจ ผู้ได้พบเห็น สงบเยือกเย็น เป็นยอมรับของสังคม

6) คุณสมบัตินภายในของผู้เผยแผ่

คุณธรรมที่ผู้เผยแผ่พึงปฏิบัติและเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจหลักพุทธธรรม เพื่อ สอนให้ได้ตรงประเด็น ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ โดยมีจุดมุ่งหมายให้ได้รับความสุขความเจริญแก่ผู้ฟัง เป็นที่ตั้งและมีจิตประกอบด้วยเมตตาธรรมเป็นหลัก ดังนี้

(1) ปณิธาน มุ่งแสดงธรรมต่อผู้ฟัง หรือการตั้งใจตนก่อนแสดงธรรมว่า จัก กล่าวตามลำดับเหตุการณ์ พร้อมยกเหตุผลประกอบ แสดงด้วยเมตตาจิต หวังอนุเคราะห์ ไม่ใช่เพื่อ ลาภสักการะและไม่แสดงธรรมกระทบใครให้เสียหาย หรือตำหนิตรง ๆ ทำให้ผู้ฟังเกิดความไม่พอใจ

(2) ปฏิสัมภีทา ความเข้าใจปัญญา แดกฉานในอรรถ (เนื้อหาสาระ) เข้าใจใน ธรรม (อธิบาย ย่อหรือพิสดารได้) เข้าใจในหลักนิรุกติ (การซ้ำของในภาษา) และเข้าใจในหลักปฏิภาณ คือ ไหวพริบในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

(3) พหุสูต การคงแก่เรียน การได้ฟังมาก จำได้ คล่องปาก เพ่งพินิจให้ขึ้นในใจ ของตนและ สามารถขบคิดได้ด้วยทฤษฎี คือ เห็นตามได้ด้วยเหตุผลที่เป็นจริง

(4) การรู้จักแสดงธรรมตามขั้นตอน การแสดงธรรมโดยคำนึงถึงภาวะของผู้ฟัง เป็นหลัก เริ่มจากสิ่งที่มองเห็นได้ด้วยตา ไปจนถึงพิจารณาเห็นด้วยปัญญาภายในของตน ได้แก่ เล่า เรื่องทานกถาให้ฟังก่อน (การให้ทาน) ชี้แจงผลดีของการเป็นคนมีศีล มีความประพฤติเรียบร้อย ดึงม จากนั้นก็เล่าเรื่องสวรรค์ คือความสุขใจให้ฟังถัดมา และโยงไปเรื่องโทษของกามที่ทำให้มนุษย์ ต้อง ทุกข์กายทุกข์ใจอยู่นี้ ขอสุดท่าย ชี้แจงทางออกจากกามหรือทางออกจากทุกข์ โดยวิธีการสลัดทิ้งกาม

2.2.3 เทคโนโลยีสารสนเทศกับการเผยแผ่พุทธศาสนา

เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology: IT) คือ เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ หรือเรียกว่าเทคโนโลยี (Technology) เพื่อช่วยประมวลผลข้อมูลความรู้หรือสารสนเทศ (Information) ที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ ซึ่งครอบคลุมการรับ-ส่ง การแปลง การจัดเก็บ การประมวลผล และการสืบค้น ดังนั้น เทคโนโลยีสารสนเทศ จึงเป็นเครื่องมือที่มีการพัฒนาการจัดการชุดข้อมูล ตั้งแต่การรับข้อมูล สามารถนำมาจัดเก็บที่เป็นระบบ ลดความซับซ้อนในการจัดเก็บข้อมูล เกิดความสะดวกรวดเร็วในการสืบค้นข้อมูล กำหนดสิทธิผู้เกี่ยวข้องกับการใช้ข้อมูลในระบบ และปรับเปลี่ยนการให้บริการข้อมูลได้ตามกระแสการพัฒนาเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์

เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นเครื่องมือที่ส่งผลให้การสื่อสารมีการพัฒนาถึงระดับเครือข่ายทั่วโลก (Internet) การส่งข้อมูลไปทั่วโลกอย่างไร้พรมแดน แต่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องอาศัยสื่อทางสารสนเทศโดยเฉพาะทางเอกสาร หนังสือต่าง ๆ ยังจำเป็นต้องใช้เป็นหลัก เพราะให้ประโยชน์สูงสุด เป็นหลักฐานเก็บรักษาได้เป็นระยะเวลานาน เหมาะแก่ผู้ศึกษา (ผู้รับข้อมูล สารสนเทศ) และสะดวกในการผลิตเพื่อการเผยแผ่ข้อมูลข่าวสารได้อย่างกว้างไกลมากขึ้น

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตเข้าถึงคนได้จำนวนมาก และในวงกว้าง แต่ประชาชนบางคนมองพระสงฆ์ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ต ในทางที่น่าสงสัยว่า อาจไม่ใช้จัดทำเนื้อหาทางศาสนาอย่างเดียว พระสงฆ์บางกลุ่มหากไม่มีกฎระเบียบในการใช้อินเทอร์เน็ต อาจก่อให้เกิดความเสียหายได้ ดังนั้น คณะสงฆ์ควรมีองค์การสนับสนุนและควบคุมดูแลการใช้อินเทอร์เน็ต เพราะมีแนวโน้มว่า วัดต่าง ๆ ใช้อินเทอร์เน็ตในการเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนามากขึ้น เนื่องจากประเทศไทยได้เข้าสู่ยุคกระแสโลกาภิวัตน์ การนำเทคโนโลยีสารสนเทศ มาใช้เผยแผ่ข้อมูลข่าวสารบนระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการศึกษาในอนาคต มนุษย์ในโลกยุคปัจจุบันจึงแสวงหาและต้องการพึ่งพาเทคโนโลยีในการดำเนินชีวิต การทำงาน เพื่อสนองความต้องการ ให้ได้มาซึ่งความสุข แม้คำสอนทางศาสนาบางอย่างก็พยายามตีความและอธิบายด้วยเทคโนโลยี มีนักคิดบางคนพยายามอธิบายหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา เพื่อให้เชื่อมโยงกับหลักการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีการตีความให้เข้ายุคสมัย เช่น การศึกษาของอนุช อาภาภิรม เรื่องเทคโนโลยีกับสวรรค์ ความว่า ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีปัจจุบัน สามารถสร้างสวรรค์ชั้นดาวดึงส์สำหรับผู้คนในโลกได้แล้ว เช่น อานูภาพของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ได้แก่ อาวุธสายฟ้า เป็นอาวุธประจำตัวมีอานุภาพทำลายล้างสูง มีรัศมีทำการไกล อาจเทียบได้กับปืนไฟ เครื่องบินรบ ขีปนาวุธ และอาวุธนิวเคลียร์ สวรรค์อันสวยงามทั้งหลายดูได้จากสตรีที่แต่งกายด้วยพัสดราภรณ์หรูหรา พบได้ในงานสังสรรค์ และตัวอย่างจากแฟชั่นโชว์ เป็นต้น กลายเป็นสังคมวัตถุนิยมสมัยใหม่ ขณะที่ข้อมูลข่าวสารทางจิตนิยมมีน้อยมากในสภาพการณ์ของโลกปัจจุบัน เรียกกันว่า ยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ หรือยุคข่าวสารข้อมูลไร้พรมแดน

สังคมโลกได้เข้าสู่ยุคเทคโนโลยี ทำให้มนุษย์เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยี เพราะสังคมแปรเปลี่ยนสภาวะจากสังคมเกษตร/อุตสาหกรรม มาเป็นสังคมข้อมูลสารสนเทศ คนทั่วโลกสามารถติดต่อกันได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว เทคโนโลยีทางข่าวสารข้อมูลมีอิทธิพลอย่างกว้างขวางและมีความเจริญก้าวหน้า ส่งผลให้ข้อมูลข่าวสารแพร่กระจายไปในเวลาอันรวดเร็ว ครอบคลุมทั่วโลก การเชื่อมโยงด้านสารสนเทศเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างโอกาสการศึกษา เป็นระบบการเรียนรู้ที่เปิดกว้าง ไม่จำกัดเวลา สถานที่ และเข้าถึงผู้คนได้มากที่สุด ดังนั้น ควรตระหนักถึงความสำคัญของการใช้สื่อและเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร เข้าถึงแหล่งความรู้ที่ต้องการ โดยเฉพาะเครือข่ายข้ามชาติ หรืออินเทอร์เน็ต (Internet) ที่ถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลายทั่วโลก เกิดเว็บไซต์ (Web Site) จำนวนมาก รวมถึงเว็บไซต์ที่มีเนื้อหา/สารที่นำเสนอหลักธรรมะเผยแพร่บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ทำให้พุทธศาสนิกชน รวมทั้งชาวต่างชาติที่สนใจศึกษาศาสนาพุทธมีมากยิ่งขึ้นด้วย การพัฒนาเทคโนโลยีจึงเป็นเครื่องช่วยอำนวยความสะดวก ในเรื่องการเป็นช่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ไม่จำกัดพรหมแดน ไม่จำกัดสถานที่และไม่จำกัดเวลา การกระจายข้อมูลข่าวสารในระบบอินเทอร์เน็ตมีค่าใช้จ่ายต่ำที่สุด นอกจากนี้ สื่ออินเทอร์เน็ต ยังสามารถนำเสนอได้ทั้งข้อความ ภาพ เสียง วิดีโอ และสามารถสนทนาโต้ตอบกับผู้รับข่าวสารได้

ประโยชน์ของเทคโนโลยีดังกล่าวจะทำให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมกับพระสงฆ์หรือสื่อบุคคลที่เป็นตัวแทนของมูลนิธิทางศาสนา หรือสื่อบุคคลที่เป็นผู้นำกิจกรรม โดยนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นเครื่องมือเผยแพร่พุทธศาสนา เพราะหากใช้วิธีการแบบเดิมอาจเข้าไม่ถึงสังคมยุคใหม่หรือคนรุ่นใหม่ เนื่องจากสังคมยุคปัจจุบันประชาชนไม่มีเวลาไปปฏิบัติธรรม ฟังเทศน์ ศึกษาหลักธรรมคำสอนที่วัดเหมือนในอดีต การเผยแพร่หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต จึงเป็นช่องที่เข้าถึงประชาชนได้ง่าย กว้างขวาง และตลอดเวลา ทั้ง ที่บ้าน ที่ทำงาน รวมทั้งในต่างประเทศด้วย

สรุป เทคโนโลยี และสารสนเทศ นับเป็นเครื่องมือ และหลักการนำเสนอข้อมูลข่าวสารในการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา ให้กว้างขวาง ผู้ศรัทธาในทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ทั่วโลกเข้าถึงได้ง่ายและตลอดเวลาเท่าที่ต้องการ ภายใต้บริบทและแนวโน้มประชากรโลกที่ใช้อินเทอร์เน็ตเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ผ่านเครื่องมือทั้งเครื่องคอมพิวเตอร์ โทรศัพท์เคลื่อนที่ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นเครื่องมือสื่อสารเพื่อการพัฒนาประเทศไทยสู่การเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาโลก แต่ในขณะเดียวกันการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ย่อมมีข้อควรระวังในการนำเสนอต้องมีความละเอียดอ่อน ต้องยึดถือหลักคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งไม่นำหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาตามพระไตรปิฎกต้นฉบับมาบิดเบือนให้เกิดความเสื่อมศรัทธา หรือเป็นไปในทางพุทธพาณิชย์ ทำให้พุทธศาสนิกชนหลงเชื่อ จนเกิดความเสียหาย เกิดความทุกข์ เพราะเสียโอกาสในการเข้าถึงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นแก่นแท้ อันเป็นความจริงอันประเสริฐ เป็นหนทางแห่งการดับทุกข์ที่แท้จริง และกลุ่มเจเนอเรชั่นวาย ถือเป็นกลุ่มคนที่เป็นคนรุ่นใหม่ เติบโตในสังคมยุคเทคโนโลยีดิจิทัลซึ่ง

เป็นยุคการสื่อสารเจริญก้าวหน้ามาก การติดต่อสื่อสาร การรับข่าวสาร การค้นหาข้อมูลไปได้อย่างรวดเร็ว สร้างความรู้ความเข้าใจอย่างสมบูรณ์แบบ เนื่องจากองค์ประกอบที่มีทั้งภาพ เสียง นอกจากนี้ยังแต่เดิมด้วยมิติต่าง ๆ ที่ซ่อนอยู่บนภาพและแทรกอยู่ในเสียง และสามารถดึงดูดความสนใจแก่ผู้รับสารกลุ่มเจนเนอเรชันวายได้ หากมีการนำเทคโนโลยีดิจิทัล มาใช้ในการเผยแพร่พุทธศาสนา เพื่อดึงดูดความสนใจกลุ่มเจนเนอเรชันวาย ให้มาสนใจ รับสารเชิงพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้เติบโต เป็นทรัพยากรมนุษย์อันเป็นรากฐานสำคัญต่อการพัฒนาประเทศให้มากขึ้นได้

2.3 แนวคิดการนำกระบวนการสื่อสารในพุทธศาสนา

2.3.1 พุทธศาสนากับการสื่อสาร

หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมชาติ หรือธรรมะ ตรัสรู้โดยสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นศาสนาที่เน้นหลักเหตุและผล ซึ่งอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ นักวิทยาศาสตร์ บิดาแห่งฟิสิกส์ยุค กล่าวว่า ศาสนาในอนาคตเป็นศาสนาของจักรวาล ต้องมองข้ามพระเจ้าที่เป็นตัวตนหรือลัทธิต่าง ๆ ซึ่งต้องมาจากประสบการณ์ จิตวิญญาณ ความเป็นธรรมชาติ เป็นเหตุผล เป็นวิทยาศาสตร์ ศาสนาที่ตรงกับคำจำกัดความนี้ และศาสนาที่เข้ากันได้กับแนวคิดวิทยาศาสตร์ก็คือ พุทธศาสนา (สุวัฒน์ จันทระจาง, 2540) เนื่องจากหลักการในพุทธศาสนาแสดงถึงความเป็นเหตุและผล

เมื่อกล่าวถึงกระบวนการสื่อสาร จำเป็นต้องอ้างอิงหลักวิชาการทางนิเทศศาสตร์ เพราะเป็นศาสตร์ที่ให้ความสนใจไปที่ขั้นตอนการสื่อสาร เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งเป็นแนวทางวิทยาศาสตร์ เนื่องจากมีองค์ประกอบทั้งด้านหลักการ แนวคิด ทฤษฎี เป็นที่ได้รับการยอมรับทั่วโลก อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ควบคู่กับหลักการ แนวคิด ทฤษฎีการสื่อสาร หรือ นิเทศศาสตร์ อาจต้องเน้นการสื่อสารประเภทการสื่อสารระหว่างบุคคล และการสื่อสารด้วยการพูดเป็นหลัก เพราะในสมัยพุทธกาล การเผยแผ่หลักธรรมโดยพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเอง ยังไม่มีเทคโนโลยีเพื่อการสื่อสาร ดังนั้นการสื่อสารยุคใดก็ตาม หากยึดหลักธรรมในพุทธศาสนา เปี่ยมด้วยคุณภาพและคุณธรรม ย่อมเกิดผลดีต่อการสื่อสาร ทั้งผู้ส่งสาร เนื้อหาในสาร ผู้รับสาร ส่งผลให้เกิดประโยชน์ ความสงบร่มเย็นในสังคมนั้น

การสื่อสารด้านศาสนา มีแนวคิดและมุมมองว่า ศาสนาคือ ระบบการสื่อสาร รูปแบบหนึ่ง (Religion as Communication) หากพิจารณาจากรากศัพท์คำว่า ศาสนา จากศัพท์ภาษาอังกฤษคือ Religion และการสื่อสาร Communication พบว่า มีรากฐานความหมายที่คล้ายคลึงกัน คำว่า religion แปลว่า ผูกโยง เชื่อมร้อยเข้าด้วยกัน ส่วน Communication มีความหมายว่า การเชื่อมโยง

ความเข้าใจ หรือความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งกับผู้รับที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งจำเป็นต้องพัฒนาความเข้าใจและชุดความรู้ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1) การเป็นสถาบันแกนกลางของสังคม เป็นข้อเท็จจริงที่ว่า ทุกสังคมยุคอดีต ศาสนาถือเป็นสถาบันแกนกลางของสังคม ทำหน้าที่กำกับดูแลสถาบันอื่น ๆ อาทิ ด้านเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ครอบครัว สิ่งแวดล้อม การปกครอง ฯลฯ เมื่อแต่ละสังคมพัฒนามาสู่ยุคใหม่ กระบวนการกลายเป็นโลกียะ (Secularization) มีมากขึ้น ตามทัศนะของ Berger (1967) สถาบันศาสนาจึงค่อย ๆ ขยับออกจากตำแหน่งศูนย์กลางของสังคม มีสถาบันอื่นเข้าไปครองตำแหน่งแทน เช่น สถาบันเศรษฐกิจที่เข้าไปควบคุมกำกับดูแลสถาบันอื่น ๆ นอกเหนือจากสถาบันเศรษฐกิจแล้ว ในโลกยุคสมัยใหม่ (Modern World) โดยเฉพาะสังคมยุคข่าวสาร (Information Society) กลายเป็นสถาบันที่ก้าวเข้าสู่ตำแหน่งศูนย์กลางของสังคมยุคสารสนเทศ ฉะนั้นหากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นไปโดยธรรมชาติ ยถากรรม รูปแบบความสัมพันธ์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงมีรูปแบบสถาบันใหม่ (สื่อมวลชน) เข้าไปแทนที่ (Substitution) สถาบันเดิม (ศาสนา)

2) ความแตกต่างระดับอุดมการณ์/วิชาชีพ จากโลกทัศน์ที่แตกต่างกันมีผลมาถึงการหล่อหลอมอุดมการณ์เชิงวิชาชีพของบุคลากรของทั้งสองสถาบัน จากผลความแตกต่างกันในเชิงอุดมการณ์วิชาชีพ ทำให้บุคลากรทั้งด้านศาสนาและสื่อมวลชนมักมีรูปแบบความสัมพันธ์กันแบบ Love Hate Relationship (ทั้งรักทั้งชัง) คือ ในด้านหนึ่ง ทั้งสองฝ่ายต่างก็จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เช่น สื่อมวลชนก็ต้องอาศัยเนื้อหา เหตุการณ์ ตัวบุคคล ฯลฯ ด้านศาสนาเป็นวัตถุุดิบในการทำงาน ส่วนศาสนาก็ต้องอาศัยสื่อมวลชนในการเผยแผ่ศาสนา

3) ความแตกต่างในระดับเรื่องที่เล่า (Narrative) ทั้งศาสนาและสื่อมวลชนมีวิธีการปฏิบัติงานที่มีลักษณะเหมือนกัน คือ เป็นนักเล่าเรื่อง (Narrator) ของสังคม เช่น ศาสนาเล่าเรื่องตำนานบรรพบุรุษของมนุษย์ นิทานชาดกสอนใจ ประวัติศาสตร์ ที่มา แหล่งกำเนิดเทพเจ้า เป็นต้น ในขณะที่สื่อมวลชน เล่าเรื่อง สงคราม สิ่งแวดล้อม ละครโทรทัศน์ ฯลฯ โดยที่แก่นของเรื่องเล่าต่างก็มีปรัมปราคติ (Myth) ต่าง ๆ ซึมซาบอยู่ แต่มีความแตกต่างกันราวขาวกับดำ

4) การรับรู้ซึ่งกันและกันระหว่างสองสถาบัน ผลจากความแตกต่างตั้งแต่ระดับรากฐาน (โลกทัศน์) ละเอียดยมาจนถึงระดับการปฏิบัติงาน ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์สุดท้ายคือ แบบแผนการรับรู้ระหว่างสถาบันศาสนาและสื่อมวลชนที่เป็นไปในทางลบมากกว่าทางบวก และรูปแบบความสัมพันธ์ทางลบนี้ ยิ่งเพิ่มทวีมากขึ้น หากทั้งสองสถาบันต่างมองว่าอีกฝ่ายเป็นคู่แข่งที่เข้ามาแย่งชิงมวลชน กลุ่มเดียวกัน และทัศนคติทางลบที่มีต่อกันคงพุ่งขึ้นสู่จุดสูงสุดหากต่างฝ่ายต่างรับรู้ว่า อีกฝ่ายหนึ่งเป็น คู่แข่งที่น่าเกรงขาม เพราะมีอิทธิพลต่อมวลชนอย่างมาก

5) ความจำเป็นที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน สถาบันศาสนาและสื่อมวลชนยังคงต้องมีความสัมพันธ์ที่พึ่งพาอาศัยกัน (Reciprocity) ทั้งในด้านชีวิตทางสังคม (Social Life/ชีวิตส่วนตัว

(Private Life) และชีวิตการทำงาน (Work Life) เริ่มจากด้านสื่อมวลชน ในหน้าสื่อมวลชนทุกชนิด เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ จำเป็นต้องมีหน้าศาสนา รายการธรรมะ หรือข่าวความเคลื่อนไหวของวงการสงฆ์ เป็นส่วนหนึ่งอยู่เสมอ ในสายศาสนา ทิศนะหลักที่บุคลากรทางศาสนามีต่อสื่อมวลชนมักเป็นทิศนะแบบเครื่องมือนิยม (Instrumentalist) กล่าวคือ ศาสนามองเห็นว่า สื่อมวลชนเป็นอีกช่องทางการเผยแพร่คำสอนทางศาสนา และแนะนำบุคลากรทางศาสนาให้สังคมได้รู้จักเพิ่มเติม จากช่องทางการสื่อสารของสถาบันศาสนา (เช่น วัด การประกอบพิธีกรรม สื่อบุคคล เช่น พระสงฆ์) และเมื่อสถาบันศาสนาเข้ามาใช้ช่องทางสื่อมวลชนเป็นเครื่องมือเผยแพร่ จำเป็นต้องปรับตัวมาใช้รูปแบบ/วิธีการสื่อสารมวลชน และการเผยแพร่ศาสนาผ่านสื่อมวลชนจำเป็นต้องมีบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นผู้รักษาประตู (Gatekeeper) ที่ทำหน้าที่นำเสนออุดมการณ์เดียวกัน และการออกแบบสารต้องเหมาะสมกับสื่อแต่ละประเภทและผู้รับสารแต่ละกลุ่ม หรือว่าอาจจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกลยุทธ์จากที่เอาผู้รับสารเป็นตัวตั้ง (Sender Centered) ที่เคยเป็นกลยุทธ์ของศาสนา มาเป็นผู้รับสารเป็นตัวตั้ง (Audience Centered) ซึ่งเป็นกลยุทธ์แบบสื่อมวลชน หรือในแง่ช่วงเวลาการนำเสนอ ตามปกติในการสื่อสารแบบศาสนา พระสงฆ์เลือกการนำเสนอตามปฏิทินศาสนา เช่น วันสำคัญทางศาสนา แต่เมื่อพระสงฆ์มาเผยแพร่ศาสนาผ่านสื่อมวลชน เกณฑ์ที่ใช้คัดเลือกสารก็กลายเป็นปฏิทิน/เหตุการณ์ของโลกในปัจจุบัน แทนเกณฑ์ช่วงเวลาเดิม ๆ

6) การทบทวนใหม่เรื่องกระบวนการกลายเป็นโลกฆราวาส (Secularization) ถึงแม้งานศึกษาด้านสังคมวิทยาศาสนาส่วนใหญ่ได้ใช้แนวคิดของ Berger (1967) ที่กล่าวว่า โลกสมัยใหม่ (Modern World) สถาบันศาสนาจะลดความสำคัญและหมดบทบาทลงไปทุกที โดยมีสถาบันใหม่ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล ระบบการปกครอง เข้ามาทำหน้าที่แทน ที่เรียกว่า กระบวนการกลายเป็นโลกฆราวาส แต่นับตั้งแต่ทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา ก็ได้เริ่มมีนักวิชาการบางท่าน เช่น Hoover and Lundby (1997); Davie (2007) (อ้างถึงใน อาทิตย์ หลวงละ, 2559, น. 13) เริ่มปฏิเสธข้อเสนองานของ Berger ว่าไม่เป็นความจริง ทั้งนี้เนื่องจากในสภาพความเป็นจริง อิทธิพลศาสนาได้หวนย้อนกลับคืนมาในทุกส่วนของสังคม โดยมีข้อเสนอที่น่าทบทวน คือ

(1) ศาสนาแบบดั้งเดิมก็ยังคงดำรงอยู่ และหลายแห่งยังคงมีบทบาทเช่นเดิม หรืออาจเพิ่มความสำคัญมากขึ้น

(2) เกิดรูปแบบและการปฏิบัติทางศาสนาแบบใหม่มากยิ่งขึ้น เช่น ความนิยมในการทำสมาธิของคนรุ่นใหม่ การนำเอาศาสตร์แห่งโยคะมาใช้ในการเยียวยารักษา การบำรุงความงาม การบวชชีพราหมณ์ในช่วงขณะที่ชีวิตมีปัญหา เป็นต้น

(3) ศาสนาในโลกยุคใหม่ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับมิติทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในทุกระดับ

2.3.2 รูปแบบสังคัมสารสนเทศและประสบการณ์ทางศาสนา (Religious Experience)

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเกิดประสบการณ์ตรง (Direct Experience) เช่น การไปฟังพระเทศน์ที่วัด การไปเลี้ยงเซียมซีที่ศาลเจ้า ฯลฯ นับเป็นการมีประสบการณ์ศาสนาผ่านสื่อ (Mediated Religion) เช่น การอ่านหนังสือธรรมะ การเลี้ยงเซียมซีออนไลน์ การฟังพระเทศน์ผ่านสื่อโทรทัศน์ ฯลฯ

นักสื่อสารมวลชนทุกคนย่อมมีภูมิหลังความเชื่อและศาสนาบางอย่างอยู่ในตัวเอง ซึ่งยากต่อการแยกความเชื่อส่วนตัวนั้นออกไป ความเข้าใจและความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาย่อมซึมผ่านเข้ามาปะปนในการสื่อสารที่ส่งออกไปอยู่เสมอ

2.3.3 องค์ประกอบการสื่อสารในพุทธศาสนา

1) ผู้ส่งสาร (Sender) อาจมองว่า วัด เป็นได้ทั้งระดับองค์กร และระดับบุคคล โดยลักษณะองค์กร มีมิติด้านเศรษฐกิจ/การเมือง อำนาจ/สังคม วัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนี้

(1) มิติด้านเศรษฐกิจอาจแบ่งวัดตามแหล่งเงินทุนสนับสนุน เช่น วัดต้องวิงวาดผู้อุปถัมภ์รายการเอง ได้แก่ วัดของชาวบ้าน เช่น วัดในต่างจังหวัดต้องพยายามหาเครือข่ายเพื่อให้ผู้มาทำบุญทอดกฐิน ทอดผ้าป่าเพื่อทำนุบำรุงวัด ส่วนวัดที่มีรัฐสนับสนุน คือ วัดที่เป็นอารามหลวง วัดที่มีองค์กรภายนอกสนับสนุน เช่น วัดของกองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ วัดของบริษัทบางแห่ง

(2) มิติด้านสังคม-วัฒนธรรม ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของวัดว่ามีความผูกพันกับชุมชนมากน้อยเพียงใด หรือจุดเด่นของวัด เช่น โดดเด่นด้านการเทศนาสั่งสอน (วัดชลประทานรังสฤษฎ์) วัดที่เป็นตัวแทนการกลับไปสู่ต้นแบบพุทธศาสนา (วัดสวนโมกข์) วัดที่เป็นโฉมหน้าใหม่ เปิดสู่สังคม (วัดสวนแก้ว พระพยอม) วัดที่มีกิตติศัพท์ด้านพระเครื่อง ทำนํ้ามนต์ ทำคุณไสยเสน่ห์ยาแฝด เป็นต้น จุดเด่นหรือภาพลักษณ์ดังกล่าวนี้ เปรียบเสมือนสถาบันสื่อ หรือช่องสถานีโทรทัศน์/วิทยุ ที่เรียกผู้ชมที่มีรสนิยมให้เข้ามาหา

(3) ส่วนที่เป็นตัวบุคคล ภายใต้โครงสร้างองค์กรแบบจัดลำดับชั้นของสถาบันสงฆ์ บุคคลที่อยู่ในตำแหน่งสูงสุดคือสมภาร/เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้ส่งสารที่สำคัญที่สุด หากผู้ส่งสารมีความน่าเชื่อถือ (Credibility) หรือมีความน่าไว้วางใจ (Trustworthiness) มีผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการสื่อสารเป็นอย่างยิ่ง

2) เนื้อหา (Message) เนื้อหาโดยส่วนใหญ่เป็นการผลิตซ้ำ แต่เดิมเป็นเรื่องกฎแห่งกรรม การอดทนต่อกิเลสในตนเอง การปล่อยวาง โดยมีวิธีการนำเสนอทั้งในรูปแบบของสารคือการเทศน์ และแบบบันเทิง เช่น การเล่าชาดก ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารแบบศาสนาดังกล่าวนี้เป็นต้นแบบ (Prototype) ของแนวคิดใหม่ด้านนิเทศศาสตร์ คือแนวสาระบันเทิง (Edutainment) ในส่วนการอธิบายหลักแนวคิดผ่านความบันเทิง พุทธศาสนาได้วางรูปแบบวิธีการเล่าเรื่องที่เป็นแบบฉบับ

เฉพาะตัว กล่าวคือ สร้างตัวละครที่สูงศักดิ์ แต่ต้องเผชิญชะตากรรมทุกข์เข็ญในแบบโศกนาฏกรรม (Tragedy) เพื่อให้เกิดกำลังใจสิ่งสมบุญบารมี ปุณฺชนผู้ฟังนิทาน หรืออาจเป็นวิธีการปลอบใจว่า แม้แต่คนร่ำรวยมียศถาบรรดาศักดิ์ก็ยังมีภัยแห่งกรรมไม่พ้น

3) ช่องทางการสื่อสาร (Channel) ความหมาย โอกาส/เวลา/สถานที่ การสื่อสารมีการวางโครงสร้างไว้อย่างเป็นระบบแน่นอน มีความหลากหลายและต่อเนื่อง กล่าวคือ มีช่องทางประจำตามวาระที่แน่นอน (Regular) ที่รู้จักกันในแบบวิถีชาวบ้าน เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันพระ ฯลฯ และการสื่อสารที่เกิดจากช่องทางเฉพาะโอกาส (Occasional) เช่น งานบวช งานศพ ในการสื่อสารตามวาระสำคัญทางศาสนา กิจกรรมทางศาสนามีการจัดลำดับความสำคัญเอาไว้ให้รู้อย่างแน่นอนว่า รายการไหนสำคัญกว่ารายการไหน เช่น งานบุญออกพรรษาถือเป็นเทศกาลที่สำคัญมาก ความสำคัญของรายการนั้น ๆ หมายความว่าความเข้มงวดในการระดมการมีส่วนร่วมจากผู้ชม เช่น ถ้าเป็นเทศกาลที่สำคัญ ก็เรียกร้องให้ผู้ชมส่วนใหญ่ต้องมาเข้าร่วม ผู้ชมที่ไม่มาเข้าร่วมก็ถูกตีดนินทาสำหรับผู้ชมที่เป็นแฟนทุกรายการศาสนามีภาพลักษณ์ ว่าเป็นคนแก้ววัด ธรรมะธรรมโม เป็นต้น

4) ผู้รับสาร (Receiver) ผู้รับสารเกิดขึ้นจากรูปแบบการสื่อสารในหลายวาระหลายโอกาส เช่น ผู้รับสารที่เกิดขึ้นจากช่องทางการสื่อสารที่เป็นเทศกาล การประกอบพิธีกรรมที่ได้กล่าวมาแล้วนอกจากนั้นก็ยังมีผู้รับสารที่เกิดจากช่องทางการสื่อสารในวิถีชีวิตประจำวัน เช่น การใส่บาตร เห็นได้ว่าพุทธศาสนาได้ออกแบบรูปแบบการสื่อสารแบบบังคับให้พระกับชาวบ้านต้องมีกิจกรรมร่วมกัน มีการสื่อสารระหว่างกันด้วยการให้พระออกบิณฑบาต (ซึ่งในการรับรู้ของชาวบ้านที่ เป็นผู้ใส่ข้าวปลาอาหาร แต่ก็เห็นว่าพระมาโปรดสัตว์บอกบุญมากกว่า) ในแถบชนบทช่วงเวลาการบิณฑบาตเป็นช่วงเวลาที่พระกับชาวบ้านมีการสนทนาได้ถามสารทุกข์สุขดิบเป็นประจำวัน หลังจากนั้นพระสงฆ์ทำหน้าที่คล้ายเป็นแหล่งข่าวเคลื่อนที่ที่นำข่าวสารจากบ้านหนึ่งไปยังอีกบ้านหนึ่ง เปรียบเสมือนเป็นโครงข่ายการสื่อสารของชุมชน ส่วนพฤติกรรมการเปิดรับสารในช่วงเวลาที่มีงานบุญประเพณีในวัดนั้น มีข้อน่าสังเกตว่า วัดเป็นพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) สำหรับคนทุกกลุ่ม ทุกเพศ และทุกวัย

5) ปฏิกริยาสะท้อนกลับ (Feedback) ที่ผู้รับสารมีต่อผู้ส่งสาร หรือส่งสารต่อไปถึงผู้รับสารคนอื่น ๆ เช่น การเทศนาธรรมะผ่านรายการวิทยุ กลุ่มผู้ฟังการอภิปรายสนทนาธรรม เมื่อผู้รับสารเข้าร่วมการฟังพระธรรมเทศนา เกิดความรู้สึกถูกใจ ปลื้มปิติ มีการนำปัจจัยหรือติดเงินใส่กัณฑ์เทศน์ หรือกล่าวคำอนุโมทนาสาธุ ก็เป็นส่วนหนึ่งของปฏิกริยาสะท้อนกลับด้วยเช่นกัน

2.3.4 รูปแบบการสื่อสารในพุทธศาสนา

พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน (2555) กล่าวถึง การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีการดำเนินการตามลำดับ โดยใช้อุปกรณ์ที่มีในแต่ละยุค กระทั่งมาถึงยุคโลกแห่งความเจริญ มีพัฒนาการเผยแผ่ทางสื่อวิทยุโทรทัศน์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ สามารถแบ่งได้ 5 ยุค

ยุคที่ 1 การสื่อสารโดยคำพูด หรือการเผยแพร่พระพุทธศาสนาใช้วิธีมุขปาฐะ ในยุคพุทธกาล เมื่อพระพุทธศาสนากำเนิดขึ้นครั้งแรกมีสาวกผู้ปฏิบัติตามคำสอน พระพุทธเจ้าทรงปรารภนาให้ พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักแก่มหาชน จึงได้ส่งสาวกออกประกาศพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธองค์ส่งสาวกรุ่นแรกออกไปประกาศศาสนา ได้มีพระดำรัสสั่งที่ปรากฏในวินัย มหาวรรค (วิ.มหา. 4/32/37) ความว่า พวกเธอทั้งหลาย จงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชน เพื่อความเอ็นดูแก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อความเกื้อกูล เพื่อความสุข ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย จงแสดงธรรมในทั้งดงามใน เบื้องต้น ดงามในท่ามกลาง ดงามในเบื้องปลาย ให้เป็นไปพร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะให้ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง สัตว์ทั้งหลายที่เป็นพวกมีรูปในดวงตาแต่เล็กน้อยก็มีอยู่ สัตว์พวกนี้ย่อมเสื่อมจากคุณที่ควรได้ เพราะไม่ได้ฟังธรรม สัตว์ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมีเป็นแน่

ยุคที่ 2 การสื่อสารโดยการเขียน ยุคที่การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเขียนตามผนังถ้ำ หรือการจารึกอักษรลงใบลาน ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนามีวรรณกรรมมากกว่าประเทศที่ไม่นับถือพระพุทธศาสนา เพราะว่าประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนามีประชากรที่รู้หนังสือมากกว่า โดยเฉพาะพวกผู้ชายได้มีโอกาสบวชเรียน จึงมีความรู้ด้านนิทานชาดก และมีความรู้ด้านภาษาดีกว่าผู้ที่ไม่ได้บวช สำหรับวรรณกรรมที่ถือว่ามีค่านับ แบ่งได้ 2 ประเภท คือ (1) จารึกภาษาบาลี และ (2) วรรณกรรมภาษาบาลี

ยุคที่ 3 การสื่อสารโดยการพิมพ์หรือการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยการพิมพ์หนังสือ พระไตรปิฎก คัมภีร์ ตำราทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเถรวาทใช้ภาษาบาลีหรือมคธเป็นภาษาบันทึก ในยุคต่อมาได้มีการพิมพ์คัมภีร์พระพุทธศาสนา เรียกว่าพระไตรปิฎก และคัมภีร์อื่น ๆ เป็นภาษาบาลี พระไตรปิฎกเกิดขึ้นครั้งแรก สันนิษฐานว่า เกิดขึ้นตั้งแต่การสังคายนาครั้งที่ 1 ภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ 7 เดือน โดยปรารภเหตุพระสุภัททวุฒบรพชิต พระมหากัสสปะ ได้ดำริว่า เอาเถิดท่านทั้งหลาย พวกเราจงสังคายนาพระธรรมและพระวินัยเถิด ในภายหน้าสภาวะมิใช่ธรรม จักรุ่งเรือง ธรรมจักเสื่อมถอย สภาวะมิใช่วินัยจักรุ่งเรือง วินัยจักเสื่อมถอย ภายหน้าธรรมวาทีบุคคลมีกำลัง ธรรมวาทีบุคคลจักเสื่อมกำลัง อวินยวาที บุคคลจักมีกำลัง วินยวาทีบุคคล จักเสื่อมกำลังฯ (วิ.จุ. 7/614/303)

ในประเทศไทยการพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาบาลี นิยมเรียกว่าฉบับสยามรัฐ เป็นฉบับที่ใช้อ้างอิงในปัจจุบัน แม้ในรัชกาลต่อมาจะมีการชำระและพิมพ์พระไตรปิฎกขึ้นอีกหลายฉบับ ทั้งฉบับภาษาไทย ฉบับอรรถกถา แต่ก็ยังอาศัยรูปแบบพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐเป็นหลัก จึงสรุปว่าการชำระการจารึกและการพิมพ์พระไตรปิฎกในประเทศไทยนั้นมีมา 4 ครั้ง (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2550, น. 17) และในสมัยรัชกาลที่ 9 ได้มีการชำระและพิมพ์พระไตรปิฎกอีกครั้ง นอกจากนั้นยังมีการปริวรรตคัมภีร์อรรถกถาจากภาษาต่าง ๆ เป็นภาษาไทย และจัดพิมพ์เผยแพร่จำนวนมาก ดำเนินการโดยมูลนิธิภูมิพโลภิกขุ จนกระทั่งมีการบันทึกพระไตรปิฎกลงแผ่นซีดี และเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต

ยุคที่ 4 การสื่อสารโดยสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางวิทยุโทรทัศน์ เมื่อมีสถานีวิทยุโทรทัศน์เกิดขึ้น พระสงฆ์ใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีพระนักจัดรายการวิทยุโทรทัศน์จำนวนมาก การดำเนินชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม ที่พยายามแสวงหาทางอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยต่างปรับตัวไปตามทางของตัวเอง ศาสนาได้แสดงออกหลากหลายรูปแบบ หลากหลายเนื้อหาเพื่อเอาใจบรรดาญาติธรรม สหธรรมิกทั้งหลายให้หันหน้ามาเข้าวัดบ้าง รวมทั้งได้ผสมผสานการใช้สื่อแบบใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ร่วม เช่น พระพยอม กัลยาโณ จัดรายการสนทนาธรรม คู่กับติเจรายการวิทยุเป็น (ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข, 2542)

ยุคที่ 5 การสื่อสารโดยโทรคมนาคม ด้วยระบบดิจิทัล การเผยแผ่พุทธศาสนาผ่านดาวเทียม อินเทอร์เน็ต และสื่อใหม่ เนื่องจากโลกก้าวเข้าสู่ยุคสังคมข้อมูลข่าวสารอย่างแท้จริง ทำให้วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง การดำเนินทางธุรกิจ ส่งผลให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย เทคโนโลยีเป็นสิ่งที่คู่กับสารสนเทศ ครอบคลุมเทคโนโลยีที่มีความก้าวหน้า ย่อมก่อให้เกิดสารสนเทศที่ทันสมัยไปด้วย (सानิตย์ กายาผาด, ไซยา ภาวบุตร, และสุรศิลป์ มูลสิน, 2542) ความก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้มีการพัฒนาคิดค้นสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่อการดำเนินชีวิต เทคโนโลยีเข้ามาเสริมปัจจัยพื้นฐานได้เป็นอย่างดี เทคโนโลยีทำให้การสร้างที่พักอาศัยมีคุณภาพมาตรฐาน สามารถผลิตสินค้า ให้บริการ ตอบสนองความต้องการของมนุษย์มากขึ้น เทคโนโลยีทำให้ระบบการผลิตสามารถผลิตสินค้าได้เป็นจำนวนมาก ราคาถูกลง สินค้าได้คุณภาพ เทคโนโลยีทำให้การติดต่อสื่อสารกันได้สะดวก การเดินทางเชื่อมโยงถึงกัน ทำให้ประชากรในโลกติดต่อรับฟังข่าวสารกันได้ตลอดเวลา

2.3.5 แนวคิดการสื่อสารในพุทธศาสนา

การสื่อสารในยุคการสื่อสารที่ไร้พรมแดน หรือลักษณะการรับข่าวสารที่รวดเร็ว ทันใจ และทันสมัย ผ่านช่องทางหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ Web Site ซึ่งมีการนำเสนอข่าวสารความเคลื่อนไหว เหตุการณ์ ผู้นำเสนอข่าวสารต่อสาธารณะชนในนามสื่อสารมวลชน ต้องมีจรรยาบรรณในวิชาชีพ ควรยึดหลักการสำหรับการสื่อสาร เช่น ในสมัยพุทธกาล การสื่อสารส่วนใหญ่ใช้สื่อบุคคลเป็นหลัก พระพุทธองค์ จึงแสดงหลักธรรมเรื่องการพูดไว้ในพาลบัณฑิตสูตร หลักสัมมาวาจาหรือเจรจาชอบ ทรงชี้ให้เห็นคุณสมบัติสำคัญ บัณฑิตในสมัยพุทธกาล เปรียบได้กับนักสื่อสารมวลชน ผู้ที่ต้องใช้การพูดที่ดีเพื่อการสื่อสาร ซึ่งวจีกรรมหรือการพูดของบัณฑิต คำพูดที่สุภาพดีงาม มีลักษณะ 4 ประการคือ (ชัยวัฒน์ อุตพัฒน, 2552, น. 165-166)

1) ละมูสา คือ เว้นจากการพูดเท็จ รวมถึงสัจจวาจา พูดแต่ความจริง เป็นการใช้คำพูดที่เที่ยงแท้แน่นอน ผู้พูดมีความคงที่ รักษาคำพูดไม่เปลี่ยนแปลงไปมา

2) ละปิสุณาวาจา คือ เว้นการพูดส่อเสียด รวมถึงพูดคำสมานสามัคคี เป็นการใช้พูดคำผูกไมตรี พูดแนะนำคนที่ยังไม่รู้จักได้รู้จักกัน และพูดชักนำคนที่รู้จักกันให้ชอบพอกัน ชักจูงคนที่ชอบพอกันให้สนิทสนมกัน

3) ละผรุสวาจา คือ เว้นการพูดคำหยาบ รวมถึงพูดคำอ่อนหวานสุภาพ เป็นถ้อยคำที่พูดออกมาจากน้ำใจใสใจจริงของผู้พูด พูดเร้าใจผู้ฟังให้เห็นควรถือเอาเป็นเยี่ยงอย่าง จัดเป็นคำพูดให้กำลังใจ ทำให้ผู้ฟังชื่นบาน

4) ละสัมผัปปลาปะ คือ เว้นการพูดเพ้อเจ้อ รวมถึงพูดคำมีประโยชน์ ซึ่งพระองค์ทรงสอนว่า คำพูดมีประโยชน์ คือ คำพูดมีเหตุผล มีหลักฐานยืนยันผู้อื่นคัดค้านไม่ได้

นอกจากนี้ ชัยวัฒน์ อัตพัฒน (2552, น. 162-163) ได้กล่าวถึงว่า พระองค์ได้ทรงแสดงลักษณะการพูดที่ไม่ดีของคนพาลใน จตุกนิบาตอังคุตตรนิกาย ว่ามีลักษณะดังนี้

5) คนพาลชอบเผยแพร่โทษของคนอื่น

6) คนพาลไม่ชอบเผยคุณงามความดีของคนอื่น

7) คนพาลไม่ชอบเผยแพร่โทษของตน

8) คนพาลชอบอวดคุณงามความดีของตน

เหล่านี้่นักสื่อสารมวลชนไม่ควรนำมาใช้ในการสื่อสารของตน

อีกประการหนึ่งที่นักสื่อสารมวลชน (เน้นทีมงานผู้ทำหน้าที่ส่งสาร) ควรมีหลักธรรมประกอบด้วยหลัก 5 ประการคือ

1) สัจจะ หมายถึง เรื่องที่เสนอต่อมวลชนต้องเป็นเรื่องจริง เสนอ (ส่งสาร) ตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือน

2) ตถตา หมายถึง เรื่องแท้ เรื่องที่เสนอ (ส่งสาร) ต้องเป็นเรื่องแท้ เสนอตามสภาพที่แท้จริงไม่คาดเดา ไม่แต่งแต้ม ใส่สี

3) กาละ หมายถึง เรื่องที่เสนอ (ส่งสาร) ต้องเหมาะสมกับกาลเวลา

4) ปิยะ หมายถึง เรื่องที่เสนอ เป็นเรื่องที่คนชอบหรือเสนอด้วยวิธีผู้รับสารชื่นชอบ

5) อัตถะ หมายถึง เรื่องที่เสนอ (ส่งสาร) ต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม แต่บางครั้งบางสถานการณ์ ผู้ส่งสารอาจต้องใช้สติปัญญาพิจารณาว่า บางเรื่องอาจไม่เหมาะสมกับเวลา อาจไม่เป็นที่สนใจของคนบางกลุ่มบางคน แต่เมื่อเสนอเรื่องนั้นไปแล้วเกิดประโยชน์ต่อมหาชน ผู้ส่งสารควรกระทำอย่างกล้าหาญ

คุณสมบัตินักสื่อสารมวลชนตามแนวพุทธศาสนาอีกนัยหนึ่ง คือ หลักสัปปริสธรรม 7 ประการ ได้แก่

1) ธัมมัญญตา เป็นผู้รู้ธรรมะหรือหลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระเรื่องที่สื่อสาร คือต้องรู้แจ้งแทงตลอดในทฤษฎีและปฏิบัติ มีศาสตร์และศิลป์ในตนเอง

- 2) อัตถัญญตา เป็นผู้รู้จักเนื้อหา ความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ที่แน่นอน ชัดเจน
 - 3) อัตถัญญตา เป็นผู้รู้จักตน รู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อมหรือไม่ อย่างไร การรู้จักตนเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เมื่อเรารู้จักตนเองดีแล้ว ย่อมนำไปสู่การยอมรับตน แล้วเปิดเผยตน สามารถสื่อสารภายในตนได้อย่างดียิ่งขึ้น ผู้ที่สามารถสื่อสารภายในได้ดีย่อมเป็นคนที่สามารถรับรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ มีวิจารณ์ญาณที่สุขุมรอบคอบ มีเหตุผลผล ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพยิ่ง
 - 4) มัตถัญญตา เป็นผู้รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี การสื่อสารบางอย่างหากมากเกินไป ผู้รับสารก็รับไม่ได้ หากน้อยเกินไปก็ไม่เพียงพอ การรู้จักประมาณในการสื่อสารคือไม่ส่งสารซ้ำซากมากเกินไป น้อยเกินไป จึงเป็นคุณสมบัติประการสำคัญอีกประการหนึ่งของผู้ส่งสาร
 - 5) กาลัญญตา เป็นผู้รู้จักเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสารว่า เวลาไหนควร เวลาไหนไม่ควร หากผู้ส่งสารไม่รู้จักเวลาในการสื่อสาร แม้ว่าเป็นการสื่อสารภายในตน หรือการสื่อสารระหว่างบุคคล หรือการสื่อสารมวลชน นอกจากการสื่อสารไม่ประสบความสำเร็จแล้ว บางครั้งอาจก่อให้เกิดปัญหาตามมาได้ หากย้อนดูประวัติศาสตร์ ดังที่นักวิทยาศาสตร์มีชื่อเสียงระดับโลกยังได้รับโทษจากการประกาศัจธรรมในเวลาที่ไม่เหมาะสม
 - 6) ปริสัญญู คือ เป็นผู้รู้จักรู้จักชุมชน รู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ควรประพฤติต่อชุมชนว่า เมื่อนำเสนอ (ส่งสาร) ไปต้องแสดงกิจริยาอย่างไร ควรต้องพูดอย่างไร ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น
 - 7) บุคคลปโรปรัญญ เป็นผู้รู้จักบุคคล คือ รู้จักความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดย อหยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใคร ๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร ควรจะต้องปฏิบัติต่อบุคคลเหล่านั้นด้วยกิจริยาอย่างไร เช่น ควรดำนิ ยกย่อง แนะนำสั่งสอน เป็นต้น
- จากหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาเรื่องการสื่อสารดังกล่าวมานี้ เป็นการให้ความสำคัญต่อผู้ส่งสาร ซึ่งต้องเป็นผู้มีทักษะพื้นฐานด้านการสื่อสาร เช่น การใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร อาทิจ การออกเสียง การเข้าใจความหมายของคำ การใช้ถ้อยคำ การใช้ประโยคเพื่อการส่งสาร และการรับสาร นอกเหนือจากทักษะพื้นฐานนี้แล้ว ผู้ส่งสารควรมีหลักการในพุทธศาสนาเพื่อเป็นแนวปฏิบัติ 4 ประการ หรืออาศัยหลักธรรม 5 ประการ โดยเฉพาะคุณสมบัติผู้ส่งสารตามหลักพุทธศาสนาโดยใช้หลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ เป็นอาทิ
- อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาตามยุคสมัยของการสื่อสารที่วิวัฒน์สู่กาลสมัยที่ไร้พรมแดน หมายถึง การแปลงเปลี่ยนการสื่อสารด้วยการนำระบบเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า ทันสมัย มาใช้ส่งสารเพื่อให้เข้าถึงผู้รับสารได้รวดเร็ว เท่าทันต่อกาลเวลา อย่างไรก็ตาม การสื่อสารด้วยเทคโนโลยีก็เป็นไปตามหลักธรรมะหรือธรรมชาติ สิ่งใดมีข้อดี ย่อมมีข้อด้อยคู่กันเสมอ ดังนั้นการสื่อสารโดยผู้นำสารมาเสนอ ควรต้องมีแนวทาง หลักการ และคุณสมบัติด้านการสื่อสารแล้ว พระไพศาล วิสาโล (2557) ได้แนะนำการเลือกใช้เทคโนโลยี โดยอาศัยหลักมหาประเทศ 4 ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่พระพุทธเจ้าวางไว้เพื่อ

พิจารณาว่าอะไรควร อะไรไม่ควร ในกรณีที่มีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นในอนาคต โดยที่พระองค์ไม่ได้ระบุไว้ว่าอะไรที่ทำได้ อะไรที่ทำได้ เช่น ถ้าพระองค์ไม่ได้ห้ามไว้ แต่มันเข้ากับหลักที่ไม่ควร สิ่งนั้นก็ควรทำหรือไม่ควรเสพ แต่กรณีที่พระองค์ไม่ได้อนุญาตไว้ แต่มันเข้ากับหลักที่ควร สิ่งนั้นก็ควรทำหรือทำได้ เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตก็เช่นกัน ถ้านำมาใช้เพื่อเผยแพร่ธรรม หรือเพื่อเพิ่มพูนสติปัญญา ก็ถือว่าใช้ได้หรือควรใช้ แต่ถ้านำมาใช้ในทางส่งเสริมกิเลส ทำให้ขาดสติ ก็ไม่ควรใช้

2.3.6 การสื่อสารพุทธศาสนาตามหลักพุทธาณุญาตมหาประเทศ 4

ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุทั้งหลายเกิดความรังเกียจในพระบัญญัติบางสิ่งบางอย่างว่า สิ่งใดหนอ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตไว้ สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาต จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า วัตถุเป็นกับปิยะและอกปิยะ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสประทานสำหรับอ่าง 8 ข้อ ดังต่อไปนี้

- 1) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่เราไม่ได้ห้ามไว้ว่าสิ่งนี้ไม่ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควรแก่เธอทั้งหลาย
- 2) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่เราไม่ได้ห้ามไว้ว่าสิ่งนี้ไม่ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควรแก่เธอทั้งหลาย
- 3) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่เราไม่ได้อนุญาตไว้ว่าสิ่งนี้ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควรแก่เธอทั้งหลาย
- 4) ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่เราไม่ได้อนุญาตไว้ว่าสิ่งนี้ควร หากสิ่งนั้นเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควรแก่เธอทั้งหลาย

จากหลักพุทธาณุญาตมหาประเทศ 4 กล่าวได้ว่า พุทธศาสนาดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงแห่งกาลเวลาของโลก มาราว 2600 ปี กระทั่งเข้าสู่ยุคเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่เชื่อมโยงทั่วโลกก่อให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวกัน มวลมนุษยชาติสามารถเข้าถึง รับรู้ข้อมูลข่าวสารระหว่างกันได้อย่างรวดเร็ว ในมิติพระพุทธศาสนา เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ได้ส่งผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบต่อพุทธศาสนา ตัวอย่าง ผลกระทบด้านบวก เช่น การเผยแพร่หลักธรรมในพุทธศาสนาได้อย่างรวดเร็ว กว้างขวางทั่วโลก ผู้คนสามารถเข้าถึงหลักธรรม คำสอนผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้โดยสะดวก ทุกที่ ทุกเวลา ในขณะเดียวกันก็ส่งผลกระทบด้านลบ เช่น การเผยแพร่คำสอนพุทธศาสนาไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม มีการดูหมิ่นพุทธศาสนาโดยกลุ่มคนต่างศาสนา (ทศพนธ์ นรทัศน์, ม.ป.ป., อ้างถึงใน สุภาพรรณ กลิ่นนาค, 2557)

เนื่องจากยุคสมัยไร้พรมแดนแห่งการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสารสนเทศมีสวนเกี่ยวข้องกับมนุษย์เป็นอย่างมาก เมื่อนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ ย่อมเกิดผลกระทบจากเทคโนโลยีดังกล่าวทั้งในแง่บวกและแง่ลบ ประโยชน์เทคโนโลยีสารสนเทศที่ชัดเจนคือ อำนวยความสะดวกให้กับชีวิตของมนุษย์อย่างมากมาย ทั้งในเรื่องการติดต่อสื่อสารระหว่างกันและเรื่องอื่น ๆ แต่ประเด็นสำคัญ

คือ เรื่องจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยี เพราะในโลกแห่งการสื่อสารที่ไร้พรหมแดนอาจทำให้ข้อมูลสารสนเทศที่แต่ละท่านได้รับอาจมีเนื้อหาแบบเหมาะสมและไม่เหมาะสม ทั้งนี้พบว่า การส่งผ่านข้อมูลระหว่างกันนั้น เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล และข้อมูลดังกล่าวอาจทำให้บุคคลที่สามเกิดความเสียหายได้ แม้กระทั่งเนื้อหาสารสนเทศที่ปรากฏอยู่ในเครือข่ายอินเทอร์เน็ตนั้น อันเป็นเรื่องยากเกินควบคุมที่มีให้เนื้อหาอันไม่เหมาะสม เพราะปัจจุบันกลไกของรัฐ มีความพยายามเข้าไปจัดการปัญหาดังกล่าว แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในหลายประการที่ไม่อาจสามารถเข้าไปจัดการได้ทั้งหมด ทางออกการแก้ไขปัญหาดังกล่าว อาจต้องหันกลับมาให้ความสำคัญกับประเด็นจริยธรรมทางศาสนาในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการสร้างสรรคมากกว่าทำลาย เพราะฉะนั้นจึงต้องปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่องจริยธรรมด้านศาสนา จึงเป็นสิ่งที่ช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ในระยะยาว

2.3.7 การสื่อสารในพุทธศาสนา กับคุณลักษณะเทคโนโลยีสารสนเทศ

ด้วยคุณค่าของพุทธศาสนา เมื่อนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับกาลเวลา ย่อมเกิดผลตามที่ต้องการ โดยไม่เกิดผลกระทบต่องสังคมโลก การปรับใช้หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาที่ดีได้แก่

- 1) ความพอดี/ความสันโดษ การเลือกใช้เทคโนโลยี การเสพวัตถุในเวลาและปริมาณ คือ การใช้เทคโนโลยีพอดี ทำให้มีเวลามากขึ้น เช่น ในหนึ่งวันใช้เวลา Facebook เล่นเกม Chat นานเท่าไรก็ได้ หรือดูทีวีนานเท่าไร ถ้าไม่กำหนด ไม่มีวินัย ความพอดีย่อมเกิดขึ้นยาก
- 2) มีสติ ช่วยให้คนไม่หลงเพลินกับเทคโนโลยี ถ้าไม่มีสติ ก็หลงเพลิน จนเสียงาน บางครั้งดูละครเกาหลีตั้งแต่หัวค่ำยันสว่างแล้วมาบ่น ทำอย่างไรดีที่ละครเกาหลีจนไม่มีเวลาทำงาน
- 3) รู้คุณและโทษ มีทั้งคุณและโทษ หากใช้เป็นคุณย่อมมีประโยชน์มากกว่าโทษ
- 4) แยกแยะระหว่างคุณค่าแท้กับคุณค่าเทียม ใช้หรือบริโภคสิ่งต่าง ๆ โดยมุ่งคุณค่าแท้มากกว่าคุณค่าเทียม

หากปฏิบัติได้ดังกล่าว บุคคลย่อมเป็นนายเทคโนโลยี ทำให้มีเวลามากขึ้น รวมทั้งมีเวลาศึกษาหาความรู้ ดูแลครอบครัว อ่านหนังสือ พัฒนาตัวเอง ออกกำลังกาย และถ้ามีเวลาเหลืออีกก็ออกไปช่วยเหลือผู้อื่นบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม หรือเข้าร่วมกลุ่มอาสา เป็นพลังเสริม เป็นต้น

หลักธรรมในพุทธศาสนา ดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกมายาวนาน ราวกว่า 2600 ปี จนถึงยุคเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารแบบไร้พรหมแดน การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสารสนเทศมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับมนุษย์เป็นอย่างมาก เมื่อนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ ย่อมเกิดผลกระทบที่ตามทั้งในแง่บวกและแง่ลบ

เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ส่งผลกระทบในแง่ลบต่อพุทธศาสนา ได้แก่

- 1) มีส่วนสนับสนุน หรือส่งเสริมให้เกิดการทำผิดศีลธรรม เช่น เกิดพฤติกรรมลอกเลียนแบบ

- 2) เกิดผลกระทบต่อการละเมิดสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล นำข้อมูลส่วนบุคคลมาใช้ในทางมิชอบ
- 3) ย่อมเกิดผลกระทบการมีส่วนร่วมของบุคคลในสังคมด้นน้อยลง ตัวอย่างสังคมปัจจุบันที่เรียกว่า ยุคสังคมก้มหน้า
- 4) ย่อมเกิดผลต่อการก่ออาชญากรรมหรือโจรกรรมทรัพย์สินเงินทองบนระบบเครือข่าย
- 5) ย่อมเกิดผลต่อการรับวัฒนธรรม โดยการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของบุคคลในสังคมโลก

สรุป การสื่อสารพุทธศาสนา ผ่านสื่อมวลชน ผู้รับสารควรนำมาปรับใช้เพื่อให้เกิด 1) ความพอดี/ความสันโดษ การใช้เทคโนโลยี ทั้งในแง่เวลาและปริมาณ 2) มีสติ ช่วยให้ไม่หลงเพลินกับการเสพเทคโนโลยี ถ้าไม่มีสติ การหลงเพลิน จนเสียงาน 3) รู้คุณและโทษ ทุกสิ่งของมีทั้งคุณและโทษ ใช้ให้มันเป็นคุณมากกว่าโทษ 4) แยกแยะระหว่างคุณค่าแท้กับคุณค่าเทียม โดยมุ่งเน้นที่คุณค่าแท้ มากกว่าคุณค่าเทียม ย่อมแสดงให้เห็นทราบว่า การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างไม่ต้องแล้วย่อมเกิดผลด้านลบ อาจเป็นโดยส่วนตัวบุคคลหรือโดยส่วนรวมในวงกว้าง โดยตรงกันข้ามหากบุคคลใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างถูกต้องหรือผิมน้อยที่สุดย่อมเกิดประโยชน์อย่างมหาศาล

2.4 ทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล

พุทธศาสนา ดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก มากกว่า 2600 ปี จนถึงยุคเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารแบบไร้พรมแดน โดยมีเทคโนโลยีสารสนเทศสารสนเทศเข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับมนุษย์ ในขณะที่การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาภายใต้ยุคกระแสโลกเทคโนโลยีสารสนเทศ แต่ยังคงอาศัยองค์ประกอบหลัก ได้แก่ ศาสนสถานหรือวัด บุคคลหรือผู้นำทางศาสนา ได้แก่ พระสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา รวมทั้งพุทธศาสนิกชน เปรียบได้กับนักสื่อสารมวลชน จึงเป็นการเหมาะสมต่อการอ้างอิงทฤษฎีการสื่อสารระหว่างบุคคล กับการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา แม้อยู่ภายใต้ยุคกระแสโลกที่มีความเจริญด้านเทคโนโลยีสารสนเทศก็ตาม

2.4.1 ความหมายการสื่อสารระหว่างบุคคล

การสื่อสารระหว่างบุคคล มีความจำเป็นและความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ประจำวันของบุคคลในสังคมอย่างมาก เนื่องจากบุคคลไม่สามารถหลีกเลี่ยงการพบปะ ปฏิสัมพันธ์ ดำเนินธุรกรรมต่อกัน อย่างไรก็ตาม การนำกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคล มาใช้อย่างเหมาะสมกับบุคคล สถานที่ และเวลา การสื่อสารย่อมประสบความสำเร็จเป็นที่พึงพอใจทั้งสองฝ่ายได้เช่นกัน ดังนั้นการสื่อสาร

ระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) หมายถึง การพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างคนสองคน (Person-to-Person) ทำให้ทั้งสองฝ่ายสามารถสังเกตปฏิกิริยาที่แสดงออกซึ่งกันและกันได้ และสามารถแสดงปฏิกิริยาตอบกลับได้อย่างทันทีทันใด (ปรมะ สตะเวทิน, 2539, น. 27) รวมถึงการสื่อสารระหว่างคนสองคนในลักษณะที่มีสื่อเป็นตัวกลางในการติดต่อสื่อสารก็ได้ เช่น การสนทนาธรรมผ่านเครื่องมือสื่อสาร อาจเป็นโทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต หรือเขียนจดหมายถึงกัน ในการศึกษาครั้งนี้ เน้นการสื่อสารระหว่างผู้รับสารในฐานะพุทธศาสนิกชนโดยเฉพาะกลุ่มบุคคลเจนเอเรชั่นวาย ดังมีแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างบุคคลดังนี้

2.4.2 แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างบุคคล

การสื่อสารระหว่างบุคคลมีคุณลักษณะที่สำคัญคือ ผู้ที่ทำการสื่อสารทำหน้าที่หรือมีบทบาทเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสาร เป็นการสื่อสารในลักษณะร่วมกันกระทำ (Coactive) ในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ต่าง ๆ ซึ่งกันและกันทั้งสองฝ่าย การสื่อสารระหว่างบุคคลมีลักษณะความเป็นส่วนตัว (Privacy) ในการสื่อสารเนื่องจากผู้ส่งสารและผู้รับสารมีจำนวนน้อย การพบปะพูดคุยจึงอยู่ในลักษณะที่เป็นเรื่องราวระหว่างคนสองคนหรือเพียงไม่กี่คนเท่านั้น สารที่ส่งหรือถ่ายทอดในการสื่อสารระหว่างบุคคล มักประกอบด้วยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ ความรู้สึก สภาพจิตใจ (Psychological Data) มากกว่าเป็นเนื้อหาสาระที่เน้นหนักในเชิงเรื่องราวของเหตุผล หรือเรื่องทั่วไป ผู้ส่งสารและผู้รับสารในการสื่อสารระหว่างบุคคลมักมีความใกล้ชิดและคุ้นเคยซึ่งกันและกัน (Intimacy) ดังนั้นการสื่อสารระหว่างบุคคล จึงเป็นการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความรู้สึก และความต้องการของผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร และเกิดปฏิกิริยาตอบสนอง เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) คือ มีการป้อนกลับข่าวสารจากผู้รับสาร สารที่สื่อกันนั้นประกอบด้วย วจนสารและอวจนสาร (กิตติมา สุรสนธิ, 2542, น. 23-24)

ส่วนช่องทางการสื่อสาร Lazarsfeld and Menzel (1963, น) กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลมีประสิทธิภาพกว่าสื่อมวลชน เพราะการพูดคุยกันแบบกันเอง เป็นส่วนตัวทำให้เกิดความคุ้นเคยระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง ซึ่งช่วยให้ผู้ฟังยอมรับความคิดของผู้พูดได้ง่ายขึ้น การเห็นหน้ากันระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง ทำให้ผู้พูดสามารถเปลี่ยนแปลงปรับปรุงเรื่องที่พูดให้เป็นที่พอใจของผู้ฟังได้ และในการเห็นหน้ากันนี้เองในแง่จิตวิทยาแล้ว ทำให้ผู้ฟังซึ่งเป็นเป้าหมายการจูงใจของผู้พูดมีความรู้สึกว่าได้ รับรางวัลอย่างทันทีทันใด อย่างน้อยที่สุดในด้านการแสดงความคิดเห็นของตนต่อผู้พูด ปัจจัยที่ทำให้การติดต่อสื่อสารโดยผ่านสื่อบุคคลมีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลมากกว่าการติดต่อสื่อสารโดยผ่านสื่อมวลชนมี 4 ประการ คือ

1) การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล สามารถจัดการเลือกรับสารของผู้ฟังได้เนื่องจากการหลีกเลี่ยงการสนทนาหรือรับฟังเป็นไปได้อย่างกว่าการรับข่าวสารจากสื่อมวลชน ซึ่งผู้รับสารหลีกเลี่ยงไม่รับฟังเนื้อหาที่ขัดแย้งกับทัศนคติและความเชื่อของตน หรือเรื่องที่ตนไม่สนใจได้ง่าย

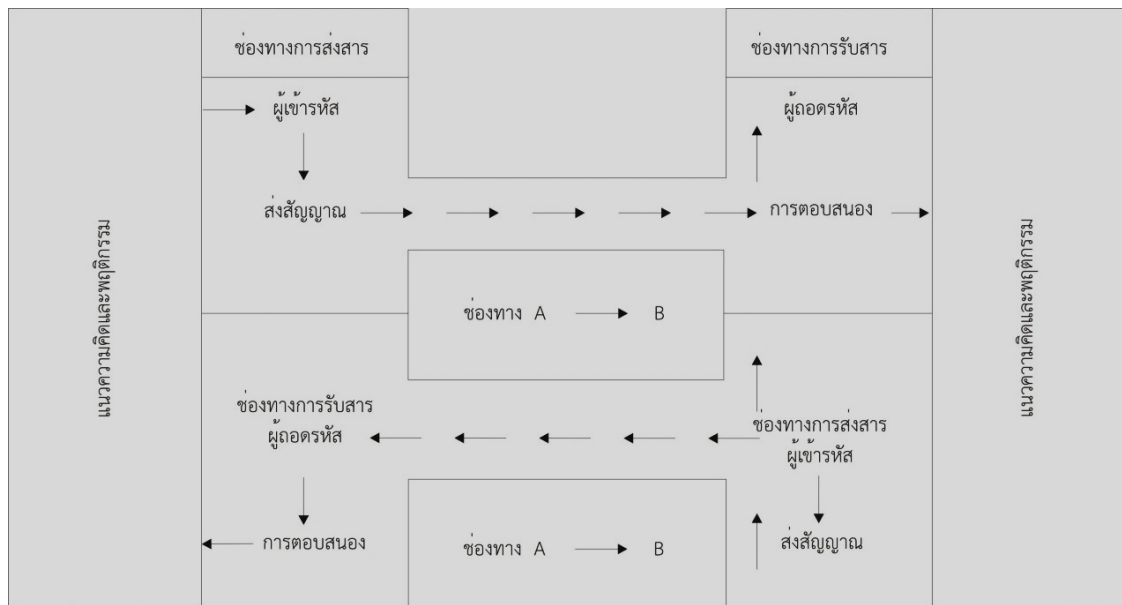
2) การติดต่อสื่อสารแบบเผชิญหน้า เปิดโอกาสให้ผู้ส่งสารสามารถปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่ใช้สนทนากันได้ในเวลาอันรวดเร็ว ถ้าหากเนื้อหาที่สนทนานั้นได้รับการต่อต้านจากคู่สนทนา

3) การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล มีลักษณะง่าย ๆ เป็นกันเอง ง่ายต่อการชักจูงใจให้คล้อยตาม

4) ผู้รับสารส่วนใหญ่มักเชื่อถือในข้อตัดสินใจ และความคิดเห็นของผู้ที่เขารู้จัก และนับถือมากกว่าบุคคลที่เขาไม่รู้จักมาก่อนแล้วมาติดต่อสื่อสาร

การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการสื่อสารที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง เป็นการสื่อสารที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความใกล้ชิดกัน มากกว่าการสื่อสารแบบอื่น ๆ ในขณะเดียวกันบทบาทในการสื่อสารมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา คู่สื่อสารมีการเปลี่ยนแปลงจากผู้ส่งสารเป็นผู้รับสาร และเนื่องจากความใกล้ชิดกันในการสื่อสารของคู่สื่อสาร ทำให้ตัวสารที่ถูกถ่ายทอดออกมาจะมีปริมาณอวัจนภาษาและอวัจนภาษาที่ถูกใช้และถูกตีความในอัตราที่ไม่แตกต่างกัน เพราะผู้ฟังไม่ได้ฟังเพียงแค่คำพูด แต่ยังสังเกตเห็นสีหน้าแววตาของผู้พูดด้วย ซึ่งอาจกับกิริยาท่าทางเหล่านี้ถูกนำมาตีความรวมกับคำพูดด้วยเสมอและการตอบกลับในกระบวนการสื่อสารสามารถทำได้ทันที ทำให้มีโอกาสทำความเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน ไม่เช่นนั้นอีกฝ่ายหนึ่งนำมาตีความรวม อาจทำให้การสื่อสารถูกบิดเบือนไปจากสิ่งที่เราต้องการก็เป็นได้ (จิตาภา สุขพลำ, 2545, น. 24)

การสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคล 2 คน มีการแลกเปลี่ยนบทบาทในการเป็นผู้รับสารและผู้ส่งสาร เพื่อติดต่อซึ่งกันและกัน ผ่านทางกิจกรรมซึ่งมีความหมาย (Trenholm & Jensen, 2008, น. 7) ในขณะที่ Michele T. Myers and Gail E. Myers เสนอแนวคิดไว้ว่า เป็นการสื่อสารที่มีการถ่ายทอดด้วยความต่อเนื่อง มีการคาดการณ์ ความซับซ้อนและไม่หยุดนิ่ง เพื่อแลกเปลี่ยนความหมายให้บรรลุวัตถุประสงค์ อันทำให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินชีวิตมากขึ้น (Myers & Myers, 1982, น. 33)

ภาพที่ 2.2 แบบจำลองการสื่อสารความหมายระหว่างบุคคล

แหล่งที่มา: เสาวนีย์ สิกขาบัณฑิต, 2528.

จากภาพที่ 2.2 เป็นการจำลองการสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งให้เห็นว่าบุคคลหนึ่งอาจทำหน้าที่ผู้ส่งและผู้รับ และให้เห็นถึงกระบวนการส่งข่าวสารจากผู้ส่งไปยังผู้รับ และจากผู้รับไปยังผู้ส่ง โดยเริ่มจากการที่ A เกิดความคิดขึ้น ใส่รหัสความคิดของตนให้ออกมาในรูปของข่าวสาร แล้วส่งผ่านช่องทาง A-B ไปยัง B ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้รับ B ถอดรหัสข่าวสารนั้น การตอบโต้ คือการที่ B เกิดความรู้สึกนึกคิด (ซึ่งเป็นผลจากการได้รับข่าวสารจาก A) เป็นผลทำให้ทำหน้าที่ส่งสารในเวลาต่อมา ด้วยการใส่รหัสความคิดของตนให้ออกมาในรูปข่าวสารและส่งผ่านช่องทาง A-B ไปยัง A เกิดความรู้สึกนึกคิด และทำให้ B เปลี่ยนบทบาทไปเป็นผู้ส่งอีกครั้งในการสลับบทบาทระหว่าง A กับ B มีความถี่มากน้อยแค่ไหนนั้นขึ้นอยู่กับระยะห่างของ A และ B ด้วย ถ้า A กับ B อยู่ห่างกันมากโอกาสในการติดต่อแบบเปลี่ยนบทบาทกันอาจมีน้อย แต่ถ้า A และ B มีการติดต่อแบบเผชิญหน้ากันการสลับบทบาทในการเป็นผู้รับและผู้ส่งย่อมถี่มากขึ้น

ลักษณะการสื่อสารระหว่างบุคคล กล่าวได้ว่า เป็นกระบวนการติดต่อสื่อสารของบุคคล ที่มีองค์ประกอบหลักการสื่อสารครบถ้วนและชัดเจนมากที่สุด กล่าวคือ มีทั้งผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร (กิตติมา สุรสนธิ, 2542, น. 14)

S ผู้ส่งสาร	M สาร	C ช่องทาง	R ผู้รับสาร
ทักษะการสื่อสาร	เนื้อหาสาร	การดู	ทักษะการสื่อสาร
เจตคติ	องค์ประกอบ	การฟัง	เจตคติ
จัดการความรู้	การจัดการ	การสัมผัส	จัดการความรู้
สังคม	โครงสร้าง	การดมกลิ่น	สังคม
วัฒนธรรม	รหัสสาร	การลิ้มรส	วัฒนธรรม

ภาพที่ 2.3 แบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล

แหล่งที่มา: Berlo, 1960.

จากภาพที่ 2.3 แบบจำลองของเบอร์โล เรียกว่า S-M-C-R Mod เป็นแบบจำลองที่แสดงองค์ประกอบของการสื่อสารว่ามีผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร ซึ่งแบบจำลองนี้มีประโยชน์มากในการอธิบายปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการสื่อสาร ดังนั้นตัวผู้ส่งสารและผู้รับสารมีปัจจัยที่มีผลการสื่อสาร ได้แก่ ทักษะการสื่อสาร เจตคติ ความรู้ ระบบสังคม และวัฒนธรรม สำหรับตัวสาร ปัจจัยที่มีผลกระทบ ได้แก่ เนื้อหาของสาร รหัสสาร และการจัดการ ซึ่งทั้ง 3 ส่วนนี้ มีองค์ประกอบและโครงสร้างในการนำเสนอ และส่วนที่เกี่ยวกับช่องทางการสื่อสารนั้น เบอร์โลได้แสดงช่องทางการเปิดรับความรู้สึกไว้ 5 ช่องทางคือ การดู การฟัง การสัมผัส การดมกลิ่น และลิ้มรส

ดังเช่นในกรณีการสื่อสารระหว่างผู้รับบริการกับบุคลากรทางการแพทย์ จำเป็นต้องใช้หลักการสื่อสารระหว่างบุคคลด้วยกระบวนการสื่อสาร S-M-C-R Mod (บุญศรี ปราภณศักดิ์ และศิริพร จีรวรรณกุล, 2536, น. 26) เพราะงานด้านบริการรักษาพยาบาลเป็นงานที่ให้บริการโดยตรงกับผู้ป่วยแบบตัวต่อตัวค่อนข้างสูงมากกว่าบริการในด้านอื่น โดยผู้วิจัยได้ศึกษาในองค์ประกอบทางการสื่อสารระหว่างบุคคลในลำดับต่อไปนี้

ผู้ส่งสาร (Sender) หรือแหล่งที่มาของสาร (Source) ผู้สื่อสาร (Communicator) แหล่งที่มาของข้อมูลข่าวสาร (Information Source) และผู้เข้ารหัส (Encoder) หมายถึง บุคคล กลุ่มบุคคล หรือสถาบันที่ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร โดยผ่านช่องทางสื่อไปยังผู้รับสาร เพื่อวัตถุประสงค์ให้ข้อมูลข่าวสาร (Information) ความรู้ (Education) โน้มน้าวใจ ชักจูงใจ (Persuasion) และให้ความบันเทิง (Entertainment) แก่ผู้รับสาร (ระวีวรรณ ประกอบผล และทวี สุรฤทธิกุล, 2540, น. 253)

การสื่อสารประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด ล้วนเริ่มต้นจากความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าวสาร (Source Credibility) หรือผู้ส่งสาร (Sender) เป็นสำคัญผู้ส่งสารต้องแสดงความตั้งใจจริงที่

สนองความต้องการของผู้รับสาร ต้องทำให้ผู้รับสารมีความมั่นใจในผู้ส่งสาร โดยเฉพาะการสื่อสารระหว่างบุคคล ซึ่งคู่มือสื่อสารมีการเผชิญหน้ากันในการสื่อสาร พร้อมกับแสดงผลของการสื่อสารในลักษณะอันตรกิริยา (Interaction) ที่สะท้อนกลับไปยังผู้ส่งสารค่อนข้างทันที ดังนั้น ความน่าเชื่อถือหรือการยอมรับในตัวผู้ส่งสาร จัดว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง (วุฒิชติ สุนทรสมัย, 2546, น. 25)

ในกระบวนการสื่อสารของมนุษย์นั้น สาร (Message) ที่ใช้เพื่อการสื่อสาร ไม่จำเป็นต้องเป็นการพูดหรือเขียนเท่านั้น แต่ยังอาจเป็นการสื่อสารด้วยภาพ สัญลักษณ์ จึงทำให้แบ่งการสื่อสารแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ (Randell, 1965, น. 22)

1) การสื่อสารเชิงอวัจนะ หมายถึง การสื่อสารที่ผู้ทำการสื่อสารใช้รหัสหรือสัญลักษณ์อย่างอื่นซึ่งไม่ใช่ภาษาพูดหรือภาษาเขียนในการสื่อสาร รหัสหรือสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสารเชิงอวัจนะภาษามี 6 ประการคือ

(1) เวลา เป็นสิ่งที่สามารถใช้แสดงในการสื่อสารได้ เอ็ดเวิร์ด ที. ฮอลล์ กล่าวว่า เวลาพูดได้ กลางวันมีความหมายอย่างหนึ่ง กลางคืนมีความหมายอย่างหนึ่งการตรงต่อเวลาหรือไม่ตรงเวลานั้นมีความหมายสำหรับผู้ทำการสื่อสารแต่ละคน วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรม มีความคิดและความหมายเกี่ยวกับเวลาแตกต่างกัน (Hall, 1973)

(2) กิริยาอาการ การสื่อสารของคนเรานั้นนอกจากพูด มักต้องแสดงกิริยาท่าทางประกอบด้วย บางครั้งเราพูดอย่างหนึ่งแต่แสดงกิริยามาอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งอาจจะตรงข้ามกับสิ่งที่เราพูด เช่น เรามิดหวังในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่เราพูดเฉย ๆ ไม่เสียอกเสียใจอะไรในขณะที่สีหน้าและดวงตาของเราแสดงความผิดหวัง เสียใจ วิดกักังวลกิริยาอาการที่ใช้ในการสื่อสารเชิงอวัจนะ ได้แก่ การเคลื่อนไหวร่างกายทั่วไป การเคลื่อนไหวของมือ การแสดงออกทางนัยน์ตา การแสดงออกทางสีหน้า อากัปกิริยา ท่าทาง การสัมผัส เป็นต้น

(3) เนื้อที่หรือระยะใกล้ไกล การสื่อสารระหว่างผู้สื่อสารก็มีความหมาย การมีเนื้อที่มากน้อยต่างกันในงานสามารถแสดงให้เห็นถึงสถานภาพบุคคลได้ โดยปกติคนที่มีความสูงเป็นผู้บังคับบัญชา นั่งทำงานคนเดียวในห้องหรือมีเนื้อที่สำหรับตั้งโต๊ะทำงานมาก ในขณะที่ผู้ใต้บังคับบัญชานั่งทำงานรวม ๆ กันในห้องโถงและมีเนื้อที่แต่ละคนน้อย (Hall, 1973)

(4) สิ่งของ เป็นสิ่งประกอบหรือเป็นส่วนหนึ่งของสถานที่หรือตัวบุคคลก็มีความหมายในการสื่อสารด้วย เพราะเป็นการแสดงสถานภาพของบุคคล ลักษณะของบุคคล ตลอดจนความสำคัญมากน้อยของสถานการณ์การสื่อสารนั้นด้วยสิ่งของต่าง ๆ

(5) ร่างกาย ลักษณะทางร่างกายของคนก็มีความหมายด้านการสื่อสารเช่นกัน เช่น รูปร่างอ้วน ผอม สูง ต่ำ สีของผิว ผม เป็นต้น

(6) ปริภาษา เกิดขึ้นจากการพูด การออกเสียงซึ่งแนบออกมาจากการใช้ถ้อยคำ เช่น ระดับเสียงสูง เสียงต่ำ การตะโกน การกระซิบ

2) การสื่อสารเชิงวัจนะ หมายถึง การสื่อสารที่ผู้ทำการสื่อสาร ใช้ภาษาพูดและ/หรือ ภาษาเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อสารหัวใจสำคัญของการสื่อสารประเภทนี้จึงอยู่ที่การใช้ภาษาพูดหรือ ภาษาเขียนในการสื่อสาร ใช้ภาษาพูดและ/หรือ ภาษาเป็นสัญลักษณ์ในการสื่อสารหัวใจสำคัญของการสื่อสารประเภทนี้จึงอยู่ที่การใช้ภาษาพูดหรือภาษาเขียนในการสื่อสาร

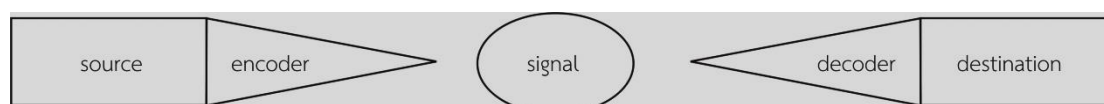
สารหรือภาษาที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างผู้รับสารกับบุคลากรผู้ถ่ายทอดคำสอนทางพุทธศาสนาจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ส่งสารต้องตระหนักถึงสารที่ส่งไปยังผู้รับสาร ทั้งอวัจนภาษาหรือวัจนภาษา ได้แก่ การใช้น้ำเสียง บุคลิก ท่าทาง การแสดงสีหน้า เพื่อให้ผู้รับบริการได้เข้าใจในสารที่ได้รับเพื่อให้ เกิดความเข้าใจ และสามารถนำไปปฏิบัติได้เป็นอย่างดี และถูกต้อง

ดังนั้นเมื่อนำแนวคิดมาเทียบเคียงกับมูลนิธิการศาสนาทั้งสองแห่ง คือ หอจดหมายเหตุพุทธทาส และเสถียรธรรมสถาน ว่านำแนวคิดเรื่องการสื่อสารระหว่างบุคคลมาปรับใช้เพื่อลดความ ผิดพลาด หรือลดอุปสรรคของการสื่อสารพุทธศาสนา และยังทำให้การสื่อสารพุทธศาสนาเพื่อเผยแผ่ ธรรมะมีประสิทธิภาพมากขึ้น สามารถที่ขยายข้อความธรรมที่ยากให้เข้าใจง่ายเหมาะแก่คนทุกระดับ ได้ โดยอาศัย วัจนะ อวัจนะภาษา ประกอบกับ องค์ประกอบของสาร และช่องทางการสื่อสาร รวมถึง หากมีข้อมูลพื้นฐานของผู้รับสารที่มีความแตกต่างกันจะทำให้ทราบถึงของผู้รับสารในด้านต่างๆ เพื่อ กำหนดกิจกรรม หรือเนื้อหาของธรรมะที่จะสื่อออกไปสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวัย

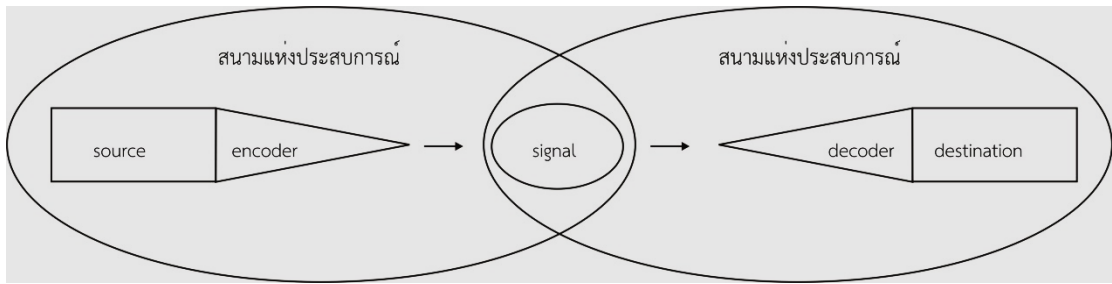
การศึกษาเรื่องแนวคิดการสื่อสารระหว่างบุคคลจะทำให้เข้าใจถึง ตัวผู้ส่งสาร หอจดหมายเหตุพุทธทาส และเสถียรธรรมสถาน ว่ามีวัตถุประสงค์อย่างไร นโยบาย เนื้อหาของสารที่นำเสนอ องค์ประกอบ การจัดลำดับข้อมูล ของธรรมะที่ต้องการสื่อสาร รวมถึงช่องทางการสื่อสารใดที่มีความ เหมาะสมที่จะสื่อสารไปยังพุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวัย และรูปแบบมีความเหมาะสม ตรงกับ วัตถุประสงค์ของมูลนิธิการศาสนาทั้งสองหรือไม่อย่างไร

2.4.3 แบบจำลองการสื่อสารของชแรมป์

เป็นการนำแนวคิดของออสกูดมาเพิ่มเติม โดยชแรมป์ได้สรุปแบบจำลองการสื่อสารไว้เป็น 3 ช่วง โดยเริ่มในปี ค.ศ. 1954 จากการที่ออสกูด กล่าวถึงกระบวนการสื่อสารในทางเทคนิคหรือกลไก การทำงานของเครื่องจักร แต่นำมาปรับใช้กับการกระทำการสื่อสารของมนุษย์ ดังนี้

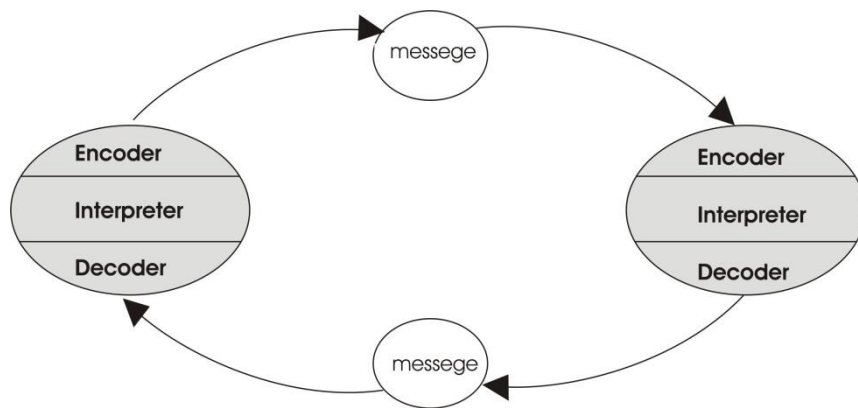

ภาพที่ 2.4 แหล่งสาร เข้ารหัสสาร ส่งสัญญาณไปยังจุดหมายปลายทาง ทำการถอดรหัสสารที่ได้มา
แหล่งที่มา: Schramm, 1973, น. 121-122.

ภาพที่ 2.5 เน้นเกี่ยวกับสนามแห่งประสบการณ์ร่วม (Field of Experience)

แบบจำลองการสื่อสารที่ให้ความสำคัญในเรื่องประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งต่างฝ่ายต่างมีประสบการณ์ในเรื่องภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะคติของตน ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีผลต่อการเลือกส่งเลือกรับ การตีความหมายเกี่ยวกับข่าวสาร สนามแห่งประสบการณ์นี้มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของการสื่อสาร กล่าวคือ ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีประสบการณ์ร่วมกัน การสื่อสารความหมายที่ง่ายขึ้น ความเข้าใจตรงกันมีมากขึ้นด้วย ในทางตรงกันข้ามหากผู้ส่งสารและผู้รับสารมีประสบการณ์ต่างกัน การสื่อความหมายก็เป็นไปได้ยาก โอกาสเกิดความเข้าใจผิดก็มีมากขึ้น การวิจัยนี้ หากพุทธศาสนิกชนมีการสื่อสารหรือสนทนาธรรมมาจากต่างภูมิลำเนา การสื่อสารอาจเกิดขึ้นยาก หากประสบการณ์ในเรื่องภาษาแตกต่างกัน

ภาพที่ 2.6 แบบจำลองแสดงความเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งมีการเข้ารหัส แปล หรือตีความหมายสาร ถอดรหัสหรือแปลงสัญญาณ

ภาพที่ 2.6 สามารถสื่อสารในรายละเอียดการมีปฏิสัมพันธ์ ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารมากขึ้น กล่าวคือ เมื่อผู้ส่งสารเข้ารหัสสาร ส่งข้อมูลข่าวสาร ไปยังผู้รับสาร ผู้รับสารถอดรหัสคำพูดข่าวสาร สัญญาณต่าง ๆ เมื่อผู้ส่ง ส่งมาให้แล้ว ตีความ ทำความเข้าใจข่าวสารที่ได้รับ เมื่อมี

ความรู้สึก อย่างไรก็ตามข้อมูลข่าวสารที่ผู้ส่งส่งมาให้ก็จะทำการเข้ารหัสสาร ส่งข้อมูล หรือสารที่เป็นความรู้ ความคิดเห็นที่มีต่อสารนั้นซึ่งเรียกว่า ปฏิกริยาตอบกลับ มายังผู้ส่งสาร ต่อมาผู้ส่งสารเปลี่ยนแปลงบทบาทเป็นผู้รับสารตีความเกี่ยวกับความรู้สึกที่ผู้รับสารมีต่อสารที่ตนส่งไปแล้วผู้ส่งสารอาจปรับข้อมูล ทำที่การสื่อสารเสียใหม่ให้เหมาะสม ตรงกับความต้องการของผู้รับสารมากยิ่งขึ้น

แนวคิดและแบบจำลองทั้ง 3 แบบ สามารถนำมาเป็นแนวทางการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยเฉพาะประเด็นการสื่อสารระหว่างบุคคลด้านศาสนา เปรียบเสมือนเป็นผู้ส่งสารทำหน้าที่ถ่ายทอดสารผ่านช่องทางต่าง ๆ ที่มีอยู่ โดยมุ่งให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งต่อผู้รับสารเป้าหมาย ซึ่งผู้ส่งสารในที่นี้มีบทบาทที่สร้างอิทธิพลหรือการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในตัวผู้รับสาร

บรรดาสื่อทั้งหลาย สื่อบุคคล จัดได้ว่าเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพสูงในการสื่อสาร เนื่องจากเป็นการสื่อโดยตรง อาศัยการพูด เช่น การให้สัมภาษณ์ การประชุม การพบปะพูดคุย การสนทนา การสอน การอภิปราย การปาฐกถา ในโอกาสต่าง ๆ รวมถึงการสื่อความผ่านสื่อสารมวลชน สื่อโฆษณา ประชาสัมพันธ์ กิจกรรมที่จัดขึ้น และถ่ายทอด สื่อความ แสดงความคิดเห็นในพื้นที่สาธารณะ เช่น ทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ผ่าน Social Media สู่เป้าหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่งผลต่อการสร้างความน่าเชื่อถือ โน้มน้าวจิตใจ

ปัจจัยสำคัญที่จำเป็นต้องมีในการสื่อสารระหว่างบุคคล

1) การสร้างความคุ้นเคยการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลที่ เป็นกันเอง ทำให้เกิดการคล้อยตาม ชักจูงได้ง่าย การสื่อสารแบบเผชิญหน้า ทำให้สามารถปรับปรุงเนื้อหา ประเด็น วิธีการ ให้เหมาะสมกับคู่สนทนา หรือสถานการณ์ได้ง่ายกว่า

2) การสร้างช่องทางและการยอมรับด้วยเหตุผลช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคล นับเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจในฐานะผู้ถ่ายทอดข่าวสาร เป็นแหล่งข้อมูลที่มีเสถียรภาพ และความน่าไว้วางใจ แต่อาจไม่ได้รับความน่าเชื่อถือในแง่เนื้อหาของสารหากไม่มีเหตุผลที่พอเพียง

3) เนื้อหาสาระและเวลาในการนำเสนอของข้อมูลข่าวสาร เนื้อหาไม่ใช่เป็นเพียงถ้อยคำ หรือภาษาเท่านั้น แต่ยังรวมถึง ช่วงเวลา โอกาสที่เหมาะสม ภาวะทางอารมณ์ ที่นำมาซึ่งความพอใจ ที่นำไปสู่ความร่วมมือ ไม่เห็นด้วย ไม่พอใจ โกรธ นำไปสู่การขัดขวางหรือต่อต้าน

การสร้างความน่าเชื่อถือแก่ผู้รับสาร ส่วนใหญ่เชื่อถือความเห็นของผู้ที่รู้จัก คู่คนเคยและนับถือ มากกว่าบุคคลที่ไม่รู้จักมาก่อน การสื่อความระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กับบุคคลภายนอก หรือการที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลที่รับฟังได้ มีที่มาที่ไปชัดเจน

สรุป การสื่อสารระหว่างบุคคล หรือการสื่อสารระหว่าง พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวายกับ มุลนิธิทางศาสนาทั้งสองแห่ง ซึ่งสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ในกรณีที่สถาบันทางศาสนาทำหน้าที่ผู้ส่งสาร เพื่อส่งสารไปยังผู้รับสาร คือ พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย เนื้อหาสาระของสาร รูปแบบหรือวิธีการนำรหัสสารแปลงออกมาเป็นคำพูดในเชิงวัจนะภาษาหรืออวัจนะภาษาที่เหมาะสมกับผู้ถ่ายทอดธรรมะห

เพื่อให้พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวายเข้าใจในสารที่ได้รับ มีความรู้สึกมั่นใจที่จะนำไปปฏิบัติ และให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างดี

2.5 แนวคิดการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ

2.5.1 ความหมายการโน้มน้าวใจ

การโน้มน้าวใจ คือ กระบวนการสื่อสารที่ผู้ส่งสารพยายามชักจูง เพื่อให้ได้รับการตอบสนองที่ต้องการจากผู้รับสาร (Andersen, 1971, น. 6)

การโน้มน้าวใจ คือ เจตจำนงของบุคคลพยายามเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ พฤติกรรมของบุคคลอื่นหรือกลุ่มบุคคล โดยผ่านสาร (Bettinghaus & Cody, 1994, น. 3)

การโน้มน้าวใจ คือ กิจกรรมที่ท้าวร่วมกันอย่างมีจุดหมาย เพื่อหวังผลในการสร้างสิ่งสูงใจ หรือการยอมรับอย่างเต็มใจทางกระบวนการรับรู้ หรือรูปแบบพฤติกรรมที่เปิดเผยผ่านการแลกเปลี่ยนทางสาร) (Seymour-Smith, 1986, น. 7)

การโน้มน้าวใจ คือ กิจกรรมหรือกระบวนการที่ผู้ส่งสารพยายามชักจูงใจ เปลี่ยนแปลงความเชื่อ ทัศนคติ หรือพฤติกรรมของบุคคลอื่น ๆ หรือกลุ่มบุคคลผ่านการถ่ายทอดจากแหล่งสารไปยังผู้รับสารในบริบทต่าง ๆ ซึ่งผู้ถูกโน้มน้าวใจมีเสรีภาพเลือก ผู้ถูกโน้มน้าวใจก็ได้ เป็นทางเลือกอิสระ (Perloff 2017, น. 14) ในขณะที่ Cronkite (1969, อ้างถึงใน เมตตา กฤตวิทย์, พัทธนี เขยจรรยา, และถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์, 2530, น. 2) เสริมว่าการโน้มน้าวใจยังโยงถึงเรื่องการควบคุมสัญลักษณ์เพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรมของผู้ถอด หรือตีความสัญลักษณ์นั้น

สรุป การโน้มน้าวใจ หมายถึง กระบวนการสื่อสารที่ผู้ส่งสารพยายามชักจูงผู้ถูกโน้มน้าว ผู้ถูกโน้มน้าวใจเลือกให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ ความเชื่อ ทัศนคติ และพฤติกรรม โดยมีอิสระและเสรีภาพในการเลือกที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ได้

2.5.2 การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

อรรถพรณ ปิณฑนโธวาท (2554) อธิบายไว้ว่า การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจเกิดขึ้นได้เมื่อมีองค์ประกอบ ดังต่อไปนี้

1) เมื่อมองจากภายนอกของผู้รับสาร องค์ประกอบการโน้มน้าวใจมี 4 ประการ

(1) ความแตกต่างภายในผู้ส่งสาร ผู้ส่งสารแต่ละคนมีปัจจัยแตกต่างกัน ซึ่งทำให้มีความน่าโน้มน้าวใจไม่เหมือนกัน อาทิ ความน่าเชื่อถือ อำนาจทางสังคม บทบาททางสังคม สัมพันธภาพกับผู้รับสาร และ ลักษณะทางประชากรอื่น ๆ เช่น อายุ เพศ อาชีพ เป็นต้น

(2) ความแตกต่างภายในสาร สารแต่ละชิ้นมีความน่าโน้มน้าวใจแตกต่างกัน การพูดหรือการเขียน มีความน่าโน้มน้าวใจไม่เหมือนกัน ความแตกต่างในหัวข้อเนื้อหาสาร ลักษณะการโน้มน้าวใจที่ใช้ การจัดเรียบเรียงสาร ข้อโต้แย้งที่ใช้ภาษา ตลอดจนลักษณะท่วงทำนองลีลา

(3) ความแตกต่างของสื่อ ความน่าโน้มน้าวใจของสารจะแตกต่างกัน เมื่อเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลเปรียบเทียบกับ การสื่อสารโดยผ่านสื่อ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น ความแตกต่างภายในสถานการณ์ สถานการณ์ที่มีบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือขาดบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ความคุ้นเคยหรือไม่คุ้นเคยของผู้รับสารต่อสถานการณ์หนึ่ง ๆ การมีตัวบวกหรือลบในสถานการณ์ เช่น การโน้มน้าวใจให้บริจาคเงินโดยมีสื่อมวลชนคอยถ่ายภาพรายล้อมอยู่ซึ่งอาจจะเป็นตัวเร้าบวกในการโน้มน้าวใจก็ได้

(4) ความแตกต่างภายในสถานการณ์ สถานการณ์ที่มีบุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือขาดบุคคลหนึ่งบุคคลใด เช่น การโน้มน้าวใจให้บริจาคเงิน โดยมีสื่อมวลชนคอยถ่ายภาพรายล้อม อาจจะเป็นตัวเร้าบวกในการโน้มน้าวใจก็ได้

2) ตัวผู้รับสาร การที่ผู้รับสารคนหนึ่ง ๆ มีความละเอียดอ่อน (Susceptible) ต่อการถูกโน้มน้าวเพียงใด อาจพิจารณาได้จาก

- (1) ลักษณะของประชากร ได้แก่ เพศ อายุ เชื้อชาติ การศึกษา อาชีพ
- (2) ทรรศนะ และทัศนคติ
- (3) ความรู้ ซึ่งผู้รับสารมีเกี่ยวกับสารนั้น ๆ
- (4) ลักษณะด้านอารมณ์
- (5) ความสำคัญที่ผู้รับสารให้แก่หัวข้อหนึ่ง ๆ
- (6) วิธีการที่ผู้รับสารรับรู้สถานการณ์หนึ่ง ๆ

กระบวนการโน้มน้าวใจและสร้างแรงจูงใจจะมีผลต่อผู้รับสารได้ก็ต่อเมื่อผู้ส่งสารเข้าใจถึงองค์ประกอบที่สำคัญต่าง ๆ ที่ สามารถช่วยให้การโน้มน้าวใจและสร้างแรงจูงใจเกิดประสิทธิภาพและขั้นตอนสำหรับกระบวนการโน้มน้าวใจมีดังนี้

ขั้นตอนในการโน้มน้าวใจ 6 ขั้นที่ McGuire (1973) นำเสนอมีดังนี้

1) ขั้นนำเสนอ (Presentation) การนำเสนอข่าวสารการโน้มน้าวใจ ผู้ทำการต้องคำนึงวิธีการนำเสนอสารให้มีความเหมาะสม โดยเลือกช่องทางการสื่อสารให้เหมาะสมกับเนื้อหาข่าวสาร รวมถึงต้องให้ผู้รับสารอยู่ในสถานที่ที่เหมาะสมและเวลาที่เหมาะสมในการรับสารด้วย

2) ขั้นความสนใจ (Attending) การโน้มน้าวใจจะต้องก่อให้เกิดความสนใจจากผู้รับสารด้วย

3) ขั้นความเข้าใจ (Comprehending) ขั้นที่มีความสำคัญในกระบวนการโน้มน้าวใจ เพราะถ้าผู้รับสารไม่เข้าใจความหมายของสาร การโน้มน้าวใจไม่ประสบความสำเร็จ

4) ขั้นคล้อยตาม (Yielding) เมื่อผู้รับสารเกิดความเข้าใจในสารที่ได้รับแล้ว ควรที่ต้องให้ผู้รับสารเกิดการคล้อยตามในสารด้วย เช่น คำนิ่งถึงผลดีที่ได้รับหรือเกิดความประทับใจในสาร

5) ขั้นตอนการยึดเหนี่ยวสิ่งใหม่ (Retaining the new position) เมื่อผู้รับสารคล้อยตามแล้ว ขั้นตอนต่อไปควรให้ผู้รับสารเกิดการยึดเหนี่ยวในสิ่งใหม่ เช่น การย้ำสารก่อนที่ผู้รับสาร ลืมสารนั้น

6) การกระทำ (Acting) การนำแนวความคิดใหม่ไปกระทำ อาจเป็นการกระทำในทันทีหรืออาจทิ้งระยะไว้แล้วค่อยนำไปสู่การกระทำก็ได้

เมื่อมีการปฏิบัติตามขั้นตอนแล้ว ก็นำไปสู่ผลการสื่อสารโน้มน้าวใจในลำดับต่อไป ซึ่งผลกระทบจากการสื่อสาร (Effect) เพื่อการโน้มน้าวใจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อทัศนคติและความเชื่อ (Bettinghaus, 1980) และสามารถแบ่งตามลักษณะของปัจจัยที่มีอยู่แล้ว ดังนี้

- 1) การเปลี่ยนแปลงความคิด (Cognition Changes)
- 2) การเปลี่ยนแปลงอารมณ์ (Affect Changes)
- 3) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (Behavior Changes)

2.5.3 ข้อคำนึงสำหรับการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ ผู้สื่อสารจำเป็นต้องคำนึงถึงในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้เร็วขึ้น ดังต่อไปนี้ (กรรณิการ์ อัสวตรเดชา, 2550)

- 1) วัตถุประสงค์การโน้มน้าวใจ ต้องกำหนดวัตถุประสงค์ระบุไว้อย่างชัดเจน คือ
 - (1) ความเป็นเอกภาพ ด้วยการเน้น การย้ำ การซ้ำ การกระตุ้น อย่างต่อเนื่อง
 - (2) ผู้สื่อสารสามารถเลือกใช้ช่องสารและช่องทางการสื่อสารได้อย่างถูกต้อง
 - (3) สามารถติดตามผลการดำเนินงาน โดยการประเมินผลเป็นระยะตามต้องการ
 รวมถึงพิจารณาปฏิกริยาสะท้อนกลับ แล้วนำมาปรับปรุงการสื่อสารครั้งใหม่ต่อไป
 - (4) เป็นแนวทางและเป้าหมายการดำเนินงาน ซึ่งเป็นสิ่งจูงใจสำหรับผู้สื่อสาร
 - (5) ทำให้ผู้รับสารรับรู้ วิเคราะห์ ประเมินสารเพื่อการโน้มน้าวใจได้ถูกต้อง
- 2) ผู้รับสารเป็นศูนย์กลางในการโน้มน้าวใจ ผู้รับสารมีความสำคัญมากสำหรับการโน้มน้าวใจ ต้องมีการวิเคราะห์อย่างแน่ชัดว่า ผู้รับสารคือใคร เป็นอย่างไร มีประสบการณ์การรับรู้ ค่านิยม ความเชื่อ ทัศนคติ ระบบสังคมและวัฒนธรรมอย่างไร ผู้สื่อสารไม่สามารถโน้มน้าวใจผู้รับสารได้เลยหากไม่วิเคราะห์ผู้รับสารอย่างถูกต้อง ซึ่งถือได้ว่าผู้รับสารเป็นศูนย์กลางการเตรียมสารที่ถูกต้องเหมาะสม

3) กระบวนการโน้มน้าวใจ เป็นการสื่อสารรูปแบบหนึ่งที่เป็นกระบวนการ เพราะมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง ดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องไม่มีจุดเริ่มต้น ไม่มีจุดสิ้นสุด กระบวนการโน้มน้าวใจประกอบด้วย

- (1) มีวัตถุประสงค์ตั้งไว้เด่นชัด
- (2) วิเคราะห์ผู้รับสารอย่างถ่องแท้เพื่อจัดเตรียมสาร
- (3) การเลือกสื่อหรือช่องทางการส่งสารของผู้รับสาร
- (4) ผู้รับสารถอดรหัสของสารและตีความสาร
- (5) มีปฏิกิริยาตอบสนอง

กระบวนการโน้มน้าวใจมีส่วนเกี่ยวข้องกับหลักจิตวิทยา คือ การโน้มน้าวใจเป็นไปได้ต่อเมื่อผู้รับสารมีความตั้งใจรับสารนั้น การสื่อสารมีการใช้สัญลักษณ์ที่เห็นได้ รับฟังได้ เพื่อให้สารง่ายแก่การเข้าใจ อีกทั้งสารนั้นสามารถสร้างความต้องการของผู้รับสาร มีความจำเป็น และที่สำคัญสารนั้นให้การตอบสนองผู้รับสารได้ตามที่ต้องการ

4) ข้อจำกัดในการโน้มน้าวใจ

- (1) การเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม อาจใช้เวลานานในการบรรลุผล
- (2) การโน้มน้าวใจขึ้นอยู่กับทักษะของผู้ส่งสาร
- (3) การโน้มน้าวใจต้องมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง
- (4) มีช่องว่างระหว่างทักษะผู้ส่งสาร และความสามารถตอบสนองของผู้รับสาร

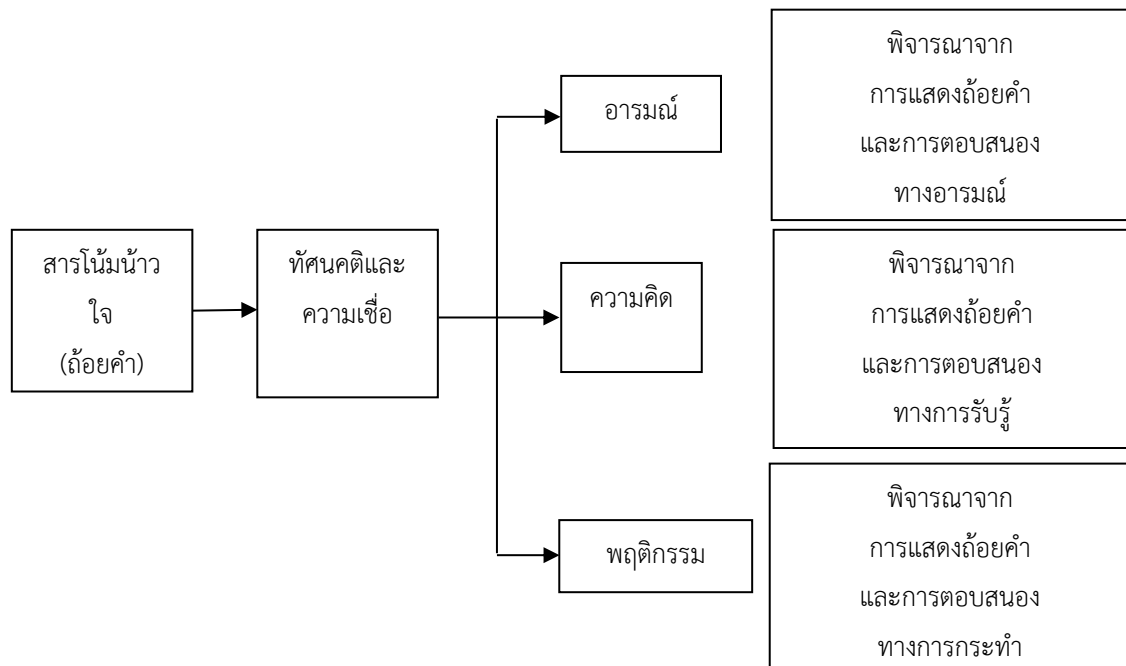
บางครั้งผู้รับสารอยากทำตาม แต่สถานะแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย

(5) การโน้มน้าวใจในปัจจุบัน ได้รับความนิยอย่างกว้างขวาง ผู้รับสารไม่พร้อมที่รับหรือได้รับแต่ไม่เชื่อ ไม่ทำตาม ซึ่งเป็นสิทธิของผู้รับสารในการตัดสินใจ

5) องค์ประกอบทางจิตวิทยาในการโน้มน้าวใจ

ผู้สื่อสารโน้มน้าวใจต้องพิจารณาองค์ประกอบด้านจิตวิทยาของบุคคลในเรื่องความสนใจและการรับรู้ของผู้รับสาร โดยสังเกตการณ์เปิดรับของบุคคลด้วยอวัยวะสัมผัสต่าง ๆ ได้แก่ การเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส และการสัมผัส กระบวนการรับรู้ซึ่งแปลความหมายสิ่งของที่ได้สัมผัส ถ้าคนเราไม่สนใจ ไม่เปิดรับ การสื่อสารย่อมไม่เกิดขึ้น และไม่มีการรับรู้สิ่งใดเลย

ดังนั้นกระบวนการโน้มน้าวใจสามารถสรุปภาพรวมองค์ประกอบที่ควรคำนึงสำหรับการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ แสดงดังภาพ 2.7

ภาพที่ 2.7 องค์ประกอบที่ควรคำนึงสำหรับการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

ปฏิริยาตอบสนอง (Feedback and Reaction) ในการสื่อสารโน้มน้าวใจ (Persuasive Communication) ถือเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ผู้ส่งสาร สามารถทราบว่าสารที่ส่งไปนั้นได้ผลตามเป้าหมายหรือไม่ และประเมินความสำเร็จของสารได้ โดยผู้รับสารสามารถแสดงให้ผู้ส่งสารทราบ การสนองตอบช่วยให้ผู้ส่งสารสามารถตรวจสอบองค์ประกอบการสื่อสารได้ทั้งหมด รวมทั้งวัตถุประสงค์การสื่อสารด้วย ซึ่งช่วยให้การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และการสนองตอบนั้นได้เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจไม่บังเอิญ (มารีสา แสนกุลศักดิ์, 2532)

ประเภทปฏิริยาการตอบสนอง มีทั้งปฏิริยาสนองตอบที่เป็นคำพูด (Verbal Feedback) และปฏิริยาสนองตอบที่ไม่ใช่คำพูด (Non-verbal Feedback) ปฏิริยาสนองตอบอาจเกิดขึ้นด้วยความตั้งใจของผู้รับสาร (Intentional Feedback) หรืออาจเกิดขึ้นอย่างไม่ตั้งใจ (Non-intentional Feedback) นอกจากนี้ ผลทางปฏิริยาสนองตอบอาจเป็นผลทางบวก (Positive Feedback) คือการยอมรับการสนองตอบตามวัตถุประสงค์ หรือในผลทางลบ (Negative Feedback) เช่น การปฏิเสธการแสดงความไม่พึงพอใจ เป็นต้น

การแสดงปฏิริยาสนองตอบแสดงออกโดยตรง (Direct Feedback) หรืออาจเป็นการแสดงออกโดยอ้อม (Indirect Feedback) ความฉับไวในปฏิริยาสนองตอบอาจแสดงออกในทันที (Immediate Feedback) หลังจากที่ได้รับสาร หรืออาจแสดงออกในเวลาต่อมา เป็นปฏิริยา

สนองตอบแบบล่าช้า (Delayed Feedback) และในการวางจุดมุ่งหมายการโน้มน้าวใจ สามารถแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ (นันทา ขุนภักดี, 2529)

1) เพื่อย้ำ เสริมสร้างทัศนคติ และความเชื่อที่ผู้รับสารมีอยู่ แต่ยังไม่มั่นใจให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้หนักแน่นขึ้น

2) เกิดการคล้อยตาม โดยมีจุดมุ่งหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ หรือความเชื่อเดิมให้หันมาเชื่อ หรือมีความเห็นคล้อยตาม

3) เกิดการปฏิบัติตาม เพื่อต้องการให้เกิดการกระทำขึ้นอย่างจริงจัง

ดังนั้น การโน้มน้าวใจให้เกิดการปฏิบัติตาม จึงมีวิธีการกระทำ 3 ประการ คือ

1) การโน้มน้าวใจด้วยหลักฐานและเหตุผล เช่น ข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

2) การโน้มน้าวใจด้วยความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร

3) การโน้มน้าวใจด้วยความต้องการหรือความจำเป็นพื้นฐานทางสังคม ทางร่างกาย และจิตใจ หรือการโน้มน้าวใจจากความปรารถนานั่นเอง เช่น การดำรงชีวิตอยู่ ความเป็นอยู่ของชีวิตที่ดี ความอยากรู้อยากเห็น ความมีส่วนเป็นเจ้าของสุขภาพจิตและสุขภาพกายที่ดี เป็นต้น

การโน้มน้าวใจ ควรใช้เมื่อผู้โน้มน้าวใจมีเจตจำนงแน่วแน่ (Conscious Intent) ที่ต้องการสร้างอิทธิพลเหนือผู้ถูกโน้มน้าวใจ (Influence Attempt) ความพยายามโน้มน้าวใจเป็นการสร้างอิทธิพลเหนือพฤติกรรม (Behavioral Influence) และความพยายามมีอิทธิพลเหนือการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ ต้องมีความเกี่ยวข้องกับการส่งทอดสาร (Message Transmission) การสร้างอิทธิพลเหนือพฤติกรรม เพื่อบังคับให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมที่มีอยู่ให้เกิดทัศนคติและพฤติกรรมใหม่ตามที่คุณโน้มน้าวใจต้องการ

ความพยายามสร้างอิทธิพลเหนือผู้อื่น ผู้โน้มน้าวใจเป็นตัวละครหลักในการส่งทอดสารสัญลักษณ์ และความพยายาม ซึ่งผู้ถูกโน้มน้าวใจเป็นผู้กระทำการสืบสารด้วยตนเอง การโน้มน้าวใจในการสื่อสารเป็นสิ่งที่เปี่ยมทั้งศาสตร์และศิลป์ในการโน้มน้าวใจ จึงมีลักษณะที่ประกอบด้วย

1) ผู้จูงใจ (Persuader) บุคคลที่มีความต้องการกระทำ ด้วยวิธีหนึ่งวิธีใด เพื่อให้บุคคลอีกฝ่ายเกิดการคล้อยตามในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความรู้ หรือพฤติกรรมตามที่ต้องการ

2) การโน้มน้าวใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้วยความสมัครใจ (Desired Change) ในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและ/หรือพฤติกรรมของผู้ฟัง ผู้พูดสามารถตั้งความปรารถนา หรือความมุ่งหมายได้หลายลักษณะดังนี้

(1) ให้ผู้ฟังเชื่อหรือปฏิบัติตาม

(2) เปลี่ยนแปลงความเชื่อและการกระทำบางอย่าง

(3) เสริมสร้างความเชื่อหรือการกระทำบางอย่าง

(4) ให้ผู้ฟังเลิกเชื่อ หรือเลิกประพฤติในบางสิ่งบางอย่าง

การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจนี้ เกิดขึ้นได้ทุกระดับของการสื่อสาร คือ

- 1) ระดับการสื่อสารเฉพาะบุคคล
- 2) ระดับการสื่อสารระหว่างบุคคล
- 3) ระดับการสื่อสารในที่สาธารณะ

ผลการโน้มน้าวใจย่อมนำไปสู่การเปลี่ยนทัศนคติ จากการรับรู้ ความรู้สึก และพฤติกรรม ซึ่งอาจไม่เกิดขึ้นทันที แต่ผลยังคงขึ้นอยู่กับระยะยาว กว่าที่จะแสดงออกมาเป็นพฤติกรรม เพราะสารเพื่อโน้มน้าวใจต้องทำปฏิกริยากับทัศนคติและความเชื่อก่อน จึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ อารมณ์ ความรู้สึก และพฤติกรรม (อรรพรรณ ปลั่งธนโอวาท, 2554)

สรุป สรุปแนวคิดนี้ได้ว่า การศึกษาการโน้มน้าวใจจำเป็นต้องมุ่งศึกษาไปที่สัมฤทธิ์ผลการโน้มน้าวใจ ดังที่ Hovland and Janis (1953) กล่าวถึงสัมฤทธิ์ผลการโน้มน้าวใจว่า ทางมูลนิธิการศาสนาทั้งสองแห่งต้องพิจารณาผลลัพธ์ที่ได้จากผู้รับสาร ถ้าผู้รับสารมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ (Attitude Change) ซึ่งเป็นตัวนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความคิด (Opinion Change) เปลี่ยนการรับรู้ (Perception Change) และเปลี่ยนแปลงการกระทำ (Action Change) ดังนั้นการโน้มน้าวใจนับเป็นกลวิธีการสื่อสารที่สำคัญในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากการสื่อสารพุทธศาสนาเพื่อโน้มน้าวใจพุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย ช่วยเป็นกรอบในการศึกษาถึงกลวิธี เทคนิคด้านการสื่อสารที่เน้นการโน้มน้าวหรือดึงดูดใจ เพื่อให้กลุ่มเจนเนอเรชันวายเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการเผยแผ่พุทธศาสนามากขึ้น

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการมีส่วนร่วม

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม (Participation) เป็นแนวคิดด้านกระบวนการในการพัฒนาการมีส่วนร่วม เป็นแนวคิดที่ถูกกล่าวถึงตั้งแต่ประมาณปี ค.ศ. 1960 และได้รับการยอมรับมากขึ้นตามลำดับ ว่าเป็นกระบวนการที่สามารถเอื้อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนอย่างแท้จริง ในช่วงประมาณปี ค.ศ. 1980 มีหลายองค์กรและหน่วยงานระดับต่าง ๆ ให้การยอมรับว่า กระบวนการมีส่วนร่วม ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotional Involvement) ของบุคคลหนึ่งในสภาพการณ์กลุ่ม (Group Situation) ซึ่งผลของความเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้ทำการให้ (Contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่ม และก่อให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน นับว่าเป็น กระแสการพัฒนาอย่างยั่งยืนของนานาประเทศทั่วโลกในปัจจุบัน ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมักมีรากฐานมาจากแนวคิด ร่วมกัน 3 ประการหลัก คือ

- 1) ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของบุคคล ซึ่งกลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม
- 2) ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ลงมือกระทำร่วมกันเพื่อเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชนไปในทิศทางที่ปรารถนา
- 3) ตัดสินใจร่วมกันนี้ ต้องรุนแรงมากพอที่ทำให้เกิดความริเริ่มการกระทำที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น ๆ

อาจกล่าวโดยภาพรวมได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการความร่วมมือกันในการกระทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องระหว่างกันและกันในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับพฤติกรรมการกระทำ จิตใจ อารมณ์ สังคม เพื่อเอื้อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน

2.6.1 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

จากแนวคิดดังที่กล่าวข้างต้น กระบวนการการมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นกระบวนการการมีส่วนร่วม ในประเด็นใด ๆ หรือในระดับใดก็ตาม สามารถสรุปให้เห็นประโยชน์กระบวนการการมีส่วนร่วมได้ 5 ประเด็นหลัก ดังต่อไปนี้

- 1) ประโยชน์ในการประสานพลัง ประสานแนวคิดสู่การร่วมกันกำหนดแผน กำหนด ยุทธวิธี กำหนดขั้นตอนการดำเนินงาน และยังรวมถึงการกำหนดทางออกในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกัน ประโยชน์ของกระบวนการมีส่วนร่วมในประเด็นนี้นับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในสภาวะการณ์ทั่วโลกในปัจจุบัน ทั้งนี้ เป็นเพราะกระแสการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ร่วมกันสร้างโอกาสรวมถึงการร่วมกันสร้างทางเลือกที่ดีที่สุดร่วมกัน
- 2) ประโยชน์ในการสร้างสรรค์แนวทางและประสานงานร่วมกัน อาทิ การประสานแนวคิด ประสานแนวทางหรือการประสานทรัพยากรที่มีอยู่ร่วมกัน เพื่อให้เกิดศักยภาพที่มากยิ่งขึ้น เพราะกระบวนการต่าง ๆ เช่น เป็นแผนงาน ยุทธวิธี ฯลฯ ล้วนแต่เป็นกระบวนการที่ทุกฝ่ายร่วมกันกำหนดและสร้างกันขึ้นมาเอง
- 3) ประโยชน์ในการสร้างสรรค์ทางเลือกใหม่ ๆ ที่สืบเนื่องมาจากการร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหา ทั้งนี้ เป็นเพราะแต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้องล้วนต่างมีจุดอ่อนจุดแข็งต่างกัน การสร้างสรรค์กระบวนการในการคิด การทำร่วมกัน นับว่าเป็นอีกวิธีการหนึ่งในการร่วมกันแสวงหาแนวทางใหม่ที่น่าไปสู่แนวทางที่ดีกว่าร่วมกัน

4) ประโยชน์ในการร่วมตัดสินใจในระดับต่าง ๆ ร่วมกัน ได้แก่ การร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการติดต่อสื่อสาร การวางแผน และการแก้ปัญหาต่าง ๆ

5) ประโยชน์ในการกล้าคิด และกล้ารับผิดชอบร่วมกัน ทำให้เกิดพลังแต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพราะทุกฝ่ายล้วนมีส่วนได้ส่วนเสียกับกระบวนการมีส่วนร่วมในประเด็นนั้น ๆ หรือในเรื่องนั้น ๆ

ทั้งนี้โดยภาพรวมเกี่ยวกับประโยชน์ที่เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วม นับว่าเป็นประโยชน์ที่ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ร่วมกันอย่างยั่งยืน เพราะกระบวนการมีส่วนร่วม ต้องกำหนดโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจนร่วมกัน ต้องมีการกำหนดแนวทาง ข้อจำกัดต่าง ๆ ตลอดจนเปิดโอกาสให้ทุกคน ทุกฝ่ายมีโอกาสในการเสนอแนะ มีโอกาสในการเป็นผู้นำร่วมกัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้นับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่ทำให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มองเห็นขอบเขตและความต่อเนื่องในการทำงานของตน มองเห็นระดับขอบเขตการทำงานของตนเอง และส่วนรวมอย่างชัดเจน ทำให้ทุกฝ่ายสามารถช่วยกัน แก้ไขปัญหา ตลอดจนสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจนร่วมกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลร่วมกันทั้งสิ้น ดังเช่น

- 1) มีโอกาสพัฒนาบุคลากรร่วมกัน
- 2) ได้พัฒนาภาพลักษณ์ และชื่อเสียงที่ดีร่วมกัน
- 3) โอกาสการขยายวงกว้างเครือข่ายการพบปะ และการบริการร่วมกัน
- 4) ลดช่องว่างการให้บริการ และการแก้ปัญหาในการให้บริการร่วมกัน
- 5) การเพิ่มประสิทธิภาพงาน ลดความซ้ำซ้อน ช่วยประหยัดในด้านต่าง ๆ

2.6.2 เงื่อนไขการมีส่วนร่วมและความสำเร็จ

แนวคิดและกระบวนการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะกระบวนการมีส่วนร่วมภาคประชาชน ประกอบด้วยเงื่อนไขอย่างน้อย 3 ประการ ดังต่อไปนี้

- 1) ทุกคนหรือสมาชิกส่วนใหญ่ หรือประชาชน ต้องมีอิสรภาพในการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม
- 2) ทุกคนหรือสมาชิกส่วนใหญ่หรือประชาชน มีการเข้าไปมีส่วนร่วมในระดับใด ๆ ที่ตนต้องการและมีความสามารถ
- 3) ทุกคนหรือสมาชิกส่วนใหญ่ หรือประชาชน ต้องเห็นความสำคัญหรือเต็มใจที่มีส่วนร่วมตามความสำเร็จของกระบวนการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะกระบวนการมีส่วนร่วมภาคประชาชน ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลัก ๆ ดังต่อไปนี้

(1) ประชาชนต้องมีโอกาส และมีเวลาในการเตรียมตัว หรือมีโอกาสดำเนินการศึกษา ประเด็นและกระบวนการต่าง ๆ ก่อนมีกระบวนการมีส่วนร่วมเกิดขึ้น ทั้งนี้ เป็นเพราะกระบวนการมี

ส่วนร่วมไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในสถานการณ์ที่ไม่ได้มีการวางแผนหรือฉุกเฉิน หรือถ้าเกิดขึ้น เป็นลักษณะการมีส่วนร่วมในลักษณะการร่วมกันแก้ปัญหาเฉพาะกิจ เป็นต้น

(2) ประชาชนต้องไม่เสียค่าใช้จ่ายเกินความจำเป็นสำหรับการเข้าร่วมในกระบวนการมีส่วนร่วมนั้น และประชาชนสามารถเลือกพิจารณาการจ่าย หรือไม่จ่าย หรือยื่นข้อตกลงในการปรับเปลี่ยนต่าง ๆ ร่วมกันได้ ถ้าหากว่าการประเมินผลตอบแทนที่พึงได้รับว่าคุ้มค่าหรือไม่

(3) ประชาชนต้องมีความสนใจที่สัมพันธ์สอดคล้องกับกระบวนการมีส่วนร่วม เช่น การช่วยกันแก้ปัญหาของเขา การช่วยสร้างโอกาส หรือพัฒนาร่วมกัน เป็นต้น

(4) ประชาชนมีโอกาส และสามารถสื่อสารร่วมกันกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง อย่างทั่วถึง และเท่าเทียม เป็นต้น

2.6.3 ระดับการมีส่วนร่วม

ระดับการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง นับว่าเป็นประเด็นที่สำคัญในการที่เป็นตัวชี้วัดที่สำคัญอีกตัวหนึ่ง ที่สามารถบ่งบอกถึงประสิทธิภาพการมีส่วนร่วมได้ ระดับการมีส่วนร่วมได้มีการกล่าวไว้ในหลายแนวคิด ดังเช่น

โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen & Uffhoff, 1980) แบ่งขั้นตอนหรือระดับการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุน ด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานความร่วมมือ

3) การมีส่วนร่วมในการให้ผลประโยชน์ (Benefits) ที่เกิดจากการพัฒนา เช่น ผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ระดับต่าง ๆ

สมฤดี นิโครพัฒน์ยิ่งยง (2537) นำเสนอว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนกับโครงการพัฒนาสามารถแบ่งเป็นลำดับได้ ดังนี้

1) การโน้มน้าวจิตใจเพื่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชน แต่ไม่ได้ให้ประชาชนเข้าร่วมในการวางแผน หรือในกระบวนการตัดสินใจต่าง ๆ

2) การให้ข้อมูลข่าวสาร การให้การศึกษา เพื่อสร้างความเข้าใจในกิจกรรมนั้น ๆ

3) การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เจ้าหน้าที่แจ้งจุดยืนของโครงการนั้นให้ประชาชนทราบ และขอให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นนั้น ๆ

4) การปรึกษาหารือทั้งฝ่ายเจ้าหน้าที่ และประชาชนหันหน้าปรึกษาหารือกัน

- 5) การร่วมมือกัน ประชาชนมีตัวแทนอยู่ในคณะกรรมการ และมีสิทธิออกเสียงขึ้นการตัดสินใจ โดยที่ประเด็นนั้นต้องเป็นที่เข้าใจโดยตัวแทนของประชาชนจากพื้นที่นั้น
- 6) การมอบหมายอำนาจหน้าที่ การส่งมอบความรับผิดชอบให้กับสาธารณชน หรือรัฐบาลท้องถิ่นที่มีความชำนาญเฉพาะเรื่องนั้น ๆ
- 7) การให้ประชาชนตัดสินใจเอง

2.6.4 แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม

การสื่อสารสามารถใช้เป็นเครื่องมือพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะในกิจกรรมระดับต่าง ๆ ของสังคมไทย การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาต่าง ๆ ในสังคมไทย อาทิ เป็นเรื่องประชาสังคม ที่เน้นชุมชน และประชาคมที่มีความเท่าเทียมกัน โดยที่มีความสัมพันธ์ต่อกันและกันได้อย่างสนิทชิดเชื้อ เรื่องอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งชุมชนชาวประมงชายฝั่งขนาดเล็ก บ้านบางขุนไทร จังหวัดเพชรบุรี (กมลรัฐ อินทรทัศน์, 2546) ฯลฯ ทั้งนี้ การสื่อสารสามารถใช้เป็นเครื่องมือสร้างสรรค์กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ ดังตัวอย่างที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้น

การสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication) เป็นการพัฒนาที่เริ่มจากกระบวนการสื่อสารในระบบประชาธิปไตยผ่านตัวแทน (Representative Democracy) แต่พบว่า ยังไม่สามารถก่อให้เกิดการพัฒนาได้อย่างสมบูรณ์แบบ แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) จึงเกิดขึ้นภายใต้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นอีกช่องทางสำคัญหนึ่งที่สามารถอำนวยความสะดวกให้เกิดประชาธิปไตยแบบทางตรง ควบคู่ไปกับประชาธิปไตยผ่านตัวแทน หรืออาจเรียกอีกนัยหนึ่งว่า ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) โดยทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากัน เพื่อร่วมกันกำหนดทิศทางในการพัฒนาและร่วมกันรับผิดชอบในการทำให้เกิดผลตามที่ต้องการร่วมกัน โดยเป้าหมายของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมประกอบด้วย

- 1) การกระตุ้นให้ชุมชน ประชาชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง เช่น การนำเอาภูมิปัญญาของชาวบ้านมาเผยแพร่ในวงกว้าง
- 2) เพื่อสร้างความมั่นใจให้ทุกฝ่าย หรือชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วม เพื่อให้เห็นคุณค่า ความคิด และความเรื่องของตนเอง ตัวอย่างเช่น การนำเรื่องเศรษฐกิจแบบพอเพียงมาเผยแพร่ในวงกว้าง และขยายผลจนเกิดการยอมรับ ส่งผลให้ชุมชนมีความมั่นใจในคุณค่าของตนเอง
- 3) เพื่อพิสูจน์ความเชื่อของชุมชนที่เคยคิดว่า ตนเองไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ซับซ้อนได้ การเข้ามาร่วมฝึกฝนอบรมการผลิตสื่อร่วมกัน นับว่าเป็นการพิสูจน์ให้ชาวบ้านเห็นว่าพวกเขาสามารถใช้เทคโนโลยีได้ หากว่ามีโอกาส

4) เพื่อสร้างทักษะในการสร้างสื่อให้กับชุมชน อันเป็นช่องทางที่ชุมชนจะส่งข่าวสารออกไปจากจุดยืน มุมมองและทัศนะของตนเอง

5) เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึกรู้สึก ปัญหา วิธีการวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจากทัศนะของชุมชนเอง

6) ผลจากการสื่อสารของชุมชนที่อาจเกิดจากการริเริ่มของชุมชนบางส่วน หรือจากชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จะช่วยยกระดับความมีสติและความรับผิดชอบให้กับทั้งชุมชน หรือกับชุมชนอื่นที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

7) เนื่องจากเนื้อหาของการสื่อสารเพื่อชุมชนนั้น เป็นเรื่องราวที่มีสาระประโยชน์ต่อชีวิตชุมชนเอง ดังนั้นการสื่อสารประเภทนี้ จึงสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้บ้าง หรือเพิ่มมากขึ้น เพื่อถ่วงดุลกับการสื่อสารที่มุ่งเน้นแต่ความบันเทิง ที่มักเป็นการหลีกหนีปัญหาหรือสภาพความเป็นจริงที่ชุมชนเผชิญอยู่ โดยการอัดฉีดสื่อจากภายนอกเข้าไปในรูปแบบการสื่อสารทางเดียว

2.6.5 องค์ประกอบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

องค์ประกอบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมระดับต่าง ๆ การสื่อสารเพื่อเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการมีส่วนร่วม หรือเป็นตัวกำหนดระดับความมากน้อยการมีส่วนร่วมนั้น ๆ กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างเสริมการมีส่วนร่วมที่เห็นเป็นรูปธรรมที่เพิ่มความชัดเจนขึ้นเรื่อย ๆ ในสังคมไทย โดยเฉพาะช่วงหลังรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ 2560 กลุ่มที่มักมีการเคลื่อนไหวกิจกรรมเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมระหว่างกัน คือ กลุ่มประชาสังคม ที่มีการใช้กระบวนการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อมุ่งสู่การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองร่วมกัน โดยทั่วไปแล้วกระบวนการสื่อสารดังกล่าวประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ๆ ดังต่อไปนี้

1) เป้าหมายการสื่อสาร ควรมีการกำหนดว่า ให้ชุมชนหรือกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในระดับใด เช่น ในระดับผู้แสดงหลัก ระดับผู้ร่วมแสดง หรือระดับผู้ร่วมกำหนดนโยบาย ฯลฯ

2) รูปแบบการสื่อสารต้องเป็นลักษณะสองทาง และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน (interactivity) คือ การเอื้อให้เกิดการโต้ตอบกันให้มากที่สุด เพราะเป็นการส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนมากยิ่งขึ้นเท่านั้น

3) ใครคือผู้ส่งสารที่ทั่วถึง และมีประสิทธิภาพมากที่สุด และได้เอื้อต่อกระบวนการในการมีส่วนร่วมระหว่างกันหรือไม่

4) ประเภทของเนื้อหาสารที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นจริงของกลุ่มเป้าหมาย เช่น ชุมชน เป็นต้น

5) ประเภทช่องทางสื่อที่ทั่วถึง (Feedback) ทั้งที่เป็นทางการ (Formal) และที่ไม่เป็นทางการ (Informal) สื่อสมัยใหม่ (New Media) เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อดั้งเดิม (Traditional Media) หรือสื่อในชุมชน (Communication Media) ซึ่งโดยภาพรวมต้องเป็นสื่อที่สอดคล้องกับชุมชนหรือกลุ่มเป้าหมาย

6) ใครคือผู้รับสารตามที่กลุ่มเป้าหมายต้องการ รวมทั้งการเปิดโอกาสให้มีช่องว่างในการรับ-ส่งปฏิกริยาตอบกลับ (Feedback) ระหว่างกันและกันด้วย

2.6.6 ระดับการมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร

การมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารสามารถทำได้ในหลายระดับ โดยทั่วไปแล้ว แบ่งได้ 3 ระดับ โดยเรียงระดับน้อยที่สุดไปถึงระดับที่มากที่สุด เช่น

- 1) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร หรือผู้ใช้สาร (Audience/Receiver/User)
- 2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสาร ผู้ผลิต ผู้ร่วมผลิต ผู้ร่วมแสดง (Sender/Producer/Co-producer/Performance)
- 3) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน ผู้กำหนดนโยบาย (Policy maker/Planner) ในที่นี้รวมไปถึงการติดตามประเมินผลด้วย

2.6.7 เทคนิคการสื่อสารที่แบ่งตามระดับการมีส่วนร่วม

เทคนิคการสื่อสารสามารถแบ่งระดับการมีส่วนร่วมได้เป็น 3 ระดับหลัก ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร หรือผู้ใช้สาร (Audience/Receiver/User) การมีส่วนร่วมในระดับนี้ นับว่าเป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับล่างที่สุด หรือในระดับเบื้องต้นที่สุด กล่าวคือ ในกระบวนการสื่อสารโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผู้ส่งสาร ผู้รับสาร เนื้อหาของสารหรือข้อมูล ตลอดจนสื่อหรือช่องทางต่าง ๆ ที่จะใช้ในการเผยแพร่ ผู้รับสารนับว่าเป็นองค์ประกอบท้ายสุด แต่อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนั้น ฐานะของผู้รับสารจะต้องมีการปรับเปลี่ยนไป ดังเช่น

(1) ต้องมีการขยายแนวคิดของผู้รับสารให้มีการตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ของตนเอง ร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับตนเองจากสื่อประเภทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นจากสื่อบุคคล สื่อมวลชน ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การร่วมรับฟังในการประชุมเสวนาต่าง ๆ เช่นสิทธิในการที่จะได้รับข้อมูลข่าวสาร (Right to know หรือ Right to be informed) และนอกจากนี้สิทธิดังกล่าวก็สามารถขยายผลสู่สิทธิในการที่จะสามารถเป็นผู้ส่งสาร หรือเป็นผู้ที่สามารถบอกเล่า หรือแจ้งข้อมูลข่าวสารของตนเองต่อสาธารณะได้ด้วย (Right to inform)

- จะต้องมีการสร้างหลักประกันในการเปิดโอกาสสู่กระบวนการการมีส่วนร่วมของผู้รับสาร ทั้งในช่วงแรกที่เราอาจเรียกว่าเป็นช่วงขาเข้า (Input) ช่วงกระบวนการ (Process) และช่วงขาออก (Output) ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหา วิธีการ ช่องทาง รูปแบบการนำเสนอ โอกาสในการเข้าถึง ฯลฯ การมีโอกาสนในการร่วมแสดงความคิดเห็น

(2) ปัจจัยสำคัญของกระบวนการในการสร้างการมีส่วนร่วมในฐานะของผู้รับสาร ก็คือ ช่องทาง (Channel) และโอกาส (Opportunity) ของชุมชน หรือกลุ่มเป้าหมายในการที่จะสามารถเข้าถึงกระบวนการการสื่อสาร โดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารที่ตนเกี่ยวข้อง ช่องทางและโอกาสในที่นี้ หมายถึงการมีช่องทางและโอกาสในการที่จะตอบสนอง (Feedback) หรือแสดงความคิดเห็น หรือบอกกล่าวในสิ่งที่ตนรู้ เห็น หรือต้องการได้

2) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสาร ผู้ผลิต ผู้ร่วมผลิต ผู้ร่วมแสดง (Sender/Producer/Co-Producer/Performance) เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารในระดับที่สูงขึ้น โดยที่จำเป็นต้องมีการกำหนดขั้นตอนและกระบวนการต่าง ๆ ซึ่งอาจใช้แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการในการผลิตสื่อเป็นตัวอย่างในการอธิบายให้เห็นขั้นตอนที่ชัดเจนขึ้น เช่น

(1) ขั้นตอนก่อนการผลิตหรือก่อนเกิดกระบวนการมีส่วนร่วม (Pre-Production/Participatory stage) ได้แก่ ขั้นตอนในการวางแผน การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งหมด การร่วมศึกษาค้นคว้าข้อมูลตลอดจนสภาพปัญหาต่าง ๆ ผู้ส่งสารต้องเป็นผู้ที่รู้กระบวนการทั้งหมดโดยภาพรวม เพื่อให้สามารถวางแผนกระบวนการในการส่งสารเพื่อเอื้อให้เกิดกระบวนการในการมีส่วนร่วมสู่จุดมุ่งหมายร่วมกันได้

(2) ขั้นตอนการผลิต หรือขั้นของการมีส่วนร่วม Production/Participatory stage ผู้ส่งสารต้องรู้กระบวนการ ขั้นตอน และสามารถเข้าไปเกี่ยวข้อง การร่วมแสดงความคิดเห็น การนำเสนอแนวคิด มุมมองของตน ร่วมตัดสินใจ หรือมอบหมายผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าไปสู่ขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการการสื่อสารสู่การปฏิบัติจริงเพื่อให้สามารถนำไปสู่การพัฒนาตามที่ตั้งเป้าหมายร่วมกันได้

(3) ขั้นหลังการผลิต หรือขั้นการประเมินผลร่วมกัน (Post-production/Participatory evaluation stage) เป็นขั้นการประเมินตนเอง ประเมินผลกระบวนการสื่อสารที่ได้มีการดำเนินการร่วมกันเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ หรือนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนาร่วมกันต่อไป

กล่าวโดยรวมได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าว ชุมชนหรือกลุ่มเป้าหมายสามารถเข้ามีส่วนร่วมได้ทุกขั้นตอน หรืออาจเข้าร่วมเพียงขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งตามที่ตนพร้อม หรือถนัด ตั้งแต่การร่วมวางแผน ร่วมพูดคุย ร่วมดำเนินการ ร่วมผลิตสื่อ ร่วมกิจกรรม ฯลฯ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการศึกษาข้อมูลที่ชัดเจน ก่อนริเริ่มให้มีกระบวนการในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ ก็ตาม

3) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน/กำหนดนโยบาย (Planner/Policy maker) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน/ผู้กำหนดนโยบาย ถือว่าเป็นขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วมที่มี

ความสำคัญมาก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจ และความพร้อมของชุมชน หรือกลุ่มเป้าหมายนั้น ๆ

ในกระบวนการการมีส่วนร่วมนั้น ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในระดับนโยบาย หรือระดับการวางแผนนั้น ผู้รับสารหรือพุทธศาสนิกชนเจเนอเรชันวายที่มีโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมในระดับนี้ จำเป็นต้องมีความรอบรู้ทั้งในส่วนที่เป็นเรื่องของตน เรื่องที่เกี่ยวข้องกับธรรมะ หรือความต้องการของสมาชิกท่านอื่นๆ ความพร้อมของสมาชิกในกลุ่มกิจกรรม ตลอดจนความพร้อมในส่วนที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ได้แก่ เรื่องทรัพยากรที่มีอยู่ โครงสร้างทางสังคมหรือองค์กร วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนโครงสร้างเกี่ยวกับระบบการสื่อสารตนหรือที่กลุ่มกิจกรรมของตนมีอยู่ ฯลฯ ซึ่งถ้ากลุ่มผู้ที่เข้ามาร่วมในกระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวชัดเจน และมีทักษะที่เท่าทัน กระบวนการมีส่วนร่วมสู่การพัฒนาาร่วมกัน ย่อมสามารถประสบความสำเร็จตามที่ตนหรือชุมชน หรือองค์กรต้องการได้

2.6.8 เทคนิคการสื่อสารที่แบ่งตามลักษณะของช่องทางหรือสื่อที่ใช้ในการสื่อสาร

เทคนิคการแบ่งตามลักษณะช่องทาง หรือสื่อที่ใช้ในการสื่อสาร เพื่อนำไปสู่กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วม อาจแบ่งเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ ช่องทางหรือสื่อตามแนวทางแบบเดิม และช่องทางหรือสื่อตามแนวทางของเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ เช่น

1) ช่องทางหรือสื่อตามแนวทางแบบเดิม การสื่อสารแบบตัวต่อตัว หรือการสื่อสารระหว่างบุคคลที่อาจมีการพบปะพูดคุยในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การตั้งวงคุย สภาากาแฟ การจัดวงสนทนา การจัดประเด็นประชุมปรึกษาหารือ การร่วมกิจกรรมสัมพันธ์ หรือแม้แต่การร่วมวงการแสดงต่าง ๆ ทั้งนี้ เป็นการเปิดโอกาสในการสื่อสารระหว่างกันและกันอย่างเต็มที่ ทุกฝ่ายมีโอกาสและบทบาทที่ค่อนข้างเท่าเทียมกันในการสื่อสารความเป็นตัวตน การสื่อสารในสิ่งที่ตนต้องการ หรือรวมทั้งการสื่อสารเพื่อสร้างสรรค์สังคมร่วมกัน

2) ช่องทางหรือสื่อตามแนวทางเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ ทั้งนี้เป็นเพราะเทคโนโลยีการสื่อสารที่มีความก้าวหน้าและเปลี่ยนแปลงพร้อม ๆ กับประสิทธิภาพที่เพิ่มขึ้นในปัจจุบัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเอื้อให้กระบวนการและวิธีการในการสื่อสารร่วมกัน สามารถเป็นไปได้อย่างรวดเร็วและสะดวกมากยิ่งขึ้น การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันในกลุ่มผู้ที่สนใจร่วมกันไปได้ อย่างแพร่หลาย ทัวถึง และรวดเร็ว การติดตาม การตรวจสอบ ตลอดจนการประเมินตนก็สามารถทำได้ โดยผ่านการสื่อสารด้วยระบบดาวเทียม ระบบไซเบอร์ต่าง ๆ (Cybers)

สรุปได้ว่า กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมเป็นทั้งเครื่องมือ และกระบวนการที่เหมาะสมที่สุดที่มูลนิธิทางศาสนาจะบริหารจัดการความรู้ร่วมกันของพุทธศาสนิกชน การเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายสามารถเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้อง (Access) จึงนับว่าเป็นกระบวนการสำคัญในเบื้องต้น จากนั้นจึงเป็นกระบวนการเปิดโอกาสซึ่งกันและกันสู่การเป็นเจ้าของร่วมกัน (Ownership) เพื่อให้

กระบวนการสื่อสารพุทธศาสนานั้นสามารถเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่นับว่าเป็นกลไกที่สำคัญสู่การนำธรรมะไปประยุกต์ใช้กับชีวิตเพื่อให้เกิดพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกันต่อไป

2.7 ลักษณะประชากรกลุ่มเจนเนอเรชั่นวาย

2.7.1 ความหมายเจนเนอเรชั่นวาย (Generation Y)

มิลเลอร์ (Miller, 2013) กล่าวว่า เจเนอเรชั่นวายคือ กลุ่มคนที่เกิดในช่วงปี ค.ศ. 1981-2000 เป็นรุ่นลูกของกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ส (Baby Boomers) กลุ่มที่เกิดในช่วงปี ค.ศ. 1946-1964 เป็นน้องของเจนเนอเรชั่นเอ็กซ์ (Generation X) กลุ่มที่เกิดในช่วงปี ค.ศ. 1965-1981 ในขณะที่ Faour and Heinze (2013) กล่าวว่า เจเนอเรชั่นวาย เป็นวัยที่อยู่ในตลาดแรงงานจำนวนมาก หรือคิดเป็นประมาณ 50% ของทั่วโลก เป็นกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะและความคาดหวังที่แตกต่างกัน พนักงานรุ่น Y ปฏิบัติงานร่วมสมัยเกี่ยวข้องกับการใช้ Social Media

Howe and Strauss (2000) กล่าวถึงกลุ่มคนในอเมริกาว่า ปัจจุบันชนชาวอเมริกันประกอบด้วยกลุ่มคน 5 รุ่น ได้แก่ รุ่น Generation I (GI, 1901-1924) รุ่นยุคเงียบ (Silent generation, 1925-1942) รุ่นบูม (Boom Generation, 1943-1960) เจเนอเรชั่นเอ็กซ์ (Generation X, 1961-1981) และรุ่นมิลเลนเนียล (Millennial, 1982-ปัจจุบัน) ซึ่งรุ่นมิลเลนเนียลถูกจัดกลุ่มแสดงไว้บนอินเทอร์เน็ตดังนี้ว่า Gens, Generation Y, Baby Boomers II, Echo Boomers, Boomlet, Nexters, รุ่น Nintendo & Digital รุ่นนี้มีลักษณะแตกต่างจากรุ่นก่อน หมายความว่า เป็นคนรุ่นใหม่ล่าสุด (Jonas-Dwyer & Pospisil, 2004; Oblinger, 2003; Poindexter, 2003; พระไตรปิฎก ฉบับเรียนพระไตรปิฎก เวอร์ชัน 2, 2545) สอดคล้องกับ Tapscott (2009) กล่าวว่า เจเนอเรชั่นวายหมายถึง คนที่เกิดหลังปี ค.ศ. 1978 เรียกอีกอย่างว่า มิลเลนเนียล (Millenials) หรือเจนเนอเรชั่นเน็ต (The Net Generation) กลุ่มคนที่เกิดในยุคพัฒนาการคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีดิจิทัลเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมาก สิ่งเหล่านี้ส่งผลต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อน

ทิพย์พิมล เกียรติวาทีรัตนะ (2552) อธิบาย เจเนอเรชั่นวาย ว่าหมายถึง พลเมืองโลกที่เกิดช่วงปี ค.ศ. 1977-1995 (พ.ศ. 2520-2538) เป็นคนรุ่นใหม่ที่มีอายุ 14-32 ปีในปัจจุบัน นับได้ว่าเป็นกลุ่มคนที่เกิดในช่วงที่เศรษฐกิจ ตลาดหุ้นเฟื่องฟู การลงทุนโครงการขนาดใหญ่จำนวนมาก

ศรีภักฎญา มงคลศิริ (2548) กล่าวว่า กลุ่มคนเจนเนอเรชั่นวาย เป็นกลุ่มคนรุ่นหลังเจนเนอเรชั่นเอ็กซ์ มีนักวิชาการกำหนดช่วงอายุไว้มากน้อยแตกต่างกันไป บ้างก็ครอบคลุมถึงผู้ที่เกิดระหว่างปี พ.ศ. 2514-2537 ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะที่ใกล้เคียงกันของผู้คนในแต่ละอายุ โดยเฉพาะการมีพฤติกรรมที่แตกต่างจากผู้ที่มีอายุสูงกว่าและต่ำกว่าอย่างมาก

สรุป ความหมาย เจเนอเรชันวาย คือ กลุ่มคนที่เกิดระหว่างปี พ.ศ. 2523-2538 เป็นบุคคลที่มีอายุอยู่ในช่วงระหว่าง 22-37 ปี เป็นกลุ่มคนที่เกิดในยุคที่เศรษฐกิจ ตลาดหุ้นเฟื่องฟู อีกทั้งมีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีดิจิทัล คนกลุ่มนี้สามารถใช้ Social Media ในการติดต่อสื่อสาร การปฏิบัติงาน

2.7.2 ลักษณะเฉพาะของเจเนอเรชันวาย

Yarrow and O'Donnell (2009) กล่าวว่า เจเนอเรชันวายส่วนใหญ่เป็นลูกของกลุ่มเบบี้บูมเมอร์ เจเนอเรชันวายจำนวนไม่น้อยที่พ่อแม่หย่าร้างหรือแยกกันอยู่ ทำให้เจเนอเรชันวายถูกผู้ปกครองเลี้ยงดูเป็นอย่างดีตั้งแต่วัยเด็ก ประกอบกับการเกิดในยุคที่เทคโนโลยีต่าง ๆ โดยเฉพาะอินเทอร์เน็ต มีการพัฒนาสูง จนเรียกได้ว่าคนเหล่านี้อาศัยอยู่ในโลกดิจิทัล (Digital World) จึงทำให้เจเนอเรชันวายมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากเจเนอเรชันอื่น ๆ โดยมีลักษณะเด่น 4 ประการ ได้แก่

- 1) มีความมั่นใจสูง
- 2) มุ่งเน้นความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม
- 3) ประเมินทางเลือกต่าง ๆ อย่างรอบคอบ
- 4) ต้องการความรวดเร็ว

Tapscott (2009) ศึกษาเกี่ยวกับเจเนอเรชันวาย พบว่า เป็นกลุ่มคนที่เกิดขึ้นมาในยุคการพัฒนาคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต และเทคโนโลยีดิจิทัล จึงนับได้ว่าเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีทักษะหลากหลาย มีปฏิสัมพันธ์กับสื่อหลากหลายชนิด สามารถทำกิจกรรมหลายอย่างได้ในเวลาเดียวกัน อาทิ การใช้โทรศัพท์มือถือในการส่งข้อความ เข้าเว็บไซต์ ค้นหาทิศทาง เล่นเกม ถ่ายรูป และแบ่งปันให้เพื่อนได้ดูผ่านทาง Facebook นอกจากนี้ยังเปิดโปรแกรมสนทนา (Instant Messaging) และสไกป์ (Skype) ว่างตลอดเวลาด้วย จากการศึกษาเจเนอเรชันวายในสหรัฐอเมริกา จำนวน 6,000 คน พบว่ามีทัศนคติและพฤติกรรมคล้ายคลึงกัน 8 ประการ ดังนี้

1) อิสระภาพ (Freedom) เจเนอเรชันวาย มีอิสระในการตัดสินใจเลือกงาน คนเหล่านี้ไม่ต้องการจมปลักอยู่กับงานที่ตนไม่พึงพอใจ ทำให้มีอัตราการลาออกสูง นอกจากนี้ยังมีอิสระในการค้นหาข้อมูลต่าง ๆ ผ่านการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้สามารถตรวจสอบรายละเอียดของสินค้าและบริการต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็ว

2) ดัดแปลงให้เป็นแบบที่ชอบ (Customization) เจเนอเรชันวายมักเปลี่ยนแปลงหรือปรับแต่งสิ่งต่าง ๆ ให้มีลักษณะเฉพาะเป็นตน เป็นการให้ความสำคัญกับความสวยงามมากกว่าประโยชน์ใช้สอย เช่น การแต่งรถ การสร้าง MySpace หรือ Facebook การดูรายการโปรดในเวลาที่ตนสะดวกผ่าน YouTube เป็นต้น

3) พินิจพิเคราะห์ (Scrutiny) ด้วยการเป็นกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในสังคมที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสูง มักใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีในการค้นหาข้อมูลสินค้าและบริการต่าง ๆ เพื่อเปรียบเทียบก่อนตัดสินใจซื้อทั้งการเปรียบเทียบข้อดี ข้อเสีย และราคา

4) ชื่อสัตย์มีจรรยาบรรณ (Integrity) เจเนอเรชันวาย ยอมรับความแตกต่างได้มาก และมีความคิดตรงไปตรงมา ผลการวิจัยพบว่า ร้อยละ 71 ของคนรุ่นนี้ สนับสนุนผู้ที่ออกมาขอโทษหากดำเนินการผิดพลาด และร้อยละ 40 บอกเลิกซื้อสินค้าของผู้ที่ไม่แสดงความรับผิดชอบต่อสังคม

5) ความร่วมแรงร่วมใจ (Collaboration) คนรุ่นนี้ชอบสร้างสัมพันธ์ระหว่างกัน มีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างสม่ำเสมอ มีการแบ่งปันข้อมูลระหว่างกัน มีอิทธิพลซึ่งกันและกันในเรื่องสินค้า บริการ และองค์กรจนเรียกได้ว่าเป็นเครือข่าย N-Fluence (Net Generation-Influence)

6) ความบันเทิง (Entertainment) เจเนอเรชันวายมักไม่แบ่งแยกชัดเจนระหว่างการทำงานและความบันเทิง เพราะเชื่อว่าไม่ใช่เรื่องเสียหายต่อการทำงาน ตราบใดที่งานเหล่านั้นสำเร็จลุล่วง

7) ความเร็ว (Speed) เนื่องจากเจเนอเรชันวายเติบโตขึ้นท่ามกลางโลกดิจิทัลที่ทุกอย่างดำเนินไปอย่างรวดเร็วทั้งการทำงาน การเล่นเกม หรือแม้แต่การค้นหาข้อมูลผ่านกูเกิ้ล (Google) ทำให้คนกลุ่มนี้คาดหวังการมีปฏิสัมพันธ์อย่างรวดเร็ว โดยผลการวิจัยพบว่าร้อยละ 56 ยอมรับว่าไม่มีความสามารถในการอดทนรอคอย

8) นวัตกรรม (Innovation) ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ช่วยให้สามารถคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ได้อย่างรวดเร็ว ทำให้เจเนอเรชันวายมีความต้องการสินค้าและบริการใหม่ ๆ เหล่านี้ขึ้นอยู่กับเวลา เช่น การเปลี่ยนโทรศัพท์มือถือเมื่อมีรุ่นใหม่ออกวางจำหน่าย เป็นต้น นอกจากนี้ยังหมายถึงนวัตกรรมในที่ทำงานด้วย เช่น การที่เจเนอเรชันวายมักปฏิเสธลำดับบังคับบัญชาแบบเก่าที่ชอบสั่งการและควบคุม เป็นต้น

นอกจากนี้พัฒนาสำคัญทางเทคโนโลยีที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของเจเนอเรชันวาย ส่งผลให้มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่แตกต่างไปจากเจเนอเรชันอื่น ๆ เรียกได้ว่าเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของเจเนอเรชันวาย (ศรีภิญญา มงคลศิริ, 2548) ได้แก่

1) อินเทอร์เน็ต ระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในยุคของเจเนอเรชันวาย ถือได้ว่าเป็นระบบที่มีความสมบูรณ์ และเป็นสิ่งปกติสำหรับคนในยุคปัจจุบัน ไม่เหมือนกับในยุคของเจเนอเรชันเบบี้บูมเมอร์สและเจเนอเรชันเอ็กซ์ ที่ถือว่าเป็นระบบเครือข่ายเป็นเรื่องที่แปลกใหม่ ทำให้เจเนอเรชันวายมีมุมมองที่กว้างกว่ากลุ่มเจเนอเรชันอื่น ๆ

2) การสื่อสารแบบทันทีด้วยโปรแกรมสนทนา ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ทันสมัย จึงทำให้เกิดระบบการสื่อสารแบบทันที ผ่านรูปแบบการ Chat Online ทำให้เกิดการพูดคุยกับที่ใกล้ชิดใกล้เคียงกันมากยิ่งขึ้น

3) โทรศัพท์มือถือ โทรศัพท์มือถือในสังคมเจนเนอเรชั่นวาย ถือเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญที่ทุกคนสามารถเป็นเจ้าของได้ ผลการศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมในการสื่อสารพุทธศาสนาของกลุ่มคนเจนเนอเรชั่นวาย (อายุระหว่าง 16-31 ปี) ซึ่งจากแนวคิดและลักษณะเฉพาะของเจนเนอเรชั่นวาย เป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาองค์กรและประเทศ ซึ่งเจนเนอเรชั่นวายเติบโตในสังคมดิจิทัลอย่างเต็มตัว ทำให้การปรับตัวเข้ากับสังคมปัจจุบันเป็นไปได้ค่อนข้างสะดวก การใช้ช่องทางสังคมออนไลน์ในการติดต่อสื่อสาร การหาข้อมูล สามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว

สรุป ลักษณะเฉพาะของเจนเนอเรชั่นวายเป็นบุคคลที่มีความมั่นใจสูง รอบคอบ ชอบความเป็นอิสระ มุ่งเน้นความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ใจร้อนต้องการความรวดเร็ว สื่อสมัยมีจรรยาบรรณ ชำนาญในนวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ดังนั้น การศึกษาวิจัยเรื่อง การสื่อสารในพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชั่นวาย จำเป็นต้องทำความเข้าใจแนวคิดการสื่อสารของพุทธศาสนาสามารถแบบใดที่โน้มน้าวหรือดึงดูดใจ ด้วยการสื่อสารให้เป็นที่น่าสนใจต่อกลุ่มเจนเนอเรชั่นวาย เพื่อให้เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนามากขึ้น เกิดความสมดุลในการใช้ชีวิตได้อย่างเหมาะสม

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาสมชาย กลิ่นจันทร์ (2559) ทำการวิจัยเรื่อง การเผยแผ่พระพุทธศาสนา: การพัฒนารูปแบบและวิธีการเชิงรุกของคณะสงฆ์ไทย มีความมุ่งหมายคือ เพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์สู่สังคมไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของรูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ใช้วิธีการเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เลือกแบบเจาะจงในการให้ข้อมูลประกอบด้วย 3 กลุ่มคือ กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป จำนวน 138 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบสำรวจ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม

ผลการวิจัยพบว่า การเผยแผ่ธรรมะสู่ประชาชน เป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ที่ต้องสั่งสอนบุคคลในสังคมให้ทำความดี การสั่งสอนศีลธรรมให้แก่ประชาชนเป็นการสร้างความสงบสุขในประเทศ การเผยแผ่เริ่มมาจากสมัยพุทธกาลโดยพระพุทธเจ้าเป็นผู้ริเริ่มการเผยแผ่ธรรมะ ต่อมาพระอริยสาวกหรือพระสงฆ์เป็นทำการเผยแผ่ธรรมะแก่ประชาชนทั่วไป และสืบทอดต่อ ๆ กันมาอย่างไม่ขาดสาย จนถึงปัจจุบัน พระพุทธองค์ทรงใช้รูปแบบการเผยแผ่ธรรมะด้วยการเทศนามากกว่ารูปแบบอื่น จากการศึกษาพบว่า รูปแบบที่พระพุทธเจ้าใช้เผยแผ่ธรรมะมี 7 รูปแบบ ได้แก่ 1) การสอนธรรมแก่คนที่เข้ามาเฝ้าคนเดียวบ้าง หลายคนบ้าง 2) การสอนธรรมโดยทรงยกหัวข้อธรรมข้อใดข้อหนึ่งซึ่งเป็นข้อควรรู้ ควรปฏิบัติ 3) การสอนธรรมแบบอบรม แนะนำ ตักเตือนให้รู้สึกผิดชอบชั่วดี 4) การสอนธรรม

แบบสั่งสอนหรือแบบพร่ำสอน 5) การสอนแบบสนทนาธรรม คือพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ทางธรรม แก่กันและกัน 6) การสอนแบบถามตอบกันและกัน คือ ฝ่ายหนึ่งถาม ฝ่ายหนึ่งตอบ 7) การสอนธรรม ด้วยการแสดงชี้แจงธรรมให้แจ่มแจ้งชัดเจนรูปแบบนี้ใช้มาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงสมัยหลังพุทธกาล แต่ปัจจุบันพระสงฆ์ได้พัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะเพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยโดยใช้รูปแบบการ เทศน์ การปาฐกถาธรรม การอภิปรายธรรมการสนทนาธรรม การสอนสมถกรรมฐานหรือวิปัสสนา กรรมฐาน การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรม การเทศน์มหาชาติหรือการเทศน์แหล่ การ เทศน์ปฐก-วิสันา การสงเคราะห์ การสอนพุทธศาสนาในโรงเรียน การเป็นพิธีกรรายการ การเขียน บทความทางวิทยุและโทรทัศน์ การเขียนบทความลงวารสารหรือหนังสือพิมพ์ การเป็นนักเทศน์ การ เป็นครู อาจารย์ หรือวิทยากร การจัดรายการวิทยุและโทรทัศน์ รูปแบบการสอนธรรมผ่านกิจกรรม การเผยแผ่ธรรมะเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ที่ถ่ายทอดอุดมการณ์ หลักการของพระพุทธศาสนาสู่ ประชาชน เพราะพระพุทธศาสนาจะดำรงอยู่ได้ต้องอาศัยเหล่าสาวก นักเทศน์ นักเผยแผ่ ช่วยกัน ปฏิบัติหน้าที่ปฏิบัติศาสนกิจด้วยการสั่งสอนประชาชนอย่างสม่ำเสมอ

คลทรรณรัตน์ ดิษบรรจง (2558) ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเผยแผ่ธรรมะใน พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษารูปแบบการเผยแผ่ ธรรมะในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล สมัยกรุงสุโขทัยสมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รวมถึงศึกษาการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนในปัจจุบัน ตลอดจนสภาพปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ไทยแก่พุทธศาสนิกชนแต่ละวัย ผลการวิจัยพบว่า การเผยแผ่ธรรมะของพระพุทเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่แบบมุขปาฐะ และการส่งอัครสาวกออกประกาศพระพุทธศาสนา ปัญหาที่พบคือ การถือวรรณะ คาสอนที่ขัดแย้งกับศาสนาพราหมณ์ การต่อต้านจากลัทธิอื่น ปัญหาเกี่ยวกับวิธีการดำเนินชีวิต อหิยาศัย การศึกษา ทศนคติความเชื่อ ประเพณีท้องถิ่นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นใช้วิธีการเทศน์ การเผยแผ่ด้วยหนังสือ การส่งพระธรรมทูตไปแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การสืบสานพิธีกรรมและประเพณี ปัญหาการเผยแผ่ส่วนใหญ่เป็นเรื่อง ของการใช้ภาษาในการสื่อสารความหมาย

การเผยแผ่ธรรมะยุคปัจจุบัน พระสงฆ์ไทยเผยแผ่ธรรมะแก่พุทธศาสนิกชนด้วยรูปแบบดังนี้

- 1) สื่อบุคคล ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนา และการจัดกิจกรรม
- 2) สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือ พอคเก็ตบุ๊ก หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร
- 3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ อินเทอร์เน็ต เฟสบุ๊ก อีบุ๊ก ไลน์ ทวิตเตอร์ ซีดี ดีวีดี วีซีดี วิทยุ โทรทัศน์ และโทรศัพท์มือถือ

ในการเผยแผ่ธรรมะด้วยรูปแบบดังกล่าวยังมีวิธีการที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจ และจริตของคนในแต่ละวัย รูปแบบของสื่อแต่ละชนิดจะมีลักษณะเฉพาะที่สร้างความสนใจให้กับคน

เฉพาะกลุ่มได้ดีปัญหาและอุปสรรคของการเผยแพร่พบว่า ด้านบุคคลยังมีการใช้ภาษาบาลีมากเกินไปในการเทศน์

ธนพร จุลศักดิ์ (2554) ศึกษาเรื่อง รูปแบบของการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ผลการวิจัยพบว่า เฟซบุ๊ก แฟนเพจ (Facebook Fan Page) ของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี มีการใช้มัลติมีเดียได้อย่างสมบูรณ์ทุกรูปแบบ โดยเป็นการกระจายไปยังเมนูต่าง ๆ อย่างครบถ้วน มีการใช้ข้อความตัวอักษร (Text) มากที่สุดจำนวน 10 เมนู รองลงมาคือ ใช้รูปภาพ (Image) จำนวน 8 เมนู วิดีโอ ลิงค์ดาวน์โหลด (Video Link Download) จำนวน 6 เมนู และการใช้เสียง (Sound) 5 เมนู และยังพบว่าในแต่ละเมนูมีการใช้การนำเสนอแบบ มัลติมีเดีย มากกว่า 1 ชนิด ซึ่งเป็นการผสมผสานเพื่อให้เกิดความน่าสนใจ และดึงดูดกลุ่มเป้าหมายให้ เข้าใช้งาน ด้านเนื้อหาพบว่า ภายในเมนูไลน์ เฟซบุ๊ก แฟนเพจ (Facebook Fan Page) มีเนื้อหา ประเภทข้อคิด หลักธรรม คำสอน มากที่สุดจำนวน 35 หัวข้อ เพื่อนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติให้เกิด ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ส่วนเนื้อหาประเภทข่าวสาร เป็นเนื้อหาที่รองลงมาโดยมีจำนวน 14 หัวข้อ เป็นการเสนอข่าวประชาสัมพันธ์ การบรรยายธรรม การแจ้งข่าวสาร หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ หรือเสียง บรรยายธรรม สามารถนำมาปรับใช้ได้ในชีวิตประจำวัน และชีวิตการทำงานได้

สิริลักษณ์ ศรีจินดา (2553) ศึกษาเรื่อง การใช้วาทศิลป์ทางภาษาเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ผ่านสื่อมวลชน โดยการจัดลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ผ่านการกำหนด วาระและการให้พื้นที่สื่อมวลชน และมีนวัตกรรมสาร ได้แก่ กลยุทธ์การออกแบบสาร โดยคำนึงถึง ผู้รับสาร และธรรมชาติของสื่อ ช่วงเวลา สถานที่ในการสื่อสาร ธรรมะในชีวิตประจำวัน วาทศิลป์ทาง ภาษา เช่น ใช้สัมผัส คำซ้ำ คำสำนวนและภาษาต่างประเทศ คำถามเชิงวรรณศิลป์ การเปรียบเทียบ กลยุทธ์การใช้อารมณ์ขัน ฯลฯ

ฉวีวัฒน์ สุขไพบูลย์ (2553) ศึกษาเรื่อง การประยุกต์แนวคิดการตลาดเพื่อสังคมในการเผยแผ่ธรรมะ กรณีศึกษา: พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี พบว่า ในขณะที่หลักคิดในการเผยแผ่ศาสนา เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก (Active Buddhism) ด้วยยุทธศาสตร์ เข้าใกล้ เข้าใจ เข้าถึง ซึ่ง ประกอบด้วย กลวิธีในการดำเนินงาน 3 ประการ คือ

- 1) การเปลี่ยนภาพลักษณ์พระพุทธศาสนาให้ทันสมัย (การนำเสนอที่ข้องเกี่ยวกับทางโลก)
- 2) การนำเสนอหลักธรรมที่เข้าใจง่าย
- 3) การแปรทฤษฎีสู่การปฏิบัติในชีวิตจริงโดยใช้หลักการตลาดเพื่อสังคม ผลการวิจัยสรุปว่า ผู้รับสารมีความคิดเห็นต่อสารของท่าน ว. วชิรเมธี ทั้งในเชิงบวกและลบ

นิรดา ไวยะนันท์ (2557) ศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การสื่อสารพระพุทธศาสนาผ่าน www.dmc.tv ของวัดพระธรรมกาย ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารทั้งหมดเกิดจากผู้นำศรัทธา คือพระเทพญาณมหา มุนี (หลวงพ่อดมฺมชโย) เจ้าอาวาสวัดพระธรรมกายซึ่งเปรียบเสมือนเป็นผู้นำองค์กร และยังเป็นสื่อ

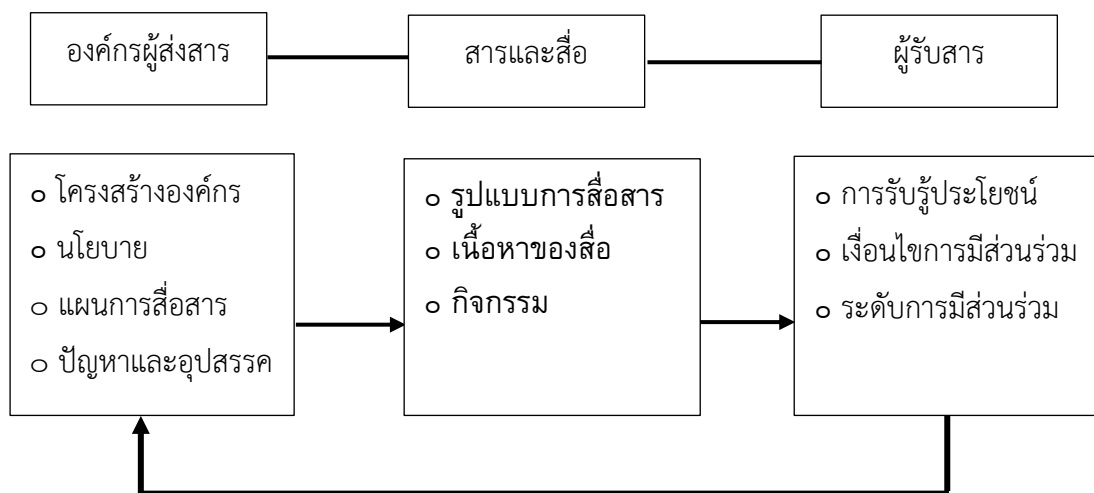
บุคคล ที่เป็นศูนย์รวมใจของวัดพระธรรมกาย เป็นผู้กำหนดนโยบายการสื่อสาร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วย 3 สำนัก คือ สำนักสื่อ DMC, สำนักสื่อสารองค์กร และสำนักองค์ประธาน ก็จัดทำการผลิตเนื้อหาสาร และควบคุมสื่อให้เป็นไปตามนโยบายที่ได้กำหนดมา โดยในการผลิตเนื้อหาสารจะใช้กลยุทธ์การจูงใจ 3 แบบ คือ 1. กลยุทธ์การจูงใจโดยใช้อารมณ์ 2. กลยุทธ์การจูงใจโดยใช้เหตุผล 3. กลยุทธ์การจูงใจโดยใช้อัตลักษณ์บุคคล ส่วนกลยุทธ์ด้านสื่อ นั้น www.dmc.tv จะใช้กลยุทธ์ด้านเนื้อหาสารที่ถูกต้องครบถ้วนซึ่ง ในเว็บไซต์นั้นจะทำการ สร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้ชม ในกระบวนการ ดำเนินกลยุทธ์การสื่อสารพระพุทธศาสนาของวัดพระธรรมกายนั้น จะมีหลัก ความสำเร็จคือสื่อบุคคลที่มีภาวะผู้นำ ซึ่งเป็นผู้บริหารกลยุทธ์ทั้งหมด

วศิน ประดิษฐ์ศิลป์ (2557) ศึกษาเรื่อง ระบบความคิดที่มีอิทธิพลต่อนวัตกรรมการสื่อสารศาสนาของพระไพศาล วิสาโล พบว่า การสื่อสารศาสนาของพระไพศาลวิสาโล ในฐานะที่ท่านเป็นพระสงฆ์นักสื่อสารศาสนายุคใหม่ ที่ประยุกต์ใช้นวัตกรรมการสื่อสารทั้งทางโลกและทางธรรมเข้ามาผนวกกับบริบทของสังคมไทยในยุคปัจจุบัน ซึ่งท่านได้ใช้องค์ความรู้ทางโลก คือ 1) องค์ความรู้ ทางวิทยาศาสตร์ 2) องค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ 3) องค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์ 4) องค์ความรู้ที่เฉพาะเจาะจงอื่น ๆ ร่วมกับองค์ความรู้ทางธรรม คือ องค์ความรู้ทางศาสนาและจิตวิญญาณ เป็นองค์ความรู้พื้นฐานในการพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารศาสนา โดยสร้างสรรค์ผ่านระบบความคิด 2 รูปแบบ คือ 1) ระบบความคิดทางธรรม โยนิโสมนสิการ 2) ระบบความคิดเชิงจิตวิทยา คือ การคิดแบบวิพากษ์ และแบบสร้างสรรค์ซึ่งป็นอิทธิคติแบบปฏุชน ได้แสดงให้เห็น การที่จะพัฒนาการสื่อสารศาสนาให้ประสบความสำเร็จได้จำเป็นจะต้องมีการเตรียมตัวที่ดี ทั้งความรู้ต่าง ๆ ให้พร้อมสำหรับการสื่อสารและการฝึกใช้ความคิด โดยการนำเอาระบบความคิดแบบปฏุชน (ทางโลก) มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสื่อและสาร ซึ่งนำเอาระบบความคิดแบบวิพากษ์มาใช้ในการพิจารณาบริบททางสังคมตามความเป็นจริง และนำเอาระบบ ความคิดแบบสร้างสรรค์มาช่วยพัฒนาและปรับปรุงให้วิธีการสื่อสารศาสนาให้มีรูปแบบที่หลากหลาย น่าสนใจ และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของพุทธศาสนิกชน ตลอดจนบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้

ณัฐภัทร์ พงษ์เสาร์ (2559ข) ศึกษาเรื่อง กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อเผยแผ่ศาสนาพุทธนิกายเซ็นของพระดิช นัท ฮันท์ จากผลวิจัยพบว่า กลยุทธ์การสร้างสารของพระดิช นัท ฮันท์ ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นการ สร้างสารด้วยภาษาง่ายและเข้าใจได้ง่าย หลีกเลี่ยงการใช้ภาษาคำบาลี สอดคล้องกับหลักการสื่อสารที่ควร ง่ายสั้นกระชับทำให้หลักคำสอนสามารถกระจายไปยังกลุ่มเป้าหมายได้ง่าย เพราะมีความเข้าใจในหลักคำสอนได้ง่าย การสร้างสารด้วยข้อความไพเราะ สร้างบทกวี บทกลอนที่ไพเราะและเข้าใจง่าย ช่วยลด ความเครียดจากอ่านหลักธรรมคำสอนและยังช่วยเสริมให้หลักคำสอนให้มีความอ่อนโยนมากขึ้น การใช้กล ยุทธ์จูงใจในสาร จูงใจโดยใช้แรงจูงใจ จูงใจโดยใช้อารมณ์ จูงใจโดยใช้ความกลัว พยายามจูงใจถึงความรักชาติ ความรักในเพื่อนมนุษย์ ศาสนา พยายามกระตุ้นให้

กลุ่มเป้าหมายเกิดอารมณ์ร่วมและมาร่วมปฏิบัติ หรือเกิดการเปลี่ยนแปลง การสร้างสารที่สามารถช่วยให้กลุ่มเป้าหมายบรรลุเป้าหมายในหลาย ๆ ด้าน และ ช่วยเพิ่มกำลังใจให้กลุ่มเป้าหมายไม่ท้อในการปฏิบัติ สร้างสารด้วยกลยุทธ์การคล้อยตามโดยการทวง บุญคุณ ให้กลุ่มเป้าหมายคิดถึงสิ่งที่เคยช่วยเหลือเมื่อในอดีต แตกต่างจากงานวิจัยของ อีระพล มะอาจเลิศ (2556) ที่ศึกษากลยุทธ์การสื่อสารในการเผยแพร่ศาสนาของพระ ว.วชิรเมธี ที่พบว่าส่วนมากพระว.วชิรเมธี ใช้วิธีจูงใจโดยการเสนอแนะ แต่จะเหมือนกันตรงการสร้างสารที่มีการให้เหตุผลข้อเท็จจริงประกอบหลักคำสอน

2.9 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

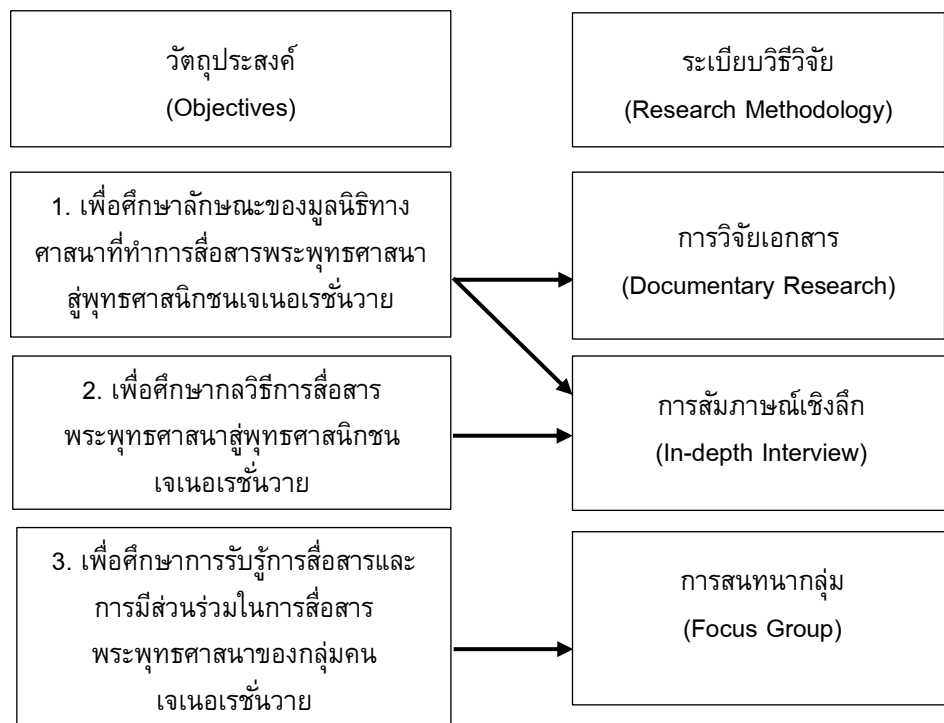

ภาพที่ 2.8 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารพุทธศาสนาจากมุนินิทางศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชั่นวาย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลจาก 2 แหล่ง คือ แหล่งทุติยภูมิ ด้วยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อค้นหาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และแหล่งปฐมภูมิ (Primary Data) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) บุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Performance) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) คือภายในกลุ่มเป็นบุคคลที่สามารถให้คำตอบในประเด็นที่เกี่ยวกับการเผยแพร่หลักธรรมในพุทธศาสนาโดยตรง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องโดยอ้อมคือ ผู้ที่มีส่วนร่วมในการสื่อสารผ่านช่องทางต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 3.1 กรอบระเบียบวิธีวิจัย

รายละเอียดการดำเนินการตามระเบียบวิธีวิจัย

3.1 เอกสาร

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.3 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

3.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 แหล่งข้อมูล

3.1.1 ประชากรเป้าหมาย

เนื่องจากการวิจัยนี้ ผู้วิจัยกำหนดแหล่งที่มาข้อมูลจาก 2 แหล่งคือ ทฤษฎี และปฐมภูมิ ดังนั้นประชากรเป้าหมาย จึงแบ่งเป็น 2 กลุ่มเช่นกัน คือ (1) ประชากรประเภทเอกสาร และ (2) ประชากรประเภทบุคคล ลักษณะประชากรมีดังนี้

1) ประชากรประเภทเอกสาร ซึ่งจัดเป็นแหล่งข้อมูลทฤษฎี หมายถึง ข้อมูลที่ได้จากแหล่งที่มีการรวบรวมข้อมูลไว้แล้ว โดยมีผู้หนึ่งผู้ใด หรือองค์กรศึกษาและเรียบเรียงไว้เรียบร้อยแล้ว เช่น ข้อมูลที่มีการบันทึกและมีเรื่องราวอธิบายไว้ หรือข้อมูลรายงานการวิจัย บันทึกทางนิเทศ หนังสือ ตำรา วารสาร เอกสารที่เจ้าของผลงานได้ทำการวิเคราะห์ แสดงความคิดเห็น รวมทั้งบทความทางวิชาการ ผลงานการศึกษาเฉพาะกรณี วิทยานิพนธ์ ที่ปรากฏอยู่บนฐานข้อมูลของสถาบันอุดมศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมถึง Website ข้อมูลออนไลน์ทั่วไป สื่อสังคมออนไลน์ Facebook ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำวิจัย เป็นต้น ซึ่งสามารถนำข้อมูลมากล่าวอ้างเพิ่มเติม เพื่อยืนยันหรือใช้อ้างอิงถึง โดยอาจมีการปรับเปลี่ยนข้อความเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์

2) ประชากรประเภทบุคคล แบ่งเป็น 2 กลุ่มได้แก่

(1) เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในการวางแผน การดูแลการจัดกิจกรรมการสื่อสาร ในสถาบันทางศาสนา

(2) ประชาชนอายุ 20-37 ปี หรือ กลุ่มคนเจนเอเรชั่นวาย ที่เข้าร่วมกิจกรรมหรือเคยเข้าร่วมกิจกรรมในสถาบันทางศาสนา

3.1.2 กลุ่มตัวอย่าง

1) กลุ่มตัวอย่างประเภทเอกสาร

- (1) หนังสือ ตำรา ที่ปรากฏแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
- (2) รายงานการวิจัยจากทางสถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และองค์กรที่เกี่ยวข้อง ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า/หลักธรรมในพุทธศาสนา
- (3) บทความทางวิชาการเกี่ยวกับการสื่อสารพุทธศาสนาในปัจจุบัน
- (4) ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิทยานิพนธ์ หรือรายงานการศึกษาของนักศึกษาสถาบันอุดมศึกษา
- (5) ข้อมูลใน Website สื่อสังคมออนไลน์ Facebook และสื่ออื่นที่มีเนื้อหากล่าวถึงหลักธรรม หรือมุ่งเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนาโดยเฉพาะ

2) กลุ่มตัวอย่างประเภทบุคคล

- (1) เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการวางแผน ดูแลการจัดกิจกรรม เลือกใช้ช่องทางการสื่อสาร ประจำ ณ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ (จำนวน 3 คน) รวมทั้งบุคลากรผู้รับผิดชอบการวางแผน การดูแลการจัดกิจกรรม เลือกใช้ช่องทางการสื่อสาร ณ เสถียรธรรมสถาน (จำนวน 3 คน) โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ เป็นบุคลากรที่ทำหน้าที่วางแผน/จัดกิจกรรม และการสื่อสารเผยแผ่ (รายชื่อเจ้าหน้าที่และบุคลากรปรากฏในภาคผนวก ข)

- (2) บุคคลกลุ่มเจเนอเรชั่นวาย ที่เข้าร่วมกิจกรรมในฐานะพุทธศาสนิกชน ณ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และ ณ เสถียรธรรมสถาน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เฉพาะบุคคลที่มีอายุระหว่าง 20-37 ปี จำนวนรวมทั้งหมด 28 คน (รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ปรากฏในภาคผนวก ค) สำหรับการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ดังนี้ กลุ่มเจเนอเรชั่นวาย ที่เข้าร่วมกิจกรรม ณ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ จำนวน 14 คน ทำการสนทนากลุ่ม โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 7 คน และ กลุ่มเจเนอเรชั่นวายที่เข้าร่วมกิจกรรม ณ เสถียรธรรมสถาน จำนวน 14 คน ทำการสนทนากลุ่ม โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 7 คน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจึงใช้แบบคำถามนำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Guideline) เป็นชุดคำถามสำหรับใช้ดำเนินการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และบุคลากรเสถียรธรรมสถาน แห่งละ 4 คน มีคำถามทั้งหมด 15 ข้อคำถาม ดังนี้

โครงสร้างการดำเนินงานสถาบัน

- 1) นโยบาย/แนวคิด/กระบวนการดำเนินกิจกรรมทางศาสนาเป็นอย่างไร
- 2) การวางแผนการดำเนินกิจกรรมทางศาสนา
- 3) ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน
- 4) ความแตกต่างระหว่างรูปแบบ/กระบวนการสื่อสารในอดีต และนวัตกรรมการสื่อสารที่ใช้เผยแพร่หลักธรรมในพุทธศาสนาในปัจจุบัน

- 5) กระบวนการสื่อสารพุทธศาสนาในกิจกรรมของแต่ละกลุ่ม/ประเภทเป็นอย่างไร
- 6) เนื้อหาการสื่อสารที่ใช้ในการเผยแพร่ไปยังกลุ่มเป้าหมาย และเป้าประสงค์ความต้องการของสถาบัน

- 7) กิจกรรมทางศาสนาของสถาบันอย่างไร
- 8) กิจกรรมทางศาสนาแต่ละประเภท การกำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วม และหลักเกณฑ์การเลือกกลุ่มเป้าหมาย
- 9) กิจกรรมทางศาสนาที่กำหนดสำหรับกลุ่มคนในช่วงอายุ 20-37 ปี หรือกลุ่มคนเจนเอเรชั่นวายเป็นอย่างไร

- 10) แนวทางการโน้มน้าวใจกลุ่มคนรุ่นใหม่และการมีส่วนร่วมสำหรับกลุ่มคนเจนเอเรชั่นวาย หรือกลุ่มคนอายุระหว่าง 20-37 ปี ให้เข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมด้านศาสนา

- 11) การวางแผนการพัฒนานวัตกรรมสื่อสารทางศาสนาในอนาคต

แบบคำถามนำการสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group Guideline)

เป็นชุดคำถามสำหรับใช้สัมภาษณ์บุคคลที่จัดอยู่ในกลุ่มเจนเอเรชั่นวายที่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ณ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และเสถียรธรรมสถาน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 2 กลุ่ม ๆ ละ 7 คน (รายชื่อปรากฏในภาคผนวก จ) มีคำถามนำทั้งหมด 8 ประเด็น ดังนี้

- 1) เหตุผลของแต่ละท่าน ที่เข้าร่วมกิจกรรม ณ สถาบันแห่งนี้
- 2) ความเห็นต่อกิจกรรมการสื่อสารพุทธศาสนาและการเผยแผ่หลักธรรมของสถาบันแห่งนี้
- 3) การสื่อสารในการเผยแผ่ศาสนาพุทธสู่พุทธศาสนิกชนกลุ่มคนที่มีอายุ 20-37 ปี และการสื่อสารเพื่อเข้าถึงกลุ่มที่มีอายุ 20-37 ปี
- 4) สื่อที่มีอิทธิพลหรือสามารถโน้มน้าวใจของพุทธศาสนิกชนให้มีส่วนร่วมปฏิบัติธรรม/กิจกรรมทางศาสนา
- 5) กิจกรรมของสถาบันแห่งนี้สามารถส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมการปฏิบัติ ได้เรียนรู้ หรือมีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้หรือไม่
- 6) จุดเด่นหรือจุดแข็งต่อการสื่อสารพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชน อายุ 20-37 ปี หรือ เจเนอเรชันวาย
- 7) ปัญหา อุปสรรค ในการสื่อสารพุทธศาสนาของสถาบันที่ท่านเข้าร่วมกิจกรรม
- 8) ข้อเสนอแนะต่อการสื่อสารพุทธศาสนาต่อองค์กรที่เกี่ยวข้องกับศาสนา สำหรับกลุ่มบุคคลอายุระหว่าง 20-37 ปี

3.3 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

3.3.1 ผู้วิจัยนำเครื่องมือแต่ละแบบ ไปทดลองใช้ เพื่อทดสอบความเที่ยง (Validity) และตรวจสอบความเชื่อถือของแบบบันทึกข้อมูล แบบคำถามนำการสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบคำถามนำการสัมภาษณ์ของการสนทนากลุ่ม โดยลองจดบันทึกข้อมูลและสรุปข้อมูล นำบทสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจริง มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง เพื่อตรวจสอบคำถามที่ผู้วิจัยนำไปใช้ ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถเข้าใจหรือไม่ จากนั้น นำมาปรับปรุงเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์

3.3.2 หลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลแต่ละครั้งแล้ว ผู้วิจัยทำการจัดแยกหมวดหมู่ ประเภทข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างครบถ้วนและมีความน่าเชื่อถือ

3.4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มตัวอย่างประเภทบุคคล ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก มีขั้นตอนดังนี้

3.4.1 ขอนหนังสือจากคณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เชิงลึก ถึงผู้อำนวยการหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ 1 ฉบับ และผู้อำนวยการเสถียรธรรมสถาน 1 ฉบับ เพื่อขอสัมภาษณ์เชิงลึกกับเจ้าหน้าที่และหรือบุคลากร จำนวนแต่ละ 3 คน และขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวนแต่ละ 2 กลุ่ม ๆ ละ 7 คน ทั้งนี้โดยระบุวัน เวลา สถานที่ ในการสัมภาษณ์ จากนั้นผู้วิจัยเดินทางไปพบตามกำหนดเวลาที่กำหนดไว้ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

3.4.2 ดำเนินการแบบสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม ใช้แบบคำถามนำการสัมภาษณ์ และแบบคำถามนำการสนทนากลุ่ม โดยขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการบันทึกเสียงเพื่อป้องกันการตกหล่นของข้อมูล ทั้งนี้ได้ดำเนินการแบบเดียวกันนี้จนครบตามจำนวนที่ติดต่อขอความอนุเคราะห์ไว้

3.4.3 จัดเตรียมข้อมูลเพื่อเข้าสู่การวิเคราะห์ข้อมูล และเขียนรายงานผลในลำดับต่อไป

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Context Analysis) ด้วยการประมวลผลข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและสัมภาษณ์กลุ่ม ทั้งหมดเข้าด้วยกัน แล้วลดทอนข้อมูลที่ซ้ำหรือไม่จำเป็นออก เพื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ในเชิงเหตุผลของทุกปัจจัย นำเสนอผลข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในลักษณะการพรรณนา (Description) จากนั้นทำการจัดทำรหัสข้อมูลแต่ละประเด็น ถอดรหัส และตีความข้อมูล เพื่ออธิบายและสรุปผลการสื่อสารพุทธศาสนาจากมูลนิธิต่างศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารพุทธศาสนาจากมูลนิธิการศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชั่นวาย เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยในครั้งนี้รายงานผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ 1) เพื่อศึกษาลักษณะของมูลนิธิการศาสนาที่ทำการสื่อสารพระพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชั่นวาย 2) เพื่อศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารพระพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชั่นวาย และ 3) เพื่อศึกษาการรับรู้การสื่อสารและการมีส่วนร่วมในการสื่อสารพระพุทธศาสนาของกลุ่มคนเจนเนอเรชั่นวาย และสรุปผลตามลำดับดังต่อไปนี้

4.1 การศึกษาลักษณะของมูลนิธิการศาสนาที่ทำการสื่อสารพระพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชั่นวาย

4.1.1 ข้อมูลหोजดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญโญ

หोजดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญโญ เป็นองค์กรทางศาสนาองค์กรหนึ่งที่ไม่ได้มุ่งแสวงหาผลกำไรจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมของสถานที่ และเป็นองค์กรหนึ่งที่มีผลงานธรรมะออกมาเผยแพร่สู่ประชาชนทั่วไปอย่างสม่ำเสมอ โดยมากจะอยู่ในรูปของกิจกรรมธรรมะปฏิบัติ และยักรวมถึงภาคทฤษฎี เพื่อเผยแพร่ธรรมะไปสู่พุทธศาสนิกชนทุก ๆ คน (กรุณพล พานิช, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560) หัวหน้าฝ่ายเผยแพร่ หนึ่งในเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการวางแผนสื่อและดำเนินกิจกรรม ได้ให้ความเห็นของการจัดกิจกรรมและผลงานขององค์กรผ่านสื่อไว้ได้อย่างน่าสนใจว่า

ทุกวันนี้สังคมคนเมืองอยู่กับความสับสนวุ่นวายและมีชีวิตที่เร่งรีบ ไม่มีเวลาในการที่จะได้พักผ่อนหรือออกกำลังกาย ซึ่งอาจเป็นสาเหตุของการเกิดโรคร้ายที่อาจจะตามมาได้ ดังนั้น หोजดหมายเหตุพุทธทาส มีจุดมุ่งหมายคือให้ทุก ๆ คนที่สนใจ ได้มีเวลาให้กับตนเองมากขึ้น ได้พักใจและกาย รวมถึงยังเป็นสถานที่ที่มีไว้เพื่อให้ฝึกกำลังของใจ ซึ่งเสมือนการออกกำลังกายในฟิตเนส แต่ของเราคือการฝึกกำลังของจิตกำลังของใจ เพื่อให้จิตใจมีความ

เข้มแข็งต่อสู้กับโรคร้ายที่เกิดจากสภาวะทางสังคมที่เปลี่ยนไปสู่ความเร่งรีบ บีบคั้น เอารัดเอาเปรียบ หรือจากความกดดันของหน้าที่การงาน เป็นต้น

1) โครงสร้างการดำเนินงานของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ

โครงสร้างหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ หรือ สวนโมกข์กรุงเทพฯ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมดให้ข้อมูลตรงกันว่า หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ มีคณะกรรมการกำกับดูแลจำนวน 3 คณะ ได้แก่ 1. คณะกรรมการมูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ (ศาสตราจารย์เกียรติคุณ เกษม วัฒนชัย เป็นประธานกรรมการ) 2. คณะกรรมการสนับสนุนหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ (คุณหญิงชฎา วัฒนศิริธรรม เป็นประธานกรรมการ) 3. คณะกรรมการบริหารหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ (ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์ วิจารณ์ พานิช เป็นประธานกรรมการ) คณะกรรมการทั้ง 3 คณะ มีโครงสร้างหน้าที่การดำเนินงาน สอดคล้องกันทั้งใน 3 หน้าที่คือ บริหารจัดการ ส่งเสริมสนับสนุน พัฒนาหลักธรรมในพุทธศาสนา

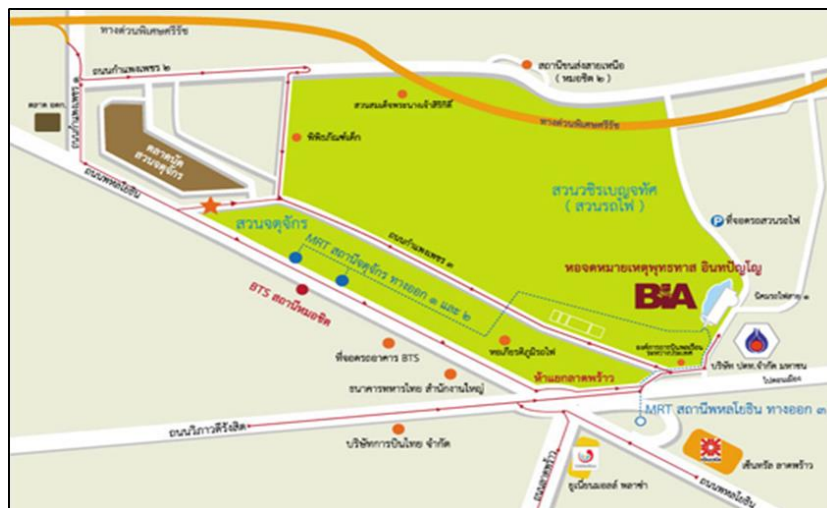
โดยองค์ความรู้ของพระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุ การรวบรวม จัดเก็บ อนุรักษ์ เอกสารต้นฉบับ (Original) และสื่อทุกชนิดที่ผ่านการวินิจฉัยว่ามีคุณค่า สมควรเก็บรักษาไว้ตลอดไป ณ หอจดหมายเหตุ (Archival Agency) ในลักษณะจดหมายเหตุ (Archival Material) เช่น งาน พิพิธภัณฑสถาน การจัดทำโครงการความร่วมมือต่าง ๆ ที่มีการรวมตัวกันทั้งในระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติเป็นเครือข่ายองค์กร เพื่อสร้างมาตรฐานงาน การแลกเปลี่ยนความรู้การพัฒนา งาน เช่น สภาการจดหมายเหตุสากลระหว่างประเทศ (International Council on Archives : ICA) สภาการจดหมายเหตุสากลระหว่างประเทศประจำภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ เพื่อเป็นศูนย์กลางการให้บริการ ข้อมูลด้านพุทธศาสนา รวมทั้งทำหน้าที่ดูแลอาคาร/สถานที่ในส่วนอาคารที่เก็บรักษาเอกสารจดหมายเหตุ และการบริหารอาคารสถานที่สำหรับจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาทุกรูปแบบ เช่น กิจกรรม วันสำคัญทางศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งธรรมนันทนาการ กิจกรรมสุขภาพจิต และ สุขภาพกาย อาทิ โยคะกาวนา ไทเก็กสมาธิ ฯลฯ ที่เหมาะสมกับเทศกาล สถานการณ์สำคัญ ๆ

การดำเนินงานของหอจดหมายเหตุฯ มีทั้งกิจกรรมประจำ และกิจกรรมพิเศษ เป็น กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนทุกเพศทุกวัย มีส่วนร่วมฝึกกาวนา เจริญสติ สมาธิ โดยอาศัย กิจกรรมต่าง ๆ เช่น งานฝีมือ ทำด้วยมือ เพื่อให้ใจได้เรียนรู้ของอาการที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนไปในแต่ละ ขณะ ได้เรียนรู้ฝึกสังเกต เห็นภายในและภายนอก เพื่อพัฒนาจิตใจจิตอาสาเอง ตลอดจนถึงความ เข้าใจชีวิตตนเองและผู้อื่น

กล่าวได้ว่า การเผยแผ่หลักธรรมและการสื่อสารพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชน หอจดหมายเหตุ มีการนำนวัตกรรมการสื่อสารหลากหลายรูปแบบมาใช้เผยแผ่แนวคิด หลักธรรม การเทศน์ของพระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุ การดำเนินงานของหอจดหมายเหตุ มีการกิจหลัก เช่นเดียวกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของโลกประเภทอื่น ๆ แต่เสริมด้วยกิจกรรมเชิงปฏิบัติ เพื่อสร้างธรรมทางจิตและทางกายให้พุทธศาสนิกชนให้เข้าใจเข้าถึงหลักธรรมของศาสนา สามารถออกจากอำนาจวัตถุนิยม

ภาพที่ 4.1 หอจดหมายเหตุนุททาส อินทปัญญา กรุงเทพฯ

ภาพที่ 4.2 แผนที่ ที่ตั้งหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ

2) นโยบาย/แนวคิด/กระบวนการดำเนินงานกิจกรรมทางศาสนาของหอจดหมายเหตุ
พุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ

นโยบายและแนวคิดหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ หรือสวนโมกข์
กรุงเทพฯ เป็นศาสนธรรมสถานในลักษณะแหล่งที่จัดเก็บภูมิปัญญา องค์ความรู้ การสอน
ด้วยการเทศนาธรรม ของพระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุ ในรูปแบบของสื่อเอกสาร สื่อ
อิเล็กทรอนิกส์ สื่อใหม่ในลักษณะที่เป็นศูนย์กลางสื่อธรรมต่าง ๆ ในรูปแบบหอจดหมายเหตุ
ดูแลโดยมูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ (พระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุ ซึ่ง
ท่านมรณภาพเมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2536 ณ สวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี) จัดตั้ง
ขึ้นเพื่อสืบสานปณิธานและอุดมการณ์ของ (พุทธทาส อินทปัญโญ) เพื่อเป็นสถานที่เก็บ/
อนุรักษ์ และสถานศาสนธรรม สำหรับการศึกษาค้นคว้า ตลอดจนเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่
ผลงานของ พระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุ การรวบรวม จัดเก็บรักษา และอนุรักษ์ การ
จัดบริการระบบฐานข้อมูลสารสนเทศที่เอื้ออำนวยและส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้า วิจัยพัฒนา
ตลอดจนกิจกรรมอื่น ๆ อาทิ เป็นห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์รวมหนังสือธรรมะ มหรสพทาง
วิญญาณ เป็นสถานที่ประชุมเสวนา เพื่อศึกษาและปฏิบัติธรรม ตลอดจนให้ความร่วมมือกับ
องค์กรอื่น ๆ (กรณพล พานิช, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้มอบหมายให้พระลูกศิษย์จัดกิจกรรมเผยแผ่หลักธรรม ให้
ข้อมูลทางศาสนาที่ถูกต้องแก่ประชาชนทั่วไปได้เข้าใจ เข้าถึงแก่นพุทธศาสนา เกิดสันติสุขทั้ง
ทางกาย จิตใจ และปัญญา เพื่อให้พุทธศาสนิกชนบรรลุธรรมนำเอาธรรมะไปปรับใช้กับสภาพ
สังคมที่เป็นอำนาจวัตถุนิยม การสืบสานพุทธศาสนาตามแนวทางท่านพุทธทาสภิกขุ หอ
จดหมายเหตุฯ จึงมีหน้าที่รวบรวม ดูแล อนุรักษ์ จัดระบบบริการสืบค้น เอกสาร บทความ
ข้อเขียนของท่านพุทธทาสภิกขุ รวมถึงการให้บริการสนับสนุนการพัฒนาการศึกษา การ
ค้นคว้าวิจัย เผยแผ่และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านศาสนธรรมผ่านสื่อหลากหลายช่องทาง การจัด
กิจกรรมด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อพุทธศาสนิกชนเพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง ในลักษณะ
สืบสาน อนุรักษ์ และการนำไปใช้ปฏิบัติในชีวิตจริงได้ (พุดิพัฒน์ อุณสวัสดิ์อาภา, สัมภาษณ์,
11 สิงหาคม 2560)

กิจกรรมหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ เน้นกิจกรรมส่งเสริม
ศาสนาเป็นสำคัญ ได้แก่ การจัดกิจกรรม ตักบาตรประจำวันเกิดโดยมีรูปแบบเพื่อย้อนกลับ
ไปสู่การตักบาตรแบบดั้งเดิมในสมัยพุทธกาล งานบุญประเพณีในวันสำคัญพุทธศาสนา เช่น
วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา เป็นต้น รวมทั้งกิจกรรมด้านธรรม
นันทนาการ เช่น ดูหนังหาแก่นธรรม ดนตรีภาวนา โยคะในสวนธรรม ฟังเทศกาลเจริญสติ
ภาวนา-สวดมนต์ข้ามปี รับปีใหม่ ฯลฯ กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลักธรรม (ปริยัติ

สัทธรรม) ปฏิบัติจิตตภาวนา (ปฏิบัติสัทธรรม) อาณาปานสติแบบย่อตามแบบฉบับท่านโกเอ็นก้า ธรรมะสำหรับเยาวชน เช่น อาณาปานสติสำหรับเยาวชน (โกเอ็นก้า) รวมถึงกิจกรรมบางกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยประสานความร่วมมือ หรือร่วมสนับสนุนจากสถานธรรมภาคีต่าง ๆ ที่เป็นกัลยาณมิตรกัน โดยกิจกรรมทั้งหมดไม่มีค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น (ศศวรรณ จิรายุส, สัมภาษณ์ 11 สิงหาคม 2560)

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พอสรุปได้ว่า หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ จัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ให้บริการด้านศึกษาค้นคว้า วิจัยเกี่ยวกับพุทธศาสนา รวมทั้งเป็นสถานที่เผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนา ผ่านบทความ วรรณกรรม เทปบันทึกเสียงการเทศนาธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุ จะถูกรวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อให้สะดวกต่อการศึกษาและค้นคว้า ธรรมะและคำสอนต่าง ๆ จะเชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมสันตนาทางพุทธศาสนา เน้นความหลากหลาย สอดคล้องกับบริบททางสังคม เหมาะกับกลุ่มคนที่มีความสนใจ ทั้งวัยเด็ก กลุ่มเจนเนอเรชั่นต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มเจนเนอเรชั่นวาย และวัยผู้ใหญ่ ที่มีทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติให้ความสนใจ กล่าวคือ มีลักษณะ Spiritual Fitness and Edutainment Center เพื่อให้เป็นการออกกำลังให้จิตมีความเข้มแข็ง มีกำลังเหมือนการออกกำลังกายให้กับจิตใจ เช่น นักมวยยังต้องมีการซ้อมก่อนจะไปแข่ง ถ้าอ่อนซ้อมก็อาจจะโดนคู่ต่อสู้ต่อยคว่ำได้ ดังนั้นการได้ฝึกซ้อมจิตใจด้วยกิจกรรมทางธรรมะในรูปแบบต่าง ๆ จึงเหมือนการซ้อมกีฬา เพราะเมื่อจิตมีกำลังและเข้มแข็งดีแล้วก็จะสามารถสู้กับคู่ต่อสู้ที่เป็นกิเลสได้

4.1.2 เสถียรธรรมสถาน

1) ข้อมูลสำคัญเสถียรธรรมสถาน

เหตุผลที่เลือกเสถียรธรรมสถานเป็นอีกหน่วยศึกษาหนึ่ง เพราะเป็นสถานปฏิบัติธรรมที่ผู้ก่อตั้งเป็นแม่ชี ชื่อคันสนีย์ เสถียรสุต ภายใต้ความอนุเคราะห์กองทุนเสถียรธรรม มุ่งให้การส่งเสริมการศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ และเผยแผ่ธรรมะ รวมทั้งเป็นสถานที่ที่มีสตรีให้ความสนใจจำนวนมาก ตลอดจนสตรีที่สนใจส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมการบวชที่เรียกว่า การบวชพุทธสาวิกา จึงเป็นสถานที่ที่น่าสนใจว่า การบวชของสตรีเพศ หรือการบวชชี หรือการบวชพุทธสาวิกา ผู้วิจัยจึงต้องการทราบข้อมูลว่า สถานที่แห่งนี้มีการเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนา ต่อพุทธศาสนิกชนอย่างไร ใช้สื่อใดในการเข้าถึงกลุ่มคนเจนเนอเรชั่นวาย ทั้งนี้ได้กำหนดประชากรเป้าหมายคือ แม่ชีที่ปฏิบัติธรรม และเลือกสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 3 ท่าน

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลคือ แบบจดบันทึกข้อมูล เครื่องบันทึกเสียง และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content

Analysis) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารเพื่อเผยแพร่หลักธรรมในพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนอ เรชน่วย ปรากฏผลเนื้อหาทั่วไป บทการสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์เนื้อหา ตามลำดับหัวข้อดังมีต่อไปนี้

2) ข้อมูลทั่วไปของเสถียรธรรมสถาน

ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2530 โดยแม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุต ได้เริ่มต้นงานพัฒนาคุณภาพ ชีวิตเด็ก สตรี และนักบวช ในชุมชน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมการศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ และเผยแผ่ธรรมะ แก่คนที่ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจ หรือคนที่รู้ที่เข้าใจแล้ว แต่ยังไม่ก้าวหน้า ก็ มาพัฒนาให้ก้าวหน้าขึ้น เพราะการมีธรรมะเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับชีวิต ชีวิตที่มีธรรมเป็นชีวิตที่ สมบูรณ์ เพื่อแบ่งปันความสุข สงบเย็นต่อเพื่อนมนุษย์ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากปัญหา โดยใช้หลักพุทธธรรมนำสังคม ตั้งอยู่เลขที่ 23 ถนนวิหขพล งามอินทรา 55 แขวงท่าแร้ง เขตบางเขน กรุงเทพฯ 10230

ภาพที่ 4.3 เสถียรธรรมสถาน

ภาพที่ 4.4 แผนที่ ที่ตั้งเสถียรธรรมสถาน

3) โครงสร้างการดำเนินงานของเสถียรธรรมสถาน

แม่ชีโมลี เขียวสะอาด (สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2560) กล่าวว่า

โครงสร้างการดำเนินงานของเสถียรธรรมสถาน มีคุณแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด เป็นหลัก แต่ละส่วนภายในเสถียรธรรมสถาน ประกอบด้วย 6 ฝ่ายงาน ได้แก่ 1. ฝ่ายธรรมะสวัสดิ์ หรือ จุดบริการสังคม ภายในเรียกกันว่า จุดสังฆะ 2. ฝ่ายสำนักงานหรือฝ่ายธุรการ 3. ฝ่ายสาวิกา ศึกษา ทำหน้าที่จัดกิจกรรมการศึกษา เผยแพร่หลักธรรมคำสอน 4. ฝ่ายปฏิบัติธรรม ทำหน้าที่จัดกิจกรรมที่เน้นการปฏิบัติ เช่น กิจกรรมบวชพุทธสาวิกา จิตประภัสสร ธรรมชาติ บำบัด ปฏิบัติธรรมอานาปานสติภาวนา 5. ฝ่ายดูแลทำนุบำรุงภายในเสถียรธรรมสถาน อาจเรียกว่าฝ่ายอาคารสถานที่ บริหารจัดการ ดูแลสถานที่เพื่อกิจกรรมดังที่กล่าวมา และ 6. ฝ่ายโรงครัว แต่ละฝ่ายมีหัวหน้าฝ่าย และเจ้าหน้าที่ประจำแต่ละจุดด้วย นอกจากเจ้าหน้าที่แล้วยังมีจิตอาสาช่วยงาน บางคนมาเป็นจิตอาสาเสมือนเป็นเจ้าหน้าที่ประจำของที่นี้

โครงสร้างการดำเนินงานของเสถียรธรรมสถาน จาก 6 ฝ่าย มุ่งสู่วัตถุประสงค์ (ระบุไว้ในเอกสารแนะนำ) 3 วัตถุประสงค์คือ

(1) เพื่อใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม เผยแพร่ธรรมะแก่เพื่อนมนุษย์ สามารถนำธรรมะไปใช้ดับทุกข์ในชีวิตประจำวัน ให้มีชีวิตที่สงบเย็นและเป็นประโยชน์

(2) เพื่อสาธิตการทำงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน โดยใช้หลักพุทธธรรมนำสังคม

(3) เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีความพร้อมในด้านต่าง ๆ ได้มาทำแบบฝึกหัดร่วมกัน ในการให้และ การรับ ผ่านการทำงานเพื่อสังคม อันจะเป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น

วัตถุประสงค์ดังที่ปรากฏนั้น คุณแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ท่านตระหนักในคุณค่าในการดำเนินชีวิต จึงพยายามแนะนำ เชิญชวนให้คนได้ปฏิบัติธรรมะและใช้ธรรมะแนวทางดำเนินชีวิต คุณแม่ชีสร้างอาคารแล้วตั้งชื่อ ธรรมาศรม อาศรม แปลว่า ที่อยู่ อาคารจึงมีลักษณะชุมชนสำหรับปฏิบัติ แสดงธรรมหรือสาธิตวิถีธรรมเพื่อให้เกิดความเข้าใจธรรมะ ธรรมชาติ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนใช้ตนเองเป็นที่พึ่งแห่งตน จิตใจที่ไม่เบียดเบียนตนเองไม่ทำให้ผู้อื่นเป็นทุกข์ ให้ทุกการกระทำอยู่ในการภาวนาที่รู้กายรู้ใจตนเอง การรู้จักทานอาหารที่ปลอดภัย ซึ่งผู้มาปฏิบัติธรรม ได้เรียนรู้แนวทางชีวิต การอยู่อย่างใดไม่ตายทั้งเป็น เป็นการได้นำแก่นธรรมในสมัยพุทธกาลมาใช้เป็นแนวทางดำเนินชีวิต ตามที่พระพุทธองค์ทรงสอน (แม่ชีโมลี เขียวสะอาด, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2560)

สรุป คำสัมภาษณ์ได้ว่า โครงสร้างภายในเสถียรธรรมสถาน จัดแบ่งหน้าที่เพื่ออำนวยความสะดวกและส่งเสริมผู้มาปฏิบัติธรรม ทั้งด้านบริการสังคม/ธรรมะสวัสดิ์ ฝ่ายสถานที่ อาหาร ฝ่ายธุรกิจ ฝ่ายจัดกิจกรรม อาคาร สถานที่ และงานศิลปะ ประกอบกันเป็นเสถียรธรรมสถาน ศูนย์กลางอีกแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ภายใต้หลักการทางพุทธศาสนา อยู่ร่วมกับธรรมะหรือธรรมชาติอย่างพึ่งพาอาศัยกัน เช่นเดียววิถีชีวิตในชุมชนสวนศิลป์สวนธรรมแห่งนี้ สำหรับรองรับพุทธศาสนิกชนทุกช่วงวัย

4.2 การศึกษากลวิธีการสื่อสารพระพุทธานุภาพสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย

4.2.1 หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ

4.2.1.1 การวางแผนการดำเนินกิจกรรมทางศาสนาของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ

กิจกรรมหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ มีกระบวนการวางแผนและกำหนดกิจกรรมทั้งในแง่รูปแบบ ช่วงเวลา กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วม ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 คน เมื่อนำมาประมวลผลพบว่า กระบวนการในแต่ละกิจกรรมที่จัดขึ้นมีขั้นตอนดังนี้

1) ระดมกำลังสมองเพื่อวางแผนกิจกรรม คณะกรรมการหอจดหมายเหตุฯ จัดประชุมกรรมการ พระสงฆ์ เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องหารือเพื่อริเริ่มโครงการใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ เช่น ภาวนาข้ามปี สวดมนต์รับปีใหม่ โดยหอจดหมายเหตุฯ และบางส่วนเป็นความร่วมมือจากธรรมภาณีต่าง ๆ โดยหอจดหมายเหตุฯ ร่วมสนับสนุน กิจกรรมบางส่วนดำเนินการเอง ความต้องการเรียนรู้ศาสนธรรมความรื่นรมย์ของพุทธศาสนิกชน

2) การตัดสินใจที่ประชุมคณะกรรมการพิจารณา การจัดกิจกรรมแต่ละครั้งต้องได้รับความเห็นจากคณะกรรมการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในกรณีที่กิจกรรมดำเนินการโดยหอจดหมายเหตุฯ ส่วนกิจกรรมบางกิจกรรมจัดขึ้นจากความร่วมมือธรรมภาณีที่เป็นเจ้าภาพหลัก และหอจดหมายเหตุฯ ทำหน้าที่สนับสนุนด้านอาคารสถานที่ เจ้าหน้าที่ สื่อประกอบในกิจกรรม ตามลักษณะของแต่ละกิจกรรมที่คณะกรรมการมีความเห็นร่วมกัน

3) มอบหมายให้เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบดำเนินการ ทั้งนี้เพื่อให้กิจกรรมดำเนินไปด้วยความสะดวก ราบรื่น การบริหารจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม การควบคุมดูแลการใช้เครื่องมือและสื่อที่ใช้ประกอบการจัดกิจกรรมเป็นไปได้อย่างคุณภาพ รวมทั้งทำหน้าที่ประสานความร่วมมือกับธรรมภาณี วัด พระสงฆ์ พุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ฯลฯ เพื่อโน้มน้าวหรือทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมรู้อยากฟังธรรมะ สนุกกับการเรียนรู้ ฝึกปฏิบัติ และสามารถนำธรรมะไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

4) ตรวจสอบ/ประเมินผลคุณภาพการจัดกิจกรรม เป็นการวัดผลที่ได้รับจากกิจกรรม ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าถึงหลักสูตร เช่น ระดับการเรียนรู้หลักสูตร และความพึงพอใจ ความสะดวกสบายจากกิจกรรมธรรมชาติความรื่นรมย์ ตามวัตถุประสงค์ในลักษณะ Spiritual Fitness & Edutainment Center

4.2.1.2 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญให้ข้อมูลผลการปฏิบัติงานของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ มีทั้งความพึงพอใจ และเกิดปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำเนินงาน มีลักษณะดังนี้

จดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ เป็นสถานศึกษาธรรมสำหรับประชาชนในเขตนครหลวง ผู้ที่ต้องการแสวงบุญ หรือหาความสงบทางจิตวิญญาณอย่างแท้จริง หรือต้องการพักผ่อนใจ ไม่ต้องการเดินทางไกล ง่ายต่อการเข้าถึง มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากมาย เช่น สถานที่จอดรถ อาหารการกิน พื้นที่ภายในมีการออกแบบจัดสรรไว้อย่างเหมาะสม ประกอบด้วยห้องกิจกรรมต่าง ๆ จำนวนมาก มีบรรยากาศร่มรื่น เหมาะต่อการพักผ่อนจิตใจ เป็นจุดเริ่มต้นต่อการเข้าใจหลักสูตร เข้าถึงความสงบแห่งนิพพานเหมาะสำหรับพุทธศาสนิกชนทุกเพศทุกวัย ทุกกลุ่มบุคคลที่มีโอกาสเดินทางมาจัดหรือร่วมกิจกรรม เรียนรู้ ฝึกปฏิบัติ เกี่ยวกับหลักสูตรในพุทธศาสนาทั้งจากคำสั่งสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสด้วยพระโอษฐ์ ที่มีบันทึกไว้ในพระไตรปิฎก หรือการบรรยายธรรม เทศนา คำสอนจากท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งจัดเก็บไว้ในระบบฐานข้อมูล สิ่งพิมพ์ e-book เป็นจำนวนมากให้ได้อ่านศึกษา (ศศวรรณ จิรายุส, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2560)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการที่เข้าชมหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ มีระบบอำนวยความสะดวกมากมายก็ตาม แต่ยังมีปัญหาอยู่บ้างเช่นกัน ทั้งปัญหาที่เกิดจากหอจดหมายเหตุเอง เกิดจากพุทธศาสนิกชนเองก็มีบ้าง และเกิดจากปัจจัยภายนอกสถานการณ์ต่าง ๆ มีอยู่บ้าง ทั้งเป็นเหตุบังเอิญและไม่บังเอิญ เป็นต้น ตัวอย่างปัญหาที่เกิดจากหอจดหมายเหตุฯ เช่น กรณีที่มีพุทธศาสนิกชนมาเป็นจำนวนมาก การอำนวยความสะดวกจากเจ้าหน้าที่ วิทยากรผู้บรรยาย เครื่องมือเครื่องใช้อาจไม่พอเพียง ส่วนกรณีปัญหาที่เกิดจากพุทธศาสนิกชน ซึ่งพบบ่อยคือ ผู้ที่เข้าชมห้องนิทรรศการนิพพานซิมลองบางคนขาดความเข้าใจ และไม่อ่านคำแนะนำจากป้ายที่บอกวิธีปฏิบัติตนในการเข้าชม เป็นเหตุทำให้เกิดการรบกวนผู้อื่น ซึ่งในส่วนนี้มีเจ้าหน้าที่/อาสาสมัครน้อย การให้คำแนะนำการเข้าชมอาจไม่ทั่วถึง รวมถึงกรณีปัญหาที่เคยเกิดจากปัจจัยภายนอกที่เกิดขึ้น เช่น สถานการณ์น้ำท่วมนานนับเดือน ต่อเนื่องด้วยสถานการณ์ทางการเมืองปิดถนนทางเข้าออกหอจดหมายเหตุเป็นเวลานานนับเดือน รวมเวลาเกือบปี เป็นต้น ทั้งนี้มีความคาดหวังว่าจะไม่เกิดขึ้นอีก (กรณพล พานิช, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

อุปสรรคในเรื่องข้อจำกัดด้านเจ้าหน้าที่ การสื่อสาร ผู้เข้ามาปฏิบัติธรรม อาจไม่เข้าใจต่อระเบียบปฏิบัติ ข้อจำกัดด้านเวลาปิด-เปิดให้บุคคลภายนอกเข้ามาเยี่ยมชมสถานที่ บางช่วงเวลา บางโอกาส เนื่องจากมีหน่วยงาน องค์กรขอเข้าชมเป็นหมู่คณะ จึงทำให้บุคคล กลุ่มบุคคล ครอบครัวยังไม่ได้รับความสะดวกได้เต็มที่ (พุดิพัฒน์ อุนสวัสดิ์อาภา, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2560)

จากผลการสัมภาษณ์ สรุปได้ว่า ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของหอจดหมายเหตุ พุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ เกิดจากข้อจำกัดของหอจดหมายเหตุเอง เกิดจากพุทธศาสนิกชนบ้าง และเกิดจากปัจจัยภายนอก ซึ่งส่งผลกระทบต่อ การเผยแพร่หลักธรรมและการสื่อสารของหอจดหมายเหตุฯ อยู่พอสมควร

4.2.1.3 ความแตกต่างระหว่างรูปแบบ/กระบวนการสื่อสารในอดีต และ นวัตกรรมสื่อสารที่ใช้เผยแพร่หลักธรรมในพุทธศาสนาในปัจจุบัน

รูปแบบการสื่อสารพุทธศาสนาเพื่อเผยแพร่หลักธรรม ณ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ เมื่อเปรียบเทียบระหว่างสมัยพุทธกาล กับสมัยปัจจุบัน มีความแตกต่างอย่างชัดเจนเนื่องจากระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ช่องทางการสื่อสาร ได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ อินเทอร์เน็ต สื่อดิจิทัล เป็นต้น แต่สิ่งที่เหมือนกันของระบบสื่อสารระหว่างสมัยพุทธกาล กับสมัยปัจจุบัน คือ วิธีการเผยแพร่หลักธรรมในพุทธศาสนา มีลักษณะโดดเด่นคือ การสื่อบุคคล ด้วยวาจาเป็นหลัก ที่เรียกว่า มุขปาฐะ หมายถึง พระพุทธเจ้าทรงเป็นองค์ประธานในการปาฐกถาธรรม พระองค์ทรงทำหน้าที่ผู้ส่งสาร ใช้พระโอษฐ์เป็นเครื่องมือส่งสาร ไปยังผู้รับสารคือ พุทธศาสนิกชน ในขณะที่สมัยปัจจุบันยังคงใช้รูปแบบมุขปาฐะเป็นส่วนใหญ่เช่นกัน ในที่นี้หมายถึง พระสงฆ์ ภายในหอจดหมายเหตุฯ คือ ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวคือ การเผยแพร่หลักธรรมในพุทธศาสนา ยังคงให้ความสำคัญต่อพระสงฆ์ ในการทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร อาจเป็นลักษณะเทศนา สอนทนายธรรม พระครูสอนธรรม ฯลฯ ในส่วนที่แตกต่างกันเห็นได้ชัดก็คือ เครื่องมือสื่อสารและช่องทางการสื่อสารเท่านั้น การเทศนา การสอน การเผยแพร่หลักธรรมยังคงรูปแบบมุขปาฐะ คือ พระสงฆ์ ทำหน้าที่ส่งสาร โดยเนื้อหาสาระคือ ธรรมะจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้า (ที่บันทึกในพระไตรปิฎก) พระสงฆ์นำมาถ่ายทอด แก่พุทธศาสนิกชน “สุปฏิปันโน สวากสังโฆ” หมายความว่า พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นผู้ทำหน้าที่สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (กรุณพล พานิช, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลาง และเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่หลักธรรมและทำการสื่อสารพุทธศาสนา โดยนำผลงานของท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งท่านได้สร้างทั้งงานเขียน เทศนา สันทนาธรรม โดยยึดหลักธรรมตามพระโอษฐ์พระพุทธรูปเจ้าที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกมาถ่ายทอด ท่านพุทธทาสได้เขียนหนังสือธรรมะ เล่าเรื่อง ยกตัวอย่างธรรมะ เพื่อให้ผู้อ่าน-ฟังเข้าใจหลักธรรมได้ง่ายขึ้น ต่อมาได้จัดทำสื่อและห้องหนังสือธรรมะ ที่รวบรวมผลงานของท่านพุทธทาส รวมไปถึงแหล่งศึกษาธรรมะให้ได้เลือกศึกษามากมาย นอกจากสื่อและหนังสือแล้ว หอจดหมายเหตุฯ ยังจัดให้มีการสื่อสารในรูปแบบ ภาพปริศนาธรรม ภาพปูนปั้นจำลองหินสลักพุทธประวัติเริ่มตั้งแต่ภาพประสูติไปจนถึงปรินิพพาน ภาพโศกนาฏกรรมแจกจ่ายพระบรมสารีริกธาตุ ห้องปฏิบัติธรรม ห้องนิทรรศการแสดง ผลงานของท่านพุทธทาส สวนปฏิจจสมุปบาท ห้องนิทรรศการนิพพานจำลอง ห้องค้นคว้า เสา 5 กับนกยูงน้อยในลานสวนธรรมะ ห้องประชุม รูปหล่อโลหะพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรประดิษฐานอยู่ตรงกึ่งกลาง รวมถึงสถาปัตยกรรมที่สอดแทรกแง่คิดรวมถึงปริศนาธรรมต่าง ๆ อีกมากมาย เครื่องมือสื่อสารเหล่านี้ เหมือนสื่อที่ต้องการให้ผู้รับสารตีความตามที่ได้รับสารจากสิ่งที่เห็น อย่างไรก็ตาม ยังมีสื่อที่มีทั้งภาพและเสียง คือ โรงมหรสพทางวิญญาณ ในขณะที่สื่อที่ใช้เฉพาะเสียงคือ ดนตรีธรรมะ เสียงบรรยายธรรมะโดยท่านพุทธทาส นอกจากนี้ยังมีสื่อกิจกรรมดังที่กล่าวไปแล้วในคำถามข้างต้น (พุ่มพัฒน์ อุณสวัสดิ์อาภา, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2560)

4.2.1.4 การสื่อสารพุทธศาสนาในกิจกรรมของแต่ละกลุ่ม/ประเภท

รูปแบบการสื่อสารพุทธศาสนาของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ กรุณพล พานิช (สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560) กล่าวถึงรูปแบบการสื่อสาร โดยภาพรวมว่า มีทั้งจัดทำโดยหอจดหมายเหตุพุทธทาสฯ และธรรมภาณี จึงทำให้มีระบบสื่อสารทุกแบบที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสื่อสารกับพุทธศาสนิกชน ขอแบ่งตอบเกี่ยวกับการสื่อสารเป็น 3 รูปแบบหลัก โดยขอเรียงตามลำดับความโดดเด่น คือ

1) สื่อกิจกรรม เป็นสื่อที่หอจดหมายเหตุกำหนดกิจกรรม โดยใช้ควบคู่กับสื่อบุคคล กล่าวคือ ในแต่ละกิจกรรมมีการกำหนดให้มีบุคคลหลัก ทั้งในลักษณะเทศนา พิธีกร ผู้ดำเนินรายการ ผู้นำกิจกรรม เพื่อโน้มน้าวความสนใจ และความรู้/รายละเอียดแบบ two ways communication ส่วนรูปแบบกิจกรรมได้แก่ การดู การฟัง การสังเกต การทดลอง การสัมผัส โน้มน้าวเข้าไปรู้ด้วยตนเอง รวมถึงการร่วมแสดงความคิดเห็น ได้ตอบ การสนทนาธรรม บางกิจกรรม ได้นำสื่อวัสดุ อุปกรณ์ รูปภาพ ประติมากรรมในสวนโมกข์มาเสริมในการถ่ายทอดความรู้ สร้างเข้าใจในเนื้อหาสาระแห่งหลักธรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น มีกิจกรรมน่าสนใจอีกหลากหลาย ที่จัดอยู่ในสวนโมกข์กรุงเทพฯ สร้างความเพลิดเพลิน ได้แก่ โรงภาพยนตร์ธรรมะ ห้องนิพพานจำลอง กิจกรรมเสวนา และฟังดนตรีธรรม

2) สื่อสิ่งพิมพ์ เป็นสื่อสำคัญของหอจดหมายเหตุ เพราะพระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุสมัยที่ยังมีชีวิตอยู่ ท่านได้นิพนธ์ อธิบายหลักธรรม บันทึก และพิมพ์แจกจ่ายแก่พุทธศาสนิกชน มีระบบจัดเก็บเป็นหมวดหมู่

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่หอจดหมายเหตุพุทธทาสฯ นำมาใช้สื่อสารประกอบด้วย แผ่นซีดีบันทึกละเสียง วิดิทัศน์/ภาพยนตร์ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E-Book) เป็นการบันทึกข้อมูลหนังสือในรูปแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสืบค้นข้อมูลโดยใช้คอมพิวเตอร์ รวมทั้งสื่อบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางการเรียนรู้ รับรู้ เข้าใจหลักธรรม ในลักษณะ E-Learning

สรุปได้ว่า รูปแบบการสื่อสารพุทธศาสนาของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ ใช้สื่อและช่องทางสื่ออย่างหลากหลาย โดยเฉพาะสื่อกิจกรรมที่ใช้ควบคู่กับสื่อบุคคล เป็นสื่อที่ให้พุทธศาสนิกชนทุกกลุ่มวัยมีความเข้าใจหลักธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในขณะที่สื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อหลักเนื่องจากพระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุเป็นนักเทศน์ นักเขียน ท่านจึงมีผลงานจำนวนมาก ส่วนสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีการจัดทำและพัฒนา ให้สามารถสื่อสารผ่านระบบเครือข่าย รวมทั้งจัดเก็บในลักษณะฐานข้อมูล อำนวยความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนสามารถเข้าถึง เรียนรู้ได้ทุกแห่ง หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ จึงเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่ใช้ช่องทางหลายรูปแบบมากที่สุดแห่งหนึ่ง

4.2.1.5 เนื้อหาการสื่อสารที่ใช้ในการเผยแพร่ไปยังกลุ่มเป้าหมาย และเป้าประสงค์ ความต้องการของสถาบัน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 คน คือ ศศวรรณ จิรายุส, พุฒิพัฒน์ อุณสวัสดิ์อาภา, และกรณพล พานิช (สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2560) ให้ความเห็นเป็นแนวทางเดียวกันว่า วัตถุประสงค์ของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ นำผลงานของพระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุที่บันทึกลงไว้ จัดทำเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ (หนังสือ) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (CD เสียงบรรยายธรรม) สื่อออนไลน์ (e-book, ฐานข้อมูลสำหรับสืบค้น) ท่านพุทธทาส ต้องการเผยแพร่ไปยังพุทธศาสนิกชนที่สนใจทั่วไป ไม่เจาะจงกลุ่มเป้าหมายใด โดยเนื้อหาประกอบด้วย 1. หลักธรรมจากพระโอษฐ์และพุทธภาษิต หมายถึงธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงสาธยายธรรมแต่ผู้ฟังคำสั่งสอนโดยตรง ท่านพุทธทาสนำมาจากพระไตรปิฎก 2. ธรรมเทศนา เป็นการรวบรวมบทเทศนาทุกชนิด ทุกแห่ง ทุกสมัย มาจัดพิมพ์เป็นเล่ม 3. ธรรมะบรรยาย เป็นการรวบรวมคำบรรยายธรรมทุกแห่ง ทุกสมัย ทุกประเภท มาจัดพิมพ์เป็นเล่ม 4. ปริยัติและหลักปฏิบัติ ท่านได้บันทึกไว้ในสื่อเสียง CD บรรยายธรรม และ 5. ผลงานเบ็ดเตล็ด ปกติดะเกี่ยวกับเกร็ดความรู้หลักธรรมในพุทธศาสนา บทกลอน บันทึกเหตุการณ์ เรื่องเล่าต่าง ๆ เป็นต้น

เห็นได้ว่า เนื้อหาที่ใช้สื่อสารหรือเผยแพร่คือ หลักธรรมโดยตรงจากพระพุทธเจ้า สู่พุทธศาสนิกชนทุกกลุ่ม โดยเป้าประสงค์หลักของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

กรุงเทพฯ คือ รับรู้ธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สั่งสอนจากพระโอษฐ์พระองค์โดยตรง (นำมาจากพระไตรปิฎก) นำมาเผยแพร่ด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อผสม สื่อกิจกรรม เนื้อหาตามที่ปรากฏในหอจดหมายเหตุฯ เป็นธรรมะชัดเจนอ่านได้ ฟังได้ รับรู้ได้ทันที ในขณะที่เดียวกันหอจดหมายเหตุฯ ยังมีเนื้อหาที่ต้องการสื่อสาร หรือเผยแพร่ ผ่านนิทรรศการในลักษณะปริศนาธรรม เช่น ภาพนามธรรมที่ผู้เข้าชมนิทรรศการต้องใช้จินตนาการ สร้างความเข้าใจจากภาพเอง นอกจากนี้ยังมีห้องที่ชื่อว่า นิพพานที่ข้าพเจ้ารู้จัก เป็นห้องวงกลมสำหรับนั่งสมาธิ สงบจิตใจ พร้อมทั้งเป็นเวทีสื่อผสม ภาพยนตร์ หินพูดได้ ผู้เข้าชมต้องใช้วิจารณ์ญาณการดูภาพยนตร์ ฟังธรรมจากหินพูดได้ หรือรับรู้ด้วยการปฏิบัติจากการนั่งสมาธิ รวมทั้งห้องสำหรับเจริญอานาปานสติ มีสื่อผสม เสียงดนตรีเบา ๆ ให้รู้สึกสงบ หลุดพ้น นอกจากนี้เนื้อหาที่หอจดหมายเหตุฯ ต้องการสื่อสารรูปแบบการใช้ชีวิตประจำวันของท่านพุทธทาส คล้ายกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง ร.9 และเนื้อหาปฏิจจสมุปปาตธรรม สายเกิด-สายดับ และหลักธรรมเกี่ยวกับเรื่องมรรคมี 8 องค์ หรือวิธีพ้นทุกข์มี 8 องค์ประกอบ เผยแพร่ด้วยภาพธรรมชาติ คือ สวนปฏิจจสมุปปาตธรรม (พุทธพัฒน์ อุณสวัสดิ์อำภา, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2560)

วิเคราะห์ได้ว่า สื่อนวัตกรรมการสื่อสาร และอุปกรณ์ที่ใช้ในการเผยแพร่เนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมในพุทธศาสนาของหอจดหมายเหตุฯ ประกอบด้วย ธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สั่งสอนจากพระโอษฐ์ ที่นำมา จากพระไตรปิฎก และเผยแพร่โดยพระสงฆ์ในนามพระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุ ผ่านสื่อต่าง ๆ ได้แก่ 1. สื่อสิ่งพิมพ์ หนังสือ ภาพ 2. สื่อผสมภาพ ภาพยนตร์ เสียงบรรยาย เสียงดนตรีธรรม ประกอบสถานที่ปฏิบัติธรรม นั่งสมาธิ เจริญอานาปานสติ 3. สื่อนิทรรศการ

ตารางที่ 4.1 สื่อที่หอจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญโญกรุงเทพฯ เลือกใช้ในการสื่อสาร

ลำดับ	ประเภทของสื่อ	รายชื่อ
1.	สื่อสิ่งพิมพ์	
1.1	เอกสาร	จดหมายข่าว สวนโมกข์กรุงเทพ
1.2	หนังสือ	คู่มืออุบาสก อุบาสิกา
	E-Book	คู่มืองานบุญประเพณี
	สามารถดาวน์โหลดได้ฟรีที่	คู่มือดูหนังหาแก่นธรรม
	http://www.bia.or.th	คู่มือการจัดกิจกรรม หอจดหมายเหตุ พุทธทาสอินทปัญโญ
		คู่มือการอบรมพัฒนาจิต และปัญญา ตามวิธีอานาปานสติ
		คู่มือไอทีธรรม
		คู่มือจดหมายเหตุ
		คู่มือภาวนาวินิเมือง
		คู่มือเห็นธรรมเมื่อ...อัมเพลง
		และ E-Book ให้ดาวน์โหลดฟรีที่
		http://www.bia.or.th
2.	สื่อโสตทัศน์	การเวียนว่ายตายเกิดคืออะไร
2.1	ซีดี/ดีวีดี	การปฏิบัติอานาปานสติ
		ฯลฯ
3.	สื่ออิเล็กทรอนิกส์	
3.1	เว็บไซต์	www.bia.or.th
3.2	Application ทางโทรศัพท์มือถือ	Facebook/หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ: Buddhadasa Indapanno Archives Instadham Twitter Youtube

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ลำดับ	ประเภทของสื่อ	รายชื่อ
4.	สื่อบุคคล	พระวิปัสสนาจารย์รับเชิญ
4.1	พระวิปัสสนาจารย์รับเชิญ	พระอาจารย์นวลจันทร์ กิตติปัญโญ พระอาจารย์ไพศาล วิสาโล
4.2	บุคคลตัวอย่าง ดารา นักแสดง นักเขียน	บุคคลตัวอย่าง ดารา นักแสดง นักเขียน นายแพทย์บัญชา พงษ์พานิช สุนิสา สุขบุญสังข์ (อ้อม) สราวุธ เฮ้งสวัสดิ์ (เอ) นักร้อง โจน จันได วรรณสิงห์ ประเสริฐกุล เสาวลักษณ์ ลีละบุตร (แอม) เป็นต้น
5.	กิจกรรม	ตักบาตรเดือนเกิด
5.1	โครงการกิจกรรม	ล้อมวงชวนคุย เรียนรู้ผ่านหนังสือ อานาปานสติภาวนา อานาปานสติกับพุทธทาสภิกขุ ความตายออกแบบได้ คู่มือมนุษย์ ฯลฯ
5.1	โครงการกิจกรรม	โยคะภาวนา ศิลป์ภาวนา ดูหนังหาแก่นธรรม ธรรมโฆษณศึกษา 102 หมอดูใจ ไขความสุข ฯลฯ

หมายเหตุ: เก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกับการสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้แบ่งแยกประเภทสื่อที่ใช้ในการเผยแพร่หลักธรรมของ หอจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญญา กรุงเทพฯ ไว้ดังนี้

1) สื่อสิ่งพิมพ์

(1) เอกสาร

จดหมายข่าว สวนโมกข์กรุงเทพ เป็นเอกสารแผ่นพับขนาด A4 ใช้ในการแจ้งข่าวสารงานกิจกรรม ต่าง ๆ ของหอจดหมายเหตุพุทธทาสฯ รวมถึงคำคม ธรรมะ คำสอน ที่น่าสนใจ จัดพิมพ์แบบง่าย ๆ แจกฟรีสำหรับประชาชนทั่วไปที่เดินทางไปร่วมกิจกรรม หรือพักผ่อนที่หอจดหมายเหตุพุทธทาส

(2) หนังสือ

คำสอน ธรรมะต่าง ๆ ที่ในสมัยที่ท่านพุทธทาสยังมีชีวิตอยู่ ถูกรวบรวมนำมาไว้เป็นหนังสือขนาด (Pocket Book) เพื่อให้ง่ายต่อการอ่าน และการพกพาติดตัว โดยบางเล่มจะสรุปนำเนื้อหาแนวทางในการปฏิบัติ หรือ คำสอนต่าง ๆ ที่ท่านพุทธทาสได้รวบรวมและแยกหมวดหมู่ผลงานของท่านเอาไว้ เช่น คู่มือมนุษยชนบ๊วย่อ อานาปานสติ อานาปานสติ กับ ปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น โดยสามารถดาวน์โหลดได้จาก <http://www.bia.or.th> โดยไม่มีค่าใช้จ่าย

คู่มือกิจกรรมเป็นนิตยสารขนาด (Pocket Book) ที่แนะนำกิจกรรม วัน เวลา สถานที่ และวิธีนำเสนอการดำเนินกิจกรรมแบบย่อ ๆ โดยสังเขป เหมาะสำหรับผู้ต้องการเข้าร่วมกิจกรรม และผู้จัดกิจกรรมสามารถที่จะนำไปผลที่ได้จากการได้ทดลองทำและปฏิบัติไปประยุกต์หรือต่อยอดพัฒนารูปแบบวิธีการในการจัดกิจกรรม เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ใหม่ ๆ อันประกอบด้วยปัญญาให้กับคนในสังคม ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความสุขที่แท้จริง นับเป็นการสร้างสุขภาวะทางปัญญาที่จะส่งผลให้สังคมเกิดความสงบสุขต่อไป

รายงานผลการดำเนินงาน เป็นการสรุปรายงานผลการดำเนินงานในระยะเวลา 2 ปี และเป็นฐานข้อมูลที่จะใช้ในการทบทวนการจัดการดำเนินกิจกรรม และเก็บข้อมูลในการที่จะไว้ต่อยอดการปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานของหอจดหมายเหตุพุทธทาสฯ ให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปในแต่ละคอลัมน์จะอธิบายบอกเล่าถึงภาคส่วนงานต่าง ๆ ขององค์กร การร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก เช่น สสส. ทิศทางและแผนงานในอนาคต และยังมีการแปลผลงานออกเป็นภาษาต่างประเทศด้วย นอกนั้นก็ยังมีภาพสรุปกิจกรรมพอสังเขปให้ได้รับทราบ

ภาพที่ 4.5 ตัวอย่างสื่อสิ่งพิมพ์ ของหอจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญโญ

หนังสือผลงานท่านพุทธทาสที่จัดพิมพ์โดยมูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส หนังสือแบบ E-Book สามารถ ดาวน์โหลดได้จากเว็บไซต์ <http://www.bia.or.th> ไม่เสียค่าใช้จ่าย มีการจัดเรียงไว้ให้ดาวน์โหลดตามหมวดหมู่ซึ่งมีให้เลือกอยู่หลากหลาย หนังสือที่จัดพิมพ์โดยหอจดหมายเหตุพุทธทาสเองมีรายชื่อพอสังเขปดังนี้ ทำบุญ 3 แบบ นิพพานสำหรับทุกคน เสี่ยงแห่งความสงบ อาหารใจ ธรรมะใกล้มือ พัฒนาชีวิตแบบชาวพุทธ ธรรมะทำไม ธรรมชาติช่วยได้ ธรรมะไม่ใช่พิธี ธรรมะกับการปฏิบัติธรรม คู่มืออุบาสก อุบาสิกา และหนังสือธรรมะอื่น ๆ อีกมาก

2) สื่อโสตทัศน์

ซีดี/ดีวีดี เป็นการบันทึกเสียงการสอนของท่านพุทธทาสและงานทางธรรมของพระพุทธานุชาของพระวิปัสสนาจารย์อีกหลาย ๆ รูปที่มีชื่อเสียงและได้บันทึกเก็บไว้ เพื่อแจกจ่ายและจำหน่ายสำหรับบุคคลที่สนใจต้องการศึกษาธรรมะเพิ่มเติม หรือเปิดฟังที่บ้าน หรือเวลาขับรถ รวมถึงการบันทึกกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางองค์กรจัดขึ้นแต่อาจจะไม่ได้มีซีดีงานกิจกรรมที่จัดขึ้นไว้จำหน่าย แต่สามารถรับชมได้จากทาง Youtube

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ในการเผยแผ่งานขององค์กรมีความจำเป็นที่จะต้องมีความหลากหลายและเข้าถึงได้ง่ายทุกที่ทุกเวลาเพราะปัจจุบันคนใช้โทรศัพท์ประเภทสมาร์ทโฟนมากขึ้น ยิ่งง่ายต่อการส่งต่อข้อมูลไปสู่กลุ่มคนที่มีความสนใจในธรรมะและงานขององค์กร เว็บไซต์จะเป็นแหล่งข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ขนาดใหญ่ ที่สามารถเข้าถึงได้ และยังใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงได้เนื่องจากการนำเสนอ

ข้อมูลที่ค่อนข้างละเอียด และยังเป็นที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลผลงานทางธรรมของท่านพุทธทาส และอาจารย์ท่านอื่น ๆ

ในด้าน Application ที่อยู่ในโทรศัพท์มือถือ เป็นการสื่อสารข้อมูลเชิงรุก สำหรับหน่วยงานและเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายโดยไม่ต้องเสียค่าโฆษณาเหมือนกับสื่อโทรทัศน์หรือวิทยุที่มีค่าเวลาเป็นตัวกำหนด และสื่อออนไลน์แบบนี้ยังสามารถเข้าถึงได้ง่ายไม่เสียค่าใช้จ่ายอยู่ที่ไหนก็สามารถหยิบขึ้นมาดูเพื่อรับข้อมูลข่าวสารได้ทันที โดยเฉพาะในโทรศัพท์ประเภทสมาร์ตโฟน (Smart Phone) ตัวอย่างของ Application เช่น Facebook Youtube เป็นต้น ใช้เป็นช่องทางในการแจ้งข่าวสารการจัดกิจกรรม รวมถึงธรรมะประจำวันที่มาในรูปแบบคำคมสั้น ๆ ที่เป็นคำสอนของพระอาจารย์ที่เป็นบุคคลสำคัญที่พุทธศาสนิกชนการยอมรับและนับถือมาเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการเผยแผ่ธรรมะ โดยใช้แนวทางการนำเสนอผ่านสื่อสังคมออนไลน์ว่า “ข้อธรรม” โดยจะแบ่งเป็น 3 ส่วนที่คนนิยมมากที่สุดคือ ความทุกข์ส่วนบุคคล ครอบครัว และสังคมไทยกับพุทธศาสนา

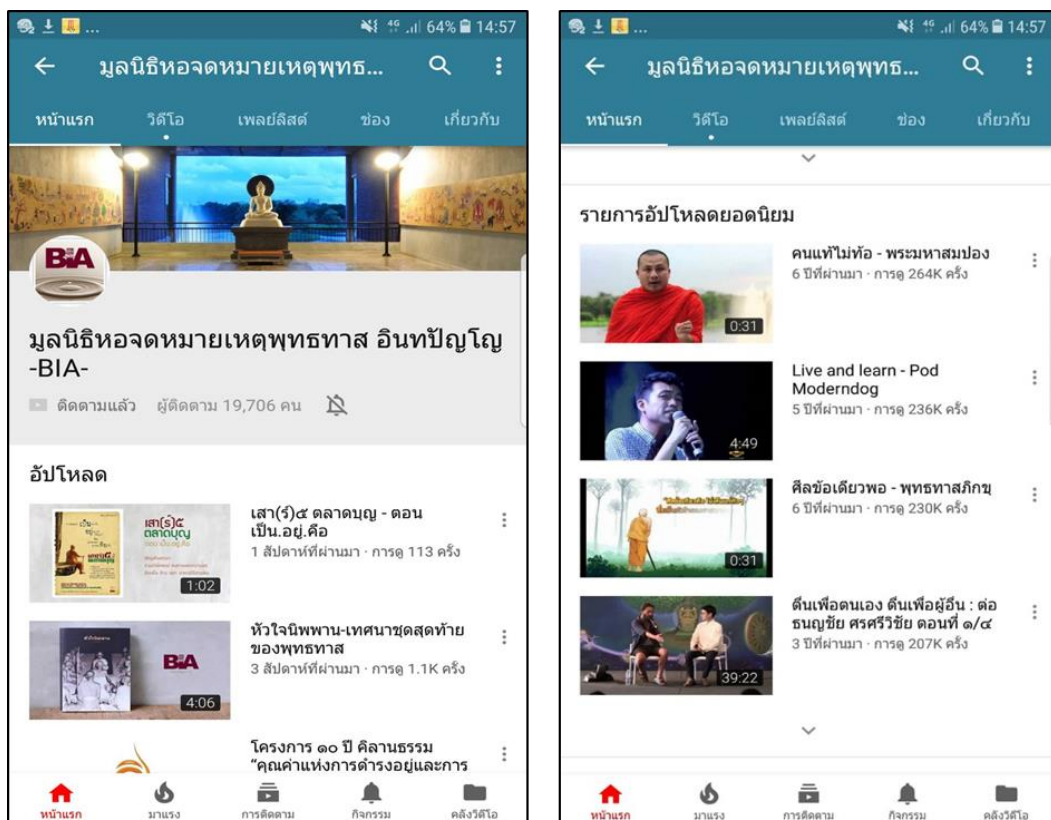

ภาพที่ 4.6 ตัวอย่างรูป ข้อธรรม ใน Facebook Instadham Twitter

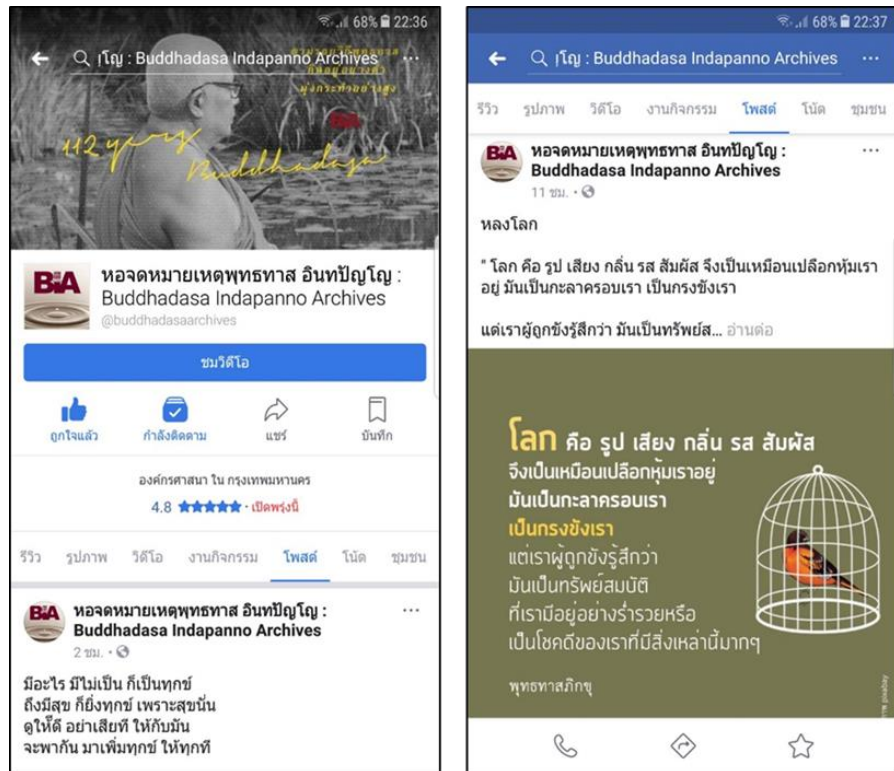
Application ใน Youtube ที่อยู่ในโทรศัพท์แบบสมาร์ตโฟน เสมือนการบันทึกงานกิจกรรม การเทศน์สอนของพระสงฆ์หลากหลายรูป รวมถึงสื่อบุคคลท่านอื่น ๆ ที่สังคมให้การยอมรับว่าเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคมและมักจะมีข้อคิดแง่คิดดี ๆ ให้กับสังคมเสมอ และผู้รับสารสามารถเปิดรับชมได้ตลอดและรับชมย้อนหลัง แม้ว่าอาจจะพลาดการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาที่องค์กรได้จัดขึ้นมา

ภาพที่ 4.7 เว็บไซต์ของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ

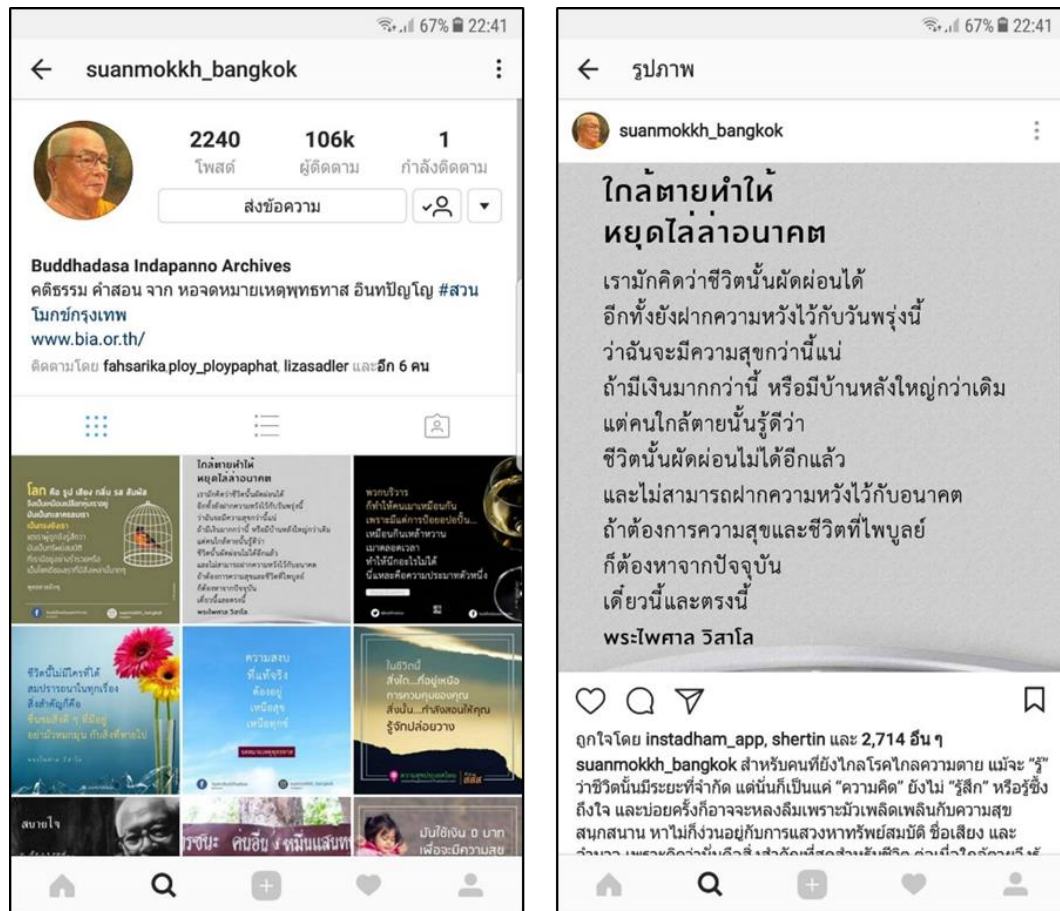
ภาพที่ 4.8 ตัวอย่างบันทึกกิจกรรมทางศาสนาใน Youtube Application

ภาพที่ 4.9 ตัวอย่างการสื่อสารธรรมะผ่าน Facebook Application

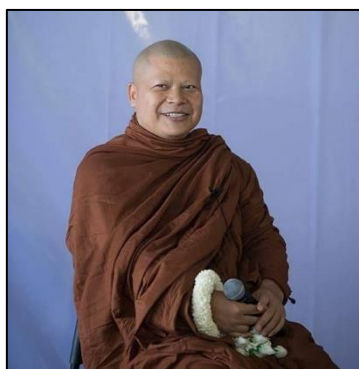
ภาพที่ 4.10 ตัวอย่างการสื่อสารธรรมะผ่าน Instagram Application

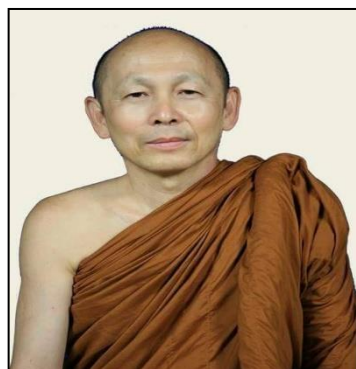
ภาพที่ 4.11 ตัวอย่างการสื่อสารธรรมะ Twitter Application

4) สื่อบุคคล

สื่อบุคคลมีความสำคัญมากต่อการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมขององค์กร เนื่องจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความชื่นชอบในผลงานของสื่อบุคคลท่านนั้น ๆ และรวมถึงสื่อบุคคลยังเป็นผู้นำทางความคิด ภาพลักษณ์ที่จะสามารถทำให้กิจกรรมนั้น ๆ มีความน่าสนใจเพิ่มขึ้นได้ เช่น พระสงฆ์ที่เป็นพระนักปฏิบัติที่มีชื่อเสียง เช่น พระอาจารย์นวลจันทร์ กิตติปัญโญ , พระไพศาล วิสาโล ถ้าเป็นดารานักแสดง นักร้อง นักเขียน ประชาชนจะยิ่งให้ความสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะคนเจนเอ เรชั่นวัยที่ต้องการแบบอย่างผู้นำที่ดีที่สามารถชื่นชมและจูงใจได้

พระนวลจันทร์ กิตติปัญโญ

พระไพศาล วิสาโล

ภาพที่ 4.12 รูปตัวอย่าง สื่อบุคคลที่สำคัญ เช่น พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงในการปฏิบัติภาวนา

5) สื่อกิจกรรม/โครงการกิจกรรม

หोजดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญญา มีกลุ่มกิจกรรมให้เลือกมากกว่า 30 กิจกรรม และมีทั้งกิจกรรมที่จัดภายใน ที่จัดขึ้นที่หोजดหมายเหตุพุทธทาสฯ และสถานที่ภายนอก กิจกรรมทั้งหลายที่จัดขึ้นจะมีการประชุมวางแผนงานเพื่อให้กิจกรรมออกมาได้ตรงกับความต้องการของผู้ที่สนใจ และมีความต้องการที่จะเข้าร่วม ศศวรรณ จิรายุส (สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2560) เจ้าหน้าที่จัดกิจกรรมด้านธรรมะและนันทนาการ ได้ให้ความเห็นไว้ว่า

คนรุ่นใหม่ต้องการกิจกรรมที่หลากหลายไม่น่าเบื่อ กิจกรรมธรรมะแบบเดิม ๆ ที่มีพระมาเทศน์สอน มีพิธีกรรมเย็นเยื่อและวุ่นวาย คนรุ่นใหม่ ๆ จะไม่สนใจเพราะมองว่ามีความน่าเบื่อ และสมัยก่อนการสื่อสารธรรมะที่จะเป็นแบบการสื่อสารทางเดียว ผู้เข้าร่วมจะไม่ค่อยมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นหรือซักถามได้มากนัก ทำให้ไม่เข้าใจในเนื้อหาของ การบรรยาย และขาดการมีส่วนร่วมในกิจกรรม กิจกรรมที่หोजดหมายเหตุฯ เน้นให้ผู้เข้าร่วมได้มีโอกาสสอบถาม พูดคุย และสามารถแสดงความคิดเห็นได้ งานกิจกรรมไหนที่มีดารานักแสดง นักร้อง นักเขียนมาเข้าร่วม จะได้รับความสนใจมาก แสดงให้เห็นว่าสื่อบุคคลมีความสำคัญต่อการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชน โดยทุกต้นเดือนมีกิจกรรม “ดูหนังหาแก่นธรรม” ที่มีสื่อบุคคลร่วมดำเนินรายการ หรือเป็นแขกรับเชิญเอง คนยังสนใจมาก เช่น คุณอ้อม สุนิสา สุขบุญสังข์, คุณสรารุณ เอ็งสวัสดิ์ (เอ๋) นักร้อง เพราะนอกจากได้ใกล้ชิดคนมีชื่อเสียงแล้ว ยังจะได้แลกเปลี่ยนมุมมองต่าง ๆ ในเรื่องที่ตนเองสนใจได้เป็นอย่างดี เพราะกิจกรรมดูหนังหาแก่นธรรม นอกจากจะได้ชมภาพยนตร์ในเรื่องที่มีความหมายแล้ว ยังจะได้แลกเปลี่ยน พูดคุย สอบถามข้อสงสัยในธรรมะที่นำมาเปรียบเทียบกับผู้ดำเนินรายการ หรือแขกรับเชิญด้วย

ภาพที่ 4.13 ตัวอย่างกิจกรรมนันทนาการ ดูหนังหาแก่นธรรม

4.2.1.6 กิจกรรมทางศาสนาของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ

หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ กำหนดกิจกรรมทางศาสนาไว้ 6 กลุ่ม แต่ละกลุ่มจำแนกเป็นประเภท ไว้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 งานบุญประเพณี วันสำคัญทางพุทธศาสนา ได้แก่ วันมาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา เข้าพรรษา เทศกาลเจริญสติ/ภาวนาข้ามปี สวดมนต์รับปีใหม่

กลุ่มที่ 2 ธรรมนันทนาการ ได้แก่ ดูภาพยนตร์หาแก่นธรรม ละครุธรรม ดนตรีภาวนา ดนตรีมีธรรม ตลาดนัดกัลยาณมิตร ตักบาตรเดือนเกิด เป็นต้น

กลุ่มที่ 3 ภาวนาวิธีเมือง เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับ ถักรักเต็มใจผู้ป่วยมะเร็ง บุหงาธรรม เพื่อผู้ป่วย ถูธรรมะชายผ้าเหลืองเต็มใจผู้ป่วย พัดธรรมคลายใจเพื่อผู้ป่วย ถักไม้กวาดภาวนา สีน้ำ ภาวนา โยคะในสวนธรรม โยคะภาวนา ไทเก็กโยคะสมาธิ โยคะสติบำบัด ฟัง (contemplative listening) ฉลาดทำบุญกับสวนโมกข์ เป็นต้น

กลุ่มที่ 4 กลุ่มการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หลักธรรม หรือที่เรียกว่าปริยัติสัทธรรม เป็นกิจกรรมที่หลากหลาย ประกอบด้วย ปาฐกถาธรรมพิเศษ ศึกษาชีวิตจากพุทธตำรา อริยสัจสี่ความจริงของชีวิต โยนิโสมนสิการ: รุ่งอรุณแห่งปัญญา อานาปานสติจากพระโอษฐ์ สวนโมกข์เสวนาธรรม นิทรรศการ ฯลฯ

กลุ่มที่ 5 กลุ่มปฏิบัติจิตตภาวนา หรือปฏิบัติสัทธรรม มีกิจกรรมได้แก่ การทำอาณานา ปานสติภาวนา อานาปานสติกับพุทธทาสภิกขุ อานาปานสติสำหรับเยาวชน (โกเอ็นก้า) เจริญสติแบบเคลื่อนไหว ทำวัตร สวดมนต์เช้า-เย็น มาตาภาวนา นิพพานชิมลอง

กลุ่มที่ 6 อบรมบ่มเพาะ ธรรมะสำหรับเยาวชน ธรรมะสำหรับกลุ่มเจนเนอร์ชันวาย และบุคคลทั่วไป เป็นต้น

หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ มีสถาปัตยกรรมที่แฝงปริศนาธรรมมากมาย เช่น ภาพปูนปั้นจำลองหินสลักพุทธประวัติชุดแรกของโลก ภาพพุทธประวัติที่จำลองมาจากภาพพุทธประวัติชุดแรกจากอินเดีย เสา 5 กับนกยูงน้อยในลานสวนธรรมะ ห้องปฏิบัติสัทธรรม หอหนังสือธรรมะ และห้องนิพพานชิมลอง ฯลฯ

จากคำสัมภาษณ์ดังกล่าว ชี้ให้เห็นได้ว่า หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ มีการกำหนดกิจกรรมทางศาสนาหลายประเภท เช่น กิจกรรมส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนประพฤติดีด้วยการทำบุญตามประเพณีในวันสำคัญทางศาสนา การช่วยเหลือผู้ป่วย กิจกรรมเรียนรู้ผ่านสื่อบันเทิง เช่น ดุหนังหาแก่นธรรม โยคะในสวนธรรม กิจกรรมการฝึกปฏิบัติธรรม โยนิโสมนสิการ การเจริญภาวนา การเสวนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกิจกรรมแต่ละประเภทแต่ละกลุ่มใช้สื่อการเรียนรู้หลักธรรมตามลักษณะสื่อกิจกรรมเพื่อให้บุคคลทั่วไปเข้าถึงหลักธรรมได้ง่าย

นอกจากนี้หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ ยังมี เครือข่ายงานธรรม ที่มีการทำงานร่วมกันกับหลายภาคส่วน เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) โดยโครงการมุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและปัญญาขึ้นกับสังคมในทุกระดับ มีเป้าหมายเพื่อพัฒนารูปแบบกิจกรรม เสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญาตามวิถีพุทธ และเปิดพื้นที่สาธารณะในการนำเสนอให้ผู้สนใจมาเข้าร่วมศึกษา เรียนรู้ ปฏิบัติได้ตามอัธยาศัย อีกทั้งยังเป็นการมุ่งพัฒนาศักยภาพ ธรรมภาณี ผู้จัดกิจกรรม และประสานเชื่อมโยงกันให้เกิด เครือข่าย การทำงานที่จะขับเคลื่อนงานธรรมสังคมต่อไป

4.2.1.7 กิจกรรมทางศาสนาแต่ละประเภท การกำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วม และหลักเกณฑ์การเลือกกลุ่มเป้าหมาย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 คน คือ ศศวรรณ จิรายุส, พุฒิพัฒน์ อุณสวัสดิ์อาภา, และกรณพล พานิช (สัมภาษณ์ 11 สิงหาคม 2560) ให้ความเห็นเป็นแนวทางเดียวกันว่า หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ กำหนดกิจกรรมแยกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มกิจกรรมพิเศษ และกลุ่มกิจกรรมทั่วไป โดยมีการกำหนดกิจกรรมไว้ 5 ประเภท ซึ่งแต่ละประเภท กำหนดกรอบของกลุ่มเป้าหมายด้วยดังนี้

1) กิจกรรมด้านการสร้างหลักแนวคิด หลักธรรมในพุทธศาสนา เป็นกิจกรรมทั่วไป จึงกำหนดกลุ่มเป้าหมายคือ บุคคลทั่วไป สามารถเข้ามาศึกษาได้ทุกวัน มีหลักสูตรการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องสำหรับพุทธศาสนิกชนทุกวัย เช่น อานาปานสติจากพระโอษฐ์ ธรรมโฆษณศึกษา ตำราคู่มือมนุษย์ เป็นต้น

2) กิจกรรมด้านการปฏิบัติ บำเพ็ญเพียรภาวนา กิจกรรมนี้ก็เป็นกิจกรรมทั่วไป จึงกำหนดบุคคลทั่วไปเป็นกลุ่มเป้าหมาย อย่างไรก็ตาม กลุ่มเจนเอเรชั่นวายเป็นกลุ่มที่เหมาะสมที่สุดในกิจกรรมนี้ เนื่องจากเป็นกิจกรรมเชิงปฏิบัติ ได้แก่ โยคะ หัตถศิลป์ ดูนั่ง ฟังเพลง เพื่ออานาปานสติ

3) กิจกรรมนันทนาการ เป็นกิจกรรมส่งเสริม ศาสนประเพณี เช่น ธรรมะในสวน เจริญสติรับปีใหม่ กิจกรรมส่งเสริมนันทนาการ เช่น ดนตรีมีธรรมเป็นดนตรีเพื่อการภาวนา และด้านธรรมอบรมบ่มเพาะ

4) ด้านกิจกรรมพิเศษ ขณะนี้มี 4 โครงการใหญ่คือ ปฏิบัติบูชาญาณสังวร อาจารย์บูชา 20 ปี พุทธศาสนิกขุละสังขาร กิจกรรมธรรมวาที และกิจกรรมภาษาอังกฤษ

5) กิจกรรมสนับสนุน จัดเป็นกิจกรรมพิเศษ เกิดจากความร่วมมือกับธรรมภาณี สถาบัน องค์กร โดยเฉพาะสื่อมวลชนเพื่อเผยแผ่หลักธรรมผ่านระบบกิจกรรม

การมีส่วนร่วมของธรรมภาณีมีความเจริญงอกงามด้วยปัจจัยต่าง ๆ เช่น 1. เนื้อในตนคือเป็นผู้สนใจธรรมอยู่แล้ว 2. กิจกรรมการปฏิบัติเพื่อฝึกตน 3. ภายในชุมชนมีกัลยาณมิตร คอยให้กำลังใจ 4. การได้ร่วมงานประเพณีบุญใหญ่ 5. มีผู้รับผิดชอบ

“กิจกรรมทางศาสนาของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ กำหนดกลุ่ม ประเภท กลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วมกิจกรรม ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางรวบรวมองค์ความรู้หลักธรรมในพุทธศาสนาแล้ว ยังพัฒนาสื่อในการเผยแผ่ รวมทั้งการคิดกิจกรรมสำหรับส่งเสริมความเข้าใจต่อหลักคิด โดยใช้ทั้งสื่อการเรียนรู้ ศิลปะ มหรสพที่หลากหลายรูปแบบ เพื่อให้เข้าถึงคนในสังคม ปังเจกบุคคล ครอบครัว องค์กร สถาบัน ส่วนหลักเกณฑ์การเลือกกลุ่มเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมทั่วไปไม่มีข้อจำกัดตายตัวนัก เป็นเพราะหอจดหมายเหตุเปิดกว้างสำหรับกิจกรรมเหล่านี้ อาจมีการพิจารณาเลือกกลุ่มเป้าหมายในกิจกรรมพิเศษอยู่บ้างตามที่คณะกรรมการเห็นว่าเหมาะสม” (ศศวรรณ จิรายุส, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2560)

พุดิพัฒน์ อุณสวัสดิ์อาภา (สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2560) ผู้ช่วยผู้จัดการและหัวหน้าโครงการยังได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมไว้ว่า

หอจดหมายเหตุฯ มีการวางแผนในการจัดกิจกรรม และเปิดให้บุคคลภายนอกนำเสนอโครงการเกี่ยวกับธรรมะและศาสนาในแนวทางต่าง ๆ เข้ามานำเสนอ เพื่อขอใช้สถานที่ในการจัดกิจกรรมในรูปแบบที่ตนต้องการ โดยจะผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการ รวมถึงการนำเสนอกิจกรรมผ่านสื่อต่าง ๆ ขององค์กร เช่น เอกสาร “จดหมายข่าว สวนโมกข์กรุงเทพ” ที่แสดงรายละเอียดเสมือนเป็นปฏิทินกิจกรรม และสิ่งพิมพ์แบบสั้น ๆ ที่จัดพิมพ์ไม่กี่หน้า ซึ่งจะมีเนื้อหาสำคัญ ๆ สำหรับผู้ที่สนใจ เช่น ข่าวประกาศ ปฏิทินกิจกรรม ธรรมะของท่านพุทธทาส เป็นต้น ซึ่งทางจดหมายเหตุฯ จะเน้นการทำงานเผยแผ่ผ่านสื่อออนไลน์ไปด้วยควบคู่กัน

ซึ่งเป็นสื่อที่คนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะคนเจนเอเรชั่นวาย ที่เป็นกลุ่มคนขับเคลื่อน และเป็นฐานหลักของในการพัฒนาสังคมเพื่อให้เกิดการสื่อสารเข้าถึงกลุ่มคนที่สนใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.2.1.8 กิจกรรมทางศาสนาที่กำหนดสำหรับกลุ่มคนในช่วงอายุ 20-37 ปี หรือกลุ่มคนเจนเอเรชั่นวาย

วัตถุประสงค์สำคัญของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ คือ การทำหน้าที่เป็นศูนย์สถานบริการด้านศาสนธรรม และการเรียนรู้พุทธศาสนา เพื่อบรรลุธรรมลักษณะ Spiritual Fitness & Edutainment Center คือ เป็นแหล่งเรียนรู้ คลังข้อมูลพุทธศาสนา และสถานที่ฝึกปฏิบัติธรรม ให้เกิดความแข็งแรงทางจิตใจ เป็นศูนย์บ่มเพาะทางธรรมะ หอจดหมายเหตุฯ จึงพยายามคิดค้น คัดสรรกิจกรรมที่มีความหลากหลายทั้งด้านเนื้อหา และกระบวนการ ให้เหมาะกับกลุ่มคนที่มีความสนใจหมายความว่า กิจกรรมที่จัดขึ้น มักมีการกำหนดเสมอว่า จัดเพื่อใคร กลุ่มใด ระดับไหน ที่เคยจัดมาแล้ว มีทั้งวัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ รวมทั้งผู้สูงอายุ ตลอดจนชาวต่างชาติด้วย รวมถึงกิจกรรมสำหรับทุกเพศทุกวัยในโอกาสที่เหมาะสม หรือเป็นกรณีพิเศษ ดังนั้นสำหรับกลุ่มคนช่วงอายุ 20-37 ปี ที่ผู้ถามเรียกว่า เจนเอเรชั่นวาย มีกิจกรรมที่จัดขึ้นและระบุกลุ่มคนในลักษณะนี้บ่อยครั้งมาก และผู้จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวนมากที่สุดหรือมากกว่าทุกกลุ่มอายุที่เข้าร่วมกิจกรรม ณ หอจดหมายเหตุฯ แห่งนี้ (พัฒน์พัฒน์ อุนสวัสดิ์ธำภา, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2560)

นอกจากกิจกรรมที่หอจดหมายเหตุฯ จัดขึ้นแล้ว ด้านคลังข้อมูล ระบบฐานข้อมูล นิทรรศการ โรงมหรสพ ดนตรีธรรมะ หลายรูปแบบ เหมาะสำหรับกลุ่มคนช่วงอายุ 20-37 ปี หรือเจนเอเรชั่นวาย มีกิจกรรมประจำ คือ กิจกรรมที่มีลักษณะจัดให้มีทุกวัน เช่น ห้องนิทรรศการนิพนพานิชิมลอง โรงมหรสพทางวิญญูณ สถาปัตยกรรมที่สอดแทรกแง่คิด รวมถึงภาพ สิ่งประดิษฐ์ ประติมากรรมที่เป็นปริศนาธรรม ลานหินโค้งสำหรับปฏิบัติธรรม เป็นต้น และกิจกรรมพิเศษ ได้แก่ งานบุญประเพณี มีธรรม ตักบาตร ทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนา อาทิ มาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา เข้าพรรษา สวดมนต์ถาวรนาข้ามปี ทั้งกิจกรรมประจำและกิจกรรมพิเศษ หอจดหมายเหตุฯ ได้จัดทำปฏิทิน แสดงช่วงวัน เวลา ซึ่งกิจกรรมที่กำหนดจัดขึ้นแต่ละครั้ง เจ้าหน้าที่ได้ดำเนินการประชาสัมพันธ์ปฏิทินดังกล่าวส่งถึงกลุ่มบุคคลทั่วไป และกลุ่มเป้าหมายที่มีคุณลักษณะเฉพาะกิจกรรม เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 คน สามารถประมวลผลได้ว่า หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ จัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรม มีการกำหนดกลุ่มบุคคลเป้าหมาย

โดยเฉพาะกลุ่มคนช่วงอายุ 20-37 ปี หรือเจนเอเรชั่นวาย เป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มอายุช่วงอื่น ทั้งนี้เนื่องจากหोजดหมายเหตุฯ ตั้งอยู่บริเวณสวนวชิรเบญจทัศ อุทยานจตุจักร (สวนรถไฟ) กรุงเทพฯ เป็นสถานที่สะดวกในการเข้าถึง มีนวัตกรรมการสื่อสารที่ทันสมัย มีช่องทางสื่อที่หลากหลาย รวมทั้งกิจกรรมซึ่งจัดเป็นสื่อที่เปิดโอกาสการมีส่วนร่วม การลงมือปฏิบัติ เข้าหลักธรรมในพุทธศาสนาที่ว่า ปังจิตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิติ (เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว เป็นสิ่งที่ผู้รู้ รู้ได้เฉพาะตน) เหมาะกับผู้รับสารซึ่งเป็นกลุ่มคนผู้แสวงหา อยากรู้ อยากเห็นด้วยตนเอง

4.2.1.9 แนวทางการโน้มน้าวใจกลุ่มคนรุ่นใหม่และการมีส่วนร่วมสำหรับกลุ่มคนเจนเอเรชั่นวาย หรือกลุ่มคนอายุระหว่าง 20-37 ปี ให้เข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมด้านศาสนา

หोजดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางองค์ความรู้ทางพุทธศาสนา และศูนย์ส่งเสริมความรู้ การศึกษาทางจิตวิญญาณ รวมทั้งองค์กรพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารสำหรับเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีบทบาทด้านจัดกิจกรรมทางศาสนา คือ การจัดกิจกรรมแต่ละครั้งที่หोजดหมายเหตุฯ เป็นเจ้าภาพบริหารจัดการและดำเนินการ หรือบางกิจกรรมหोजดหมายเหตุฯ ทำหน้าที่เป็นหน่วยสนับสนุน คือ ทำหน้าที่ในบทบาทศูนย์กลางธรรมสถาน สำหรับการจัดกิจกรรม ตามวัตถุประสงค์หลักในลักษณะ Spiritual Fitness & Edutainment Center ให้แก่พุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ และหोजดหมายเหตุพุทธทาสยังเปิดให้ประชาชนหรือผู้ที่สนใจสามารถติดต่อขอจัดโครงการกิจกรรมได้ โดยสามารถร่างโครงการเพื่อเสนอให้พิจารณา หากผ่านการพิจารณาแล้วสามารถใช้พื้นที่เพื่อดำเนินกิจกรรมตามที่ร้องขอในระยะเวลาได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ (ศศวรรณ จิรายุส, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2560)

คุณศศวรรณ จิรายุส ยังให้ความเห็นเพิ่มเติมต่อการแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางการโน้มน้าวใจต่อกลุ่มเจนเอเรชั่นวายดังนี้ว่า

เนื่องด้วยหोजดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ มีสถาบัน องค์กร หน่วยงาน วัด และคณะกรรมการให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ มีส่วนร่วมต่อการจัดกิจกรรมทางศาสนา ตามวัตถุประสงค์ของหोजดหมายเหตุฯ จึงมีการกำหนดแนวทางการโน้มน้าวใจให้กลุ่มคนอายุ 20-37 ปีหรือ เจนเอเรชั่นวาย เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางศาสนา ด้วยวิธีการ/กระบวนการ/รูปแบบที่หลากหลาย โดยหोजดหมายเหตุฯ นำนวัตกรรมการสื่อสารมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญ ในฐานะผู้ส่งสาร เพื่อตอบสนองความต้องการของพุทธศาสนิกชนในฐานะผู้รับสาร ผ่านช่องทางการสื่อสารหลายช่องทาง โดยมุ่งหวังให้เกิดการ

สร้างสิ่งจูงใจ ให้เปลี่ยนแปลงความเชื่อ ทศกคติ พฤติกรรม การยอมรับอย่างเต็มใจ โดยหอบจดหมายเหตุฯ ใช้ช่องการสื่อสารทุกช่องทางในการชักชวน จูงใจ โนมน้าวใจพุทธศาสนิกชน ทั้งปัจเจกบุคคล/กลุ่มบุคคล ผ่านเครื่องมือการสื่อสาร และใช้สื่อกิจกรรมในการโนมน้าวใจอย่างมีส่วนร่วม ผลลัพธ์การสนองตอบจากพุทธศาสนิกชน เป็นส่วนช่วยให้จดหมายเหตุฯ สามารถตรวจสอบ ประเมินผล และความต้องการต่อกิจกรรมอื่นได้อีกด้วย โดยประสิทธิผลต้องตอบสนองวัตถุประสงค์ของจดหมายเหตุฯ ในระดับมีความพึงพอใจ หรือพุทธศาสนิกชนมีความเข้าใจในหลักธรรม

อย่างไรก็ตาม การโนมน้าวใจด้วยสื่อ ผู้รับสารย่อมได้รับสารแตกต่างกันภายในสภาพแวดล้อม บรรยากาศ สถานการณ์ สภาพการณ์ที่มีบุคคลใดบุคคลหนึ่งเคยพบมา หรือพบบ่อยครั้ง เช่น การโนมน้าวใจด้วยสื่อผสมหรสพ ดนตรีธรรม โยคะธรรม ดุหนัง อาจเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้การโนมน้าวใจเกิดเร็วขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ยอมรับสารด้วยเทคโนโลยี ความท้าทายจากการตีความ การลงมือปฏิบัติ การมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการเห็นภาพ เห็นผลลัพธ์ในทันที กิจกรรมเหล่านี้จึงเหมาะสมทำให้มีกลุ่มคนรุ่นใหม่เข้าร่วมกิจกรรมบ่อยขึ้น และมากขึ้น (กรณพล พานิช, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2560)

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ อาจกล่าวได้ว่า จุดมุ่งหมายของจดหมายเหตุฯ มุ่งโนมน้าวใจพุทธศาสนิกชน เพื่อเสริมสร้างทัศนคติต่อศาสนาพุทธ มีพฤติกรรมปฏิบัติที่ดีตามมา ตามหลักธรรม เหตุและผล ข้อเท็จจริงตามธรรมชาติที่ปรากฏ กระบวนการ เครื่องมือ สื่อธรรมะต่าง ๆ นำมาใช้เพื่อโนมน้าวใจให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของพุทธทาสภิกขุ ซึ่งท่านเป็นองค์ปาฐะที่สร้างความน่าเชื่อถือ ความเชื่อมั่นที่หนักแน่น ผู้รับสาร/พุทธศาสนิกชนที่ได้รับการโนมน้าวใจเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อถือ หรือมีความเห็นคล้อยตาม เกิดการกระทำอย่างจริงจังตามมา การโนมน้าวใจด้วยการใช้นวัตกรรมสื่อสาร จึงนับได้ว่าเป็นความจำเป็นพื้นฐานทางสังคม เพื่อประโยชน์ทางร่างกายและจิตใจ เมื่อการโนมน้าวใจได้รับสมความปรารถนา ความอยากรู้อยากเห็นก่อให้เกิดการดำรงชีวิตที่มีแนวโน้มไปทางที่ดี ความมีสุขภาพจิตส่งผลถึงสุขภาพกายที่ดีตามไปด้วย

4.2.1.10 การวางแผนการพัฒนานวัตกรรมสื่อสารทางศาสนาในอนาคต

คำสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญให้ข้อมูลสอดคล้องกันไว้ดังนี้ว่า เพื่อสนองตอบต่อปณิธานของพุทธทาสภิกขุ จดหมายเหตุพุทธทาส อินทปญญู กรุงเทพฯ จึงมีวัตถุประสงค์สำคัญคือ 1. สอนให้พุทธศาสนิกชนพยายามทำตนให้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนา และ 2. สร้างพลังแห่งความหลุดพ้นจากอำนาจวัตถุนิยม

เนื่องจากการดำเนินกิจกรรมทุกประเภทภายในหอจดหมายเหตุฯ ส่วนใหญ่ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการแต่ละด้าน ดังนั้นข้อมูลการสัมภาษณ์นี้เป็นความเห็นส่วนบุคคลว่า ในอนาคตนวัตกรรมการสื่อสาร และการพัฒนาเทคโนโลยีช่องทางการสื่อสารมีความหลากหลายทั้งรูปแบบการสื่อสาร วิธีการนำเสนอ กลยุทธ์การโน้มน้าวใจ ฯลฯ ปัจจุบันสถาบันทางศาสนาหลายแห่งได้นำนวัตกรรมการสื่อสารและเทคโนโลยีช่องทางการสื่อสารใช้เผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนา ในฐานะหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางเอกสารจดหมายเหตุจัดเก็บเอกสารที่มีคุณค่าถาวร ถึงแม้ว่าสื่อสิ่งพิมพ์ได้สิ้นกระแสความนิยมมากพอสมควร แต่ยังคงคุณค่าในการเป็นหลักฐานอ้างอิงสำหรับสืบสานส่งต่อสู่เจเนอเรชันต่อไป (ศศวรรณ จิรายุส, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2560)

อย่างไรก็ตาม ด้วยหลักธรรมในพุทธศาสนา เป็นปรัชญาแห่งธรรมชาติ ธรรมคือธรรมชาติ ธรรมจึงเป็นอกาลิโก ความจริงแห่งธรรมชาติด้อยไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แสดงให้เห็นว่า นวัตกรรมการสื่อสารและเทคโนโลยีช่องทางการสื่อสารได้เปลี่ยนแปลงไปจาก ตัวอักษร ภาพนิ่ง สู่ภาพเคลื่อนไหว เสียงบันทึกใน CD และฐานข้อมูลเพื่อการสืบค้นในระบบอินเทอร์เน็ตลักษณะ e-Book ตามลำดับการพัฒนา อย่างไรก็ตาม สาระ บริบทหลักธรรม รูปแบบการสื่อสารพุทธศาสนาที่เป็นหัวใจแห่งพุทธศาสนา ไม่มีใครไปเปลี่ยนแปลง โดยหน้าที่ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุพุทธทาสฯ มีหน้าที่เพียงพัฒนาระบบ ช่องทางการสื่อสาร รูปแบบสื่อ ให้เป็นไปตามพัฒนาการเทคโนโลยีแต่ละยุคสมัย มุ่งเป้าหมายเพื่ออำนวยความสะดวก การส่งสารให้เข้าถึงพุทธศาสนิกชนทุกเพศ ทุกวัย หรือทุกกลุ่มเจเนอเรชัน โดยคงโครงสร้างเนื้อหาสารดั้งเดิมไว้ (พุดิพัฒน์ อุณสวัสดิ์อาภา, สัมภาษณ์, 11 สิงหาคม 2560)

จากข้อมูลสัมภาษณ์กล่าวได้ว่า ปัจจุบันเป็นยุคพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสารอย่างรวดเร็ว เครื่องมือรับส่งสารเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แต่การใช้เทคโนโลยีการสื่อสารสำหรับเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนา สื่อเป็นเพียงเครื่องมือที่เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ส่วนตัวสารคงเดิม ผู้รับสารยังเป็นพุทธศาสนิกชนทั่วไปซึ่งยังคงให้ความนิยมต่อสื่อบุคคล เช่น ในสมัยพุทธกาล นิยมฟังธรรมจากพระโอษฐ์พระพุทธเจ้า หลังสมัยพุทธกาลยังคงนิยมพระสงฆ์/เกจิอาจารย์เทศนาสั่งสอน หรือการสนทนา กับพระสงฆ์ที่ตนนับถือในลักษณะปากต่อปาก ส่วนการเทศนา/บรรยายธรรม ยังคงนิยมแบบมุขปาฐะ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า พุทธศาสนิกชนยังคงให้ความสำคัญต่อสื่อบุคคลแบบมุขปาฐะ ใช้สื่อบุคคลที่มี

อิทธิพลที่สามารถแสดงธรรมในเชิงเหตุและผลได้ชัดเจน เข้าใจง่าย ประกอบการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติให้เห็นผลเชิงประจักษ์

4.2.2 เสถียรธรรมสถาน

4.2.2.1 แนวคิด/กระบวนการการดำเนินกิจกรรมทางศาสนา

การสัมภาษณ์บุคคล (2560: ประมวลคำสัมภาษณ์ของแม่ชี ประจำเสถียรธรรมสถาน 3 ท่าน) โดยให้ข้อมูลตรงกันว่า ที่นี้ดำเนินกิจกรรมตามแนวทางที่คุณแม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุต ซึ่งถือเป็นนโยบายหรือรูปแบบของกิจกรรม คือ ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า คือ การพ้นทุกข์ กิจกรรมหลักหรือกิจกรรมประจำที่เปิดสอนคือ อานาปานสติ ซึ่งที่เสถียรธรรมสถานได้รับการสั่งสอนมาจากพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่ปัญญานันทภิกขุ)

แนวคิดตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เรื่องการพ้นทุกข์ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญของหลักศาสนาพุทธที่พุทธศาสนิกชนควรยึดเป็นหลักปฏิบัติ การละกิเลส การพ้นทุกข์ควรปฏิบัติอย่างไรในการดำรงอยู่ของชีวิต ไม่ใช่รูปสวย ร่ำรวยเงินทอง ทรัพย์สิน เป็นสาวไฮโซ (มีหน้ามีตาในสังคม) การละกิเลสเป็นแนวทางหนึ่งเพื่อการพ้นทุกข์ แนวปฏิบัติหรือกิจกรรมประจำที่คำยึดปฏิบัติคือ การถือศีล พุทธศาสนิกชนที่มาถือศีล มาปฏิบัติที่เสถียรธรรมสถาน ถือว่าการถือศีลเป็นพื้นฐานการดำเนินชีวิต ศีลเปรียบเสมือนอาภรณ์ที่ทำให้ร่างกายอบอุ่น หลักธรรมเฉพาะเรื่องศีลเรื่องเดียว เอาเรื่องเดียวเท่านั้นก่อน เพราะศีลเป็นแนวคิด แนวทางสู่กิจกรรมทางธรรมได้ และนำไปเป็นแนวทางดำเนินชีวิตได้ ที่เป็นเช่นนี้เพราะศีลของพระพุทธองค์ นับตาม พุทธศักราชก็เข้าปีที่ 2560 ปีมาแล้ว แม้หลายคนในสมัยนี้ รวมทั้งคนรุ่นใหม่ที่เราเรียกว่า เจเนอเรชันวายนั้น เราคงต้องทำความเข้าใจกับศีลใหม่เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน ให้คนในยุคสมัยนี้ได้เข้าใจให้มากกว่าที่เราเคยได้ยิน การเข้ามาปฏิบัติธรรมที่เสถียรธรรมสถาน หากไม่ทำความเข้าใจ ประกอบกับผู้คนยุคปัจจุบันไม่ใส่ใจศีล ไม่มีศีล คนไม่มีศีล สังคมจึงเลอะเทอะ สิ่งเหล่านี้จึงเป็นที่มาของแนวคิดและกิจกรรมภายในชุมชนเสถียรธรรมสถาน ได้เรียนรู้ศึกษาศีล 5 อย่างลงลึก ทำให้คนในชุมชนเสถียรธรรมสถานเข้าใจรายละเอียดสิ่งที่ควรปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสันติสุขจากตัวเรา เริ่มจากตัวเราก่อน เริ่มด้วยการไม่เบียดเบียนกันและกัน อะไรเป็นตัวบ่งชี้ว่าไม่เบียดเบียนกัน ถ้าทุกท่านมีศีล การเบียดเบียนย่อมไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล อุบาสกจึงจะชื่อว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล (แม่ชีโมลี เขียวสะอาด, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2560)

สรุป แนวคิดหรือรูปแบบในการดำเนินกิจกรรมตามพุทธศาสนาของเสถียรธรรมสถาน คือ ยึดแนวทางปฏิบัติตามที่คุณแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ได้วางรากฐานไว้ ซึ่งเป็นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยท่านแม่ชีเน้นสอนเรื่อง การพ้นทุกข์ กิจกรรมหลักที่สำคัญคือ อานาปานสติภาวนา อย่างไรก็ตาม หลักธรรมเบื้องต้นสำหรับ กลุ่มคนสมัยใหม่หรือเจเนอเรชันวายที่มาปฏิบัติธรรมในเสถียรธรรมสถาน คือ ถือศีล 5 เพราะศีล 5 เป็นสิ่งที่ทำให้สังคมเกิดสันติสุขได้

4.2.2.2 การวางแผนการดำเนินกิจกรรมทางศาสนา

ผู้ให้ข้อมูลเสถียรธรรมสถานทั้ง 3 ท่าน แม่ชีโมลี เขียวสะอาด, แม่ชีจิตตานันท์ สัมมา, และนางนันทวรรณ พรหมเพ็ญ (สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2560) กล่าวว่า มีการวางแผนดำเนินกิจกรรมทางศาสนา คุณแม่ชีคันสนีย์ ท่านได้แบ่งการจัดกิจกรรมไว้ 3 รูปแบบ ได้แก่ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ อธิบายได้ดังนี้

กิจกรรมด้านปริยัติคือ เรียนรู้หลักธรรมพระพุทธพจน์จากพระไตรปิฎก เพื่อให้เข้าใจหลักธรรมคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การศึกษาปริยัติมี 3 อย่างคือ 1. การศึกษาแบบจับงูพิษที่หาง คือ ศึกษาพุทธพจน์เพื่อ ลาก สักการะ สรรเสริญ หรือเพื่อยกตนข่มผู้อื่น ย่อมเป็นโทษกับตนเอง เหมือนการจับงูพิษที่หาง งูย่อมแส้วงขบกัดเอาได้ 2. การศึกษาเพื่อประโยชน์แก่การออกไปจากทุกข์คือ ศึกษาเพื่อสร้างปัญญา เพื่อเห็นโทษภัยของกิเลส เห็นภัยในวิภวสงสาร และปรารถนาการออกจากทุกข์ 3. ศึกษาพุทธพจน์เพื่อทรงพระศาสนาไว้ ไม่ให้เสื่อมสูญ เป็นการศึกษาของพระอรหันต์ซึ่งหมดกิจในการอบรมปัญญาเพื่อละกิเลสแล้ว แต่มีฉันทะและเห็นประโยชน์ในการศึกษาเพื่อถ่ายทอดพระธรรมคำสอนให้แก่ชนรุ่นหลัง

กิจกรรมด้านปฏิบัติคือ การลงมือ หรือร่วมปฏิบัติตามหลักธรรมที่ถูกต้อง ปฏิบัติชอบ โดยเฉพาะการปฏิบัติธรรม อานาปานสติภาวนา เพื่อให้มีสติพร้อมสัมปชัญญะที่เกิดขึ้น ระลึก รู้ทั้งนามธรรมและรูปธรรม การรู้ความจริงว่าเป็นเพียงนามธรรมรูปธรรมเท่านั้น ผู้ปฏิบัติกิจของตนเมื่อมีสติสัมปชัญญะ มีความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องสภาพธรรม ย่อมเป็นปัจจัยให้มีการปฏิบัติที่ถูกต้อง และละความยึดถือความเป็นตัวตนได้ในที่สุด

กิจกรรมด้านปฏิเวธ เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนรู้มีหลักธรรมจากการปริยัติมีความเข้าใจ และนำไปปฏิบัติหรือได้ร่วมปฏิบัติธรรมในสิ่งที่ควร แล้วน้อมเข้ามาใส่ตัว เพื่อรู้แจ้งเห็นจริง กล่าวคือ เมื่อมีการศึกษาธรรมทำให้มีความรู้อย่างถูกต้องแท้จริง ย่อมนำไปปฏิบัติได้ด้วยตนเองเกิดปัญญารู้จริง ทำให้เกิดปฏิเวธ คือ การดับทุกข์ เมื่อดับทุกข์ได้ย่อมดับกิเลสได้ แนวทางของเสถียรธรรมสถานนั้นมีโครงการศึกษาตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นสถานที่มีองค์ความรู้ และกระบวนการ ให้คนได้เข้ามาศึกษาเรื่องชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตายเพื่อไปสู่ความเป็นอิสระของชีวิต เมื่อเห็นทุกข์ก็พ้นทุกข์ โดยผ่านกระบวนการและมีสถานที่ทุกอย่างที่เอื้อต่อ

กระบวนการเรียนรู้ ที่เรียกว่า สัปายะ 7 สถานที่ บุคคล อาหาร อาภาส สภาพแวดล้อม คำสอน เสถียรธรรมสถานก็มีนโยบายแบบนี้

สรุป กระบวนการกิจกรรมทั้ง 3 รูปแบบดังกล่าว แบ่งตามรูปแบบได้คือ

- 1) กิจกรรมด้านปริยัติ ได้แก่ การฟังธรรมบรรยาย ศึกษาพุทธพจน์ ร่วมกิจกรรมธรรมสวด
- 2) กิจกรรมด้านปฏิบัติ ได้แก่ ฝึกปฏิบัติอานาปานสติภาวนา ธรรมายัตตราโรงเรียนพ่อแม่ ร่วมบวชพุทธสาวิกา ค่ายเยาวชน ฯลฯ
- 3) กิจกรรมด้านปฏิเวธ กิจกรรมปฏิบัติธรรมขั้นสูง ระดับโสดาบัน

การวางแผนกิจกรรมทางศาสนาของเสถียรธรรมสถาน แบ่งกิจกรรม 3 รูปแบบ มีกระบวนการจัดกิจกรรมจำแนกตามรูปแบบคือ ชั้นศึกษาเรียนรู้หลักธรรมจากพระไตรปิฎก เรียกว่าเรียนทฤษฎีเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ หรือเรียกว่า เรียนปฏิบัติจริง โดยกิจกรรมปริยัติ และปฏิบัติ ผู้สนใจเลือกเข้าร่วมกิจกรรมใดก่อนหลังก็ได้ เพราะทั้งสองกิจกรรมนำไปสู่ปฏิเวธได้เช่นกัน ดังนั้นกระบวนการจึงมีลักษณะหลากหลายยืดหยุ่นตามความสนใจของพุทธศาสนิกชน

4.2.2.3 ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญของเสถียรธรรมสถานทั้ง 3 ท่าน พบปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำเนินกิจกรรม และการถ่ายทอดความรู้ ดังนี้

เสถียรธรรมสถาน เป็นสถานศึกษาธรรมสำหรับประชาชนในเขตนครหลวง ผู้ที่ต้องการแสวงบุญ หรือหาความสงบทางจิตวิญญาณอย่างแท้จริง หรือต้องการพักผ่อนใจ ไม่ต้องการเดินทางไกล ง่ายต่อการเข้าถึง มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากมาย เช่น สถานที่จอดรถ อาหารการกิน พื้นที่ภายในมีการออกแบบจัดสรรไว้อย่างเหมาะสม ประกอบด้วยห้องกิจกรรม ต่าง ๆ จำนวนมาก มีบรรยากาศร่มรื่น เหมาะต่อการพักผ่อนจิตใจ เป็นจุดเริ่มต้นต่อการเข้าใจหลักธรรม เข้าถึงความสงบแห่งนิพพาน เหมาะสำหรับพุทธศาสนิกชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกกลุ่มบุคคลที่มีโอกาสเดินทางมาจัดหรือร่วมกิจกรรม เรียนรู้ ฝึกปฏิบัติ เกี่ยวกับหลักธรรมในพุทธศาสนาทั้งจากคำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสด้วยพระโอษฐ์ ที่มีบันทึกไว้ในพระไตรปิฎก หรือการบรรยายธรรม เทศนา คำสอนจากท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งจัดเก็บไว้ในระบบฐานข้อมูล สิ่งพิมพ์ e-Book เป็นจำนวนมากให้ได้ค้นคว้าศึกษากัน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการที่เข้าร่วมกิจกรรมกับเสถียรธรรมสถาน มีระบบอำนวยความสะดวก การติดต่อสื่อสารได้หลายช่องทาง อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่เกิดขึ้น มีมาจากหลายสาเหตุ บ้างเกิดจากปัจจัยภายนอก บ้างเกิดจากสภาพแวดล้อม และการบริหารจัดการภายใน

ทั้งเป็นเหตุบังเอิญและไม่บังเอิญ โดยปัญหาที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งคือ มีพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก การอำนวยความสะดวกจากจิตอาสา อุปกรณ์เครื่องมืออาจไม่พอเพียง อีกทั้งพบอุปสรรคด้านจำนวน บุคคล กลุ่มบุคคล ครอบครัว พ่อแม่ อีกทั้งในช่วงสถานศึกษาปิดเทอม มักมีพุทธสาวิคามาวชจำนวนหนึ่ง ทำให้แม่ชี และจิตอาสาทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงไม่เพียงพอ

ปัญหาและอุปสรรคจากการดำเนินงานแต่ละกิจกรรม มีหลายอย่างคือ การดำเนินงานต้องใช้กระบวนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผู้เรียนหรือผู้ปฏิบัติได้รับความรู้มากที่สุด ตามหลักปฏิเวธ เมื่อมีจำนวนผู้ร่วมกิจกรรมมาก เราต้องพิจารณาผู้เรียนได้รับความรู้ได้ด้วยตนเองมากน้อยเพียงใด เพราะหลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นการใช้เหตุผลตามกฎทางธรรมชาติ และวิทยาศาสตร์ ดังนั้นความกังวลต่อปัญหาและอุปสรรค อยู่ในรูปแบบการสื่อสารในแต่ละกิจกรรม ผู้ให้สัมภาษณ์อธิบายว่า บางคนมาใหม่ บางคนมาบ่อย เมื่ออาจารย์ผู้สอนบรรยาย หลายคนตีหลักธรรมความหมายแตกต่างกัน ทำให้เกิดการโต้แย้งถึงความถูกต้อง ทำให้การสื่อสารด้วยสื่อบุคคลเป็นกิจกรรมที่จำเป็นและแก้ปัญหาได้ในระดับหนึ่ง (แม่ชีโมลี เขียวสะอาด, แม่ชีจิตตานันท์ สัมมา, และนางนันทวรรณ พรหมเพ็ญ, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2560)

จากผลการสัมภาษณ์ สรุปได้ว่า ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของเสถียรธรรมสถาน เกิดจากข้อจำกัดด้านบุคลากร จิตอาสา และเกิดจากปัจจัยภายนอก ด้วยจำนวนพุทธศาสนิกชนในบางช่วงบางโอกาส ซึ่งส่งผลกระทบต่อการเล่นหลักธรรม แต่มิได้ส่งผลกระทบต่อเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของแต่ละกิจกรรมมากนัก

4.2.2.4 การวางแผนการพัฒนานวัตกรรมสื่อสารทางศาสนาของเสถียรธรรมสถาน

คำสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 ท่าน สามารถประมวล ได้ดังนี้ว่า คุณแม่คันสนีย์ เสถียรสุต มีเป้าหมายมาตั้งแต่ก่อตั้ง คือ มุ่งมั่นให้เสถียรธรรมสถานเป็นศูนย์กลางเผยแผ่หลักธรรมของพระศาสนาโลก เป็นทั้งแหล่งผลิตข่าวสารในการส่งเสริมการเรียนรู้หลักธรรม และแหล่งปฏิบัติธรรมให้พุทธศาสนิกชนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เข้าถึงแก่นแท้ของพุทธศาสนาด้วยตนเอง เป็นผู้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ด้วยตนเอง

กิจกรรมแต่ละประเภทที่เสถียรธรรมสถานจัดขึ้น โดยทั่วไปได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยมีคุณแม่คันสนีย์เป็นผู้ประสานงานหลัก จากคำถามจึงขอตอบดังนี้ว่า ในอนาคตรูปแบบ และการนำนวัตกรรมสื่อสาร หรือเทคโนโลยี มาใช้ในการเผยแผ่

หลักธรรมในพุทธศาสนาเพื่อโน้มน้าวใจวัยเด็ก วัยทำงาน และวัยชรา ปัจจุบันศูนย์เผยแผ่ศาสนาหลายแห่งมีการนำสื่อและนวัตกรรมทางการสื่อสาร และเครื่องมือสื่อสารมาใช้เผยแผ่ธรรมะ เกือบทุกแห่ง ทำให้เสถียรธรรมสถานซึ่งเดิมไม่นิยมใช้ช่องทางสื่อมากนัก ต้องหันมาให้ความสนใจ เพราะการทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางศาสนา จำเป็นต้องดำเนินการตามกระแส ค่านิยมของสังคมด้วย ซึ่งคุณแม่คັນสนียีให้ยึดหลักธรรม ไม่บิดเบือนไปจากพุทธพจน์ที่จารึกไว้ในพระไตรปิฎก ที่เป็นความจริงอันประเสริฐ ใช้สอนบุตรธิดา รวมทั้งกลุ่มคนสมัยใหม่ (เจนเอเรชั่น) ต่อไป อย่างไรก็ตาม ด้วยหลักธรรมในพุทธศาสนา เป็นปรัชญาแห่งธรรมชาติ ธรรมคือธรรมชาติ ที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ทำให้วัตรกรรมการสื่อสารและเทคโนโลยีช่องทางการสื่อสาร เป็นเพียงเครื่องมือ ส่วนเนื้อหาสาระที่หัวใจของพุทธศาสนา ต้องไม่เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ทั้งนี้เพราะคุณแม่คັນสนียีมีแนวคิดต่อการใช้การสื่อสารและเทคโนโลยีสำหรับส่งสารให้เข้าถึงพุทธศาสนิกชนทุกเพศ ทุกวัย หรือทุกกลุ่มเจนเอเรชั่น เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย โดยให้เคร่งครัดในเรื่องสารสนเทศที่ต้องยึดตามพระไตรปิฎกเท่านั้น แนวโน้มสำหรับอนาคตน่าจะยังคงให้ความสำคัญรูปแบบนี้ไปอีกระยะหนึ่ง เพราะลูกศิษย์คุณแม่คັນสนียี มีจำนวนเพิ่มขึ้นด้วยวิธีการดังที่ปฏิบัติมานี้ (แม่ชีโมลี เขียวสะอาด, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2560)

สรุปว่า ในยุคแห่งนวัตกรรมทางการสื่อสารไร้พรมแดน เครื่องมือรับ-ส่งข่าวสารมีอิทธิพลต่อสารสนเทศในทุกเรื่อง รวมทั้งการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะกลุ่มคนสมัยใหม่ แต่ศูนย์แสดงธรรมอย่างเสถียรธรรมสถาน ใช้สื่อเป็นเพียงเครื่องมือที่ แต่ยังคงเคร่งครัดในเรื่องเนื้อหาที่เป็นแก่นแท้ โดยเฉพาะสื่อกิจกรรมได้จัดให้เสมือนอยู่ในสมัยพุทธกาล เสมือนฟังธรรมจากพระโอษฐ์พระพุทธเจ้า มีการสาธยายธรรม เทศนาธรรม สนทนาธรรมกับพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่มุขปาฐะ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า พุทธศาสนิกชนยังคงให้ความสำคัญต่อบุคคลหรือผู้แสดงธรรม เพราะมีความใกล้ชิดและสามารถสื่อสารได้ทันทีเมื่อไม่เข้าใจ ทำให้ได้รับคำตอบที่ชัดเจน ในขณะที่ตัวกิจกรรมคือสื่อที่ทำให้โน้มน้าวเข้าไปปฏิบัติเห็นจริงด้วยตนเอง

4.2.2.5 ความแตกต่างระหว่างกระบวนการสื่อสารในอดีต และนวัตกรรมทางการสื่อสารที่ใช้สื่อสารพุทธศาสนาในปัจจุบัน

ผลการสัมภาษณ์ในประเด็น ความแตกต่างระหว่างรูปแบบการสื่อสารในอดีต และนวัตกรรมทางการสื่อสารที่ใช้เผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนาในปัจจุบัน พบว่า แม่ชีผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 ท่าน แม่ชีโมลี เขียวสะอาด, แม่ชีจิตตานันท์ สัมมา, และนางนันทวรรณ พรหมเพ็ญ (สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2560) ให้ความเห็นสอดคล้องกันว่า

ไม่แตกต่างในส่วนต้น แต่แตกต่างที่ช่องทางการสื่อสาร และแตกต่างเฉพาะนวัตกรรม กล่าวคือ การเผยแผ่หลักธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎก ซึ่งคุณแม่คันสนีย์ คุณแม่ท่านอื่นยึดถือหลักธรรมนั้น ๆ อย่างเคร่งครัด และใช้เป็นหลักชัยในการสอนให้คนเดินไปให้ถึง ประกอบกับค่านิยม หรืออาจเป็นวัฒนธรรมแบบไทยที่ผู้น้อยเคารพต่อผู้ใหญ่ ผู้เยาว์ต้องฟังผู้อาวุโส ซึ่งรูปแบบเหล่านี้ ทำให้การบรรยายธรรม คำสั่งสอน การนำทำกิจกรรม ที่ปรากฏให้เห็นในหลายกิจกรรมคือ มีรูปแบบมุขปาฐะ หรืออาจเป็นเพราะกรอบแห่งความเชื่อมั่นของคนไทยที่สืบทอดความยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนที่ดี เคารพต่อครู/อาจารย์ที่ดี การรับฟังและยอมรับองค์ความรู้จากผู้ศึกษา เหล่านี้อาจมีพลังอิทธิพลที่สะกดพุทธศาสนิกชนให้เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นผลให้รูปแบบการสื่อสารต้องมาจากมุขปาฐะ ส่วนนวัตกรรมการสื่อสารและช่องทางการสื่อสารในปัจจุบันที่มีการพัฒนาไปอย่างไรก็ตาม แต่ค่านิยม ความเชื่อที่ยังคงมั่น ยังคงรูปแบบมาแต่พุทธกาล บริบทเนื้อหาคงเดิมต่างกันเฉพาะการนำมาเผยแผ่ด้วยนวัตกรรมใหม่ ๆ และช่องทางสื่อให้ถึงกลุ่มผู้ฟังเท่านั้น เข้าใจว่าคงคล้ายกับศาสนสถานหลายแห่งที่นำพุทธพจน์จากไตรปิฎกมาเผยแผ่ มักใช้รูปแบบนี้เป็นส่วนใหญ่

จึงกล่าวได้ว่ารูปแบบการสื่อสารสำหรับเผยแผ่หลักธรรมพุทธศาสนาของเสถียรธรรมสถาน เมื่อเปรียบเทียบกับระหว่างสมัยพุทธกาล กับยุคปัจจุบันอาจเห็นความแตกต่างได้เฉพาะการใช้เทคโนโลยี ช่องทางการสื่อสาร แต่เนื้อหาสารสนเทศด้านธรรมะ ยังคงมาจากผู้มีวิชา ตัวอย่างเช่น บทความธรรมะที่ใช้ช่องทางสื่อสิ่งพิมพ์ ยังคงเขียนโดยผู้รู้และอ้างอิงจากพระไตรปิฎกอยู่ดี รวมทั้งสื่ออื่น ๆ เช่น สื่ออิเล็กทรอนิกส์ อินเทอร์เน็ต สื่อดิจิทัล เนื้อหาสารมักแสดงโดยมุขปาฐะ (ผู้รู้/ผู้มีวิชา) ดังนั้น สิ่งที่เหมือนกันของระบบสื่อในสมัยพุทธกาลกับปัจจุบัน มีวิธีการเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนา คือ การสื่อระหว่างบุคคล ด้วยวาจา/สาธยายธรรม ในรูปแบบมุขปาฐะ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงเป็นองค์ประธานแสดงปาฐกถาธรรม ธรรมะจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงทำหน้าที่ผู้ส่งสาร ใช้พระโอษฐ์เป็นเครื่องมือส่งสาร ไปยังผู้รับสารคือ พุทธศาสนิกชน เทียบกับในปัจจุบันขณะเสถียรธรรมสถานยังใช้รูปแบบมุขปาฐะในกิจกรรมเป็นส่วนใหญ่ เช่น คุณแม่คันสนีย์ พระสงฆ์ดิดนิมนต์ นักวิชา/ผู้รู้ ท่านเหล่านี้เป็นผู้มีอิทธิพลต่อจิตใจ ที่ทำให้ค่านิยมต่อความเชื่อในหลักธรรมจากมุขปาฐะ ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารในลักษณะเทศนา สอนทนาธรรม

จากข้อมูลการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า ความแตกต่างระหว่างรูปแบบ และนวัตกรรมการสื่อสารที่ใช้เผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนา พบว่า ไม่แตกต่างด้านรูปแบบ ที่ยังรูปแบบมุขปาฐะและเนื้อหาเอกเช่นในสมัยพุทธกาล แต่แตกต่างในนวัตกรรมการสื่อสารและช่องทางการสื่อสารเท่านั้น

4.2.2.6 เนื้อหาการสื่อสารที่ใช้ในการเผยแพร่ไปยังกลุ่มเป้าหมาย และเป้าประสงค์ ความต้องการของสถาบัน

จากการสัมภาษณ์ แม่ชีโมลี เขียวสะอาด (สัมภาษณ์ 15 สิงหาคม 2560) สามารถนำข้อมูลมาประมวลความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลได้ว่า แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ผู้ก่อตั้งเสถียรธรรมสถาน มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นสถานปฏิบัติธรรมรองรับพุทธศาสนิกชนทั้งเด็ก สตรี และนักบวช เริ่มต้นจากงานพัฒนาคุณภาพชีวิตในชุมชน โดยใช้สื่อกิจกรรม เห็นได้จากการก่อสร้างธรรมาครม บนเนื้อที่ประมาณ 2.5 ไร่ เพื่อใช้ในกิจกรรมทางศาสนา แก่พุทธศาสนิกชนที่สนใจทั่วไป ไม่เจาะจงกลุ่มเป้าหมาย อาจมีเฉพาะบางกิจกรรม เช่น พุทธสาวิกา การบวชชีของผู้หญิง จึงเจาะจงกลุ่มเป้าหมาย คือ สตรีอายุระหว่าง 15-60 ปี และกิจกรรมพุทธสาวิกาน้อย เด็กหญิงอายุ 7-12 ปี เป็นต้น เนื้อหาการสื่อสารที่ใช้ในการเผยแพร่ให้กับกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ 1. สื่อสิ่งพิมพ์ จากพระไตรปิฎก เป็นหลักธรรมจากพระโอษฐ์และพุทธภาษิต หมายถึง ธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงสาธยายธรรมแต่ผู้ฟังคำสั่งสอนโดยตรง คุณแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ศึกษา นำมาสอนผ่านสื่อบุคคล 2. ธรรมนิเทศ เป็นการรวบรวมบทเทศนา จากเอกสารต่าง ๆ หรือสื่อสิ่งพิมพ์ มาจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม 3. ธรรมะบรรยาย เป็นการรวบรวมคำบรรยายธรรมทุกแห่งยุคสมัย มาจัดพิมพ์เป็นเล่ม 4. ปริยัติและหลักปฏิบัติ ท่านได้บันทึกไว้ในสื่อเสียง CD บรรยายธรรม และ 5. ผลงานเบ็ดเตล็ด ปกิณกะเกี่ยวกับเกร็ดความรู้หลักธรรมในพุทธศาสนา เรื่องเล่าต่าง ๆ เป็นต้น

เนื้อหาดังที่ปรากฏในเสถียรธรรมสถาน เป็นธรรมะชัดเจนอ่านได้ ฟังได้ รับรู้ได้ทันที ในขณะเดียวกันหोजดหมายเหตุฯ ยังมีเนื้อหาที่ต้องการสื่อสาร หรือเผยแพร่ ผ่านนิทรรศการในลักษณะปริศนาธรรม เช่น ภาพนามธรรมที่ผู้เข้าชมนิทรรศการต้องใช้จินตนาการ สร้างความเข้าใจจากภาพเอง นอกจากนี้ยังมีห้องโถงเป็นห้องวงกลม สำหรับนั่งสมาธิ สงบจิตใจ พร้อมทั้งเป็นเวทีสื่อผสม ภาพยนตร์ หินพูดได้ ผู้เข้าชมต้องใช้วิจารณญาณการดูภาพยนตร์ ฟังธรรมจากหินพูดได้ หรือรับรู้ด้วยการปฏิบัติจากการนั่งสมาธิ รวมทั้งห้องสำหรับเจริญอานาปานสติ มีสื่อผสม เสียงดนตรีเบา ๆ ให้รู้สึกสงบ หลุดพ้น นอกจากนี้เนื้อหาที่หोजดหมายเหตุฯ ต้องการสื่อสารรูปแบบการใช้ชีวิตประจำของท่านพุทธทาส คล้ายกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 และเนื้อหาปฏิจจสมุปปาทธธรรม สายเกิด-สายดับ และหลักธรรมเกี่ยวกับเรื่องมรรคมี 8 องค์ หรือวิธีพ้นทุกข์มี 8 องค์ประกอบ เผยแผ่ด้วยภาพธรรมชาติ คือ สวนปฏิจจสมุปปาทธธรรม

วิเคราะห์ได้ว่า นวัตกรรมการสื่อสาร และอุปกรณ์ที่ใช้ในการเผยแพร่เนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมในพุทธศาสนาของเสถียรธรรมสถาน ประกอบด้วย ธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สั่งสอนจากพระโอษฐ์ ที่นำมาจากพระไตรปิฎก และเผยแพร่โดยแม่ชีบางครั้ง แต่ส่วนใหญ่มอบให้ภิกษุสงฆ์ ผ่านสื่อต่าง ๆ ได้แก่ 1. สื่อสิ่งพิมพ์ นิตยสารสาวิกา 2. สื่อวิทยุ ธรรมนิเทศ เสียงบรรยาย เสียงดนตรีธรรม

ประกอบสถานที่ 3. สื่อกิจกรรม เช่น ปฏิบัติธรรม นั่งสมาธิ เจริญอานาปานสติ 4. นำเนื้อหามาเผยแพร่ผ่านสื่อสมัยใหม่ เช่น ใช้อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางการสื่อสาร เป้าหมายคือ ช่วยผู้คนที่พ้นทุกข์

4.2.2.7 สื่อและการใช้สื่อของเสถียรธรรมสถาน

การดำเนินการจัดกิจกรรมทางศาสนาของเสถียรธรรมสถาน มีความจำเป็นที่จะต้องประยุกต์ใช้สื่อประเภทต่าง ๆ เข้าร่วม เพื่อให้เกิดการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพไปสู่ผู้รับสาร โดยการใช้สื่อต่าง ๆ จะมีการวางแผนเพื่อให้เหมาะสมกับการนำเสนอและประชาสัมพันธ์ไปสู่กลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้ทำการวิจัยได้รวบรวมและจัดแยกสื่อที่ใช้ในการเผยแพร่ธรรมะออกมามีดังในตารางสรุป และมีเนื้อหา ดังนี้

ตารางที่ 4.2 สื่อที่เสถียรธรรมสถานเลือกใช้ในการสื่อสาร

ลำดับ	ประเภทของสื่อ	รายชื่อ
1.	สื่อสิ่งพิมพ์	
1.1	หนังสือ	ยินดีที่ได้รู้จัก พุทธสาวิกา ความรัก ความทุกข์ ความสุข ความตาย ทำอย่างไรดี กับแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ฯลฯ
1.1	หนังสือ	คำแม่สอน...จากแม่ทางธรรม ถึง ลูกทางโลก อัจฉริยะสร้างได้ หนังสือความรักหลายมิติ ชีวประวัติท่านแม่ชี “กัวย่างแห่งปัญญา” บันทึกคุณแม่ เพื่อนทุกข์ หนังสือความรักหลายมิติ ฯลฯ
1.2	นิตยสาร	สาวิกา ธรรมสวัสดิ์ (นิตยสารยุติการตีพิมพ์แต่มีให้ Download ฟรี)

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ลำดับ	ประเภทของสื่อ	รายชื่อ
2.	สื่อวิทยุ	รายการวิทยุสาวิกา ออกอากาศเวลา 9.00 - 10.00 ผ่านสถานีวิทยุมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ รับฟังได้ทั่วประเทศ ทาง AM 1107 หรือ ทาง http://radio.ku.ac.th/
3.	สื่อโทรทัศน์	"บ้านนี้มีौरิยะ" ออกอากาศทางช่อง TNN2 ทุกวันเสาร์ เวลา 18.00 - 18.30 “รายการธรรมสวัสดี” ออกอากาศทาง WORKPOINT tv. ช่อง23 เวลา 05:58 น. ทุกวันเสาร์ – อาทิตย์
4.	สื่อโสตทัศน์	
4.1	ซีดี/ดีวีดี	ธรรมสวัสดี ดั่งดอกไม้บาน (เพลง) ศักยภาพของความคิด ตามรอยพระยุคลบาทพระศาสดา เพื่อนทุกข์ ฯลฯ
5.	สื่ออิเล็กทรอนิกส์	
5.1	เว็บไซต์	http://www.sdsweb.org http://www.sdsweb.org/en/
5.2	Application ทางโทรศัพท์มือถือ	Facebook: เสถียรธรรมสถาน Instagram: Sathiradhammasathan Twitter: @sdsface Youtube: เสถียรธรรมสถาน SDS Channel

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ลำดับ	ประเภทของสื่อ	รายชื่อ
6.	สื่อบุคคล	แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด แขกรับเชิญท่านอื่น ๆ ตามแต่กิจกรรม
7.	สื่อกิจกรรม	
7.1	โครงการกิจกรรม	จิตประภัสสร ตั้งแต่นอนอยู่ในครรภ์ โรงเรียนพ่อแม่ ครอบครัวแห่งสติ อริยะสร้างได้ ปฏิบัติธรรมอานาปานสติภาวนา บวชพุทธสาวิกาสีแผ่นดิน ฯลฯ

หมายเหตุ: เก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกับการสัมภาษณ์

1) สื่อสิ่งพิมพ์

(1) หนังสือ

หนังสือของเสถียรธรรมสถานที่จัดพิมพ์โดยมากจะเป็นขนาดเล็ก (Pocket Book) มีน้ำหนักเบา ง่ายและสะดวกต่อการพกพาไปอ่านได้ทุกที่ หนังสือที่จัดพิมพ์เป็นการนำข้อมูลและคำสอนของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด มาเรียบเรียงและจัดพิมพ์ไว้ โดยจัดพิมพ์เป็นเรื่อง ๆ ตามหัวข้อของคำสอนที่นำมาจากจากการปฏิบัติประสบการณ์ และคำสอนที่สำคัญในพระพุทธศาสนา

(2) นิตยสาร

นิตยสารเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่ทางเสถียรธรรมสถานใช้เป็นสื่อกลางในการสื่อสารธรรมะไปสู่กลุ่มเป้าหมาย นิตยสารของเสถียรธรรมสถานที่จัดพิมพ์ คือ สาวิกา ที่ได้เปลี่ยนชื่อเป็น อริยะสร้างได้ และ ธรรมสวัสดิ์ จัดพิมพ์มาเพื่อกลุ่มเป้าหมายทุกเพศทุกวัย มีรูปแบบการนำเสนอที่เรียบง่ายโดยแบ่งเป็นหลายคอลัมน์ เช่น นิตยสารธรรมสวัสดิ์ มีคอลัมน์ล้ออารมณ์ คอลัมน์รักษากาย...เยียวยาใจ คอลัมน์รู้จัก...สาวิกาสิกขาลัย คอลัมน์ธรรมะจากพระโอษฐ์ คอลัมน์กึ่งตามกรรม คอลัมน์วิทยานิพนธ์ เป็นต้น โดยคอลัมน์ต่าง ๆ จะมีความหลากหลายที่นำเสนอผ่านบทความที่แสดงถึงประสบการณ์ธรรมะในชีวิต ผสานกับความรู้คำสอนธรรมะทางพุทธศาสนา ในคอลัมน์วิทยานิพนธ์ จะเป็นการนำข้อมูลเนื้อหาจากวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับธรรมะมานำเสนอ ทำให้สามารถใช้เป็นแหล่งค้นคว้าและอ้างอิงที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ต้องการค้นคว้าทางวิชาการได้

คอลัมน์วิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์อริยมรรคมืองค์แปดเพื่อ การหลุดพ้นจากกรรม ได้สรุปผลการวิจัยเรื่องอริยมรรคมืองค์แปดไว้ได้อย่างน่าสนใจว่า มรรค หรือ มรรคา คือ แนวทางในการปฏิบัติหรือแนวทางการดำเนินชีวิต อันจะนำไปสู่ทางแห่งความดับทุกข์ มรรคเป็นกรรมที่ไม่ดำไม่ขาว และเป็นวิบากไม่ดำไม่ขาว เป็นกรรมที่อยู่เหนือกรรม เกิดขึ้นเป็นวิธีการ นำเอากฎเกณฑ์ของธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตของตน คือวิถีปฏิบัติของคนที่จะ ให้เกิดผลตามกระบวนการธรรมชาติ ดังนั้น มรรคจึงเป็นหลักกลางในการประพฤติปฏิบัติตาม องค์กรประกอบภายในมรรคให้ครบองค์ เพื่อให้ถึงซึ่งปลายทางแห่งความดับทุกข์และหลุดพ้นจากกรรม เมื่อปฏิบัติตามแล้วได้ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์ด้านคุณค่าชีวิต ประโยชน์ที่เป็นสาระแท้จริงของ ชีวิต รู้แจ้งสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันคติธรรมตาของสังขารธรรม ไม่ตกเป็น ทาสของโลกและชีวิต มีจิตใจเป็นอิสระผ่องใส ไม่ถูกบีบคั้นคับข้องจำกัดด้วยความยึดมั่นถือมั่น หวาดหวั่นของตนเอง ปราศจากกิเลสเผาลนที่ทำให้เศร้าหมองขุ่นมัว อยู่อย่างไรทุกข์ (นพรัตน์ สม สวาสต์, 2554)

ภาพที่ 4.14 ตัวอย่างนิตยสารของเสถียรธรรมสถาน

นิตยสารสาวิกา และ ธรรมสวัสดี ที่มีการจัดพิมพ์เป็นราย 3 เดือน (Quarterly) คือ 1 ปีจัดพิมพ์ 4 เล่ม ปัจจุบันผลิตสื่อถึง ฉบับที่ 99 เมษายน - มิถุนายน 2558 และ ไม่ได้ผลิตนิตยสารออกมาอีกแต่สามารถดาวน์โหลดได้ที่ <http://www.sdsweb.org>

2) สื่อวิทยุ

รายการวิทยุสาวิกา สื่อเพื่อชีวิตทั้งดงามและเป็นอิสระ มีแนวคิดสร้างคน ต้นแบบ สร้างสังคมอริยะ เป็นการสนทนาธรรมกับท่านแม่ชี ศันสนีย์ เสถียรสุต โดยในแต่ละสัปดาห์ จะมีติเจจิตอาสาสามารถร่วมสนทนาและถามคำถามจากผู้ฟัง สามารถรับฟังรายการได้ทางที่

www.sdsweb.org และฟังรายการทุกเช้า วันเสาร์ อาทิตย์ ทางคลื่นมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์โดยออกอากาศพร้อมกัน โดยช่องทางดังนี้

(1) เครือข่ายวิทยุ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ AM1107 KHZ

(2) Facebook Live: facebook.com/sdsface

(3) Youtube Channel: เสถียรธรรมสถาน SDS Channel (ดูย้อนหลัง)

นอกจากนี้สำหรับผู้ที่ไม่สะดวกการรับฟังรายการวิทยุของเสถียรธรรมสถาน ยังสามารถรับฟังย้อนหลังได้ทางเว็บไซต์ของเสถียรธรรมสถาน ทั้งยังย้อนหลังกลับไปฟังได้ตั้งแต่ปัจจุบันจนถึงปี พ.ศ. 2553

รูปแบบของการดำเนินรายการนั้นจะเป็นการสนทนาธรรมะสบาย ๆ ในรูปแบบ การถามตอบระหว่างผู้ดำเนินรายการ กับแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต มีการตอบปัญหาจากทางบ้านที่โทรศัพท์เข้ามาร่วมรายการ หรือการตอบจดหมายที่ประชาชนทางบ้านส่งเข้ามา เนื้อหาของรายการวิทยุที่จัดขึ้นจะเป็นการให้คำปรึกษาปัญหาชีวิตโดยสอดแทรกธรรมะที่เข้าใจง่ายจากแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต อีกทั้งยังมีแนะนำการปฏิบัติธรรม ขวาวประชาสัมพันธ์กิจกรรมของเสถียรธรรมสถาน และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องด้วย ผู้ดำเนินรายการหรือ ดีเจที่เข้ามาช่วยจัดรายการวิทยุสาวิกาของเสถียรธรรมสถานนั้น เป็นอาสาสมัครที่มีการหมุนเวียนเปลี่ยนกันมาช่วยงานของเสถียรธรรมสถานซึ่งเสมือนเป็นการที่เรียนรู้การทำงานร่วมกัน

3) สื่อโทรทัศน์

ปัจจุบันรายการธรรมะของเสถียรธรรมสถานคือชื่อรายการ “ธรรมสวัสดิ์” ออกอากาศทุกวันเสาร์-อาทิตย์ เวลา 05:58 น. ใช้เวลาออกอากาศประมาณ 2 นาที รายละเอียดการดำเนินรายการจะเป็นการเรียนรู้หลักคิดแบบชาวพุทธ พร้อมรับโอวาทดี ๆ จากแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต ในการใช้ชีวิต โดยออกอากาศทางโทรทัศน์ ของช่อง Workpoint TV ช่อง 23 และทาง Youtube Channel: เสถียรธรรมสถาน SDS Channel ซึ่งสามารถรับชมย้อนหลังได้ โดยรายการธรรมสวัสดิ์มีกลุ่มเป้าหมายคือทุกเพศทุกวัย ไม่เจาะจงไปที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และจะมีการให้ธรรมะคำสอนอิงกับสถานการณ์ปัจจุบันของสังคม และบ้านเมืองโดย แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต จะเป็นผู้พิจารณาเนื้อหาของรายการ

ภาพที่ 4.15 ตัวอย่างรายการโทรทัศน์ของเสถียรธรรมสถาน

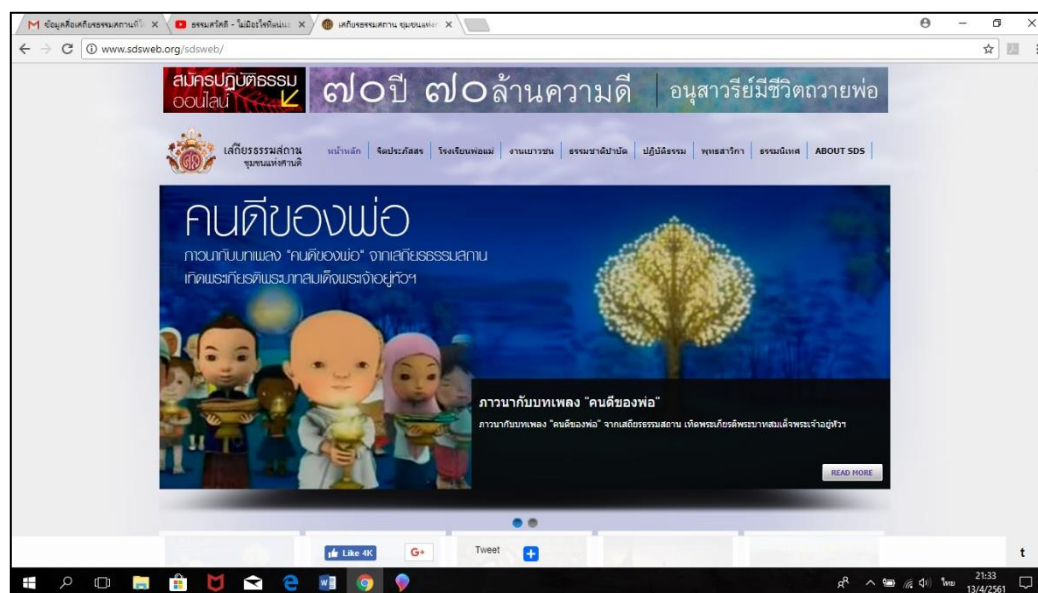
4) สื่อโสตทัศน์

รายการของเสถียรธรรมสถาน หรืออาจจะเป็นการบันทึกการสอนธรรมะ มีบันทึกไว้ในรูปแบบ ซีดี/ดีวีดี เพื่อผู้ที่สนใจสามารถรับชมได้ โดยมีจัดจำหน่ายที่องค์กรของเสถียรธรรมสถานเอง เนื้อหาในซีดีจะเป็นเนื้อหาที่นำมาจากการทำรายการธรรมสวัสดี หรือ การบันทึกการบรรยายธรรมะของวิทยากรท่านอื่น ๆ ที่ได้รับเชิญมาบรรยายที่เสถียรธรรมสถานในโอกาสต่าง ๆ ซีดีของเสถียรธรรมสถานมีหลายรูปแบบ อาทิ ซีดีเพลง, ซีดีเรื่องราว “วันที่บัวบาน” ซึ่งเกี่ยวกับการเยียวยาผู้ป่วยระยะสุดท้าย และซีดีบางรายการมีกลุ่มเป้าหมายที่ไม่ได้เฉพาะเจาะจงไปที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

5) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

(1) เว็บไซต์

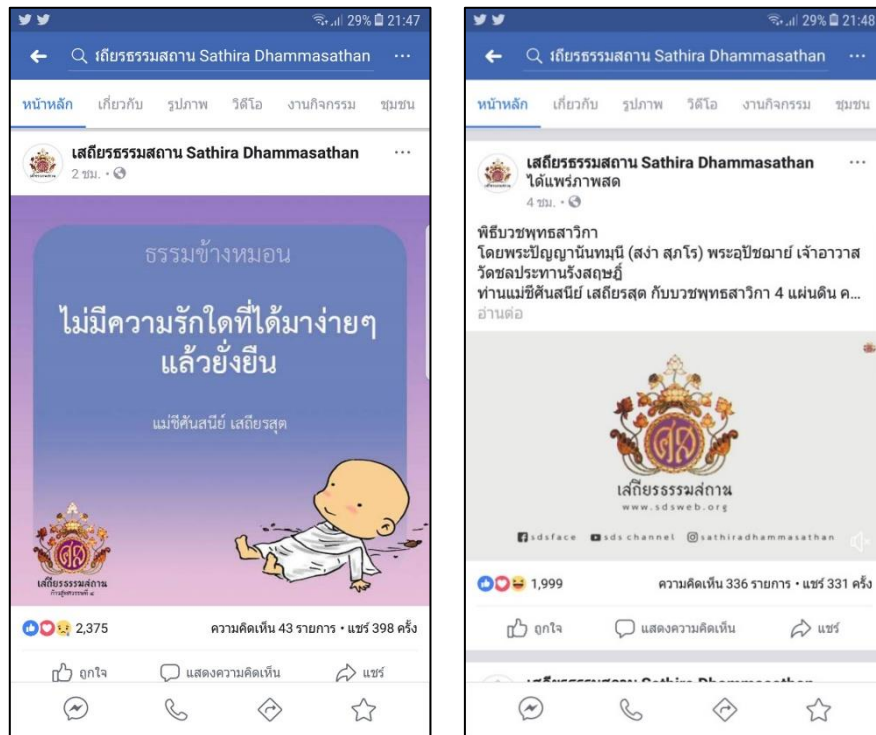
เว็บไซต์เป็นสื่อพื้นฐานและสามารถที่จะเข้าถึงเสถียรธรรมสถานได้ง่าย เพราะเป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่เข้าถึงได้ง่ายและรวบรวมข้อมูลข่าวสารทุก ๆ อย่างของเสถียรธรรมสถานไว้อย่างครบครัน ทั้งข่าวประกาศ ข่าวกิจกรรม รายการธรรมะย้อนหลัง นิตยสารฉบับย้อนหลังที่สามารถ ดาวน์โหลดได้ฟรี รูปแบบของเว็บไซต์มีทั้งแบบภาษาไทยและภาษาอังกฤษ คือ www.sdsweb.org และ www.sathira-dhammasathan.org สำหรับเว็บไซต์ของเสถียรธรรมสถานจะนำเสนองานด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพุทธศาสนา เนื่องจากวัตถุประสงค์ของเว็บไซต์มีขึ้นเพื่อนำคำสอนของแม่ชีคันสนีย์ ที่ได้บรรยายไว้ตามสถานที่หรือตามช่วงเวลาสำคัญต่าง ๆ มาถ่ายทอด

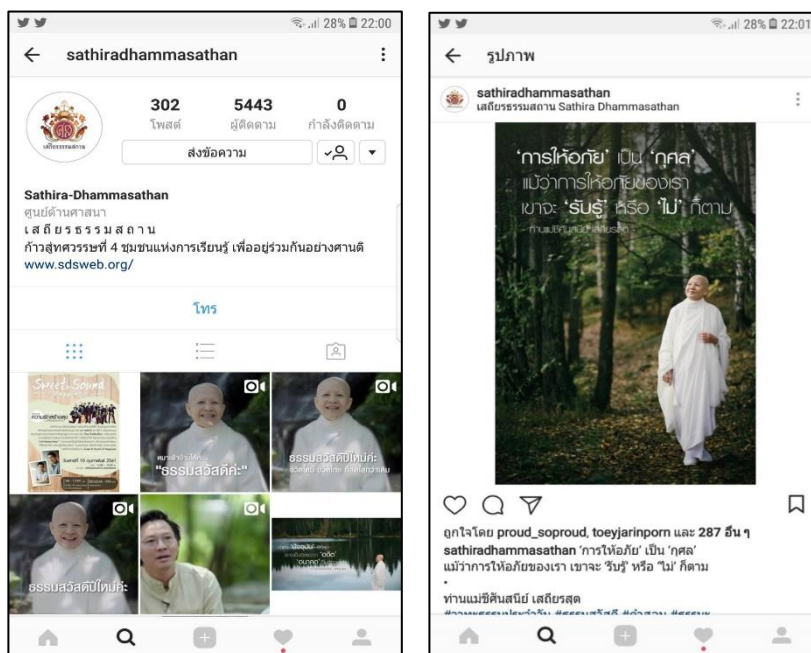
ภาพที่ 4.16 ตัวอย่างเว็บไซต์ของเสถียรธรรมสถาน

(2) Application ทางโทรศัพท์มือถือ

สื่อใหม่ที่เสถียรธรรมสถานได้นำมาใช้ร่วมในการเผยแพร่ศาสนาและคำสอนนั้นจะเป็นสื่อประเภท Social Media หรือสื่อสังคมออนไลน์ Facebook Instagram Youtube Twitter ที่ทำให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้รวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่าย เพราะโทรศัพท์มือถือประเภทสมาร์ทโฟนมีใช้กันทุกคนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ เป็นสื่อที่รวดเร็วมากในการนำเสนอข่าวสารและส่งผลกระทบต่อ การรับรู้ข่าวสารของประชาชนได้อย่างรวดเร็ว ประกอบกับสภาพสังคมในปัจจุบัน มีแต่ความเร่งรีบจึงทำให้ข้อมูลเนื้อหาที่ยาวและซับซ้อนมาก ๆ จะถูกเปิดอ่านและติดตาม ดังนั้นการส่งข้อมูลเป็นภาพ และข้อความสั้น ๆ จะได้ผลที่ดีกว่า ในการรับรู้ของพุทธศาสนิกชน และเป็นการสื่อสาร 2 ทาง Two Way Communication ที่พุทธศาสนิกชน กลุ่มเป้าหมาย หรือ ผู้ที่สนใจอยากเข้าร่วมกิจกรรมสามารถสอบถามและแสดงความคิดเห็นได้ทันทีแบบ Real Time โดยการกด Like หรือ การแสดงความถูกใจ และสามารถแสดงความคิดเห็น หรือ สามารถสอบถามข้อมูลได้ในทันทีในหน้าข้อความนั้น ๆ ที่สำคัญยังสามารถติดตามข่าวสารย้อนหลังได้ ทำให้ไม่พลาดข่าวสารที่สำคัญ

ภาพที่ 4.17 ตัวอย่างการสื่อสารธรรมะผ่าน Facebook Application

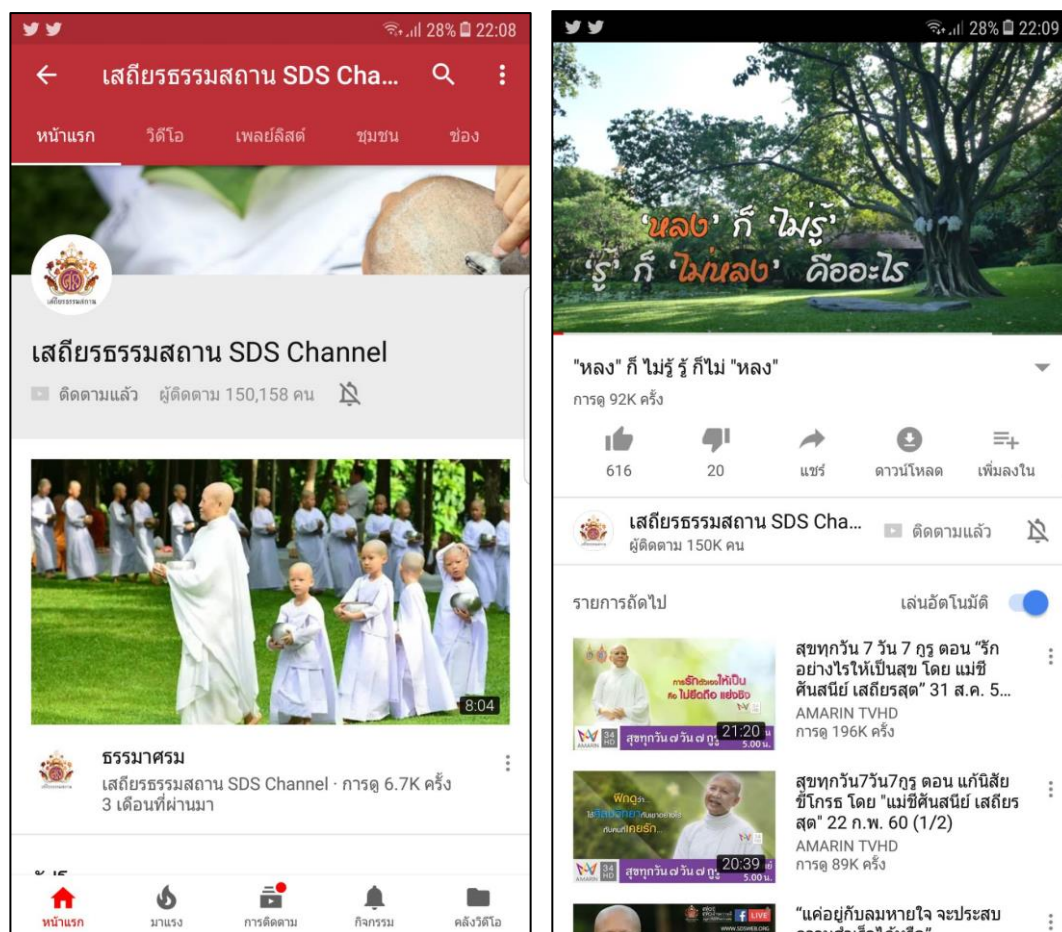

ภาพที่ 4.18 ตัวอย่างการสื่อสารธรรมะจาก Instagram Application

ภาพที่ 4.19 ตัวอย่างการสารธรรมะผ่าน Twitter Application

จากภาพตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่าผู้เข้ามาถูกใจเป็นจำนวนหลายพันคน และแสดงความเห็นไว้หลายสิบคน รวมถึงการแชร์หรือส่งต่อเพื่อกระจายข้อความธรรมะหรือข่าวสารออกไปหลายร้อยครั้งเช่นกัน สื่อใหม่ประเภทสื่อสังคมออนไลน์ยังสามารถบรรจุวิดีโอคลิปสั้น ๆ ความยาวไม่เกิน 1 นาที เพื่อผู้ที่สนใจสามารถรับข้อมูลข่าวสารแบบสั้น ๆ ได้

ภาพที่ 4.20 ตัวอย่างการสื่อสารธรรมะจาก Youtube Application

6) สื่อบุคคล

ในการสื่อสารธรรมะและศาสนาของเสถียรธรรมสถาน สื่อที่มีความสำคัญมากและมีผลต่อผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมคือ สื่อบุคคล เพราะสื่อบุคคลมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมขององค์กร และสื่อบุคคลของเสถียรธรรมสถานเองนั้น คือตัวของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุตนั่นเอง แม้บางครั้งจะมีแขกรับเชิญ วิทยากรรับเชิญ มาร่วมบรรยายบ่อย ๆ แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่าแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต คือ Role Model ที่สำคัญที่เป็นสัญลักษณ์ขององค์กร ส่วนใหญ่การทำกิจกรรมหรือการบรรยายธรรมะ แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต จะเป็นผู้ดำเนินงานเอง โดยเป็นทั้งพิธีกรและผู้บรรยายในคราวเดียวกัน และลักษณะของท่านที่มีความเมตตา กรุณาต่อทุก ๆ คนที่เข้าหาท่าน และเข้าถึงได้ง่าย จึงทำให้พุทธศาสนิกชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความศรัทธาในตัวท่านมากยิ่งขึ้น ระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ผู้วิจัยพบว่าท่าน แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต มีอาการป่วยเนื่องมาจากโรคเมเร็ง ทำให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จะมีแม่ชีท่านอื่น ๆ เป็นตัวแทนของท่านในการดำเนิน

กิจกรรม เช่น แม่ชีโมลี เขียวสะอาด ที่เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินงานแทน แต่ในกิจกรรมหลัก ๆ ที่สำคัญ ท่านแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด จะมาบรรยายธรรมะด้วยเช่นกัน หลังจากที่เราเสร็จสิ้นการบรรยายจะเปิดโอกาสให้สอบถามข้อสงสัย หรือสามารถปรึกษาปัญหาชีวิตที่เกิดขึ้นได้ โดยจะใช้ธรรมะเข้ามาตอบ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนนำธรรมะไปใช้ประกอบการแก้ไขปัญหาของชีวิตได้

การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยมากแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด จะเป็นผู้ดำเนินการบรรยายเอง หรือบางครั้งอาจจะมีแขกรับเชิญจากข้างนอกมาร่วมการบรรยายให้ความรู้ด้วย แต่กิจกรรมในการปฏิบัติธรรมที่เปิดให้ประชาชนทั่วไปได้เข้ามาปฏิบัติจะมีเจ้าหน้าที่ คือแม่ชีท่านอีกหลาย ๆ ท่าน ได้รับมอบหมายหน้าที่ ให้มาช่วยในการนำการดำเนินกิจกรรมหรือแม้แต่การบรรยายธรรมะ เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระและหน้าที่ของ แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด หรือบางครั้งแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด ดิถุการกิจไปต่างประเทศหรือไปนอกสถานที่ที่มีเจ้าหน้าที่มาดำเนินงานแทน (แม่ชีโมลี เขียวสะอาด, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2560)

7) สื่อกิจกรรม

กิจกรรมที่ดำเนินการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องนอกเหนือจากการปฏิบัติธรรมในโครงการ “ปฏิบัติธรรม อานาปานสติภาวนา” ที่เป็นการปฏิบัติธรรมด้วยการดูแลสุขภาพใจพิจารณาลมหายใจเป็นพื้นฐาน ได้แก่ สติในลมหายใจ เป็นการกำหนดลมหายใจเข้าและลมหายใจออก โดยเน้นการใช้ลมหายใจซึ่งมีอยู่แล้วตามธรรมชาติเป็นเครื่องมือ เพื่ออบรมจิตให้เกิดความเป็นอิสระ ไม่ยึดติดอยู่กับสิ่งใดจนเกิดความสงบภายใน ใคร่ครวญธรรมเพื่อความเข้าใจในชีวิต ซึ่งจะนำไปสู่การบรรเทาทุกข์และพ้นทุกข์ทางใจในที่สุด ส่วนธรรมบรรยายนั้น จะเน้นไปที่การสอนทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และ ปฏิเวธ โดยการใช้อานาปานสติ ปฏิจาสุมุปาท และอุปกิเลส 16 เป็นหลัก โดยผ่านการปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวัน เช่น อานาปานสติใช้เมื่อมีการสวดมนต์ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น การเดินจงกรม การนอนภาวนา เป็นต้น ปฏิจาสุมุปาทจะถูกนำมาใช้ให้เห็นเป็นที่ประจักษ์แจ้งผ่านการใช้สื่อโฆษณาธรรมะ และจดจำเรื่องราวในโฆษณาธรรมะนั้นเป็นเครื่องเตือนสติ เมื่อเกิดสิ่งเร้าจากภายนอกมากระทบ หากสติมีกำลังเพียงพอ และการได้ทดลองเรียนรู้ ให้ความผิดพลาดเป็นครูก็เป็นสิ่งที่ยอมรับได้ ยอมรับเพื่อที่จะได้เริ่มต้นใหม่ ในแต่ละปัจจุบันขณะของการรู้ตื่นและเบิกบาน พร้อมกับการยกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตประจำวัน หรือ การยกเหตุการณ์ที่ร่วมสมัย เพื่อให้ผู้ปฏิบัติเกิดภาพจำที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องเตือนสติได้ ทางเสถียรธรรมสถานได้จัดให้มีการอบรมสำหรับผู้สนใจปฏิบัติธรรมในทุกวัน ศุกร์ เสาร์ และอาทิตย์ รวมระยะเวลา 3 วัน ในแต่ละอาทิตย์

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่น ๆ ที่น่าสนใจอีกเช่น “จิตประภัสสรตั้งแต่นอนอยู่ในครรภ์” และ “โรงเรียนพ่อแม่ ครอบครัวแห่งสติ อริยะสร้างได้” สำหรับกิจกรรมจิตประภัสสรตั้งแต่นอนอยู่ในครรภ์ แม่ชีโมลี เขียวสะอาด ได้ให้ความเห็นไว้ว่า

โครงการจิตประภัสสรจะมุ่งเน้นไปที่กลุ่มคู่รัก สร้างให้มีทิสื่อเสมอกัน มองทุกอย่างไปในทางเดียวกัน เมื่อทิสื่อเสมอกัน เข้าใจตรงกัน มีธรรมะเท่ากัน ก็เชิญเด็กติมาเกิด เชิญเด็กติหมายถึง คุณปฏิบัติภาวนา สมาธิ จิตคุณติ สามิติ ภรรยาติ จิตเป็นกุศล เชื่อไหมว่า คลื่นกระแสของคนที่อยู่ด้วยกันแล้วเป็นกุศล ก็เกิดแต่สิ่งที่ดี พอจิตเป็นปกติ แล้วรู้สึกสบาย อย่างไรก็ตามก็มีลูกแน่นอน อย่างคนที่ไม่ม่ลูกแล้วเครียด ๆ ไม่เคยคุยกันกับคู่ชีวิต พอมาโครงการจิตประภัสสรก็ตั้งใจแล้วจะบอกว่า มาโครงการนี้แล้วคุมห้ศจรรย อธิปภาฏิหาริย์เหล่านี้ไม่ใช่นะ มันเกิดความเป็นปกติของคู่ชีวิต จิตใจเป็นสุข ทุกอย่างก็เกิดขึ้นได้ กิจกรรมก็ส่งเสริมให้คนเข้าสู่ความเห็นที่ถูกต้อง ความคิดที่ถูกต้อง ดังนั้นโครงการที่เสถียรธรรมสถานก็จะเป็นประมาณนี้ แม่ชีโมลี เขียวสะอาด, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2560

4.2.2.8 กิจกรรมทางศาสนาของเสถียรธรรมสถาน

เสถียรธรรมสถาน เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมที่เปิดกว้างทุกเพศ ทุกวัย จึงมีกิจกรรมที่หลากหลาย จากปณิธานของคุณแม่ชีคันสนธิ์ ต้องการช่วยเหลือผู้คนให้พ้นทุกข์ โดยนำธรรมะมาเป็นเครื่องเยียวยาสังคมด้วยองค์ความรู้ทางพุทธศาสนา คนที่มาปฏิบัติในธรรมาธรรม เสถียรธรรมสถาน ได้รู้จักใช้ชีวิตอย่างมีความหมาย รู้คุณค่าชีวิต รู้จักทำสิ่งที่ยากให้เป็นเรื่องง่าย สามารถปฏิบัติธรรมได้ด้วยใจ และธรรมก็ได้เข้าถึงทุกคน ธรรมาธรรมเป็นสถานที่ ถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมการศึกษา และเป็นสิ่งที่ควรนำไปปฏิบัติ ตามหลักอานาปานสติ เป็นยาที่ช่วยให้คนมีสติรู้ทันกาย รู้ทันใจ ช่วยคนเจ็บป่วยหลุดพ้นจากความป่วย และคนไม่เจ็บป่วย เป็นการช่วยให้พ้นทุกข์ (แม่ชีโมลี เขียวสะอาด, แม่ชีจิตตานันท์ สัมมา, และนางนันทวรรณ พรหมเพ็ญ, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2560)

ประเภทกิจกรรม ส่วนใหญ่จัดกิจกรรมที่เน้นความสงบและเกื้อกูลต่อการปฏิบัติเหมาะสมสำหรับทั้งผู้ปฏิบัติธรรมและผู้ใช้หลักธรรมชาติบำบัด เกิดประโยชน์สูงสุดแก่พุทธศาสนิกชน ตัวอย่างเช่น เสถียรธรรมสถาน จัดกิจกรรมตามหลักการพุทธศาสนา การเข้าถึงนิพพานตามแนวพุทธศาสนาทำได้หลายวิธี หนึ่งในหลายวิธีนั้นคือ การสาธยายธรรม (สวดมนต์) เช่น สวดมนต์ข้ามปี เพื่อเป็นสิริมงคล สำหรับการเปลี่ยนชีวิตปีต่อไปอย่างมีสติปัญญา ไม่มีอวิชชา ซึ่งเราจัดกันเป็นประจำทุกปี (แม่ชีโมลี เขียวสะอาด, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2560)

โครงการบวชพุทธสาวิกา 10 การตัดสินใจบวชของเด็กผู้หญิง เพื่อเรียนรู้ การปลง
ผมทิ้ง เป็นการต้อนรับการบวชของผู้หญิงให้เข้ามาอยู่ในพระรัตนตรัย เพื่อให้เกิดความองอาจ มี
ปัญญา ศีล สมาธิ ครองผ้าขาวเพื่อการลดราคะ โทสะ โมหะ ดังคำที่พระพุทธองค์ เพื่อเป็นนื่อนาบุญ
ของโลก ดังบาลีที่ว่า ปุญญกเขตตัง โลกัสสาติ

การบรรยายธรรมในรายการสาวิกา ผ่านสื่อวิทยุ เพื่อเผยแผ่หลักธรรม ซึ่งชื่อหัวข้อ
การบรรยาย ผู้บรรยายแสดงผ่านระบบอินเทอร์เน็ต สามารถดาวน์โหลดมาฟังได้ตลอดเวลา กิจกรรม
นี้เป็นการใช้การสื่อสารสำหรับผู้ที่อยู่ภายนอกชุมชน” (นางนันทวรรณ พรหมเพ็ญ, สัมภาษณ์, 15
สิงหาคม 2560)

อีกตัวอย่างกิจกรรมพิเศษ เหมาะสมกลุ่มคนเจนเนอร์เรชันวายคือ กิจกรรมความร่วมมือ
ระหว่างเสถียรธรรมสถาน กับภาครัฐ ภาคธุรกิจและภาคสังคม จัดทำหลักสูตรอบรมการ
สร้างวิถีชีวิตแห่งสติ ตลอด 24 ชั่วโมง ในรูปแบบ Community Learning ในโครงการพัฒนา
คุณภาพชีวิตสตรีวัยทำงานสู่ความสุขทุกมิติ เป็นการเสริมสร้างสติและปัญญา เพื่อสร้าง
ความสุขสู่สังคม ด้วยการส่งเสริมให้สตรีมีภาวะผู้นำความสุขอย่างมีสติปัญญา ทั้งในชีวิต
ครอบครัวและการทำงาน (Work-life Balance) ในโครงการนี้สอดคล้องกับคำถามผู้วิจัยคือ
เป็นกลุ่มคนทำงาน เป็นแม่มือใหม่ เป็นกิจกรรมที่เปิดมาหลายรุ่นแล้ว เคยมีผู้เข้าร่วมกว่า
1,000 คน (แม่ชีโมลี เขียวสะอาด, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2560)

สรุป การจัดกิจกรรมทางศาสนาของเสถียรธรรมสถาน มีหลายประเภท เช่น สวดมนต์
ข้ามปี ธรรมชาติบำบัด โรงเรียนพ่อแม่ และ Community Learning ซึ่งเหมาะสมคนรุ่นใหม่ เป็น
กิจกรรมสร้างสติปัญญา กิจกรรมบรรยายธรรมโดยใช้สื่อในการเผยแผ่ธรรมะสู่บุคคลภายนอกด้วย ซึ่ง
ทุกกิจกรรมจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี

4.2.2.9 กิจกรรมทางศาสนาแต่ละประเภท การกำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วม และ หลักเกณฑ์การเลือกกลุ่มเป้าหมาย

กิจกรรมทางศาสนาของเสถียรธรรมสถาน มีมากมายหลายกิจกรรม แต่ละกิจกรรม
กำหนดโดยพิจารณาจากหลายองค์ประกอบ เช่น ต้องการเจาะกลุ่มใดเป็นพิเศษ ถ้าไม่เจาะ
กลุ่มใดก็เป็นกำหนดเป็นกิจกรรมทั่วไป เช่น สวดมนต์ข้ามปี กิจกรรมประเพณีในวันสำคัญ
ทางพุทธศาสนา เนื่องจากเสถียรธรรมสถานเป็นเสมือนสถานปฏิบัติธรรม - ธรรมอาศรม ไม่
เหมือนวัดทั้งหมด จึงมีกิจกรรมที่แตกต่างกันออกไป ทำให้เสถียรฯ สามารถกำหนดกิจกรรม
ที่เจาะกลุ่มได้หลากหลายด้วย เช่น กิจกรรมโครงการจิตประภัสสร เน้นส่งเสริมผู้เป็นแม่ที่
กำลังให้กำเนิดลูก ตั้งแต่อนอยู่ในครรภ์ คุณแม่คันสนียจึงเห็นสำคัญของเด็ก เพื่อ

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว กิจกรรมนี้จัดทำเพื่อส่งเสริมให้พ่อแม่ได้ศึกษา ปฏิบัติ และ แบ่งปันประสบการณ์ โดยใช้วิธีของพระพุทธองค์ เรื่องการครองชีวิตครอบครัว การให้กำเนิด ชีวิตลูกอย่างมีจิตประภัสสร โครงการจิตประภัสสรจะมุ่งเน้นไปที่กลุ่มคู่รัก ซึ่งแน่นอนว่าช่วง อายุของคนที่มาเข้าร่วมกิจกรรมจิตประภัสสรจะอยู่ในช่วงระหว่าง 20-37 ปีแน่นอน ซึ่งก็คือ กลุ่มคนเจนเอเรชั่นวาย เพื่อสร้างให้มีทิวทัศน์เหมือนกัน มองทุกอย่างไปในทางเดียวกัน เมื่อทิว ทัศน์เหมือนกัน เข้าใจตรงกัน มีธรรมะเท่ากัน ก็เชิญเด็กดีมาเกิด เชิญเด็กดีหมายถึง คุณปฏิบัติ ภาวนา สมาธิ จิตคุณดี สามิติ ภรรยาดี จิตเป็นกุศล เชื่อไหมว่า คลื่นกระแสของคนที่อยู่ ด้วยกันแล้วเป็นกุศล ก็จะเกิดแต่สิ่งที่ดี พอจิตเป็นปกติ แล้วรู้สึกสบาย อยากรู้ก็มีลูกแน่นอน อย่างคนที่ไม่ม่ลูกแล้วเครียด ๆ ไม่เคยคุยกันกับคู่ชีวิต พอมาโครงการจิตประภัสสรก็ดีใจแล้ว จะบอกว่า มาโครงการนี้แล้วคุ้มหัตถ์จรรยา อธิปาทิหารีย์เหล่านี้ไม่ใช่ชนะ มันเกิดความเป็น ปกติของคู่ชีวิต จิตใจเป็นสุข ทุกอย่างก็เกิดขึ้นได้ กิจกรรมก็ส่งเสริมให้คนเข้าสู่ความเห็นที่ ถูกต้อง ความคิดที่ถูกต้อง ดังนั้นโครงการที่เสถียรธรรมสถานก็จะเป็นประมาณนี้ (แม่ชีโมลี เขียวสะอาด, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2560)

นอกจากนี้ยังสร้างคนรอบข้างและญาติให้พ่อแม่มีที่ปรึกษา กำหนดกลุ่มเป้าหมาย ผู้เข้าร่วมคือ พ่อ กับแม่ผู้ที่เตรียมตั้งครรภ์หรือกำลังตั้งครรภ์ ไม่จำกัดอายุครรภ์ และตั้งใจมั่น สร้างจิตประภัสสรให้ลูกในครรภ์ ที่ต้องการเรียนรู้เพื่อนำไปสร้างสังคม ด้วยการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมที่ทำให้เกิดทุกข์ แก่ตนเองและครอบครัว ส่งเสริมการให้กำเนิดชีวิตด้วยจิต ประภัสสร ส่งเสริมให้เด็กได้สัมผัสกับประสบการณ์การใช้ชีวิตอยู่บนกระแสอริยบุคคลจากสุข ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว หรือตัวอย่างหนึ่งคือ กิจกรรมค่ายเยาวชน SOS: Seeds of Spirituality เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นสำหรับเยาวชน จึงกำหนดกลุ่มเป้าหมายคือ เยาวชน บุคคล ทั่วไปทุกเพศ ที่มีอายุระหว่าง 15-25 ปีเท่านั้น หรือมาเป็นกลุ่มบุคคลในนามสถานศึกษา เพื่อ ปลุกฝังและบ่มเพาะให้เยาวชน เติบโตเป็นต้นกล้าที่ดี พร้อมทั้งสามารถนำสิ่งดี ๆ ที่ตัวเองได้ สัมผัสเรียนรู้ไปบอกกล่าวและสร้างวงสังคมที่งดงามต่อไปอีกเรื่อย ๆ เพราะอนาคตที่ดีย่อม ต้องเกิดจากบุคคลในอนาคตที่ดี การสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและงดงามจึงเป็นเรื่อง จำเป็นมากที่ต้องได้รับการสนับสนุน โดยเฉพาะสังคมในปัจจุบันที่มีสื่อเป็นกลไกสำคัญในการ สร้างกระแสใน 2 ด้านคือ สร้างสรรค์หรือทำลาย สื่อจึงเปรียบเสมือนอาวุธที่มีคุณและโทษ ควรปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้มั่นคงตั้งแต่เป็นเยาวชน เมื่อพบเจอกับสิ่งชั่วร้ายผ่าน มาทางสื่อ ย่อมไม่หวั่นไหวต่อสิ่งชั่วร้ายนั้น นอกจากนี้เยาวชนกลุ่มนี้จะเป็นผู้ใหญ่ที่ใช้สื่ออย่าง สร้างสรรค์ เหล่านี้เป็นตัวอย่างการกำหนดกิจกรรม กำหนดกลุ่มบุคคล และหลักเกณฑ์การ เลือกเป้าหมายเพื่อเข้าร่วมในแต่ละกิจกรรม (แม่ชีจิตตานันท์ สัมมา, และนางนันทวรรณ พรหมเพ็ญ, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2560)

สรุปได้ว่า กิจกรรมของเสถียรธรรมสถาน จำแนกประเภทกิจกรรมโดยใช้วัตถุประสงค์เป็นตัวตั้ง แล้วกำหนดกลุ่มเป้าหมายหรือผู้เข้า หลักเกณฑ์การเลือกกลุ่มเป้าหมายก็เป็นไปตามวัตถุประสงค์เช่นกัน ดังเช่น โครงการจิตประภัสสร เน้นที่พ่อและผู้เป็นแม่ที่กำลังตั้งครรรค์ หรือค่าย SOS เน้นกลุ่มเยาวชนอายุระหว่าง 15-25 ปี หรือกรณีกิจกรรมทั่วไป เช่น สวดมนต์ข้ามปี ก็กำหนดกลุ่มเป้าหมายแบบเปิดกว้าง โดยใช้คำว่า บุคคลทั่วไป

4.2.2.10 กิจกรรมทางศาสนาที่กำหนด ที่เน้นหรือเจาะจง กลุ่มคนในช่วงอายุ 20-37

ปี และแนวคิดในการสื่อสารให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย

กิจกรรมที่กำหนดมาจากสิ่งรอบตัว สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทำให้เสถียรธรรมสถาน มีกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ ที่จัดเฉพาะกลุ่มคนในช่วงอายุ 20-37 ปี ได้แก่ โครงการศิลปะการพัฒนาชีวิตด้วยอานาปานสติภาวนา เพื่ออบรมจิตให้กับกลุ่มคนทำงาน เพื่อเกิดความเป็นอิสระ ไม่ยึดติดอยู่กับสิ่งใด เกิดความสงบภายใน ไคร่ครวญธรรมเพื่อความเข้าใจในชีวิต ซึ่งนำไปสู่การบรรเทาทุกข์และพ้นทุกข์ทางใจในที่สุด (แม่ชีจิตตานันท์ สัมมา, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2560)

กิจกรรมการสอนในประเภทปริยัติ ตัวอย่างเช่น ปฏิจจนูปบาท ถูกลำมาใช้ให้เห็นเป็นที่ประจักษ์แจ้งผ่านการใช้สื่อโฆษณาธรรมะ และจดจำเรื่องราวในโฆษณาธรรมะ เป็นเครื่องเตือนสติ เมื่อเกิดสิ่งเร้าจากภายนอกมากระทบ หากสติมีกำลังเพียงพอ และการได้ทดลองเรียนรู้ ให้ความผิดพลาดเป็นครูก็เป็นสิ่งที่ยอมรับได้ ยอมรับเพื่อที่ได้เริ่มต้นใหม่ ในแต่ละปัจจุบันขณะของการรู้ตื่นและเบิกบาน พร้อมกับการยกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตประจำวัน หรือ การยกเหตุการณ์ที่ร่วมสมัย เพื่อให้ผู้ปฏิบัติเกิดภาพจำที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องเตือนสติได้ ธรรมศักดิ์สิทธิ์จริงและเห็นผลจริงเมื่อเราใช้จริง ด้วยลมหายใจเข้าที่สงบเย็นและมีลมหายใจออกที่เป็นประโยชน์ รู้จักใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต เพื่อเปลี่ยนจากการเคยทุกข์ กลายเป็น การเห็นทุกข์ คือการตื่นรู้ และเบิกบาน ดังอริยสัจจากพระโอษฐ์ที่ว่า การเป็นพระอริยเจ้าไม่ใช่สิ่งสุดวิสัย อันเป็นพุทธประสงค์ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยศักยภาพของมนุษย์ที่ต้องไปให้ถึง ก็คือการใช้โอกาสในการเกิดนี้เป็นการเกิดที่ไม่เกิดอีกแห่งทุกข์ (แม่ชีโมลี เขียวสะอาด, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2560)

กิจกรรมการสอนในประเภทปฏิบัติ การบวชพุทธสาวิกาสิล 10 การใช้ชีวิตที่เป็นธิดาของพระผู้มีพระภาคเจ้า การบวชเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา การใช้อานาปานสติภาวนาใช้เมื่อสวดมนต์ทำวัตรเช้า การใช้ลมหายใจซึ่งมีอยู่แล้วตามธรรมชาติเป็นเครื่องมือและปฏิจจนูปบาท ทำวัตรเย็น เดินจงกรม นอนภาวนา กิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับกับกลุ่มคนในช่วงอายุ 20-37 ปี ของเสถียรธรรมสถานที่เหมาะสมคือ ธรรมชาติดำบัด เป็นศิลปะแห่งการเยียวยา ความเป็นอยู่ให้เกิดความสมดุล และสอดคล้องกับธรรมชาติคนเราทุกคนพึง

ใช้ปัญญา จิตสำนึก ให้ร่างกายได้เยียวยาตัวเองคือ การบริโภค โดยเลือกรับประทานอาหารมีพลังชีวิต ออกกำลัง ฝึกโยคะ สูดอากาศที่บริสุทธิ์ เพื่อให้ร่างกายกลับมามีพลังในการเยียวยาตนเองได้ เพื่อชีวิตใหม่ที่สดใสและแข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ (นางนันทวรรณ พรหมเพ็ญ, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2560)

สรุปได้ว่า กิจกรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มคนในช่วงอายุ 20-37 ปีนั้น เสถียรธรรมสถานมีแนวคิดการสื่อสารเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายด้วยสื่อกิจกรรม ทั้งการเรียนรู้/วิชา แบบปรีดี และสื่อกิจกรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มคนในช่วงอายุ 20-37 ปี เชิงปฏิบัติทั้งภายนอก การบวช ภายใน การทำอานาปานสติ ปฏิจสงฺกุปาท ทำวัตรเย็น เติมน้ำจมนม นอนภาวนา ภายนอกและภายในธรรมชาติบำบัด

4.2.2.11 แนวทางการโน้มน้าวใจกลุ่มคนรุ่นใหม่และการมีส่วนร่วมสำหรับกลุ่มคน

เจนอเรนซ์วาย หรือกลุ่มคนอายุระหว่าง 20-37 ปี ให้เข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมด้านศาสนา

แม่ชีโมลี เขียวสะอาด, แม่ชีจิตตานันท์ สัมมา, และนางนันทวรรณ พรหมเพ็ญ (สัมภาษณ์ 15 สิงหาคม 2560) แสดงความคิดเห็นต่อแนวทางการโน้มน้าวใจต่อกลุ่มเจนอเรนซ์วาย ดังนี้ว่า

เนื่องด้วยเสถียรธรรมสถาน เปรียบเสมือนเป็นศูนย์กลาง มีกิจปฏิบัติคล้ายวัด ให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติตนตามแนวทางพุทธพจน์ ดังวัตถุประสงค์ที่อุดมแม่คันสนีย์ เสถียรสุด กำหนดไว้สมัยยุคแรกเมื่อเริ่มก่อตั้ง โดยเฉพาะหลักการชักชวน โน้มน้าวใจกลุ่มคนอายุ 20-37 ปี เข้าร่วมในกิจกรรม ด้วยวิธีการ/รูปแบบที่หลากหลาย โดยเสถียรธรรมสถาน นำนวัตกรรมการสื่อสารมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญ ในฐานะผู้ส่งสาร เพื่อตอบสนองความต้องการของพุทธศาสนิกชนในฐานะผู้รับสาร ผ่านช่องทางการสื่อสารหลายช่องทาง โดยมุ่งหวังให้เกิดการสร้างสิ่งจูงใจ ให้เปลี่ยนแปลงความเชื่อ ทศนคติ พฤติกรรม การยอมรับอย่างเต็มใจ ซึ่งการใช้ช่องทางการสื่อสารเพื่อชักชวน จูงใจ และโน้มน้าวใจพุทธศาสนิกชน ทั้งปัจเจกบุคคล/กลุ่มบุคคล ผ่านเครื่องมือการสื่อสาร และใช้สื่อกิจกรรมในการโน้มน้าวใจอย่างมีส่วนร่วม ผลลัพธ์จากพุทธศาสนิกชน เป็นส่วนช่วยให้เสถียรธรรมสถาน พัฒนาและจัดกิจกรรมอื่นได้อีกเพื่อให้พุทธศาสนิกชนมีความเข้าใจในหลักธรรมและพ้นจากทุกข์ทั้งปวงอย่างถาวร

ด้านการโน้มน้าวใจด้วยสื่อแต่ละสื่อตามคำถามนั้น เสถียรธรรมสถานพยายามทำให้ผู้รับได้รับสารตามลักษณะส่วนบุคคล สภาพแวดล้อม สถานการณ์หรือบริบทของแต่ละบุคคล ซึ่งกิจกรรมที่สามารถโน้มน้าวใจ คือ กิจกรรมธรรมชาติบำบัด พุทธสาวิกา โรงเรียนพ่อแม่ โครงการจิตประภัสสร เป็นสื่อที่กระตุ้นให้เกิดความต้องการเรียนรู้ และการรับรู้ได้เร็วกว่า

บุคคลที่ได้รับสื่อสิ่งพิมพ์ โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ต้องการความท้าทาย จากได้ร่วมปฏิบัติในแต่ละกิจกรรมที่กล่าวมา ซึ่งผลลัพธ์จากการดำเนินกิจกรรมเหล่านั้น ทำให้เกิดความรู้แก่กลุ่มคนรุ่นใหม่เข้าร่วมกิจกรรมบ่อยขึ้นและมากจำนวนขึ้นโดยลำดับ จึงเป็นที่แน่ชัดว่า การโน้มน้าวจิตใจคน การได้รับประสบการณ์ตรงเป็นหัวใจสำคัญของการรับรู้และเรียนรู้ (แมชีโมลิ เขียวสะอาด, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2560)

สำหรับผู้ที่เคยมาที่เสถียรธรรมสถานแล้วนั้นมีการบอกต่อ หรือว่าค้นหาผ่านสื่อ เห็นแล้วก็รู้จักว่าเสถียรฯ มีสถานที่ลักษณะแบบนี้ พอเห็นก็เกิดแรงจูงใจ เพราะบางครั้งคนที่เข้ามาปฏิบัติธรรมก็ไม่ได้เกิดจากการอยากเข้ามาปฏิบัติธรรม 100% ในลักษณะของคนที่เป็น Gen Y และ Gen Z เขามาเพราะมีสถานที่ที่ทันสมัย ได้เปลี่ยนบรรยากาศ วันหยุดอยากทำอะไรที่เป็นประโยชน์เขาก็มา พอมารู้แล้วประกอบกับรูปแบบของการสื่อสารธรรมะที่ง่าย เรามีตัวอย่าง ปฏิบัติโดยผ่านสื่อ เช่น เราจะบอกว่าความทุกข์ ถ้าเราอยากจะพ้นทุกข์ให้เราแค่ว่า รู้ พอรู้แล้วแค่ว่าจะเอามา แล้วก็บ้ายบาย พอทำผ่านสื่อ คนเห็นผ่านสื่อ ช่องทางของคนมีการรับรู้ ตา หู จมูก ลิ้น พอเห็นผ่านตาจนโยงไปที่ใจง่าย บางคนดูด้วยตาก็ก็นำใจง่าย แต่บางคนใช้ฟัง เวลาคุณยายจำ (แมชีคันสนีย์) พูด ฟังประเด็นแล้วหลับตา คนฟังก็เข้าใจได้ง่าย ท่านก็จะเอาคำสอนต่าง ๆ ที่ยาก ๆ ที่เป็นพระสูตรต่าง ๆ หรือที่เป็นคำสอนพุทธพจน์ต่าง ๆ มาแปลงให้เป็นคำพูดที่ง่ายขึ้น เข้าไปสู่การปฏิบัติตั้งแต่จากต้นจนจบ (แมชีโมลิ เขียวสะอาด, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2560)

สำหรับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ทางเสถียรธรรมสถานดำเนินงานนั้น จะมีอาสาสมัครเข้ามาช่วยในการดำเนินกิจกรรม เช่น รายการวิทยุ รูปแบบของการดำเนินรายการนั้นจะเป็นการสนทนาธรรมะสบาย ๆ ในรูปแบบ การถามตอบระหว่างผู้ดำเนินรายการ กับแมชีคันสนีย์ เสถียรสุด มีการตอบปัญหาจากทางบ้านที่โทรศัพท์เข้ามาร่วมรายการ หรือการตอบจดหมายที่ประชาชนทางบ้านส่งเข้ามา เนื้อหาของรายการวิทยุที่จัดขึ้นจะเป็นการให้คำปรึกษาปัญหาชีวิตโดยสอดแทรกธรรมะที่เข้าใจง่ายจากแมชีคันสนีย์ เสถียรสุด อีกทั้งยังมีแนะนำการปฏิบัติธรรม ชาวประชาสัมพันธ์กิจกรรมของเสถียรธรรมสถาน และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องด้วย จะมีอาสาสมัครที่เป็นผู้ดำเนินรายการหรือที่เรียกว่า “ดีเจ” อาสาเข้ามาช่วยจัดรายการวิทยุสาวิกาของเสถียรธรรมสถาน เป็นอาสาสมัครที่มีการหมุนเวียนเปลี่ยนกันมาช่วยงานของเสถียรธรรมสถานซึ่งเสมือนเป็นการที่เรียนรู้การทำงานร่วมกันโดยจะมีการพูดคุยสอบถามถึงเนื้อหา และขั้นตอนของรายการว่ามีเนื้อหาอย่างไร รูปแบบรายการเป็นลักษณะไหน เพื่อให้ผู้ดำเนินรายการจะสามารถดำเนินการได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการของแมชีคันสนีย์ เสถียรสุด และแผนของการทำงาน

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ สรุปได้ว่า วัตถุประสงค์ของเสถียรธรรมสถาน โดยใช้กิจกรรมเป็นสื่อในการโน้มน้าวใจกลุ่มคน เพื่อเสริมสร้างทัศนคติต่อศาสนาพุทธ มีพฤติกรรม การปฏิบัติที่ดี ตามหลักธรรม เหตุและผล ข้อเท็จจริงตามธรรมชาติที่ปรากฏ กระบวนการ เครื่องมือ สื่อ ธรรมะต่าง ๆ นำมาใช้เพื่อโน้มน้าวใจให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของคุณแม่คันสนีย์ เสถียรสุด ซึ่งเป็น ศูนย์รวมจิตใจ เป็นน่าเชื่อถือ อย่างเลื่อมใสต่อผู้รับสาร/พุทธศาสนิกชนที่ได้รับการโน้มน้าวใจจาก กิจกรรมการปฏิบัติที่เปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อถือ หรือมีความเห็นคล้อยตาม เกิดการกระทำ อย่างจริงจังตามมา การโน้มน้าวใจด้วยการใช้นวัตกรรมสื่อสาร จึงนับได้ว่าเป็นความจำเป็น พื้นฐานทางสังคม เพื่อประโยชน์ทางร่างกายและจิตใจ เมื่อการโน้มน้าวใจได้รับตอบสนอง สร้างความ อยากรู้อยากเห็น ต้องการเข้ามาปฏิบัติด้วยตนเอง พฤติกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดแนวโน้มไปทางที่ดี ความมีสุขภาพจิตสุขภาพกายดีตามไปด้วย

4.2.2.12 การวางแผนการพัฒนานวัตกรรมสื่อสารทางศาสนาในอนาคต

คำสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 ท่าน สามารถประมวล ได้ดังนี้ว่า คุณแม่คันสนีย์ เสถียรสุด มีเป้าหมายมาตั้งแต่ก่อตั้ง คือ มุ่งมั่นให้เสถียรธรรมสถานเป็นศูนย์กลางเผยแผ่หลักธรรม ของพระศาสดาโลก เป็นทั้งแหล่งผลิตข่าวสารในการส่งเสริมการเรียนรู้หลักธรรม และแหล่งปฏิบัติ ธรรมให้พุทธศาสนิกชนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เข้าถึงแก่นแท้ของพุทธศาสนาด้วยตนเอง เป็นผู้ หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ด้วยตนเอง

กิจกรรมแต่ละประเภทที่เสถียรธรรมสถานจัดขึ้น โดยทั่วไปได้รับความร่วมมือจาก หลายฝ่าย โดยมีคุณแม่คันสนีย์เป็นผู้ประสานงานหลัก จากคำถามจึงขอตอบดังนี้ว่า ใน อนาคตรูปแบบ และการนำนวัตกรรมสื่อสาร หรือเทคโนโลยี มาใช้ในการเผยแผ่ หลักธรรมในพุทธศาสนาเพื่อโน้มน้าวใจวัยเด็ก วัยทำงาน และวัยชรา ปัจจุบันศูนย์เผยแผ่ ศาสนาหลายแห่งมีการนำสื่อและนวัตกรรมทางการสื่อสาร และเครื่องมือสื่อสารมาใช้เผยแผ่ ธรรมะ เกือบทุกแห่ง ทำให้เสถียรธรรมสถานซึ่งเดิมไม่นิยมใช้ช่องทางสื่อมากนัก ต้องหันมา ให้ความสนใจ เพราะการทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางศาสนา จำเป็นต้องดำเนินการตาม กระแส ค่านิยมของสังคมด้วย ซึ่งคุณแม่คันสนีย์ให้ยึดหลักธรรม ไม่บิดเบือนไปจากพุทธพจน์ ที่จารึกไว้ในพระไตรปิฎก ที่เป็นความจริงอันประเสริฐ ใช้สอนบุตรธิดา รวมทั้งกลุ่มคน สมัยใหม่ (เจนอเรชั่น) ต่อไป อย่างไรก็ตาม ด้วยหลักธรรมในพุทธศาสนา เป็นปรัชญาแห่ง ธรรมชาติ ธรรมคือธรรมชาติ ที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ทำให้นวัตกรรมสื่อสาร และเทคโนโลยีช่องทางการสื่อสาร เป็นเพียงเครื่องมือ ส่วนเนื้อหาสาระที่หัวใจของพุทธ ศาสนา ต้องไม่เปลี่ยนแปลงไปด้วย ทั้งนี้เพราะคุณแม่คันสนีย์มีแนวคิดต่อการใช้การ สื่อสารและเทคโนโลยีสำหรับส่งสารให้เข้าถึงพุทธศาสนิกชนทุกเพศ ทุกวัย หรือทุกกลุ่มเจ เนอเรชั่น เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย โดยให้เคร่งครัดในเรื่องสารสนเทศที่ต้องยึดตามพระไตรปิฎก

เท่านั้น แนวโน้มสำหรับอนาคตน่าจะยังคงให้ความสำคัญรูปแบบนี้ไปอีกระยะหนึ่ง เพราะลูกศิษย์คุณแม่คันสนีย์ มีจำนวนเพิ่มขึ้นด้วยวิธีการดังที่ปฏิบัติมานี้ (แม่ชีโมลี เขียวสะอาด, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2560)

สรุปว่า ในยุคแห่งนวัตกรรมการสื่อสารไร้พรมแดน เครื่องมือรับ-ส่งข่าวสารมีอิทธิพลต่อสารสนเทศในทุกเรื่อง รวมทั้งการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะกลุ่มคนสมัยใหม่ แต่ศูนย์แสดงธรรมอย่างเสถียรธรรมสถาน ใช้สื่อเป็นเพียงเครื่องมือที่ แต่ยังคงเคร่งครัดในเรื่องเนื้อหาที่เป็นแก่นแท้ โดยเฉพาะสื่อกิจกรรมได้จัดให้เสมือนอยู่ในสมัยพุทธกาล เสมือนฟังธรรมจากพระโอษฐ์พระพุทธเจ้า มีการสาธยายธรรม เทศนาธรรม สันทนาธรรมกับพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่มุขปาฐะ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า พุทธศาสนิกชนยังคงให้ความสำคัญต่อบุคคลหรือผู้แสดงธรรม เพราะมีความใกล้ชิดและสามารถสื่อสารได้ทันทีเมื่อไม่เข้าใจ ทำให้ได้รับคำตอบที่ชัดเจน ในขณะที่ตัวกิจกรรมคือสื่อที่ทำให้โน้มน้าวเข้าไปปฏิบัติเห็นจริงด้วยตนเอง

4.3 การศึกษาการรับรู้การสื่อสารและการมีส่วนร่วมในการสื่อสารพระพุทธศาสนาของกลุ่มคนเจนเอเรชั่นวาย

4.3.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสนทนากลุ่ม (Focus Group) พุทธศาสนิกชนเจนเอเรชั่นวาย ณ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากพุทธศาสนิกชนที่จัดอยู่ในกลุ่มคนเจนเอเรชั่นวาย ด้วยการขอความร่วมมือบุคคลที่มาดำเนินกิจกรรมด้านพุทธศาสนา ณ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ โดยผู้วิจัยขอเชิญร่วมเป็นกลุ่มสนทนา จำนวน 7 คน ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลในลักษณะเดียวกัน 2 ครั้ง รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 14 คน (รายชื่อปรากฏในภาคผนวก ค)

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มสนทนา รวม 2 กลุ่ม ซึ่งผลการให้ข้อมูลของผู้ร่วมสนทนาเป็นไปในทิศทางเดียวกันและใกล้เคียงกันมาก ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอการประมวลผลและการวิเคราะห์ผลข้อมูลในลักษณะภาพรวม ดังนี้

1) เหตุผลของแต่ละท่าน ที่เข้าร่วมกิจกรรม ณ สถาบันแห่งนี้

จากคำถาม ผู้ร่วมสนทนาให้เหตุผลการเข้าร่วมกิจกรรม ณ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 14 คน สามารถจำแนกเหตุผลได้ดังนี้คือ มีจำนวน 6 คน เข้าร่วมกิจกรรม ณ หอจดหมายเหตุฯ เพราะสนใจและชอบศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนา รวมทั้งที่หอจดหมายเหตุฯ มีกิจกรรมการปฏิบัติด้วยตนเอง พร้อมทั้งมีเจ้าหน้าที่คอยช่วยเหลือ ให้

ความรู้ อำนาจความสะดวก และมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม ไม่มากเกินไป และน้อยเกินไป ในขณะที่มีจำนวน 4 คน ให้เหตุผลว่า เป็นการใช้เวลาว่างเพื่อพัฒนาจิตใจตน โดยยึดหลักธรรมะสำหรับการดำเนินชีวิตประจำ และการร่วมกิจกรรมกับหอจดหมายเหตุพุทธทาส มีกิจกรรมให้เลือกมากมาย การจำลองคำสอนของท่านพุทธทาส ให้ได้ศึกษา หรือปฏิบัติจริง เช่น ห้องนิทรรศการ นิพพานจำลอง ห้องภาพปริศนาธรรม โรงมหรสพทางวิญญาณ กิจกรรมไทเก็ก โยคะ สมาธิ และมีจำนวน 2 คน ให้เหตุผลว่า “ต้องการหาทางดับทุกข์ในใจที่เกิดความยุ่งยาก สับสนจากความคนฟุ้งซ่าน และจากสังคมภายนอก มานั่งอ่านหนังสืออย่างเดียวก็ทำให้สงบ ซึ่งเลือกทำได้หลายอย่างตามที่สนใจ” (รัชพันธ์ พุทธสรณ์, จุฑาทิพย์ หักขุนทด, และวิพงษ์ บุญมาประเสริฐ, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2560)

ทั้งนี้มี 1 คน ให้เหตุผลที่มาร่วมกิจกรรมเพราะ “อยู่ไม่ไกลมากนัก สะดวกสบาย สถานที่จอดรถ การอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ เพียงเข้ามาถึงก็สงบร่มเย็นแล้ว” (ไศศิษฐา พงศ์ชัยโรจน์, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2560)

และอีก 1 คนสุดท้าย “มาเพราะหอจดหมายเหตุฯ ไม่มีพุทธพาณิชย์ มาหลายครั้ง เสมือนได้มากราบสักการะท่านพุทธทาส ได้มาทำบุญตามที่ความหมายท่านพุทธทาส คือ การทำบุญที่เรียกว่าบุญ ที่แท้จริงคือ การให้ทาน ถือศีล ภาวนา” (ธัญดา จารุศวัส, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2560)

ผลจากการสนทนากลุ่ม ซึ่งจัดเป็นพุทธศาสนิกชนที่มีอายุ 20-37 ปี หรือกลุ่มคนเจนเนอเรชั่นวาย พบว่า เหตุผลที่มาร่วมกิจกรรมที่หอจดหมายเหตุฯ ส่วนใหญ่ต้องการศึกษาและปฏิบัติธรรมเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน รองลงมาคือ ต้องการพัฒนาจิตใจให้สามารถอยู่กับความจริงในสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อหาวิธีดับทุกข์ที่เกิดภายในจิต และสิ่งภายนอกที่มากกระทบ อันดับสุดท้ายคือ เลื่อมใส เพราะหอจดหมายเหตุฯ เป็นสถานที่ไม่ดำเนินกิจกรรมในรูปแบบพุทธพาณิชย์

2) ต่อกิจกรรมการสื่อสารพุทธศาสนาและการเผยแผ่หลักธรรมของสถาบันแห่งนี้

ผู้ร่วมสนทนากลุ่มแสดงความคิดเห็นต่อกิจกรรมการเผยแผ่หลักธรรมในศาสนาพุทธของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ ว่า พุทธศาสนิกชนที่มาเข้าร่วมกิจกรรมทั้งปริยัติธรรม และปฏิบัติธรรม หากได้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนา ย่อมละกิเลส พ้นจากอำนาจของวัตถุนิยม พ้นทุกข์ทั้งปวง ซึ่งสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งที่บ้านที่ทำงาน

ความคิดเห็นของผู้ร่วมสนทนากลุ่มที่กล่าวถึงกิจกรรมการเผยแผ่หลักธรรม การจัดกิจกรรมทำให้ธรรมเข้าใจง่าย ให้ความรู้สึก ร่มเย็น งดงามในใจตลอดเวลาที่ได้ร่วมกิจกรรม

“ภาพปริศนาธรรม มีความงดงาม นิทรรศการที่จัดร่วมกับกิจกรรมให้ความรู้สึกถึงการอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงไม่ปรุงแต่ง ห่างไกลจากกิเลสที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันได้ จิตใจเป็นสุขแน่นอน” (อติทยา พุ่มนาค, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2560)

“สถานที่จัดสรรให้ทำกิจกรรม ปฏิบัติธรรม เรียนรู้ได้ดี อยู่ไม่ไกล บรรยากาศทำให้ซึมซับหลักธรรมจากแต่ละกิจกรรมได้เป็นอย่างดี” (ศรีประไพร์ ลีแก้ว, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2560)

“ภายในหอจดหมายเหตุฯ มีแต่ความรู้ จึงอยากขอบคุณผู้เกี่ยวข้องที่นำหลักธรรมดี ๆ ทางพุทธศาสนามาเผยแพร่” (ไศศิษฐา พงศ์ชัยโรจน์, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2560)

“มีความสุขกับกิจกรรมที่ได้เข้าร่วม เช่น นิทรรศการนิพพานขมิโลง เป็นห้องฝึกสมาธิ และหลักสูตรปฏิบัติสมาธิปฏิบัติ มีกิจกรรมอีกหลากหลายที่สร้างสรรค์ เช่น กิจกรรมธรรมะควบคู่กับการดูแลสุขภาพ โยคะในสวนธรรม อานาปานสติกับไทเก็ก และที่ชอบที่สุด คือ ดูนั่งหาแก่นธรรม” (ปัทมน ชัยจิระธิกุล, กมลวรรณ ทองเหลา, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2560)

ความคิดเห็นจากผู้ร่วมสนทนากลุ่ม สรุปได้ว่า หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ มีกิจกรรมมากมาย ทำให้บุคคลทั่วไปเข้าถึงพุทธศาสนา หลักธรรมคำสอน และการเผยแผ่ธรรมะของท่านพุทธทาสได้มากยิ่งขึ้น สถานที่ไม่ต้องเดินทางไกลเหมาะกับคนกรุงเทพฯ พื้นที่ภายในถูกจัดสรรไว้อย่างดี และมีกิจกรรมให้เลือกทำมากมาย รวมถึงบรรยากาศอันร่มรื่นโดยรอบ ทำให้เหมาะกับการมาพักผ่อนจิตใจ โดยเฉพาะในสัปดาห์วัน ละกิเลส ทางพันทุกซ์จากเรื่องยาก เมื่อได้เข้าร่วมกิจกรรมทำให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ซึ่งเปิดโอกาสสำหรับทุกคนทั้งกลุ่มคนเจนเนอเรชั่นวายและเยาวชน ค้นหากิจกรรม วันเวลาและจัดกิจกรรมภายในหอจดหมายเหตุฯ ได้ตลอดเวลา ทาง Website และ Application Facebook

3) การสื่อสารในการเผยแผ่ศาสนาพุทธสู่พุทธศาสนิกชนกลุ่มคนที่มีอายุ 20-37 ปี และการสื่อสารเพื่อเข้าถึงกลุ่มที่มีอายุ 20-37 ปี

ผลการประมวลข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม จากผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 1 และ 2 กลุ่มละ 7 คน จำนวนรวม 14 คน การสื่อสารที่หอจดหมายเหตุพุทธทาสอินทปัญโญกรุงเทพฯที่ใช้ในการสื่อสารศาสนาพุทธสู่พุทธศาสนิกชน และเผยแผ่หลักธรรม ต่อกลุ่มคนที่มีอายุ 20-37 ปี เมื่อนำข้อมูลจากการสนทนากลุ่มมาประมวลผลให้เห็นภาพรวม พบว่า ส่วนใหญ่ที่เห็นเป็นรูปธรรมคือ สื่อสิ่งพิมพ์หรือเอกสาร ผลงานการประพันธ์ของท่านพุทธทาสในรูปแบบ ภาพวาด แลปเสียงโสตทัศน และวัตถุสิ่งของต่าง ๆ มีจำนวนสื่อต่าง ๆ มากกว่า 27,000 รายการ นอกจากนี้ยังมีสื่อกิจกรรมอีกจำนวนมากที่สร้างความเพลิดเพลินให้พุทธศาสนิกชน เช่น โรงภาพยนตร์ธรรมะ ห้องนิพพานขมิโลง รวมทั้งกิจกรรมเสนาธรรม ตลอดจน กิจกรรมธรรมะในสวน กิจกรรมทำบุญตักบาตร กิจกรรมปฏิบัติธรรม มีกิจกรรมให้ทดลอง และลงมือทำมากมาย ได้แก่ กิจกรรมสอนสมาธิภาวนาอานาปานสติ โยคะภาวนา ฟังดนตรีธรรม ซึ่งแต่ละกิจกรรมมีกำหนดการ โดยจัดทำปฏิทินกิจกรรม ระบุวัน เวลา สถานที่ แสดงไว้ชัดเจน รวมทั้งวิธีติดต่อสอบถามรายละเอียด หรือการลงทะเบียนล่วงหน้า ช่องทางการติดต่อมีทั้งทางโทรศัพท์ และเว็บไซต์ www.bia.or.th

ความคิดเห็นจากผู้ร่วมสนทนากลุ่ม เห็นว่า หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ ควรใช้ในการสื่อสารเพื่อเข้าถึงกลุ่มคนที่มีอายุ 20-37 ปี (หรือกลุ่มคนเจนเอเรชั่นวาย) จากข้อมูลความคิดเห็นของแต่ละคน (14 คน) สามารถจำแนกได้ดังนี้

(1) สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ ผลงานการประพันธ์ของท่านพุทธทาสภิกขุ ผลงานการประพันธ์ผู้ที่นำบทประพันธ์ท่านพุทธทาสภิกขุไปอ้างอิง หรือขยายความ รวมทั้งบทความของนักวิชาการด้านพุทธศาสนาทั่วประเทศ และมีผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม 1 คน ให้ความเห็นในเรื่องสื่อสิ่งพิมพ์ว่า

“เป็นคนชอบอ่านหนังสือ ที่หอจดหมายเหตุพุทธทาส มีร้านหนังสือธรรมะขนาดใหญ่ มีหนังสือหลากหลายทั้งที่เป็นผลงานท่านพุทธทาส และ พระอาจารย์ท่านอื่น ๆ ที่เป็นพระปฏิบัติ รวมถึงพระที่เป็นนักคตินักเขียนท่านอื่น ๆ อีกด้วยด้วย” (ธัญดา จารุศวัส, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2560)

(2) สื่อกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมการเรียนรู้ (ปริยัติธรรม) กิจกรรมการปฏิบัติ เช่น การทำบุญตักบาตร กิจกรรมภาวนาอานาปานสติ โยคะภาวนา ดุหนังหรือฟังดนตรีธรรมะ โดยเฉพาะการทดลองนั่งสมาธิในห้องนิพพานขมิลง (ปฏิบัติ) ซึ่งกิจกรรมดังกล่าว ทำให้เกิดความรู้ ทำให้จิตใจสงบ เป็นพื้นฐานสู่ปฏิเวธ

(3) สื่อสมัยใหม่ ได้แก่ การบรรยายธรรมถ่ายทอดสดผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตหรือบันทึกลงใน Youtube หรือ Upload ขึ้น Application ติดตามกิจกรรมผ่านโทรศัพท์ติดตามตัว (มือถือ) สามารถดูรายการถ่ายทอดสด หรือดูรายการย้อนหลังการถ่ายทอดต่าง ๆ ที่หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ หรือกิจกรรม ณ สวนโมกข์ อำเภอยะยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จัดทำขึ้น หรือได้จัดทำไว้แล้ว

สรุปได้ว่า สื่อที่ใช้การสื่อสารเพื่อเผยแผ่หลักธรรมในศาสนาพุทธสู่พุทธศาสนิกชนกลุ่มคนที่มีอายุ 20-37 ปี และสื่อสารที่เข้าถึงได้คือ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อกิจกรรม และสื่อสมัยใหม่

4) สื่อที่มีอิทธิพลหรือสามารถโน้มน้าวใจของพุทธศาสนิกชนให้มีส่วนร่วมปฏิบัติธรรม/กิจกรรมทางศาสนา

ผลการประมวลข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม จากผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 1 และ 2 กลุ่มละ 7 คน จำนวนรวม 14 คน พบว่า ผู้แสดงความคิดเห็นส่วนใหญ่สอดคล้องกันเห็นว่า สื่อที่มีอิทธิพลสามารถโน้มน้าวใจบุคคลทั่วไป (ในที่นี้กลุ่มสนทนารับรู้คำถามคำนี้นั้นกลุ่มคนวัยทำงาน หรือกลุ่มคนเจนเอเรชั่นวาย) ที่นับถือพุทธศาสนาหันมาร่วมปฏิบัติธรรมหรือกิจกรรมทางศาสนา คือ สื่อที่มีอิทธิพลต่อบุคคลในยุคปัจจุบันมากที่สุดคือ สื่อสมัยใหม่ ที่นิยมเรียกว่า Social Network หรือสื่อดิจิทัล ผ่านเครื่องมือในการปฏิบัติทางสังคม เช่น เว็บไซต์และโปรแกรมประยุกต์ที่เป็นช่องทางการสื่อสาร ได้แก่ Website ในที่นี้หมายถึง Website ของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

กรุงเทพฯ รวมทั้ง Facebook, e-mail, Application Line และ YouTube ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ขอให้สมาชิกผู้ร่วมสนทนากลุ่มจัดลำดับสื่อที่มีอิทธิพลที่สามารถโน้มน้าวใจให้บุคคลหันมาร่วมปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา มีลำดับดังนี้ (สัมภาษณ์กลุ่มสนทนา, 2560)

(1) Website ของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ โดยให้เหตุผลว่า ที่จัดให้ website เป็นอันดับแรกเนื่องจากข้อมูลที่แสดงไว้มีรายละเอียดชัดเจน จัดหมวดหมู่สำหรับทำความเข้าใจง่าย โดยเฉพาะในเรื่องการโน้มน้าวให้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งการเรียนรู้และการปฏิบัติธรรม มีการระบุหัวข้อกิจกรรม รายละเอียด วัน เวลา สถานที่ การลงทะเบียน ทำให้เกิดความสะดวกสบาย อีกทั้งยังสามารถติดต่อสื่อสารระหว่างผู้สนใจกับเจ้าหน้าที่ได้ทันที

(2) YouTube โดยให้เหตุผลว่า แม้ว่าการถ่ายทอด หรือฉายภาพกิจกรรม ที่จัดโดยหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ อาจมีไม่มากนัก แต่การเข้าดูผ่าน YouTube สามารถรับข้อมูลได้ทั้งภาพและเสียง ซึ่งเป็นสิ่งที่โน้มน้าว หรือกระตุ้นให้เกิดความสนใจ สร้างความเชื่อมั่นต่อผู้นับถือพุทธศาสนา และจัดเวลาการไปร่วมปฏิบัติธรรมหรือกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ เป็นศูนย์กลางสำคัญในการจัดกิจกรรมด้านแนวคิดหลักธรรม (การเรียนรู้) และกิจกรรมการทดลอง/การลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง

(3) สื่อบุคคล หมายถึง บุคคลทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้อง คือ สื่อบุคคลหลักคือ เจ้าหน้าที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร ในขณะที่สื่อบุคคลที่เป็นพุทธศาสนิกชนหรือกลุ่มบุคคลวัยทำงาน ซึ่งเป็นผู้เคยที่เคยมาเข้าร่วมกิจกรรม แล้วนำไปเขียน (Post) ในสื่อดิจิทัลส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งสื่อสารในรูปแบบบอกต่อ และอีกสื่อบุคคลที่สำคัญคือ ผู้บรรยายธรรม ผู้สอน ผู้นำเสนอข้อมูล ผู้สอน ผู้สนทนาธรรม หากบุคคลดังกล่าวนี้ สามารถบรรยายธรรมด้วยลักษณะดังกล่าวอย่างมีประสิทธิภาพ มีเทคนิคการดึงดูดความสนใจ ย่อมเป็นสื่อที่สามารถการโน้มน้าวใจได้เป็นอย่างดี

(4) สื่อกิจกรรม และสถานที่ เป็นสื่อที่มีผลต่อการโน้มน้าวใจมากพอสมควร กล่าวคือ หากการจัดกิจกรรมน่าติดตาม สามารถปฏิบัติแล้วเกิดความรู้ ได้รับความประทับใจ ย่อมทำให้ผู้สนใจมาเข้าร่วมในครั้งต่อไป ทั้งนี้สถานที่จัดกิจกรรมต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อมที่ดีด้วย

5) กิจกรรมของสถาบันแห่งนี้สามารถส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมการปฏิบัติ ได้เรียนรู้ หรือมีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้หรือไม่

สมาชิกผู้ร่วมสนทนากลุ่ม 2 คน จากทั้ง 2 กลุ่ม แสดงความคิดเห็นไว้ว่า

“จุดมุ่งหมายต้องการให้พุทธศาสนิกชนที่มาเข้าร่วมกิจกรรมได้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาผ่านกิจกรรมปรีชา คือเรียนรู้ด้วยตนเอง และสามารถละกิเลส ประพฤติปฏิบัติตน หลุดพ้นจากอำนาจของวัตถุนิยม เป็นหนทางดับทุกข์ โดยผ่านกิจกรรมการปฏิบัติ รูปแบบกิจกรรมของหอ

จดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ” (วีรพงศ์ บุญมาประเสริฐ, และอัทธพล ทองทิพย์, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2560)

ทั้งนี้รูปแบบกิจกรรมแต่ละกิจกรรมที่ผู้ร่วมสนทนากลุ่มได้เข้าร่วมให้ความเห็น สอดคล้องกัน และมี 2 คน จากกลุ่มที่ 1 ให้ความเห็นได้น่าสนใจว่า

กิจกรรมของหอจดหมายเหตุพุทธทาสสามารถส่งเสริมให้มันนำไปใช้ปฏิบัติตนตาม หลักธรรมในพุทธศาสนาได้ และเป็นเรื่องง่าย ๆ ใกล้ตัวที่เรานึกไม่ถึง เช่น การมองจิตใจ ของตนเองในแต่ละขณะว่า การคิดจะเกิดก่อนการกระทำ และนำผลที่ได้มาปรับใช้กับ ชีวิตประจำวัน เช่น กรณีขับรถที่คนขับรถปาดหน้าเรา แต่ก่อนเราจะโกรธ แต่เมื่อมาปฏิบัติ แล้ว เห็นได้ว่า เราารู้สึกว่าความโกรธค่อย ๆ เกิดขึ้น และเราสามารถที่จะหยุดความโกรธนั้น ด้วยการกลับมาพิจารณาลมหายใจแทนการปล่อยอารมณ์ไปกับความโกรธ ซึ่งอาจทำให้ เรื่องราวบานปลายต่อไปได้ (ศรีประไพพร ลิ้มแก้ว, และรัชชานัน พุทธสรณ์, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2560)

และสมาชิกผู้ร่วมสนทนากลุ่มทุกคนจากทั้ง 2 กลุ่ม แสดงความคิดเห็นในเรื่องของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมไว้ว่า

กิจกรรมที่เคยมาเข้าร่วม ไม่ว่าจะเป็นดูหนังหาแก่นธรรม หรือเพลินธรรมนำชม เปิด โอกาสให้สอบถามข้อสงสัยได้ หรือจะแสดงความเห็นในบางหัวข้อที่เปิดโอกาสให้ เช่น ใน กิจกรรมดูหนังหาแก่นธรรม จะมีการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แสดงทัศนะในหัวข้อ ธรรมะที่เกี่ยวข้องกับภาพยนตร์ที่ได้ฉายไปว่าผู้เข้าร่วมเคยมีประสบการณ์ หรือความรู้สึก ภายหลังการรับชมอย่างไร หรือแม้แต่ กิจกรรมเพลินธรรมนำชม ที่เป็นการแนะนำสถานที่ และเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กันโดยสอดแทรกคำสอนของท่านพุทธทาส รวมถึงประวัติของท่าน พุทธทาสเข้าไปด้วย และปริศนาธรรมจากภาพแกะสลักของหอจดหมายเหตุพุทธทาสที่บ่ง บอกว่าต้องมีการตีความ ซึ่งผู้ดำเนินรายการจะให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ซักถามรวมถึงร่วมกัน พิจารณาถึงปริศนาธรรมนั้น

ผู้วิจัยขอให้ประเมินผลรูปแบบกิจกรรมสามารถส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมการปฏิบัติตาม หลักธรรมในพุทธศาสนา ได้เรียนรู้ สามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตจริง ได้ระดับใด (มากที่สุด มาก ปาน กลาง น้อย) จากผู้ร่วมสนทนากลุ่ม 14 คน พบว่า 9 คน เห็นว่าได้เรียนรู้และนำไปใช้ในชีวิตจริงได้มาก ที่สุด และที่เหลือ 5 คน เห็นได้เรียนรู้และนำไปใช้ในชีวิตจริงได้มาก ทั้งนี้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มแสดง ความเห็นต่อกิจกรรมที่ส่งเสริมให้การปฏิบัติธรรมเห็นผลในระดับมากและมากที่สุดนั้น มีลำดับดังนี้

อันดับ 1 อานาปานสติแบบย่อ ตามแนวปฏิบัติอาจารย์โกเอ็นก้า/อานาปานสติ
ภาวนา

อันดับ 2 อบรมหลักสูตรคู่มือมนุษย์

อันดับ 3 โยคะภาวนา/โยคะในสวนธรรม

อันดับ 4 ธรรมโฆษณศึกษา: ปฏิจสงมุปาท

อันดับ 5 ธรรมสวนะภาวนา ที่มาและแนวคิด ในสมัยพุทธกาล

ส่วนรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้การดูภาพยนตร์ ภาพวาด ฟังบรรยายธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานสู่การปฏิบัติตนให้รู้แจ้ง แต่หลักสูตรอานาปานสติแบบย่อ ได้ทั้งความรู้และได้ลงมือปฏิบัติควบคู่กันไป อย่างไรก็ตาม ผู้ร่วมสนทนาให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ด้วยความหลากหลายของกิจกรรมที่หोजดหมายเหตุฯ จัดขึ้น ก็มีผู้สนใจเข้าร่วมอย่างหลากหลาย โดยเฉพาะกลุ่มคนอายุระหว่าง 20-37 ปี แวะเวียนกันไปตามความสะดวก ความสนใจของแต่ละบุคคล

ในขณะที่ผู้ร่วมสนทนากลุ่มให้ความเห็นเกี่ยวกับการนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้หรือไม่พบว่า ส่วนใหญ่ตอบว่าได้มาก และได้อย่างยิ่งย่น คือ เมื่อได้เรียนรู้หลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจากพระไตรปิฎกโดยตรงอันเป็นแก่นแท้แล้ว ทำให้คนที่เข้าใจ/เข้าถึงได้ ย่อมนำไปใช้ได้ฝึกจนติดเป็นนิสัยส่วนตัว วันเวลาเปลี่ยนไปก็ไม่สามารถทำให้การปฏิบัติของบุคคลเปลี่ยนไปได้ เพราะสิ่งที่ดี ทำแล้วรู้สึกสบายกาย จิตใจก็แจ่มใส สิ่งเหล่านี้คนรอบข้างสะท้อนคำตอบได้ดีด้วย

สรุปได้ว่า รูปแบบการจัดกิจกรรมของหोजดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ สามารถส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชน (กลุ่มคนเจนเนอร์เรชันวาย) นำหลักธรรมในพุทธศาสนาไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้อย่างยั่งยืนยาวนาน พ้นจากกิเลสและความทุกข์ จิตใจแจ่มใส

6) จุดเด่นหรือจุดแข็งต่อการสื่อสารพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชน อายุ 20-37 ปี หรือเจนเนอร์เรชันวาย

ผลการประมวลข้อมูลจากการสนทนากลุ่มจากผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 1 และ 2 กลุ่มละ 7 คน จำนวนรวม 14 คน พบว่า หोजดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ มีจุดเด่นที่ผู้สนทนาแต่ละคน กล่าวถึงด้วยความชื่นชอบและชื่นชมว่า

หोजดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ มีรูปแบบความเป็นสมัยใหม่ผสมผสานกับรูปแบบธรรมะแบบเก่า เช่น ภาพจำลองแกะสลัก ปูนปั้น หรือแม้แต่กิจกรรมดักบาตรที่แม้จะเป็นการดักบาตรที่เรียบง่ายเหมือนการดักบาตรทั่ว ๆ ไป แต่ที่นี้จะมีรูปแบบเรียบง่าย สมถะ ไม่ใช้เวลามากเหมือนสถานที่อื่น ๆ เพราะไม่เน้นพิธีกรรม แต่จะเน้นไปที่แก่นหรือจุดสำคัญ ๆ ซึ่งเหมาะกับคนรุ่นใหม่ที่ไม่ชอบพิธีกรรมที่ดูเยิ่นเย้อ น่าเบื่อ และจะได้ฟังธรรม จากพระที่เป็นพระสายปฏิบัติที่ดูน่าเลื่อมใสด้วย เช่น พระอาจารย์นวลจันทร์ กิตติปัญโญ ที่มีเนื้อหา

กระชับ และสามารถเข้าใจได้ง่าย (โคศิษฐา พงศ์ชัยโรจน์, ปัทมน ชัยจิระธิกุล, และกมลวรรณ ทองเหลา, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2560)

กิจกรรมของหอจดหมายเหตุพุทธทาส ยังสามารถให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แสดงความเห็น หรือถกข้อสงสัยในการเรียนภาคทฤษฎีได้ เช่น กิจกรรมคู่มือมนุษย์ที่นำหนังสือคู่มือมนุษย์ ผลงานของท่านพุทธทาสมาศึกษา แล้วหาข้อคิดเห็น หรือแม้แต่การศึกษาเรื่องของ อานาปานสติ 16 ขั้นที่มีทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ เปิดให้ผู้ศรัทธาตอบในข้อสงสัยต่าง ๆ จากพระที่เป็นผู้นำการปฏิบัติ หรือบุคคลที่เป็นผู้ดำเนินรายการ นอกจากนี้ในแต่ละกิจกรรม ไม่ได้มีเพียงการถามตอบเพียงอย่างเดียว แต่ผู้เข้าร่วมสามารถร่วมถ่ายทอดประสบการณ์ในการปฏิบัติ หรือช่วยดำเนินการในการจัดกิจกรรมได้ เช่น กิจกรรมดูหนังหาแก่นธรรม ที่จะมีดารานักแสดง หรือนักเขียน มาเป็นผู้ดำเนินรายการ หรือบางครั้ง กิจกรรมดูหนังหาแก่นธรรม จะขอให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมกันดำเนินรายการ ด้วยการเล่าประสบการณ์ของแต่ละบุคคลที่เกี่ยวข้องกับธรรมะในภาพยนตร์ที่ได้ชม เช่น สารคดีหนังพาไปที่เกี่ยวกับประเทศพม่า จะมีการพูดคุยสอบถามถึงประวัติศาสตร์ และความน่าสนใจของละครที่เกี่ยวข้องกัน ทำให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดอย่างสนุกสนานออกรส

และจากการสนทนากลุ่มจากผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 1 และ 2 กลุ่มละ 7 คน จำนวนรวม 14 คน ให้ความเห็นเหมือนกัน และสอดคล้องกันว่า “ที่หอจดหมายเหตุ ให้อิสระในการเข้าร่วมกิจกรรม และให้โอกาสที่จะแสดงความคิดเห็น พูดคุยสอบถามทั้งในและนอกกิจกรรม รวมถึงการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความเห็น ประสบการณ์ของตน ขึ้นอยู่กับแต่ละรูปแบบของกิจกรรม เช่น ถ้าเป็นดูหนังหาแก่นธรรม จะเป็นกิจกรรมที่สบาย ๆ มีผู้เข้าร่วมเยอะ สามารถถามตอบและพูดคุยกับผู้ดำเนินรายการได้อย่างเต็มที่ จะต่างจากกิจกรรมแนวปฏิบัติธรรมที่จะมีรูปแบบที่ค่อนข้างเข้มงวด เพราะต้องควบคุมภาวะอารมณ์ จิตใจอยู่ในกรอบของการปฏิบัติ แต่เมื่อเสร็จสิ้นระยะเวลาของการปฏิบัติ ก็สามารถสอบถามได้ตลอดเวลา ที่สำคัญ หากประชาชนทั่วไปต้องการจัดกิจกรรมเพื่อเผยแผ่ธรรมะ หรือจัดกิจกรรมเพื่อสังคม สามารถที่จะร่างโครงการ หรือขออนุญาตใช้สถานที่ได้ ซึ่งเจ้าหน้าที่ของสถาบันจะแจ้งให้ทราบตอนที่มาเข้าร่วมกิจกรรม หรือสอบถามได้จากเจ้าหน้าที่ของสถาบัน”

แนวคิดการสื่อสารพุทธศาสนา และเผยแผ่หลักธรรมของท่านพุทธทาส ถ่ายทอดความรู้ในการดับทุกข์ ที่พระพุทธรเจ้าทรงตรัสรู้และสั่งสอนตลอดมา ด้วยความมุ่งมั่นจริงจังอย่างแท้จริง หอจดหมายเหตุพุทธทาส กรุงเทพฯ เป็นแหล่งรวบรวมอนุรักษ์และเผยแพร่มรดกทางปัญญาของท่านพุทธทาสที่เป็นรูปธรรมมากที่สุด และสถานที่แห่งนี้ สร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลเนื่องในโอกาสครบรอบพระบรมราชาภิเษกครบ 60 ปี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานอนุญาตให้จัดสร้างในที่ดินของสวนรถไฟ ลักษณะที่เด่นชัดคือ อาคารปูนสามชั้น ตั้งอยู่ริมสระน้ำ โดย

จำลองจุดเด่นบางอย่างที่สวนโมกข์ อ.ไชยยา มาสร้างไว้ เช่น มีเกาะต้นมะพร้าวตั้งกลางน้ำที่เรียกว่า สระนาฬิเกร์

ลักษณะเด่นในแต่ละชั้น ได้ทำหน้าที่เผยแพร่หลักธรรมในศาสนาพุทธด้วยตัวเอง เช่น ภาพปูนปั้นพุทธประวัติ จำลองภาพพุทธประวัติจากอินเดีย เล่าเรื่องพุทธประวัติด้วยภาพ ลานหินโค้ง สำหรับปฏิบัติธรรม ประดิษฐานพระอวโลกิเตศวร ติดกับลานหินโค้งมีโรงมหรสพทางวิญญาณ อีกด้านของลานหินโค้งจัดเป็นห้องหนังสือและสื่อธรรมะ ซึ่งเป็นแหล่งรวบรวมศึกษาธรรมะ มีภาพปริศนาธรรม และผลงานของท่านพุทธทาส หนังสือเผยแพร่ธรรมะจำนวนมาก และสิ่งของที่ระลึกจำหน่าย ที่น่าสนใจคือ หยอดเงินลงในตู้เก็บเงินตามแต่กำลังศรัทธา เสมือนการปฏิบัติธรรมเรื่องความซื่อสัตย์ ศีลธรรม-ไม่ลักขโมย

ส่วนชั้นที่สอง มีห้องจัดอบรม/จัดสัมมนาปฏิบัติธรรม การใช้บริการห้องนี้ท่านพุทธทาสมีนโยบายว่าทุกศาสนามาใช้ได้ไม่แบ่งแยก มีห้องนิทรรศการนิพพานขมิลง และสวนปฏิจจสมุปบาท มีเจ้าหน้าที่นำชม พร้อมทั้งอธิบายปฏิจจสมุปบาทด้วย นอกจากนี้ยังมีแนวคิดเรื่องประหยัดพลังงานด้วยการใช้แสงธรรมชาติ เช่น ห้องนิพพานขมิลง ไม่สว่างมากทำให้บรรยากาศมีความเงียบสงบ จึงเหมาะสำหรับปฏิบัติธรรมนั่งสมาธิและเดินจงกรม

ชั้นบนสุดซึ่งเป็นส่วนนิทรรศการแสดงผลงานท่านพุทธทาส ห้องจดหมายเหตุ สำนักงาน ห้องค้นคว้า เป็นห้องพิเศษที่มีเครื่องปรับอากาศ ควบคุมอุณหภูมิและความชื้น การขอเข้าชมค่อนข้างเข้มงวด เพื่อให้หนังสือและเอกสารของท่านพุทธทาสคงอยู่ในสภาพเดิมได้มากที่สุด

กล่าวสรุปได้ว่า หอจดหมายเหตุ กรุงเทพฯ มีจุดเด่นหรือจุดแข็งต่อการเผยแพร่หลักธรรมในศาสนาพุทธ เหมาะสำหรับกลุ่มคนเจนเนอร์เรชันวาย เพราะเป็นสถานที่ตั้งอยู่ในเมืองหลวง แต่เป็นสถานที่ที่มีความเงียบสงบ บรรยากาศที่เหมาะสมแก่การไปปฏิบัติธรรม เป็นแหล่งข้อมูลสำหรับผู้สนใจศึกษาหลักธรรมอย่างลึกซึ้งได้ เนื่องจากมีสื่อต่าง ๆ ทั้งเอกสาร ภาพยนตร์ รูปภาพ รูปปั้น แสดงหลักธรรมจำนวนมาก นอกจากจากนี้จัดจำหน่ายของที่ระลึก หนังสือเพื่อนำกลับไปอ่านหรือใช้ที่บ้านได้ และกลุ่มกิจกรรมค่อนข้างหลากหลาย สามารถเลือกกลุ่มกิจกรรมให้ตรงกับจริตนิสัยของแต่ละบุคคลได้ โดยจะมีเอกสารที่เรียกว่า “จดหมายข่าว สวนโมกข์กรุงเทพ” แจกฟรี หรือ ติดตามข่าวสารกลุ่มกิจกรรมได้จาก Facebook ซึ่งสะดวกรวดเร็วกว่าเอกสารแจกมาก

7) ปัญหา อุปสรรค ในการสื่อสารศาสนาพุทธของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ

ผู้ร่วมสนทนากลุ่ม เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมกับหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ ให้ความคิดเห็นต่อการเผยแพร่หลักธรรม พบว่า

แม้หอจดหมายเหตุฯ มีระบบอำนวยความสะดวกพอสมควร แต่มีปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อเป็นข้อสังเกตสำหรับการปรับปรุงแก้ไข เช่น การที่มีบุคคลมาเข้าชมนิทรรศการหลาย

กลุ่ม การอำนวยความสะดวกจากเจ้าหน้าที่ การให้คำแนะนำการเข้าชมอาจไม่ทั่วถึง รวมถึงวิทยากรผู้บรรยายไม่พอเพียง ประกอบกับผู้เข้าชมนิทรรศการบางคนขาดความเข้าใจ ไม่เข้าใจระเบียบ วิธีปฏิบัติตนในการเข้ากิจกรรม ทำให้เกิดบรรยากาศที่ไม่เหมาะสมกับการเผยแพร่ธรรมะที่ต้องใช้ความสงบ (ชญาณิษฐ์ สุภาพ, ญัฐนิช ปรีชาหาญ, กมลวรรณ ทองเหลา, และปัทมน ชัยจิระธกุล, สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2560)

นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัด ซึ่งทำให้เกิดอุปสรรคต่อการบริหารจากเจ้าหน้าที่ และด้านการสื่อสาร ซึ่งเกิดจากผู้เข้ามาปฏิบัติธรรม อาจไม่เข้าใจต่อระเบียบปฏิบัติ การเข้าร่วมกิจกรรมบางอย่างกำหนดแต่ละเดือน แต่ละสัปดาห์สลับสับเปลี่ยนกัน หากไม่ค้นหาข้อมูลหรือพิจารณารายละเอียดของกิจกรรมอาจมาถึงแล้วไม่ได้เข้าร่วมดังที่ตั้งใจไว้ หรือในบางโอกาสการเข้ามาเยี่ยมชมสถานที่บางช่วงเวลา บางโอกาส มีหน่วยงาน องค์กร กลุ่มบุคคล ขอเข้าชมเป็นกลุ่มใหญ่ บางคนที่มาเดี่ยวอาจไม่ได้รับความสะดวกได้เต็มที่ จึงส่งผลกระทบต่อความรู้สึกที่บางคนได้รับอยู่บางพอสมควร การค้นหาข้อมูลจากการสื่อสารของหอจดหมายเหตุฯ จะช่วยลดปัญหาอุปสรรคได้

8) ข้อเสนอแนะต่อการสื่อสารพุทธศาสนาต่อองค์กรที่เกี่ยวข้องกับศาสนา สำหรับกลุ่มบุคคลอายุระหว่าง 20-37 ปี

สมาชิกผู้ร่วมสนทนากลุ่ม มีข้อเสนอแนะต่อการสื่อสารพุทธศาสนาต่อหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และส่วนงานเกี่ยวข้อง สำหรับการเผยแพร่ธรรมะแก่กลุ่มบุคคลอายุระหว่าง 20-37 ปี พบว่า วัตถุประสงค์ของหอจดหมายเหตุฯ คือ การโน้มน้าวใจพุทธศาสนิกชนที่มาร่วมกิจกรรมได้เข้าถึงหลักศาสนา ละกิเลสได้ และพ้นจากอำนาจของวัตถุนิยม เป็นการสร้างทัศนคติที่ดี และเกิดพฤติกรรมการปฏิบัติที่ดีตามมา ซึ่งการเผยแพร่ความรู้ มีการใช้เครื่องมือและระบบการสื่อสาร เพื่อโน้มน้าวใจ และสร้างความเชื่อมั่นถึงหลักที่นำไปใช้ปฏิบัติก่อให้เกิดประโยชน์ต่อจิตใจ ทำให้สุขภาพจิตดี ส่งถึงสุขภาพกายที่ดี ดังนั้นการสื่อสารพุทธศาสนาด้วยการใช้นวัตกรรมสื่อสาร จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน ผู้ร่วมสนทนาจึงมีข้อเสนอแนะพอสรุปได้ดังนี้

(1) การสื่อสารพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ ต้องคัดเลือกเครื่องมือการสื่อสารที่มีอิทธิพลในการโน้มน้าวจิตใจพุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย และพัฒนารูปแบบกิจกรรมใช้ความสนใจให้หันมาเข้าร่วมและนำหลักที่ได้จากการเรียนรู้ไปประพฤติปฏิบัติ ในการอยู่ร่วมกันในสังคม

(2) การสื่อสารพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย ควรใช้การสื่อและอุปกรณ์สมัยใหม่ที่เหมาะสมต่อคนกลุ่มเจนเนอเรชันวายคือ ใช้การสื่อสารเชิงรุกด้วยสื่อดิจิทัลที่คนกลุ่มนี้นิยมใช้ให้มากขึ้น

(3) หอจดหมายเหตุฯ และมูลนิธิหอจดหมายเหตุฯ จัดกิจกรรมรณรงค์การเผยแพร่พุทธศาสนาสำหรับพุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชั่นวายเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการสืบทอดพุทธศาสนา และกิจกรรมที่จัดควรมีรูปแบบการสร้างความรู้เชิงประจักษ์ด้วยตนเอง เนื่องจากบุคคลเหล่านี้มีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง หากเรียนรู้ด้วยตนเองอาจยึดถือเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิต

4.3.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสนทนากลุ่ม (Focus Group) พุทธศาสนิกชน

เจนเนอเรชั่นวาย ณ เสถียรธรรมสถาน

ผู้วิจัยขอความร่วมมือกับที่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ณ เสถียรธรรมสถาน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ บุคคลที่มีอายุระหว่าง 20-37 ปี เป็นผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งของเสถียรธรรมสถาน ใช้เวลามากกว่า 1 วัน โดยแบ่งกลุ่มสนทนาเป็น 2 กลุ่ม ๆ ละ 7 คน รวม 2 ครั้งได้จำนวน 14 คน จากการประมวลผลการให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า มีความใกล้เคียง จึงได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในภาพรวม พร้อมกันทั้ง 2 กลุ่ม ตามลำดับข้อคำถามดังนี้

1) เหตุผล ที่เข้าร่วมกิจกรรม ณ สถาบันแห่งนี้

การเข้าร่วมกิจกรรม ณ เสถียรธรรมสถาน (การสนทนากลุ่ม, 2560) ผู้ร่วมสนทนากลุ่มส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่า ต้องการเรียนรู้หลักธรรมะ เพื่อใช้เป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นสุข สมถะ พอเพียง รองลงมาคือ ต้องการได้รับคำแนะนำ คำปรึกษาสำหรับการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง และความคิดเห็นอื่น ๆ เช่น ศรัทธาในตัวแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด เดินทางมาสะดวก กิจกรรมน่าสนใจ มาพร้อมต้องการสร้างความสงบจิตสงบใจ ต้องการลดความสับสน ทุกข์กายทุกข์ใจ อยากเป็นคนดี ซึ่งผู้ร่วมสนทนากลุ่ม จำนวน 14 คน เข้าร่วมกิจกรรมที่สนใจตามลำดับดังนี้

อันดับ 1 ปฏิบัติธรรมอานาปานสติภาวนา (จำนวน 7 คน)

อันดับ 2 โครงการจิตประภัสสร (จำนวน 3 คน)

อันดับ 3 กิจกรรมธรรมชาติดำบัด (จำนวน 2 คน)

อันดับ 4 กิจกรรมโรงเรียนพ่อแม่ (จำนวน 1 คน)

อันดับ 5 จิตอาสา (จำนวน 1 คน)

เหตุผลที่เข้าร่วมกิจกรรมอานาปานสติภาวนา

เนื่องจากเป็นหลักสูตรการปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งกิจกรรมอานาปานสติภาวนา มีการสวดมนต์ทำวัตรเช้าและเย็น เดินจงกรม นอนภาวนา เป็นต้น และบรรยายธรรมเรื่องปฏิจจสมุปบาท ทำให้เห็น และเข้าใจธรรมะซึ่งสามารถเตือนสติได้เป็นอย่างดี เมื่อเกิดสิ่งเร้าจากภายนอกหากกำลังสติมีเพียงพอ ซึ่งการได้เรียนรู้ปฏิจจสมุปบาทเป็นการรู้ต้นและเบิกบาน ทำให้เข้าใจสถานการณ์ทางโลกที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตประจำวัน ทำให้

เผชิญกับสิ่งที่มากระทบได้อย่างมีสติ ไม่หลง ไม่เชื่ออย่างงมงาย (นिरชา ฤทธิมนตร์ และ ฌัณยาพร อุดมเรืองเกียรติ, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2560)

เหตุผลการเข้าร่วมโครงการจิตประภัสสร เป็นกิจกรรมที่เจาะจงกลุ่มวัยสร้างครอบครัว พ่อแม่ที่กำลังมีลูก โดยการส่งเสริมให้พ่อแม่ได้ศึกษาและปฏิบัติธรรม เพื่อนำพุทธวิธีไปใช้ในการครองชีวิตครอบครัว และให้กำเนิดชีวิตลูกอย่างมีจิตประภัสสร เป็นกิจกรรมที่เปลี่ยนความคิดที่ว่าอยากได้ลูกดี มาเป็นความคิดการเป็นแม่ที่ดี ด้วยการรักษากาย วาจา ใจ ไม่ให้ขุนมัวตลอดการตั้งครรภ์ เพราะเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการเลี้ยงลูก ส่วนเหตุผลการเข้าร่วมกิจกรรมธรรมชาติบำบัด เป็นกิจกรรมดูแลตนเองให้สมดุลกับธรรมชาติ เพื่อให้ร่างกายเยียวยาตนเอง เพื่อชีวิตใหม่ที่สดใส มีพลัง และแข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ

2) ความเห็นต่อกิจกรรมการสื่อสารและเผยแผ่หลักธรรมในศาสนาพุทธ

ผู้ร่วมสนทนากลุ่มแสดงความคิดเห็นต่อกิจกรรมการเผยแผ่หลักธรรมในศาสนาพุทธของเสถียรธรรมสถานว่า “พุทธศาสนิกชนที่มาเข้าร่วมศึกษาศีล 5 ส่งผลให้ตนเองและผู้นรอบข้างมีความสุข และร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติ สามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้อย่างแท้จริง” (เจนจิรา นทีตานนท์ และภิญญา กองสินซ์, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2560)

ความคิดเห็นของผู้ร่วมสนทนากลุ่ม ที่กล่าวถึงกิจกรรมการเผยแผ่หลักธรรม “การจัดกิจกรรมทำให้ธรรมเข้าใจง่าย ทำให้ครอบครัว ญาติพี่น้อง คนรอบข้าง ได้รับกุศลผลบุญด้วย” (พิชชานันท์ ลาภใหญ่, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2560)

ธรรมาศรม สถานที่จัดกิจกรรม ปฏิบัติธรรม บรรยาภาศเป็นธรรมชาติ รมเย็นเหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรมในแต่ละกิจกรรม อาทิ กิจกรรมโรงเรียนพ่อแม่ กิจกรรมจิตประภัสสร ปฏิบัติธรรมตามวันสำคัญทางศาสนา ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีประจำอยู่แล้ว อาจมีกิจกรรมพิเศษ เช่น กิจกรรมวันคล้ายวันสวรรคตสมเด็จพระเจ้า เป็นกิจกรรมแสดงความระลึกถึงผู้หนึ่งซึ่งพระองค์ท่านเป็นพระแม่ฟ้าหลวง พระองค์เป็นผู้ให้ประสูติพระโอรสสองพระองค์ ซึ่งต่อมาทั้งสองพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ของประเทศไทย เสถียรธรรมสถานจึงจัดกิจกรรมแสดงความน้อมระลึก ด้วยการจุดดวงประทีป เป็นกิจกรรมปฏิบัติโดยทั่วไปที่มีการจุดให้กับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย

กิจกรรมการปฏิบัติธรรมอานาปานสติภาวนา ส่วนใหญ่กำหนดไว้ในตารางกิจกรรมใช้ประชุมเป็นหลัก มีเฉพาะวันเสาร์อาทิตย์ หลักสูตรปฏิจจสมุปบาท กิจกรรมวันสายสัมพันธ์ หรือเรียกว่าวันสายสัมพันธ์คู่บุญ วันดาราวอร์ด และกิจกรรมธรรมชาติบำบัด เป็นการดูแลสุขภาพ สร้างความสมดุลร่างกายกับธรรมชาติ ได้เรียนรู้ว่าร่างกายของคุณเป็นหมอที่ดีที่สุด

ความคิดเห็นจากผู้ร่วมสนทนากลุ่ม สรุปได้ว่า เสถียรธรรมสถาน จัดกิจกรรมมากมาย ทำให้บุคคลทั่วไปเข้าถึงพุทธศาสนา หลักธรรมคำสอน และการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้าด้วยการแปลหลักธรรมร่วมกันเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า อาคารธรรมาศรม เหมาะสมต่อการจัดกิจกรรมที่มีให้เลือกทำมากมาย รวมถึงบรรยากาศอันร่มรื่นโดยรอบ สูดอากาศที่บริสุทธิ์ทำให้เหมาะกับการออกกำลังกายและฝึกโยคะธรรม ซึ่งเปิดโอกาสสำหรับทุกคนทั้งกลุ่มคนเจนเนอร์เรชั่นวายและเยาวชน

โดยบริบทการทำงานของเสถียรธรรมสถาน มีการประชุมทุกสัปดาห์ เป็นการประชุมวางแผนว่า มีกิจกรรมอะไรที่สอดคล้องกับยุคสมัย และเหมาะสมกับกลุ่มวัยรุ่น กลุ่มวัยเรียน กลุ่มนักเรียนมัธยมต้น กลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยมีจำนวนมาก กลุ่มวัยทำงาน รวมทั้งกลุ่มผู้สูงอายุ บางโอกาสผู้บริหารโรงเรียน และมหาวิทยาลัยใกล้เคียง ติดต่อขอให้เสถียรธรรมสถาน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ กิจกรรมเชิงปฏิบัติธรรม เช่น ฝึกลมหายใจเพื่อรู้จักตัวตน การละกิเลส เป็นพื้นฐานการปฏิบัติธรรมเพื่อพ้นทุกข์ สู่กิจกรรมพุทธศาสนาในลำดับที่สูงขึ้น การสอนจึงได้รับความนิยมมากขึ้น

3) การสื่อสารที่สถาบันแห่งนี้ใช้ในการเผยแผ่ศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนกลุ่มคนที่มีอายุ 20-37 ปี และการสื่อสารเพื่อเข้าถึงกลุ่มคนที่มีอายุ 20-37 ปี

ผู้ร่วมสนทนากลุ่มให้ข้อมูลในทิศทางเดียวกันว่า สื่อที่ใช้ดำเนินกิจกรรมจำแนกตามประเภท คือ การศึกษาธรรมะจากคำสอนของพระพุทธเจ้า สื่อที่ใช้ในเสถียรธรรมสถานมีดังนี้

(1) สื่อบุคคล คือ การแสดงธรรม/บรรยายธรรม หรือสนทนาธรรมระหว่างพระสงฆ์ เช่น พระโพธิญาณวิเทศ (พระอาจารย์ ปสันโนภิกขุ) พระอาจารย์ ว. วชิรเมธี พระอาจารย์ คึกฤทธิ์ โสตถิผโล และเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ที่นิมนต์มาเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนา

(2) สื่อวิทยุ ธรรมนิเทศ พระสงฆ์มาบันทึกเสียงการบรรยายธรรม

(3) สื่อสิ่งพิมพ์ นิตยสารสาวิกา (ปัจจุบันไม่ตีพิมพ์แล้วแต่สามารถดาวน์โหลดอ่านย้อนหลังได้)

(4) สื่อสมัยใหม่ อินเทอร์เน็ต โดยอัปโหลดเสียงบรรยายธรรมบนเว็บไซต์เสถียรธรรมสถาน ให้ผู้สนใจดาวน์โหลดฟังในเวลาว่างได้ตลอด 24 ชั่วโมง และใช้ดิจิทัลเพื่อเป็นทางเลือกให้ผู้สนใจเข้าถึงธรรมได้ง่ายขึ้น การเผยแผ่หลักธรรมเป็นคำสอนจากพระพุทธเจ้าตรง ๆ ถอดมาจากพระไตรปิฎก

(5) สื่อกิจกรรมก็ได้นิมนต์พระสงฆ์มาเป็นวิทยากรในกิจกรรมบรรยายธรรม ฝึกอบรม ฝึกปฏิบัติ ได้แก่ กิจกรรมปฏิบัติธรรมอานาปานสติภาวนา กิจกรรม (หลักสูตร) จิตประภัสสรตั้งแต่อยู่ในครรภ์ กิจกรรมโรงเรียนพ่อแม่ กิจกรรมธรรมชาติบำบัด กิจกรรมบวชพุทธสาวิกา กิจกรรมทั่วไป เช่น ตักบาตร สวดมนต์

สรุปได้ว่า รูปแบบการใช้สื่อเพื่อเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนาของเสถียรธรรมสถาน ใช้สื่อแบบสมัยพุทธกาล คือ สื่อบุคคล ปัจจุบันการสื่อสารและช่องทางการสื่อสารเข้ามามีบทบาทมาก

ขึ้นในยุคปัจจุบัน ทำให้เสถียรธรรมสถานใช้สื่อบุคคลในการเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนา โดยมีการผสมผสานกันระหว่าง สื่อบุคคลกับสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ รวมทั้งสื่อสมัยใหม่อย่างเช่น YouTube รวมทั้งสื่อกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่วนใหญ่ใช้บุคคลในการนำกิจกรรม

4) สื่อที่มีอิทธิพลหรือสามารถโน้มน้าวใจของพุทธศาสนิกชนให้มีส่วนร่วมปฏิบัติธรรม/กิจกรรมทางศาสนา

ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม สมาชิกผู้ร่วมสนทนากลุ่มทุกคน ให้คำตอบว่า เสถียรธรรมสถาน ใช้สื่อที่สามารถโน้มน้าวใจของผู้ร่วมสนทนากลุ่ม ซึ่งทั้งหมดเป็นคนวัยทำงานหรือกลุ่มคนเจนเอเรชั่นวาย ให้หันมาร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรม ซึ่งสื่อที่มีอิทธิพลในยุคปัจจุบัน คือ Social Network หรือสื่อดิจิทัล ผ่านช่องทางการสื่อสาร ได้แก่ Website Facebook, e-mail YouTube ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ขอให้สมาชิกผู้ร่วมสนทนากลุ่มจัดลำดับสื่อที่มีอิทธิพลที่สามารถโน้มน้าวใจให้บุคคลหันมาร่วมปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา มีลำดับดังนี้ (สัมภาษณ์กลุ่มสนทนา, 2560)

(1) Website ของเสถียรธรรมสถาน <http://www.sdsweb.org/sdsweb/> โดยให้เหตุผลว่า website นี้แสดงข้อมูลรายละเอียดชัดเจน จัดหมวดหมู่กิจกรรม โดยเฉพาะการโน้มน้าวให้เข้าร่วมกิจกรรมการปฏิบัติธรรม มีการระบุหัวข้อกิจกรรม วัน เวลา สถานที่ การลงทะเบียน ค่าใช้จ่าย สามารถติดต่อสื่อสารระหว่างผู้สนใจกับเจ้าหน้าที่ได้ทันที ทำให้ได้รับความสะดวกอย่างมาก

(2) สื่อบุคคล เสถียรธรรมสถาน บุคคลที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนหรือกลุ่มบุคคลวัยทำงาน โดยเฉพาะกลุ่มสตรีเพศ คือ คุณแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด และอีกสื่อบุคคลที่สำคัญคือ ผู้บรรยายธรรม ผู้สอน ผู้นำเสนอข้อมูล ผู้สอน ผู้สนทนาธรรม พระสงฆ์ เช่น พระโพธิญาณวิเทศ (พระอาจารย์ปสันโนภิกขุ) พระอาจารย์ ว. วชิรเมธี และเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ เป็นสื่อบุคคลที่สามารถการโน้มน้าวใจ ดึงดูดความสนใจได้เป็นอย่างดี

(3) สื่อกิจกรรม เป็นสื่อที่มีผลต่อการโน้มน้าวใจมากพอสมควร การจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรม หลักสูตรโครงการ ล้วนน่าติดตาม สามารถปฏิบัติแล้วนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างเห็นผล ไม่เฉพาะตน แต่รวมไปถึงบุคคลในครอบครัว บุตรหลาน ญาติ ซึ่งที่เสถียรธรรมสถานมีสถานที่ ธรรมาครัม สวนปฏิบัติธรรม ทั้งบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวก ที่สำคัญคือ หลักธรรมที่นำมาเผยแผ่มีความสมดุลกับชีวิต

(4) สื่อสมัยใหม่ YouTube โดยให้เหตุผลว่า การถ่ายทอด หรือฉายภาพกิจกรรมที่จัดโดยเสถียรธรรมสถาน ผ่าน YouTube สามารถรับข้อมูลได้ทั้งภาพและเสียง ซึ่งเป็นสิ่งที่โน้มน้าวหรือกระตุ้นให้เกิดความสนใจ สร้างความเชื่อมั่นต่อผู้นับถือพุทธศาสนา และจัดเวลาการไปร่วมปฏิบัติธรรมหรือกิจกรรมทางศาสนา การศึกษาจาก YouTube ก็เพียงพอและสามารถนำไปปฏิบัติได้ด้วยตนเอง

(5) สื่อสิ่งพิมพ์ คือ นิตยสารสาวิกา รายปักษ์ (3 เดือน/ฉบับ) เนื้อหาที่น่าสนใจ บทความมีคติธรรมมากมาย

5) กิจกรรมของสถาบันแห่งนี้สามารถส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมการปฏิบัติ ได้เรียนรู้ หรือมีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้หรือไม่

สมาชิกผู้ร่วมสนทนากลุ่มแสดงความคิดเห็นไว้ว่า “รูปแบบกิจกรรมของเสถียรธรรมสถาน เน้นเรื่องศีล 5 การประพฤติปฏิบัติตนเพื่อการดับทุกข์ โดยผ่านกิจกรรมการปฏิบัติ รูปแบบกิจกรรม ที่ผู้ร่วมสนทนากลุ่ม ให้ความคิดเห็นว่า สามารถส่งเสริมต่อการนำไปใช้ปฏิบัติตนได้ในระดับดีมาก” (อารดา เรียงสุวรรณ, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2560)

สมาชิกผู้ร่วมสนทนากลุ่มทุก ๆ คนให้ความเห็นเรื่องของการมีส่วนร่วมสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันว่า “จากการได้เข้าร่วมกิจกรรม ทางสถาบันเปิดโอกาสให้สอบถามหรือแสดงความคิดเห็นในช่วงท้ายของกิจกรรมได้ โดยเฉพาะการปฏิบัติธรรม ซึ่งดีมากเพราะการปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะการฝึกวิปัสสนา หรือนั่งสมาธิ หากผู้ปฏิบัติไม่เข้าใจไม่สอบถามอาจจะทำให้ผู้ปฏิบัติหลงทาง และเข้าใจผิดทำให้เกิดความเสียหายต่อผู้ปฏิบัติต่อไปได้ เช่น นึกคิดเอาเองว่าตนเองเป็นผู้วิเศษ หรือเข้าใจแก่นของศาสนาผิดไปจากความจริงได้”

ผู้วิจัยขอให้ประเมินผลรูปแบบกิจกรรมสามารถส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมการปฏิบัติตามหลักธรรมในพุทธศาสนา ที่นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันอยู่ในระดับใด ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย พบว่า ผู้ร่วมสนทนากลุ่ม 14 คน 11 คนเห็นว่า นำไปใช้ในชีวิตจริงได้ในระดับมากที่สุด และที่เหลือ 3 คนเห็นว่านำไปใช้ในชีวิตจริงได้ในระดับมาก ทั้งนี้ผู้ร่วมสนทนากลุ่มแสดงความคิดเห็นต่อกิจกรรมที่ส่งเสริมให้การปฏิบัติธรรมเห็นผลในระดับมากและมากที่สุด มีลำดับดังนี้

อันดับ 1 ปฏิบัติธรรมอานาปานสติภาวนา

อันดับ 2 โครงการจิตประภัสสร

อันดับ 3 กิจกรรมธรรมชาติบำบัด

อันดับ 4 กิจกรรมโรงเรียนพ่อแม่

ส่วนรูปแบบกิจกรรมการฟังบรรยายธรรม การเรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับศีล 5 เป็นพื้นฐานสู่การทำให้สังคมเกิดความสงบสุข ซึ่งการเรียนรู้ศีล 5 และได้ฝึกปฏิบัติทำให้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม ผู้ร่วมสนทนาให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ด้วยความหลากหลายของกิจกรรมที่เสถียรธรรมสถานจัดขึ้น มีผู้สนใจเข้าร่วมจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนวัยทำงาน หรือเริ่มต้นครอบครัวใหม่ คือ เป็นกลุ่มคนที่มีอายุระหว่าง 20-37 ปี

สรุปได้ว่า รูปแบบการจัดกิจกรรมของเสถียรธรรมสถาน ช่วยพุทธศาสนิกชนซึ่งเป็นกลุ่มคนเจนเนอร์เรชันวาย นำหลักธรรมในพุทธศาสนาไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้ในระดับมากและมากที่สุด พ้นจากความทุกข์ ไม่เบียดเบียนกันและกัน สังคมเกิดสันติสุข และการมีส่วนร่วมของสมาชิกยังเป็น

การมีส่วนร่วมในระดับพื้นฐานคือเพียงแค่ร่วมกิจกรรมในการปฏิบัติไม่ได้มีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินกิจกรรม แต่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมเป็นการแสดงให้เห็นว่า กระบวนการสื่อสารนั้นครบสมบูรณ์ คือ มีผู้ส่งสาร เนื้อหาของสาร ช่องทาง และผู้รับสาร รวมถึงการได้แสดงความเห็น หรือได้สอบถามข้อสงสัยต่าง ๆ ในการปฏิบัติ

6) จุดเด่นหรือจุดแข็งต่อการสื่อสารพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชน อายุ 20-37 ปี หรือ เจเนอเรชันวาย

จุดเด่นหรือจุดแข็งต่อการเผยแผ่ศาสนาของเสถียรธรรมสถาน ต่อพุทธศาสนิกชนกลุ่มคนอายุ 20-37 ปี หรือเจเนอเรชันวาย พบเหตุผลดังนี้ (การสนทนากลุ่ม, 2560)

จุดแข็งของเสถียรธรรมสถาน คือ เป็นสถานที่เผยแผ่หลักธรรม ศีล 5 และปฏิบัติธรรมตามแนวพุทธศาสนา ด้วยสื่อกิจกรรม เน้นการปฏิบัติด้วยตนเอง ซึ่งรูปแบบกิจกรรมมุ่งปฏิบัติตามคำสอนขององค์พระพุทธรเจ้า เรื่องอริยสัจ เพื่อการพ้นทุกข์ กิจกรรมที่น่าสนใจคือ อานาปานสติภาวนา ซึ่งเสถียรธรรมสถานได้รับการสั่งสอนจากพระธรรมโกศาจารย์ (หลวงปู่ปัญญานันทภิกขุ) หลักคำสอนของพระพุทธรเจ้าเรื่องการพ้นทุกข์ เป็นหลักธรรมะที่พุทธศาสนิกชนควรนำไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน คือ การรู้จักลด ละกิเลส การปฏิบัติตนอย่างไรในยุคปัจจุบัน เพราะการละกิเลสเป็นสาเหตุของทุกข์ แนวปฏิบัติหรือกิจกรรมที่คำยัดปฏิบัติคือ การถือศีล พุทธศาสนิกชนที่มาถือศีล มาปฏิบัติธรรม ณ เสถียรธรรมสถาน ถือว่าเป็นการปฏิบัติขั้นพื้นฐานเท่านั้น

หลักธรรมเฉพาะเรื่องศีลเรื่องเดียว สามารถนำไปเป็นแนวทางดำเนินชีวิตได้ เพราะศีลในพุทธศาสนา หากนับตามพุทธศักราชก็เข้าปีที่ 2560 ปีมาแล้ว หลายคนในสมัยนี้ หรือคนรุ่นใหม่ (เจเนอเรชันวาย) คงต้องทำความเข้าใจกับศีลใหม่เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยด้วย ให้คนในยุคสมัยนี้ได้เข้าใจให้มากกว่าที่เราเคยได้ยิน ประกอบกับผู้คนยุคปัจจุบันไม่ใส่ใจศีล ไม่มีศีล คนไม่มีศีล สังคมจึงเลอะเทอะ การเข้ามาปฏิบัติธรรมที่เสถียรธรรมสถาน จึงต้องทำความเข้าใจศีล จึงเป็นที่มาของกิจกรรมที่หลากหลายในเสถียรธรรมสถาน การเรียนรู้ศีล 5 อย่างลงลึก ทำให้คนเข้าใจหลักปฏิบัติตน อันทำให้เกิดสันติสุขจากตนเองก่อน คือ การไม่เบียดเบียน ถ้าทุกคนถือปฏิบัติในศีล 5 การเบียดเบียนย่อมไม่เกิดขึ้น ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ถือว่าเป็นผู้เข้าใจศีล เหล่านี้คือจุดแข็งของเสถียรธรรมสถานด้านการเผยแผ่หลักธรรมในศาสนาพุทธ ต่อพุทธศาสนิกชนกลุ่มคนเจเนอเรชันวาย โดยเฉพาะจุดแข็งด้านการสอนที่สั้น กระชับ เข้าใจง่าย รวดเร็ว ปฏิบัติง่าย และสะดวกสบาย

จุดแข็งของเสถียรธรรมสถานด้านการเผยแผ่หลักธรรมในศาสนาพุทธต่อพุทธศาสนิกชน คือ แนวคิดและรูปแบบการจัดกิจกรรมตามแนวทางพุทธศาสนา เช่น การถือศีล 5 เป็นแนวคิด คุณแม่ชีต้นสนีย์ เสถียรสุต ได้วางรากฐานไว้ รวมทั้งกิจกรรมเชิงปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธรเจ้า โดยเฉพาะหลักธรรมเบื้องต้นสำหรับกลุ่มคนสมัยใหม่หรือเจเนอเรชันวายที่มาศึกษาและปฏิบัติธรรมในเสถียรธรรมสถาน คือ ศีล 5 เพราะเป็นหลักธรรมที่ทำให้สังคมเกิดสันติสุขได้

สิ่งที่กลุ่มเป้าหมายเข้ามาเสถียรธรรมสถานแล้วได้นำหาหลักธรรม ซึ่งเป็นแนวคิดกลับไปใช้ชีวิตประจำวันได้อย่างสงบสุข เห็นได้ว่าศีล 5 เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่พัฒนาสู่รูปแบบกิจกรรมอื่น ๆ ได้แก่ ตักบาตร สวดมนต์ นั่งสมาธิ ฯลฯ

7) ปัญหา อุปสรรค ในการสื่อสารศาสนาพุทธของเสถียรธรรมสถาน

ผู้ร่วมสนทนากลุ่ม ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคต่อการเผยแผ่ศาสนาของเสถียรธรรมสถานว่า

บางครั้งมีปัญหาด้านการสื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่กับเจ้าหน้าที่ บางครั้งมีปัญหาการสื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม หรือกับจิตอาสาบ้างตามสถานการณ์โดยรวมผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมเข้าใจกฎระเบียบและปฏิบัติตาม อาจมีกลุ่มคนที่มาเยี่ยมชมสถานที่ จึงไม่เข้าใจกฎระเบียบ ทำให้เกิดปัญหาการสื่อสารอยู่บ้าง แม้มีไม่มากนักแต่ก็ทำให้ผู้พบเห็นมีมุมมองแตกต่างกันไป เช่น ไม่อยากให้เกิดขึ้น เพราะทำให้เสียภาพลักษณ์ของสถานปฏิบัติธรรม ซึ่งไม่ควรเกิดขึ้น หรืออีกมุมมองคือ เป็นเรื่องปกติของคนในสังคม หรือคนที่ยังไม่เข้าใจหลักธรรมชาตินิยามของมนุษย์ เพียงเข้าใจเรื่องเหล่านี้ มองข้ามสิ่งเหล่านี้ได้ปัญหาย่อมไม่เกิด ในอีกมุมมอง ผู้ที่ปฏิบัติธรรมควรเคารพกฎระเบียบของสถานที่ด้วย (อารยา แสงพล, สัมภาษณ์, 22 กรกฎาคม 2560)

ด้านอุปสรรคที่เกิดจากการสื่อสาร (ในระหว่างการสนทนา ผู้ร่วมสนทนากลุ่มทุกคน แสดงความคิดเห็นว่ามีอุปสรรคหลากหลายที่มา) พบว่า “มีอุปสรรค แต่ยอมรับได้เพราะบางปัญหาไม่ใช่เรื่องใหญ่ สามารถปล่อยวางได้ บางคนเห็นว่า ไม่มีอุปสรรคใด ๆ ด้วยเหตุผลว่า คนมาปฏิบัติธรรมเมื่อมีสิ่งไม่ใช่เหตุที่มากระทบกับตน จึงไม่ควรไปรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นเหล่านี้เพราะเป็นเหตุแห่งทุกข์ ส่วนบางคนเห็นว่า มีอุปสรรคเกิดขึ้นจนกลายเป็นปัญหาที่ไม่อาจยอมรับได้ เพราะการที่บุคคลไม่เคารพกฎระเบียบ สถานที่ บุคคลสำคัญของเสถียรธรรมสถาน ควรห้าม/กั้นบุคคลประเภทนี้ออกไป”

8) ข้อเสนอแนะต่อการสื่อสารพุทธศาสนาต่อองค์กรที่เกี่ยวข้องกับศาสนา สำหรับกลุ่มบุคคลอายุระหว่าง 20-37 ปี

ผู้ร่วมสนทนากลุ่ม มีข้อเสนอแนะดังนี้

(1) เสถียรธรรมสถานมีกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่ดีอยู่แล้ว ในอนาคตควรจัดกิจกรรมดี ๆ อย่างนี้หรือพัฒนาให้ตรงใจวัยรุ่นมากขึ้น

(2) การจัดแสดงกรณีศึกษาด้วยการ์ตูนอนิเมชั่น ดูแล้วเข้าใจง่าย ตรงใจ เห็นว่าควรพัฒนานวัตกรรมด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร เพราะมีผลต่อกิจกรรมปฏิบัติธรรมของเสถียรธรรมสถาน

(3) อยากให้มีที่จอดรถเพียงพอ สำหรับผู้เข้าร่วมปฏิบัตินำรถส่วนตัวมา การเดินทางด้วยรถสาธารณะอาจไม่สะดวก

(4) ด้านการให้บริการ อยากให้เจ้าหน้าที่ที่มีรอยยิ้มอยู่บนใบหน้ามากขึ้น

(5) สถานที่ที่รองรับกับผู้ที่มาปฏิบัติธรรมอย่างกรณีที่เป็นกิจกรรมตรงกันในวันเดียวกัน สถานที่ยังไม่เพียงพอ หรือพอกิจกรรมตรงกัน ผู้ปฏิบัติธรรมก็จะมีกิจกรรมอะไรให้ทำระหว่างนั้น

(6) ประสานกับหน่วยงาน สสส. และหรือองค์กรทั้งที่เป็นรูปบริษัท ให้เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนกิจกรรมภายในเสถียรธรรมสถาน อย่างเช่น โครงการ sos เป็นโครงการของเยาวชน ซึ่งการสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ มีปัจจัยสิ่งของต่าง ๆ เช่น ข้าวสารอาหารแห้ง บางกลุ่มนำพนักงานในบริษัทมาร่วมปฏิบัติธรรม

สมัยอดีตการสอนธรรมะ วิทยุรู้เข้าใจยาก แล้วก็มีแต่พวกรูปภาพที่ไม่ค่อยเข้าใจ แต่ในสมัยนี้มีพวกสื่อ Social ที่ทำให้เข้าใจง่ายขึ้นแล้วก็น่าสนใจมากขึ้น ในอดีตการสื่อสารหรือการสอนธรรมะ เข้าใจยากกว่า เพราะในปัจจุบันมีการสื่อสารที่เข้าใจได้มากกว่า โดยผ่านสื่อ Social การสอนที่ง่ายขึ้น ทำให้นำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ในอดีตคนในยุคนั้น มีศาสนาไว้วัดเห็นะจิตใจไว้จริง ๆ คือคนเข้าไปหาศาสนา แต่ในปัจจุบันด้วยเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่เข้ามามีบทบาท เช่น โทรศัพท์มือถือ ทำให้คนโดยเฉพาะกลุ่มเจนเอเรชั่นวาย ไม่ค่อยสนใจเรื่องศาสนา จะไปสนใจสิ่งเร้าต่าง ๆ ในโลก Social มากกว่า ดังนั้นศาสนาในปัจจุบันจึงต้องไปเข้าหากลุ่มวัยรุ่น หรือกลุ่มเจนเอเรชั่นวาย โดยใช้สื่อ Social

4.4 ประมวลผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งข้อมูล

การวิจัยจากแหล่งข้อมูล ใช้วิธีการค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งข้อมูล ดังนี้ จากเอกสาร ในลักษณะสื่อสิ่งพิมพ์ ทั้งที่เป็นหนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการ รวมทั้งสื่อใหม่ที่น่าสนใจในลักษณะสื่อสิ่งพิมพ์ คือ Website หรือสื่อสังคมออนไลน์ ที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ คำสอนของพระพุทธเจ้า หลักธรรมในพุทธศาสนาที่ห่อจดยุทธพุทธศาสนา และเสถียรธรรมสถานใช้เผยแผ่โดยใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลคือ แบบบันทึกข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการจดบันทึก และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารเพื่อเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเอเรชั่นวาย 3 ประเด็น ปรากฏผลการวิเคราะห์ ดังมีเนื้อหาตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

4.4.2 บริบททั่วไปในการนับถือพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชน

จากการทบทวนวรรณกรรมจากแหล่งต่าง ๆ สามารถกล่าวได้ว่า ศาสนาพุทธ เป็นศาสนาประจำชาติไทย โดยสัดส่วนประชากรที่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 95 ที่เหลือนับถือศาสนาอื่น ทั้งนี้เนื่องจากคนไทยมีความเชื่อต่อพุทธศาสนาว่า ชีวิตเวียนว่ายตายเกิด และเชื่อเรื่องกรรมคือ ทำกรรมดีขึ้นสวรรค์ ทำกรรมชั่วตกนรก จึงก่อให้เกิดผลจากระบบความเชื่อจำแนกได้ 4 ลักษณะ ได้แก่

- 1) ทำให้เกิดแนวปฏิบัติเชิงจริยธรรม เช่น ไม่ฆ่าสัตว์ มีความเมตตา กรุณา ฯลฯ
- 2) เกิดพฤติกรรมการสะสมบุญ ด้วยการบริจาค ทำทาน เพื่อภพหน้าได้ขึ้นสวรรค์
- 3) เกิดบรรทัดฐานการปฏิบัติคือ การเคารพ ครูบาอาจารย์ ผู้อาวุโส ความกตัญญู
- 4) เกิดพฤติกรรมในลักษณะประเพณีนิยม เช่น การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานบุญตามประเพณีต่าง ๆ ซึ่งรวมความเชื่อเรื่องผี เช่น จุดบั้งไฟขอฝน ลอยกระทงขอมาเจ้าแม่คงคา ฯลฯ

ผลจากการผสมผสานความเชื่อของพุทธศาสนิกชนเรื่องกรรม จึงเกิดศาสนพิธีการที่ควบคู่กับพฤติกรรมทำบุญ 3 รูปแบบคือ 1. การสั่งสมบุญ 2. ส่งหรือนำบุญกุศลไปสู่ผู้อื่น 3. ศาสนาเป็นระบบการประกันภัย (ทำดีย่อมได้รับแต่สิ่งที่ดี) ต่างจากหลักธรรมตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมหลักการสร้างบุญต้องประกอบด้วย ทาน ศีล ภาวนา

ธรรมสถานหรือสถาบันในพุทธศาสนา มีวัดศูนย์กลางให้กับสังคมไทย หลักธรรมในพุทธศาสนาจึงการสืบทอด เผยแผ่ อยู่คู่กับสังคมไทยมาอย่างยาวนาน แต่ในช่วงปัญหาเศรษฐกิจไทย ส่งผลให้พุทธศาสนิกชนเข้าวัดน้อย กิจกรรมไม่ได้รับการตอบสนอง ด้านสื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์มีราคาแพง จึงไม่สามารถเข้าถึงพุทธศาสนิกชนชั้นกลางและชั้นรากหญ้า ประกอบกับเนื้อหา รูปแบบที่เผยแผ่ไม่ตรงกับความต้องการของพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย จึงถูกกล่าวหาว่า ไม่ตอบสนองต่อความสุขทางสังคม พระภิกษุประพฤติย่อหย่อน คนรุ่นใหม่หรือคนกลุ่มเจนเอเรชั่นใหม่ไม่ศรัทธาต่อหลักธรรม จึงเข้าใจหลักธรรมแตกต่างกันไป แต่ยังพบว่า พุทธศาสนิกชนใช้เป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวัน พุทธศาสนาคงบทบาทสำคัญในสังคมไทยโดยภาพรวม คือ ทำให้สังคมเกิดความความสงบ สันติสุข มีวัดเป็นศูนย์กลางปฏิบัติธรรม จริยธรรม จัดระเบียบสังคมในชุมชน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีคตินิยม รัก โลก โกรธ หลง สังคมยุคปัจจุบัน ผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนทั้งรุ่นเก่าและกลุ่มคนรุ่นใหม่ ยึดหลักธรรมเพื่อควบคุมความประพฤติ ใจจิต ต่อพุทธศาสนิกชนทุกรุ่นใหม่ ทำให้พุทธศาสนาคงความสำคัญต่อคน ครอบครัว ชุมชน สังคม รวมทั้งระบบเศรษฐกิจ (ไม่เอาไรต์เอาเปรียบ) ระบบการปกครอง ระบบการศึกษา

สถาบันพระมหากษัตริย์ โดยพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์นับแต่อดีตกระทั่งปัจจุบัน ด้วยพระบารมีแห่งองค์พระมหากษัตริย์ไทย ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ที่สำคัญมากที่สุดตั้งแต่พุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทย ด้วยทานบารมีจากทุกพระองค์ ทำให้ประชาชนนับถือพุทธศาสนาได้ ทุกชนชั้นอย่างเท่าเทียมกัน

ภิกษุสงฆ์ ในฐานะ พระสงฆ์สาวกมีหน้าที่ปฏิบัติตามธรรมวินัย และเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนา เพื่อโน้มน้าวความสนใจให้ปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง ลดให้ความสนใจพิธีกรรมเพราะเป็นเรื่องนอกศาสนา หลักธรรมะ เป็นหลักสนับสนุนความประพฤติ ไม่ยึด ถือสันโดษ เป็นต้น อย่างไรก็ตามหากประเทศใดปราศจากศาสนาหรือหลักคำสอนของพระศาสดาแห่งศาสนาแล้ว สังคมประเทศนั้น มักขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

สรุป พุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง แล้วทรงแสดงโอวาท เผยแผ่ ในลักษณะวิธีคิด หลักเหตุและผล แนวทางปฏิบัติสู่หนทางดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา เกิดเป็นบรรทัดฐานแก่พุทธศาสนิกชน เป็นมีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ก่อให้เกิดสันติสุข ความรัก ความสามัคคี โอบอ้อมอารีย์ ช่วยเหลือเผื่อแผ่ สร้างระเบียบในสังคม รวมถึงเป็นแนวคิดพื้นฐานการปกครองที่ส่งผลต่อความมั่นคงของประเทศชาติให้อย่างยั่งยืนสืบไป

4.4.3 กระบวนการเผยแผ่ศาสนาสู่พุทธศาสนิกชน

กระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธศาสนาสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้หลักปฏิบัติแตกต่างกันไปตามกาลเทศะ และคนที่ทรงสอน โดยเริ่มจาก

- 1) พุทธวิธีในการสอน ต้องมีองค์ประกอบอันเป็นปรัชญาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ กัลยาณมิตร ผู้มีสติปัญญาไหวพริบที่ชาญฉลาด
- 2) คุณสมบัติผู้สอน ต้องเป็นนักเผยแผ่ที่มีความสัมพันธ์กับผู้ฟังในฐานะกัลยาณมิตร มีความกรุณาต่อกัน ดังในพระธรรมกถึก (พระผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พุทธธรรม) ต้องมีคุณสมบัติ กัลยาณมิตร 7 ประการ คือ เป็นที่รักเป็นที่พอใจ (ปิโย) เป็นที่เคารพ (ครุ) เป็นที่ยกย่อง (ภาวนิโย) เป็นนักพูด (วตฺตา จ) เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ (วจนฺทโม) เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้ง (คมภิรณฺจ กถ กตฺตา) ไม่ชักนำไปในอวิชชา (โน จญฺฐาเน นิโยชเย)
- 3) รูปแบบ/วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า อาจเรียกว่า พุทธลีลา เป็นการชี้แจงให้เห็นชัด (สันทสนฺนา) ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ (สมาทปนา) ปลุกใจให้เกิดความอดุสาหะ (สมุตเตชนา) ชี้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ (สัมปทังสนา)
- 4) หลักการสอน เมื่อพระพุทธเจ้าทรงพระดำริประกาศหลักธรรมเป็นพุทธศาสนา โดย ทรงแสดงปฐมเทศนา ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร แก่ปัญจวัคคีย์ และได้ทรงแสดงธรรมแก่พระภิกษุสงฆ์ เพื่อไปประกาศเผยแผ่พุทธศาสนา โดยให้แยกกันไปในแต่ละทิศทางเพียงรูปเดียว

การสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธศาสนาในประเทศ โดยสถาบันทางศาสนาเป็นศูนย์กลาง พุทธศาสนิกชนคือ วัด ซึ่งเป็นองค์กรเผยแผ่ธรรมในแต่ละชุมชน ส่วนพระสงฆ์มีบทบาทสืบสานหลักธรรม รวมทั้งมีบทบาทในการเผยแผ่พุทธศาสนามากขึ้น ด้วยการสนับสนุนเครื่องสื่อสาร เช่น โทรทัศน์ วิทยุ จากภาครัฐ รวมถึงมอบอำนาจหน้าที่แก่กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดวิชาพุทธศาสนา

เป็นวิชาเรียนในระดับมัธยมศึกษา พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูพระ เข้าไปสอนในโรงเรียน ต่อมามีการประยุกต์การเผยแผ่ธรรมในลักษณะการบรรยาย ปาฐกถาเทศนา เพื่อให้ความรู้ด้านหลักธรรมมากขึ้น มีพระเถระนักปราชญ์ชาวไทยในยุคนี้ ได้แก่ ท่านพุทธทาสภิกขุ พระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปุตฺโต) หลวงตามหาบัว ฯลฯ ปัจจุบันนี้ต่างชาติให้ความสนใจพุทธศาสนามากขึ้น จึงมีสำนักงานองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก (พสล.) ตั้งอยู่ในประเทศไทย เพื่อเป็นศูนย์กลางของชาวพุทธทั่วโลก

สรุปได้ว่า กระบวนการเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชน พระพุทธเจ้าทรงแสดงพุทธวิธีในการสอน คุณสมบัติผู้สอน รูปแบบ/วิธีการสอน และหลักการสอน ไว้อย่างชัดเจนเป็นระบบ กระบวนการสื่อสารด้านวรรณกรรมพุทธศาสนามีปราชญ์ด้านพุทธศาสนาเกิดขึ้นหลายรูป จึงเกิดวรรณกรรมมากมาย เช่น พุทธประวัติจากพระโอษฐ์ ปฏิจลสมุปบาทจากพระโอษฐ์ โดยพุทธทาสภิกขุ หนังสือพุทธธรรม ของพระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปุตฺโต) เป็นต้น ด้านพิธีกรรมและรัฐพิธี ให้กระทรวงจัดงานส่งเสริมพระพุทธศาสนาในวันสำคัญ เช่น วิสาขบูชา มาฆบูชา อาสาฬหบูชา ทุกปี

4.4.4 การสื่อสารพุทธศาสนาในปัจจุบัน

จากการศึกษาเอกสาร พบว่า การสื่อสารเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ใช้วิธีการเทศน์ การเผยแผ่ด้วยหนังสือ การส่งพระธรรมทูตไปแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ การสืบสานพิธีกรรมและประเพณีทางศาสนา ตลอดจนการสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน และศาสนวัตถุ

ปัญหาการสื่อสารเพื่อเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนา คือ การใช้ภาษาในการสื่อสาร กล่าวคือ ผู้สอนหรือผู้สื่อสาร ผ่านการเทศน์ แสดงธรรม สันทนาธรรม ด้วยภาษาบาลีมากเกินไป

การเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนยุคปัจจุบัน พบว่ามีรูปแบบดังนี้

1) สื่อบุคคล ได้แก่ การเทศน์ บรรยายธรรม สันทนาธรรม ตอบปัญหา และการจัดกิจกรรมวันสำคัญ ลักษณะการเผยแผ่แบบปากต่อปาก เป็นวิธีมุขปาฐะผู้สอนสื่อสารด้วยวาจาโดยตรง ประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพผู้สื่อสารและผู้ฟังด้วย

2) สื่อสิ่งพิมพ์ เป็นยุคการสื่อสารเพื่อเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนาโดยการพิมพ์ พระไตรปิฎก คัมภีร์ หนังสือ ตำราทางพระพุทธศาสนา วรรณกรรมของนักปราชญ์ พอค้เกิดบุคหนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร ฯลฯ

3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ Internet, Facebook, E-Book, Line, Twister, Mobile Phone, CD, VCD, DVD, วิทยุและโทรทัศน์ เป็นต้น

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากอดีตได้รับการพัฒนาวิธีการมาโดยตลอด จากยุคมุขปาฐะ สูยุคพระไตรปิฎก คัมภีร์ ไบลาน หนังสือ วิทยุ โทรทัศน์ ปัจจุบันมีสื่อที่นิยมกันมากในการเผยแผ่

หลักธรรมในพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ต องค์การทางศาสนาและวัดหลายแห่งใช้วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตโดยผ่านทางเว็บไซต์

ในการเผยแผ่ธรรมะด้วยรูปแบบดังกล่าวยังมีวิธีการที่หลากหลายแตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะกลุ่มคนในแต่ละวัยที่คาบเกี่ยวเวลา โดยเฉพาะกลุ่มคนในช่วงเวลาเข้าสู่ยุคความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีทางการสื่อสาร ซึ่งนักวิชาการเรียกกลุ่มนี้ว่า เจเนอเรชั่นวาย และเป็นบุคคลที่มีความสนใจหลักธรรมในพุทธศาสนา จึงทำให้รูปแบบการสื่อสารเฉพาะกลุ่มคนเจเนอเรชั่นวายมีความหลากหลายตามความต้องการของปัจเจกบุคคล โดยเลือกรับสารจากช่องทางสื่อแต่ละชนิดที่ตนสะดวก

สรุป เทคโนโลยีทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนได้รับความสะดวกรวดเร็ว ทำให้การสื่อสารด้วยข้อความและภาษาเพิ่มมากขึ้น ระบบสื่อสารโทรคมนาคม และคอมพิวเตอร์ก้าวหน้ามาก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคสังคมสารสนเทศ หลักธรรมถูกเผยแผ่กระจายออกไปอย่างรวดเร็ว เป็นสังคมยุคข้อมูลข่าวสารไร้พรมแดน

4.4.5 ประมวลผลการวิเคราะห์ข้อมูล

พุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ก่อนพุทธกาล 45 ปีแล้ว ทรงแสดงโอวาทในลักษณะวิธีคิด หลักเหตุและผล วิธีปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ ซึ่งเป็นหลักธรรมหรือแก่นของพุทธศาสนา ในรูปแบบศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม กำเนิดขึ้นในประเทศอินเดีย เข้ามาในประเทศไทยก่อนสมัยสุโขทัย การปฏิบัติศาสนาจึงมีลักษณะผสมผสานความเชื่อหลักการในพุทธศาสนา และปฏิบัติตามพิธีกรรมแบบพราหมณ์ ประชากรที่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 95 จึงก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม ส่งผลต่อความมั่นคงของประเทศชาติ แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพการสื่อสารหรือการเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชน ทั้งนี้พระพุทธองค์ทรงแสดงพุทธวิธีการสอนรูปแบบ หลักการสอน และคุณสมบัติผู้สอนไว้อย่างเป็นระบบ เป็นวิธีโน้มน้าว ชักชวนให้ผู้ฟังเกิดศรัทธา และปฏิบัติตามคำสอนอย่างน่าอัศจรรย์ ทำให้เกิดรัฐพิธี การจัดกิจกรรมเผยแผ่ธรรมะในวันสำคัญทางศาสนา (วิสาขบูชา มาฆบูชา อาสาฬหบูชา) รวมทั้งวรรณกรรมที่ส่งเสริมพระพุทธศาสนา จำนวนมากมายมหาศาล นอกจากนี้ ในยุคปัจจุบันนวัตกรรมทางเทคโนโลยีได้พัฒนาและถูกใช้อย่างแพร่หลาย เข้าถึงทุกเพศ ทุกวัย มีคำเรียกว่า สังคมยุคข้อมูลข่าวสารไร้พรมแดน ด้วยข้อดีของนวัตกรรมทางการสื่อสาร จึงถูกนำมาใช้เผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนาด้วย

อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมเข้าสู่ยุคข้อมูลข่าวสารไร้พรมแดน ส่งผลอย่างไรต่อการสื่อสารศาสนาสู่พุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะกลุ่มคนเทคโนโลยีการสื่อสารตั้งเริ่มต้นและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งกลุ่มนี้ถูกเรียกว่า เจเนอเรชั่นวาย ทำให้เกิดการวิจัยเรื่อง การสื่อสารพุทธศาสนาจากมูลนิธิการศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจเนอเรชั่นวาย ซึ่งเป็นการนำข้อมูลจากผลการวิเคราะห์เชิงเอกสารดังกล่าวข้างต้น

และผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมทั้งผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสนทนากลุ่ม เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย ปรากฏผลดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 เปรียบเทียบการสื่อสารพุทธศาสนาระหว่างสมัยพุทธกาลกับยุคปัจจุบัน

การเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนา	
สมัยพุทธกาล	สมัยนวัตกรรมเทคโนโลยีทางการสื่อสาร
พระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทด้วยพระองค์	สงฆ์สาวก เทศนา บรรยายธรรม สนทนาธรรม
ให้แก่ผู้ฟังในลักษณะมุขปาฐะ	แก่พุทธศาสนิกชน ในลักษณะมุขปาฐะ
การเผยแผ่ผ่านสื่อบุคคล คือ พระสงฆ์ที่ได้รับการ	การเผยแผ่ผ่านสื่อที่หลากหลาย ได้แก่
บรรพชาจากพระพุทธเจ้าหลังพุทธกาล	สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อกิจกรรม และสื่อ
(นับจากปรินิพพาน)	สมัยใหม่สื่อดิจิทัล
เผยแผ่ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ เรียกว่าพระไตรปิฎก	

จากตารางที่ 4.3 แสดงให้เห็นภาพรวมได้ว่า ทั้งในสมัยพุทธกาล และยุคสมัยนวัตกรรมเทคโนโลยีทางการสื่อสาร ยังคงมีลักษณะการเผยแผ่หลักธรรมคล้ายคลึงกันคือ รูปแบบมุขปาฐะ

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น จึงนำไปสู่การเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ปฏิบัติธรรมในสถาบันทางศาสนา ซึ่งผู้วิจัยเลือกศึกษา 2 สถาบันคือ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และ เสถียรธรรมสถาน ผลจากการศึกษาข้อมูลปรากฏผลดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 การวิเคราะห์ผลข้อมูลเปรียบเทียบการสื่อสารพุทธศาสนาของสถาบันทางศาสนา
ระหว่างหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และเสถียรธรรมสถาน

แนวคิด กระบวนการ วิธีการเผยแพร่หลักธรรมในพุทธศาสนา	
หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ	เสถียรธรรมสถาน
แนวคิด	แนวคิด
โดยพระสงฆ์	โดยแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต
พระธรรมโกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุ	ตามคำสอนของหลวงพ่อบุญญานันทภิกขุ
รูปแบบ	รูปแบบ
ศาสนธรรมสถาน	ศาสนธรรมสถาน
แหล่งจัดเก็บภูมิปัญญาและองค์ความรู้	ศูนย์กลางการศึกษา การฝึกปฏิบัติ
ศูนย์กลางให้บริการสนับสนุนการศึกษา	กิจกรรมทางศาสนา
เรียนรู้ การค้นคว้าวิจัย และปฏิบัติธรรม	
วิธีการเผยแพร่	วิธีการเผยแพร่
เอกสาร บทความ คำบรรยาย ของพระธรรมโกศาจารย์	นำหลักธรรมจากพระไตรปิฎก แปล ตีความ
พุทธทาสภิกขุ โดยใช้สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์	โดยใช้การสื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อ
สื่อกิจกรรม และสื่อดิจิทัล	กิจกรรม
	และสื่อดิจิทัล

จากตารางที่ 4.4 เป็นการวิเคราะห์ผลข้อมูลเปรียบเทียบการสื่อสารพุทธศาสนา ระหว่างหอจดหมายเหตุพุทธทาส กรุงเทพฯ และเสถียรธรรมสถาน พบว่า แนวคิดหรือผู้ก่อตั้ง หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ โดยพระสงฆ์ ส่วนเสถียรธรรมสถาน โดยแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต แต่เมื่อเปรียบเทียบรูปแบบ และวิธีการเผยแพร่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แตกต่างกันบางในรายละเอียดเชิงปฏิบัติ

ตารางที่ 4.5 รูปแบบการสื่อสารพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย ระหว่างหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และเสถียรธรรมสถาน

รูปแบบการสื่อสารพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย	
หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ	เสถียรธรรมสถาน
1. สื่อบุคคล นำการสอนโดยพระสงฆ์ หรือ วิทยากรตามกิจกรรมที่กำหนด	1. สื่อบุคคล ในแต่ละกิจกรรมเน้นการแสดง ธรรมหรือนำการสอนโดยพระสงฆ์ หรือโดย แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต เป็นหลัก
2. สื่อกิจกรรม เช่น นิทรรศการนิพนพานิมลวง ศึกษาภาพปริศนาธรรม นั่งสมาธิในสวน ตักบาตรเดือนเกิด	2. สื่อกิจกรรม การตีความจากพระไตรปิฎก นำมาสู่การกำหนดกิจกรรมเพื่อการปฏิบัติ
3. สื่อสิ่งพิมพ์ แสดงเป็นผลงานของพระธรรม โกศาจารย์ พุทธทาสภิกขุ และพระรูปอื่น ๆ นำมาสู่การกำหนดกิจกรรมเพื่อการปฏิบัติ และสามารถดาวน์โหลดหนังสือของมูลนิธิ หอจดหมายเหตุพุทธทาสได้	3. สื่อสิ่งพิมพ์ มีการผลิตนิตยสารสาวิกา เป็น นิตยสารรายปักษ์ หรือราย 3 เดือนต่อฉบับ ปัจจุบันเลิกตีพิมพ์แล้ว แต่สามารถดาวน์โหลด อ่านย้อนหลังได้
4. สื่อวิทยุ (ไม่มี)	4. สื่อวิทยุ รับฟังได้ทั่วประเทศ ทาง AM 1107 หรือ ทาง http://radio.ku.ac.th/
5. สื่อโทรทัศน์ (ไม่มี) แต่มีการถ่ายทำรายการจาก หน่วยงานภายนอก และมี Live Channel กิจกรรมการปฏิบัติธรรม ผ่านทาง website http://www.bia.or.th/tv/	5. สื่อโทรทัศน์ "บ้านนี้มีोरิยะ" ออกอากาศทางช่อง TNN2 ทุกวันเสาร์ เวลา 18.00 - 18.30 “รายการธรรมสวัสดิ์” ออกอากาศทาง WORKPOINT tv. ช่อง23 เวลา 05:58 น. ทุกวันเสาร์-อาทิตย์
ทั้งสองสถาบัน	
4. สื่อสมัยใหม่หรือสื่อดิจิทัล ผ่านช่องทางสื่อ ได้แก่ อินเทอร์เน็ต ด้วย Web Browser: www., e-mail, Facebook, YouTube รวมทั้ง Application บนโทรศัพท์มือถือ อาทิ Line เป็นต้น	

จากตารางที่ 4.5 แสดงให้เห็นได้ว่า รูปแบบการสื่อสารพุทธศาสนาจากมูลนิธิทางศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย มีลักษณะเหมือนกัน แต่แตกต่างกันที่ลำดับการให้ความสำคัญต่อสื่อหรือความนิยมต่อช่องทางการสื่อสารของสถาบัน กล่าวคือ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ ให้ความสำคัญต่อสื่อสิ่งพิมพ์เป็นอันดับแรก ในขณะที่เสถียรธรรมสถาน กรุงเทพฯ ให้ความสำคัญต่อสื่อกิจกรรม

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย เรื่อง การสื่อสารพุทธศาสนาจากมูลนิธิการศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวายมีวัตถุประสงค์ คือ

- 1) เพื่อศึกษาลักษณะของมูลนิธิการศาสนาที่ทำการสื่อสารพระพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย
- 2) เพื่อศึกษากลวิธีการสื่อสารพระพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย
- 3) เพื่อศึกษาการรับรู้การสื่อสารและการมีส่วนร่วมในการสื่อสารพระพุทธศาสนาของกลุ่มคนเจนเนอเรชันวาย

ผู้วิจัยจึงใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจาก 2 แหล่ง คือ

1) แหล่งทุติยภูมิ ด้วยการวิจัยเอกสาร รวมถึงบทความ ผลงานวิทยานิพนธ์ที่ปรากฏอยู่บนฐานข้อมูล หรือข้อมูลบน Website ที่เปิดให้เข้าถึงได้เสรี เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และรวบรวมหลักการ แนวทางปฏิบัติในการเผยแผ่ศาสนา รวมทั้งค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารพุทธศาสนา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) แหล่งปฐมภูมิ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามารถให้คำตอบในประเด็นที่เกี่ยวกับการสื่อสารพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งได้สุ่มเลือกสถาบันทางศาสนาหรือศูนย์ปฏิบัติธรรม โดยเลือกสถาบันทางศาสนาที่มีชื่อเสียงและความนิยมของผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไป ในเขตกรุงเทพมหานคร ได้กลุ่มตัวอย่าง 2 แห่ง คือ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และเสถียรธรรมสถาน เลือกสุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึก แห่ละ 3 ท่าน และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยเลือกบุคคลผู้ที่มีส่วนร่วมในการสื่อสารผ่านช่องทางต่าง ๆ แห่ละ 14 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 7 คน รวมกลุ่มตัวอย่างผู้ร่วมสนทนากลุ่มทั้งหมด 28 คน ข้อมูลที่ได้ทั้ง 2 แหล่ง ดำเนินการวิเคราะห์ผลด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

จากการศึกษา วิจัย และวิเคราะห์ผลข้อมูลจากทุกวิธี สามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และนำเสนอข้อเสนอแนะได้ดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 ส่วนที่ 1 ศึกษาลักษณะของมูลนิธิการศาสนาที่ทำการสื่อสารพระพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย

จากการศึกษาเรื่องของระบบการทำงานของทั้งสององค์กร พบว่า หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และเสถียรธรรมสถาน แทบไม่มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ มีลักษณะองค์กรที่เป็นทางการ มีการแบ่ง ระบบการทำงานที่เห็นชัดเจน ทั้งฝ่ายจัดทำเอกสารเผยแพร่ (สื่อสิ่งพิมพ์) ฝ่ายสื่อออนไลน์ หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ แต่เสถียรธรรมสถานมีสื่อที่เพิ่มเติมขึ้นมาพิเศษกว่านั้นคือฝ่ายวิทยุ และรายการโทรทัศน์ และการมีสำนักพิมพ์เป็นของตนเอง เช่น สำนักพิมพ์สาวิกา แม้ปัจจุบันจะเลิกจัดพิมพ์ไปแล้วแต่ยังสามารถดาวน์โหลดอ่านได้โดยไม่มีค่าใช้จ่ายใด ๆ และทั้งสององค์กรนี้มีการจัดเก็บข้อมูลที่เป็นระบบ ส่งผลให้ทั้งสององค์กรทางศาสนาเหล่านี้ สามารถผลิตสื่อของตนเองออกมาได้เป็นจำนวนมาก อีกทั้งความพร้อมในเรื่องของสถานที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งมีความกว้างใหญ่โต และสะดวกสบายที่เพียงพอในการรองรับการจัดกิจกรรมใหญ่ ๆ ได้ และรวมถึงความร่มรื่นของทั้งสองสถานที่ที่เป็นสวนป่าเล็ก ๆ รวมถึง หอจดหมายเหตุพุทธทาสฯ อยู่ติดกับสวนรถไฟที่อำนวยความสะดวกด้านพื้นที่จอดรถแก่ผู้มาร่วมกิจกรรมได้มากด้วยเช่นกัน สถานที่ตั้งของทั้งสองสถาบันตั้งอยู่ใจกลางเมือง ซึ่งสามารถเดินทางได้สะดวก

5.1.2 ส่วนที่ 2 การศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารพระพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย

ทั้งสองสถาบันทางศาสนามีการวางแผนในการทำงานเพื่อ และมีรูปแบบการสื่อสารที่ใกล้เคียงกัน และมีการใช้สื่อในการสื่อสารไปสู่กลุ่มเป้าหมายคล้ายคลึงกัน จากการศึกษาเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูล ทั้งสื่อเอกสารและสื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องของทั้งสององค์กรทางศาสนาพบว่า การเลือกใช้สื่อและการสร้างสื่อที่ใช้ในการสื่อสารพุทธศาสนาระหว่าง หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และเสถียรธรรมสถาน มีความเหมือนกันในสื่อประเภท หนังสือ นิตยสาร ซีดี ดีวีดี เว็บไซต์ การบรรยายธรรมะ โครงการฝึกอบรม ที่จะเน้นหนักไปทางด้านกิจกรรมทางธรรมะที่เน้นให้สมาชิกประชาชน และผู้สนใจได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม เพื่อให้กิจกรรมนั้นได้นำไปเป็นส่วนหนึ่งในการนำไปปรับใช้กับชีวิตในปัจจุบันต่อไป ส่วนสื่อของเสถียรธรรมสถาน ที่ต่างไปจากหอจดหมายเหตุพุทธทาสฯ คือ สื่อวิทยุ เพลง รวมถึงรายการโทรทัศน์ที่จะสามารถกระจายสู่ประชาชนที่รับชมรายการทางโทรทัศน์ได้มากและครอบคลุมมากกว่า

ทางด้านหอจดหมายเหตุพุทธทาสฯ มีกลุ่มกิจกรรมให้เข้าร่วมและหลากหลายมากกว่า 40 กลุ่มกิจกรรมที่สามารถเลือกเข้าร่วมได้ตามเจตนิสัย หรือความชอบของบุคคลได้ รวมถึงเวลาและรอบในการจัดกิจกรรมที่ยืดหยุ่นมากกว่าด้วย แต่หอจดหมายเหตุพุทธทาสฯ ไม่มีสื่อโทรทัศน์ และวิทยุ เนื่องจากเป็นสื่อที่ต้องใช้งบประมาณสูง และใช้เวลาในการผลิตค่อนข้างมาก ประกอบกับบุคลากรที่จำกัดที่ต้องวางแผนและดูแลกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมาย ยกเว้นบางกิจกรรมที่มีหน่วยงานภายนอกมาจัดซึ่งอาจจะมีการถ่ายทำและสื่อสารผ่านทางรายการทางโทรทัศน์ ด้านเสถียรธรรมสถานมีการใช้สื่อประเภทกิจกรรมมากกว่าสื่อด้านอื่น ในโครงการจัดการฝึกอบรมต่าง ๆ อันเนื่องมาจากการที่เสถียรธรรมสถานนั้น มีพื้นที่ที่สามารถอำนวยความสะดวกต่อการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับธรรมชาติ เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวนป่าที่สร้างขึ้นมาให้เหมาะสมสอดคล้อง และเสถียรธรรมสถานความตั้งใจที่จะให้เสถียรธรรมสถานเป็นสถานที่เรียนรู้ร่วมกันภายในครอบครัว คู่รัก และกลุ่มเพื่อน อีกทั้งแต่ละกิจกรรมที่เสถียรธรรมสถานจัดจะเน้นให้กลุ่มคนทุกวัยสามารถทำกิจกรรมรวมกันได้ อาทิ โรงเรียนพ่อแม่ครอบครัวแห่งสติ อริยะสร้างได้ โครงการจิตประภัสสร

สื่อที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรม คือสื่อใหม่ เช่น สื่อสังคมออนไลน์ เนื่องจากสามารถเข้าถึงได้ง่ายเพราะอยู่บนโทรศัพท์มือถือประเภทสมาร์ทโฟน (Smart Phone) และยังสามารถเปิดรับสื่อเพื่อตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของทั้ง 2 สถาบันได้รวดเร็วทันที เนื้อหาของสื่อจะเกี่ยวข้องกับธรรมะในชีวิตประจำวัน ที่สามารถจะนำไปเป็นข้อคิด ข้อเตือนใจ ในการดำเนินชีวิตของปุถุชน จะไม่เน้นเนื้อหาที่ยากต่อการเข้าใจ แต่หอจดหมายเหตุพุทธทาสฯ จะมีบางหลักสูตรที่จะเน้นการศึกษาภาคทฤษฎีเพื่อปรับและสร้างความรู้ ความเข้าใจ เช่น กิจกรรมคู่มือมนุษย์ที่จะมุ่งเน้นศึกษาจากตำรา และเข้าสู่การปฏิบัติ โดยการสร้างความเข้าใจในเรื่องทุกข์ และการดับทุกข์ อันเป็นจุดหมายหลักของพระพุทธศาสนา ส่วนกิจกรรมที่มีความเป็นนันทนาการ เช่น กิจกรรมดูหนังหาแก่นธรรม เพลินธรรมน่าชม จะมีคนสนใจมาก เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่เน้นการพูดคุย บอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ของภาพยนตร์ สารคดี รวมถึงการนำชมรอบสถานที่ของหอจดหมายเหตุพุทธทาสฯ เพื่อเป็นการแนะนำสถานที่และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและลึกซึ้งถึงความเป็นมาของหอจดหมายเหตุพุทธทาสฯ และจะเข้าใจแนวคิด ความตั้งใจ ในการที่จะเผยแผ่และสื่อสารพุทธศาสนาได้ดียิ่งขึ้น

ปัจจัยที่มีความสำคัญเป็นลำดับสุดท้าย คือ อาสาสมัคร ในทุก ๆ กิจกรรมนั้นจะมีอาสาสมัครมาเข้าร่วมโครงการและกิจกรรมที่จัดขึ้นอยู่เสมอ ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะโดดเด่นของทั้งสององค์กร เพราะจะเป็นการสร้างเครือข่าย สร้างการปลูกฝังจิตใจในเรื่องของการมีจิตอาสาที่เสียสละ ซึ่งจะทำให้เกิดการสื่อสารแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันระหว่างอาสาสมัคร กับ ทีมงานขององค์กร ในเรื่องของการดำเนินกิจกรรม การพัฒนาสื่อที่ใช้ในการเผยแผ่ เพราะบุคคลที่จะเข้ามาเป็น อาสาสมัครให้กับทั้งสององค์กรนั้นจะมาจากบุคคลหลากหลายอาชีพ หลายหน่วยงาน อาทิ ทำให้ได้แง่มุมความคิดที่หลากหลาย เช่น

หोजดหมายเหตุพุทธทาสมีดารา นักแสดง นักเขียน มาเป็นอาสาสมัครร่วมดำเนินรายการที่เกี่ยวข้องกับนันทนาการ เช่น ดูหนังหาแก่นธรรม ซึ่งจะได้มุมมองและแง่คิดของผู้ที่เป็นนักแสดง หรือ การให้ความรู้ทางโครงสร้างของการถ่ายทำซึ่งเชื่อมโยงกับธรรมะและจิตใจ ด้านเสถียรธรรมสถานก็จะมีดีเจจิตอาสาสามารถร่วมสนทนาและเข้ามามีส่วนร่วมดูแลรายการวิทยุสาวิกาที่จัดขึ้น

การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก และสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม สรุปได้ว่า รูปแบบการสื่อสารเพื่อเผยแผ่ศาสนาสมัยพุทธกาลกับสมัยปัจจุบัน มีรูปแบบคล้ายคลึงกันคือ มุขปาฐะ แตกต่างกันตรงที่พระพุทธเจ้าแสดงธรรมด้วยความรู้แจ้งด้วยพระองค์เอง ส่วนสมัยหลังพุทธกาล และสมัยปัจจุบัน มีลักษณะมุขปาฐะ เป็นการท่องจำพุทธวจนะที่บันทึกในพระไตรปิฎกมาแสดงธรรมในลักษณะปากต่อปาก หรือคำสอน ประสบการณ์ที่ได้จากการปฏิบัติ โดยพระสงฆ์ที่เป็นที่เลื่อมใส ศรัทธา เคารพนับถือ เช่น พระไพศาล วิสาโล พระอาจารย์นวลจันทร์ กิตติปัญโญ ฯลฯ โดยใช้การเทศน์ การบรรยาย การสนทนาธรรม เป็นต้น

รูปแบบการสื่อสารพุทธศาสนา และหลักธรรมสำหรับกลุ่มคนเจนเนอเรชันวาย สรุปได้ว่า การเผยแผ่หลักธรรมสมัยปัจจุบันที่มีระบบการสื่อสารที่ทันสมัย อาทิ อินเทอร์เน็ต สื่อสังคมออนไลน์ เป็นระบบดิจิทัล ซึ่งเหมาะสมกับกลุ่มคนเจนเนอเรชันวาย แต่ความเห็นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีว่า ระบบการสื่อสารสมัยใหม่เปรียบเสมือนดาบสองคม คือ เป็นเครื่องมือส่งเสริมการเรียนรู้หลักธรรมคำสอนก็ได้ ในขณะเดียวกันหากเปรียบเทียบในเชิงกระบวนการสื่อสารแล้ว เครื่องมืออุปกรณ์สมัยใหม่เป็นสิ่งรบกวน (Noise) คือ เป็นตัวการทำให้กระบวนการสื่อสารด้อยประสิทธิภาพ โดยเห็นว่าการสื่อสารหลักธรรมสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย สื่อที่เหมาะสมคือ สื่อกิจกรรม สื่อบุคคล เป็นสื่อที่สามารถโน้มน้าวให้พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย ตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพุทธศาสนาได้ ซึ่งส่วนใหญ่กิจกรรมทางศาสนามักใช้รูปแบบมุขปาฐะ สาธยายหลักธรรมจากพระไตรปิฎก นั่งสมาธิ อานาปานสติภาวนา ฯลฯ โดยจำลองการเผยแผ่หลักธรรมในสมัยพุทธกาล ด้วยเหตุผลว่า สื่อกิจกรรมสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยตรงที่สุดคือ พระธรรม เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงรู้แบบประจักษ์ด้วยตนเอง ส่วนสื่อที่เหมาะสมรองลงมาคือ สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือธรรม วารสาร นิตยสาร โดยทั่วไปมักใช้ประกอบกับการปฏิบัติกิจกรรม และสื่อที่เหมาะสมลำดับสุดท้ายคือ สื่อสมัยใหม่หรือสื่อดิจิทัล ได้แก่ สื่ออินเทอร์เน็ต เฟสบุ๊ก อีเมล ไลน์ ทวิตเตอร์ ทีวีดี วิทยุ โทรศัพท์ และโทรศัพท์มือถือ อาจเหมาะสมพุทธศาสนิกชนกลุ่มคนเจนเนอเรชันวาย ซึ่งขึ้นอยู่กับความสนใจแต่ละบุคคล รูปแบบของสื่อแต่ละชนิดมีลักษณะเฉพาะที่สามารถโน้มน้าวใจ หรือดึงดูดความสนใจได้ดี

ปัญหาอุปสรรคในการสื่อสารพุทธศาสนาจากมูลนิธิต่างศาสนาพุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย พบว่า การให้บริการของสถาบันศาสนาไม่อาจบริการได้ทั่วถึง คือ จำนวนเจ้าหน้าที่กับปริมาณผู้ร่วมกิจกรรมมีสัดส่วนต่างกันมาก ประกอบกับเนื้อหาที่เผยแผ่ไม่ตรงกับความต้องการกับพุทธศาสนิกชนแต่ละวัย รวมทั้งการไม่ปฏิบัติตามระเบียบของสถาบันทางศาสนานั้น ด้านอุปสรรค

จากสื่อสมัยใหม่ คือ สื่อสมัยใหม่มีหลายรูปแบบ บางสื่อไม่สามารถเข้าถึงพุทธศาสนิกชนกลุ่มคนจนแออัดเร่ร่อน บางสื่อมีสิ่งรบกวน (Noise) มากมาย ทำให้การรับสารไม่ต่อเนื่อง

5.1.3 ตอนที่ 3 การศึกษาการรับรู้การสื่อสารและการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร

พระพุทธรูปของชุมชนคนจนแออัดเร่ร่อน

สัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group) สรุปได้ว่า สำหรับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ทางเสถียรธรรมสถานดำเนินงานนั้น จะมีอาสาสมัครเข้ามาช่วยในการดำเนินกิจกรรม เช่น รายการวิทยุ รูปแบบของการดำเนินรายการนั้นจะเป็นการสนทนาธรรมะสบาย ๆ ในรูปแบบ การถามตอบระหว่างผู้ดำเนินรายการ กับแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด มีการตอบปัญหาจากทางบ้านที่โทรศัพท์เข้ามา ร่วมรายการ หรือการตอบจดหมายที่ประชาชนทางบ้านส่งเข้ามา เนื้อหาของรายการวิทยุที่จัดขึ้น จะเป็นการให้คำปรึกษาปัญหาชีวิตโดยสอดแทรกธรรมะที่เข้าใจง่ายจากแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด อีกทั้งยังมีแนะนำการปฏิบัติธรรม ข่าวประชาสัมพันธ์กิจกรรมของเสถียรธรรมสถาน และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องด้วย จะมีอาสาสมัครที่เป็นผู้ดำเนินรายการหรือที่เรียกว่า “ดีเจ” อาสาเข้ามาช่วยจัดรายการ วิทยุสาขาของเสถียรธรรมสถาน เป็นอาสาสมัครที่มีการหมุนเวียนเปลี่ยนกันมาช่วยงานของเสถียรธรรมสถานซึ่งเสมือนเป็นการที่เรียนรู้การทำงานร่วมกันโดยจะมีการพูดคุยสอบถามถึงเนื้อหา และขั้นตอนของรายการว่ามีเนื้อหาอย่างไร รูปแบบรายการเป็นลักษณะไหน เพื่อที่ผู้ดำเนินรายการจะสามารถดำเนินการได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด และแผนของการดำเนินงาน

แต่สำหรับการมีส่วนร่วมของจดหมายเหตุพุทธทาส จะต้องแจ้งความจำนงค์เพื่อที่จะเข้ามา ร่วมดำเนินกิจกรรมในกรณีที่จะร่วมผลิตและวางแผน หากกิจกรรมนั้น ๆ เป็นกิจกรรมที่ได้นำเสนอโครงการเพื่อขออนุญาตใช้พื้นที่ โดยโครงการที่นำเสนอจะต้องมีแบบแผน วัตถุประสงค์ทางธรรมะที่ชัดเจนและตรงกับวัตถุประสงค์ของสถาบัน ในการที่จะทำการสื่อสารและเผยแผ่ธรรมะทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะผลงานของท่านพุทธทาส และพระอาจารย์ท่านอื่น ๆ โดยทางสถาบันหรือจดหมายเหตุพุทธทาสจะจัดเตรียมสถานที่ไว้สำหรับการบรรยาย หรือแม้แต่ห้องเรียน ยกเว้นว่ากิจกรรมที่จะจัดขึ้นเป็นกิจกรรมที่เป็นการเปิดกว้างคล้ายกับการสนทนาหรือสัมภาษณ์บุคคลทางศาสนาที่สำคัญ ๆ ผู้ขอโครงการจะมีการจัดเตรียมพื้นที่เอง เช่น เวที ในการตกแต่งเวทีและระดับไฟ เพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบของโครงการ เช่น การเปิดตัวหนังสือธรรมะ ของ คุณพัทธธิดา จินจุติ ชื่อหนังสือคือ จากนักโทษสู่ภุมรินทร์ที่มีรูปแบบการสนทนาที่เป็นกันเองง่าย ๆ และมีการนิมนต์พระนวลจันทร์ กิตติปัญโญ พระวิปัสสนาจารย์มาเป็นแขกรับเชิญพิเศษ และมีพิธีกรรับเชิญพิเศษมาเป็นผู้ดำเนินรายการ เพื่อให้รูปแบบของรายการมีความน่าสนใจมากขึ้น

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ สรุปได้ว่า วัตถุประสงค์ของหอจดหมายเหตุพุทธทาสกรุงเทพฯ และ เสถียรธรรมสถาน โดยใช้กิจกรรมและสื่อบุคคลเป็นสื่อในการโน้มน้าวใจกลุ่มคน เพื่อเสริมสร้างทัศนคติต่อศาสนาพุทธ มีพฤติกรรมการปฏิบัติที่ดี ตามหลักธรรม เหตุและผล ข้อเท็จจริงตาม ธรรมชาติที่ปรากฏ กระบวนการ เครื่องมือ สื่อธรรมะต่าง ๆ นำมาใช้เพื่อโน้มน้าวใจให้เป็นไปตาม วัตถุประสงค์ของแผนงาน ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นน่าเชื่อถือ อย่างเต็มที่ต่อผู้รับสาร หรือ พุทธศาสนิกชนที่ได้รับการโน้มน้าวใจจากกิจกรรมการปฏิบัติที่เปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อถือ หรือ มีความเห็นคล้อยตาม เกิดการกระทำอย่างจริงจังตามมา การโน้มน้าวใจด้วยการใช้วัตรกรรม การ สื่อสาร จึงนับได้ว่าเป็นความจำเป็นพื้นฐานทางสังคม เพื่อประโยชน์ทางร่างกายและจิตใจ เมื่อการ โน้มน้าวใจได้รับตอบสนอง สร้างความอยากรู้อยากเห็น ต้องการเข้ามาปฏิบัติด้วยตนเอง พฤติกรรม เหล่านี้ก่อให้เกิดแนวโน้มไปทางที่ดี ความมีสุขภาพจิตสุขภาพกายดีตามไปด้วย

และการแสดงความเห็นในระดับของการมีส่วนร่วมของผู้ที่เคยมาเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นกลุ่ม คนเจนเนอเรชันวาย อายุ 20-37 ปี มีการรับรู้ประโยชน์ และมีระดับของการมีส่วนร่วม โดยเรียงจาก ระดับการมีส่วนร่วมทั่ว ๆ ไปในระดับน้อย ไปจนถึงจนถึงระดับมากสรุปได้ดังนี้

การมีส่วนร่วมของผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมจะสามารถสร้างประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมให้ มากได้โดยเป็นการสร้างพลัง สร้างแนวคิดสู่การกำหนดแผน พัฒนากำหนดขั้นตอนการดำเนินงานใน กิจกรรมทางธรรมะต่าง ๆ และยังรวมถึงการที่จะสามารถมองเห็นการปัญหาและแนวทางการ แก้ปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นได้ ทั้งนี้ประโยชน์ของการสร้างสรรค์แนวทางและการทำงานร่วมกัน จะช่วยให้การดำเนินการมีความรวดเร็วมากขึ้น เพราะมีบุคคลากรในการดำเนินกิจกรรมเพิ่มขึ้น และยังได้แนวความคิดใหม่ ๆ ไปต่อยอดและพัฒนาจากกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา รวมถึงช่องทาง ใหม่ ๆ ในการสื่อสารพุทธศาสนาไปสู่พุทธศาสนิกชนได้มากขึ้นและรวดเร็ว และยังสร้างพลังของการ เรียนรู้เพื่อที่จะทำให้ปัญหาของการสื่อสารลดน้อยลงเพราะมีการแบ่งหน้าที่และอาศัยความร่วมมือ จากอาสาสมัครหรือผู้ร่วมกิจกรรมช่วยบอกต่อผ่านสื่อต่าง ๆ หรือแม้แต่การสื่อสารแบบปากต่อปากที่ เป็น Viral Communication ได้ และยังได้ความเห็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาพิจารณาในการที่จะ ปรับปรุงกิจกรรม รวมถึงสร้างสรรค์กระบวนการ รูปแบบ และสื่อใหม่ ๆ ที่สามารถสื่อสารไปถึง กลุ่มเป้าหมายได้

การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร หรือผู้ใช้สาร (Audience/Receiver/User) จะเป็นไปใน การการแสดงความคิดเห็น ภายหลังจากการดำเนินกิจกรรมเสร็จสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการตอบ แบบสอบถาม หรือแม้แต่พูดคุยถึงความรู้สึกหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรม โดยจะมีการบันทึกข้อมูลไว้ เพื่อนำไปปรับปรุงข้อบกพร่องต่อไปในการจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้ ระหว่างการดำเนินกิจกรรมจะมีการ พูดคุยสอบถามถึงประสบการณ์ ความรู้สึก ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ต่อเนื้อหาหลักธรรมที่ได้นำเสนอไป

ว่ามีข้อสงสัยอย่างไร เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมคลายความสงสัยและนำไปปรับใช้กับชีวิตประจำวันได้ต่อไป

การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสาร ผู้ผลิต ผู้ร่วมผลิต ผู้ร่วมแสดง (Sender/Producer/Co-producer/Performance) และ การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผน ผู้กำหนดนโยบาย (Policy maker/Planner) รวมไปถึงการติดตามประเมินผลด้วย หากผู้เข้าร่วมกิจกรรมไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมก็ไม่สามารถที่จะร่วมวางแผนหรือกำหนดนโยบายได้ แต่อาจจะแสดงความเห็นสำหรับกิจกรรมที่จะจัดขึ้นในครั้งต่อไปได้ แต่หากกิจกรรมหรือโครงการนั้น ๆ ที่ผู้เข้าร่วมเป็นผู้ยื่นขอจัดกิจกรรมหรือแม้แต่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมเอง ก็จะสามารถที่จะมีส่วนในการวางแผน ผลิต หรือแม้แต่วางแสดงได้ เช่น เป็นพิธีกร แขกรับเชิญพิเศษ เป็นต้น จะสามารถที่จะช่วยกำหนดรูปแบบของกิจกรรม ช่วงเวลาที่เหมาะสม และรวมถึงการวางแผนการใช้สื่อที่จะใช้ในการสื่อสารเพื่อเผยแพร่หลักธรรมนั้น ๆ ได้

5.2 อภิปรายผล

ข้อค้นพบจากการวิจัย การสื่อสารศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชั่นวาย มีประเด็นสนับสนุนเพิ่มเติม ซึ่งสามารถอภิปรายได้ดังนี้

จากการวิจัยที่พบว่า รูปแบบการสื่อสารในสมัยพุทธกาล คือ มุขปาฐะ หรือเป็นการสื่อสารแบบปากต่อปาก กล่าวคือมีลักษณะการเผยแพร่หลักธรรมด้วยการเทศน์ บรรยายธรรม สอนทนายธรรม ซึ่งลักษณะเหล่านี้ยังคงเป็นที่นิยมในสมัยปัจจุบัน ประกอบกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากหोजดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และแม่ชี จากเสถียรธรรมสถาน ยืนยันตรงกันว่า เป็นการสื่อสารที่สถาบันตนใช้เผยแพร่หลักธรรมอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งผลวิจัยที่กล่าวมาสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระมหาสมชาย กลิ่นจันทร์ (2559) ทำการวิจัยเรื่อง การเผยแพร่พระพุทธศาสนา: การพัฒนารูปแบบและวิธีการเชิงรุกของคณะสงฆ์ไทย เลือกใช้กลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง 3 กลุ่มคือ กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้ปฏิบัติ และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป จำนวน 138 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบสำรวจ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ซึ่งผลการวิจัยพบว่า การเผยแพร่ธรรมะสู่ประชาชน เริ่มจากสมัยพุทธกาลโดยพระพุทธเจ้าเป็นผู้ริเริ่มการเผยแพร่ธรรมะ ต่อมาพระอริยสาวกหรือพระสงฆ์เป็นการเผยแพร่ธรรมะแก่ประชาชนทั่วไป จนถึงปัจจุบันพระพุทธองค์ทรงใช้รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะด้วยการเทศนามากกว่ารูปแบบอื่น การสอนธรรมด้วยการแสดงชี้แจงธรรมให้แจ่มแจ้งชัดเจนรูปแบบนี้ใช้ในสมัยหลังพุทธกาล แต่ปัจจุบันพระสงฆ์ได้พัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะเพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยโดยใช้รูปแบบการเทศน์ การปาฐกถาธรรม การอภิปรายธรรม การสนทนาธรรม วิปัสสนากรรมฐาน การเทศน์ปฐก-วิสันา โดยใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอน ดังนั้นผลการวิจัยที่ปรากฏ

อาจเป็นเพราะพุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย เป็นกลุ่มคนสมัยใหม่ที่ต้องการทราบเหตุ และผลที่เหมาะสมสอดคล้อง นอกจากนี้ยังมีความเป็นตัวของตัวเอง และเชื่อมั่นในตนเองสูง แต่มักอ่อนไหวต่อการโน้มน้าวได้ง่าย ไม่ชอบอยู่ในกรอบ ไม่ชอบกฎ หากมีบุคคลมีอิทธิทางความคิด (Idol) อีกทั้งเป็นคนช่างซักถาม ถ้าไม่สามารถแสดงเหตุผลได้ มักเลิกเชื่อในทันที การใช้พระสงฆ์สาวกที่มีอิทธิพลในการโน้มน้าวจิตใจให้หลักธรรมแก่คนกลุ่มเมื่อเชื่อแล้วมักเชื่ออย่างสนิทใจ และเป็นไปได้ว่า จากพฤติกรรมทางธรรมชาติจิตของคนกลุ่มเจนเนอเรชันวาย ชอบสนทนา ซักถาม โอภาปราศรัย มีศรัทธา หากเชื่อ มักยินยอมปฏิบัติตามต่อผู้มีอิทธิทางความคิด (Idol) ดังนั้น เมื่อพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงเป็นที่นับถือศรัทธาของประชาชน สามารถเทศน์หรือบรรยายได้อย่างเข้าใจ เข้าถึงหลักธรรมในพุทธศาสนา มักโน้มน้าวใจ และนำไปประพฤติปฏิบัติตาม จึงกล่าวได้ว่า รูปแบบการสื่อสารหลักธรรมในพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวายคือ มุขปาฐะ แบบปาฐกถาธรรม การเทศน์ การบรรยายธรรม รวมทั้งการสนทนาธรรมปฐก-วิสาขา ซึ่งเป็นที่สนใจของกลุ่มเจนเนอเรชันวาย ที่มักชอบสนทนา ซักถาม เพื่อให้เกิดความเชื่อเชิงประจักษ์ ด้วยเหตุและผลตามหลักธรรมในพุทธศาสนาทุกประการ

การวิจัยครั้งนี้พบว่า การสื่อสารศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชันวาย นิยมร่วมกิจกรรมผ่านสื่อกิจกรรมของสถานปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะสถานปฏิบัติกลุ่มตัวอย่างคือ หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และเสถียรธรรมสถาน ที่มีการจัดกิจกรรมตามหลักศาสนา 3 ประการคือ ปรีชาปฏิบัติ และปฏิเวธ ซึ่งผลการวิจัยนี้ใกล้เคียงกับการศึกษาของสิริลักษณ์ ศรีจินดา (2553) ศึกษาเรื่อง การใช้วาทศิลป์ทางภาษาเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ผ่านสื่อมวลชน โดยการจัดลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ผ่านการกำหนดวาระและการให้พื้นที่สื่อมวลชน และมีนวัตกรรมสาร ได้แก่ กลยุทธ์การออกแบบสาร โดยคำนึงถึงผู้รับสาร และธรรมชาติของสื่อ ช่วงเวลาสถานที่ในการสื่อสาร ธรรมะในชีวิตประจำวัน วาทศิลป์ทางภาษา เช่น ใช้สัมผัส คำซ้ำ คำนำนวลและภาษาต่างประเทศ คำถามเชิงวรรณศิลป์ การเปรียบเทียบ กลยุทธ์การใช้อารมณ์ขัน ฯลฯ ผลการศึกษานี้มีลักษณะคล้ายกับการจัดกิจกรรมของหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ และเสถียรธรรมสถาน มีนวัตกรรมสารที่คำนึงถึงผู้รับสาร สถานที่ในการสื่อสาร ธรรมะในชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาของ ฉวีมนต์ สุขไพบูลย์ (2553) ศึกษาเรื่อง การประยุกต์แนวความคิดการตลาดเพื่อสังคมในการเผยแผ่ธรรมะ กรณีศึกษา: พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี พบว่าหลักคิดในการเผยแผ่ศาสนา เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก (Active Buddhism) ด้วยยุทธศาสตร์ เข้าใกล้ เข้าใจ เข้าถึง ซึ่งประกอบด้วย กลวิธีในการดำเนินงาน 3 ประการ คือ 1. การเปลี่ยนภาพลักษณ์พระพุทธศาสนาให้ทันสมัย (การนำเสนอที่เชื่อมโยงกับทางโลก) 2. การนำเสนอหลักธรรมที่เข้าใจง่าย และ 3. การแปรทฤษฎีสู่การปฏิบัติในชีวิตจริงโดยใช้หลักการการตลาดเพื่อสังคมจากผลงานวิจัยข้างนี้ จึงอภิปรายโดยอ้างถึงบทพระธรรมคุณ ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติธรรม ที่ว่า

สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม พระธรรมเป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว

เอหิप्สสิโก เป็นสิ่งที่ควรกล่าวกับผู้อื่นว่าท่านจงมาดูเถิด

โอปะนะยิโก เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว

ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วญญูหิติ เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน

สื่อกิจกรรมทางศาสนาที่แปลจากพระไตรปิฎก หรือพระธรรมเป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ดีแล้ว บุคคลหรือผู้ร่วมกิจกรรม เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตนสามารถใช้อธิบายกิจกรรมต่าง ๆ ที่สถานปฏิบัตินำมาใช้สื่อสารเพื่อเผยแผ่หลักธรรมสู่พุทธศาสนิกชน อีกทั้งยังใช้นวัตกรรมสื่อสารที่คำนึงถึงผู้รับสารคือกลุ่มคนเจนเนอเรชั่นวาย เช่น การจัดนิทรรศการนิพพานชิมลอง (มีทั้งที่หอจดหมายเหตุฯ และเสถียรธรรมสถาน) ฟังดนตรีธรรม ดูหนังหาแก่นธรรม เพลิดเพลินนำชม ซึ่งเหมาะกับกลุ่มคนเจนเนอเรชั่นวาย จัดว่าเป็นการเผยแผ่หลักธรรมในลักษณะ Edu-entertainment หรือการเรียนรู้บันเทิงธรรม ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า การเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนาสำหรับกลุ่มคนเจนเนอเรชั่นวายคือ สื่อกิจกรรมทางศาสนา ที่มีการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เพราะผลเชิงประจักษ์เป็นการโน้มน้าวใจที่ได้ผลชัดเจน

นอกจากนี้ ผลการวิจัยครั้งนี้ยังพบว่า แม้ว่าการสื่อสารพุทธศาสนา และเผยแผ่หลักธรรมในสมัยพุทธกาลมีลักษณะมุขปาฐะ แบบปาฐกถาธรรม บรรยายธรรม สอนธรรม แต่สมัยหลังพุทธกาลก็ยังคงใช้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยพระสงฆ์ที่มีอิทธิพลต่อการโน้มน้าวใจเหมือนกัน และในสมัยปัจจุบันมีการประยุกต์ใช้เครื่องมือการสื่อสารสมัยใหม่ด้วยระบบดิจิทัลมาใช้งาน คือ ระบบอินเทอร์เน็ต โดยใช้ Web Browsers สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) โดยใช้ Facebook, YouTube ฯลฯ เพื่อให้ข้อมูลข่าวสาร คำสอน ธรรมะต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาเข้าถึงพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะกลุ่มคนเจนเนอเรชั่นวายได้ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น สอดคล้องกับการวิจัยของธนพร จุลศักดิ์ (2554) ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบของการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระมหาจุฬาลงกรณ วชิรเมธี ผ่านสื่อสังคมออนไลน์

ทั้งนี้ยังมีงานวิจัยที่สอดคล้องกับสื่อใหม่ที่มีผลต่อการตัดสินใจของกลุ่มคนเจนเนอเรชั่นวาย คือ เครือข่ายสังคมออนไลน์ที่นิยมใช้มากที่สุด 3 อันดับแรกได้แก่ ไลน์ (Line) เฟซบุ๊ก (Facebook) และอินสตาแกรม (Instagram) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของบริษัท นีลเสน ประเทศไทย (2556) ได้จัดอันดับ 10 แอปพลิเคชันยอดนิยมของสมาร์ตโฟน โดยได้ทำการสำรวจผู้ใช้โทรศัพท์ประเภทสมาร์ตโฟน (Smart Phone) พบว่าในประเทศไทย ไลน์ (Line) เป็นแอปพลิเคชันยอดนิยมอันดับ 1 รองลงมาคือ เฟซบุ๊ก (Facebook) โดยมีวัตถุประสงค์ในการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ พบว่าส่วนใหญ่ใช้เพื่อความบันเทิงและการติดต่อสื่อสาร นอกจากนี้ยังมีผลการวิจัยที่น่าสนใจคือ กลุ่มเจนเนอเรชั่นวายมีพฤติกรรมการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์มากกว่า 15 ครั้งต่อวัน โดยมีระยะเวลาเฉลี่ยรวมต่อวันอยู่ที่ มากกว่า 4 ชั่วโมง ซึ่งถือเป็นตัวเลขที่สูงมาก ซึ่งสอดคล้องกับ ผลการวิจัยของ Zocial inc. (Thumsupteam, 2557) บริษัทด้านการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเครือข่ายสังคมออนไลน์ ได้ทำการ

สำรวจคนไทยเกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่ตื่นนอนจนจบวัน พบว่า พฤติกรรมคนไทยในการใช้งานอินเทอร์เน็ตแทบจะทุกวันที่คือการใช้งานบนเครือข่าย สังคมออนไลน์ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของกิจวัตรประจำวัน โดยคนไทยที่ชอบออนไลน์ ส่วนใหญ่จะใช้งานเครือข่าย สังคมออนไลน์ ตั้งแต่ตื่นนอน ตั้งแต่ตื่นนอน เข้าห้องน้ำ ระหว่างเดินทาง เข้าไปทำงาน ขณะทำงาน หรือแม้กระทั่งก่อนนอน (ศรัณย์ธร ศศิธนากรแก้ว, 2558)

ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจของผู้รับสารที่มีอายุ 18-24 ปี และ 25-34 ปี มีความพึงพอใจในลักษณะใกล้เคียงกัน สนใจต่อรูปแบบการนำเสนอด้วยการใช้ภาษาที่เรียบง่าย เข้าใจง่าย มีการสอดแทรกภาษาบาลีและภาษาอังกฤษพร้อมคำแปล มีการใช้รูปภาพ (Image) วิดีโอ ลิงค์ดาวน์โหลด (Video Link Download) และการใช้เสียง (Sound) เพื่อให้เหมาะกับยุคสมัย พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี ใช้จุดอ่อนของโลก คือมนุษย์ยังคงมีกิเลส มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งเป็นเหตุแห่งทุกข์ เมื่อผู้คนเครียดมาก ทุกข์มาก จึงเป็นโอกาสการเข้าถึงธรรมะเพื่อการดับทุกข์ โดยปรับรูปแบบให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน ซึ่งการสื่อสารด้วยนวัตกรรมใหม่เหล่านี้สามารถใช้โน้มน้าวใจด้วยหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ภายใต้ทฤษฎีกระบวนการทัศนการเล่าเรื่อง และทฤษฎีสัญญาวิทยา ปรากฏเนื้อหาในพระสูตร หรือธรรมะของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง

ในขณะเดียวกัน ยังพบว่า การสื่อสารพุทธศาสนาสมัยปัจจุบัน สื่อที่เข้าถึงกลุ่มคนเจนเนอเรชั่นวายคือ สื่อสิ่งพิมพ์ สอดคล้องกับผลการศึกษาของคชพรรณรัตน์ ดิษบรรจง (2558) ศึกษาการพัฒนา รูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน ผลการศึกษาส่วนหนึ่งพบว่า การเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชนในปัจจุบัน คือ สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือ พอคเก็ตบุ๊ก หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร ที่เป็นเช่นเป็นเพราะ สื่อสิ่งพิมพ์สามารถจัดเก็บได้นาน ดังตัวอย่างคือ พระไตรปิฎก เสาหินอโศกของพระเจ้าอโศกมหาราช หลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง เป็นต้น ซึ่งสื่อสิ่งพิมพ์สำหรับเผยแพร่หลักธรรมในพุทธศาสนาที่เห็นได้ชัดในปัจจุบัน บทความ งานเขียนต่าง ๆ ที่เป็นผลงานของพุทธทาสภิกขุ นิตยสารสาวิกา หรือแม้แต่งานเขียนของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุต

ผลการวิจัยครั้งนี้ยังมีข้อมูลจากการวิจัยสนับสนุนด้วยว่า การเผยแพร่ธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นวิธีการเผยแพร่ที่มีความยืดหยุ่นสามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับคนแต่ละประเภทด้วย ดังพระองค์ทรงเปรียบมนุษย์เหมือนบัว ซึ่งแต่ละคนมีความแตกต่างกันในเรื่องความรู้ ความสามารถ ความเข้าใจในการรับรู้ และการยอมรับ และความสามารถเข้าถึงหลักที่ลึกซึ้งได้ การเผยแพร่ธรรมะที่ใช้หลักธรรมตามรูปแบบที่พระองค์ทรงแสดงเป็นแบบอย่างไว้ จึงเป็นวิธีที่ดีและเหมาะสมที่สุด สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการโน้มน้าวให้คนกลุ่มเจนเนอเรชั่นวายเข้าร่วมกิจกรรม และมีส่วนร่วมการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เผยแพร่สืบทอดในเจนเนอเรชั่นต่อ ๆ ไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1) การสื่อสารศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชั่นวาย สถาบันทางศาสนาที่เกี่ยวข้อง ควรมีการเพิ่มเติมการสื่อสารด้วยการคัดย่อคำคม แล้วนำเสนอคำคมที่เป็นไฮไลท์ของการจำลองรูปแบบการสื่อสารแบบสมัยพุทธกาล คือ การสื่อสารแบบปากต่อปาก ผ่านสื่อต่าง ๆ ให้มากขึ้น เพราะปัจจุบันประชาชนเสพสื่อจากการอ่านและการฟังน้อยลง โดยที่คัดย่อหรือตัดข้อความมาโดยย่อ เน้นเฉพาะแก่น สื่อผ่านสื่อสังคมออนไลน์ให้มากขึ้น เชื่อว่าจะง่ายต่อการสื่อสารและรับสื่อของกลุ่มเป้าหมายหรือพุทธศาสนิกชนได้ง่ายขึ้น

2) การสื่อสารศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชั่นวาย โดยการใช้สื่อบุคคล ด้วยวิธีการเทศน์ สารายธรรม สันทนาธรรม ปุจฉา-วิสัชนาในลักษณะมุขปาฐะ โดยพระสงฆ์ที่มีอิทธิพล ในการโน้มน้าวจิตใจพุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชั่นวาย เพื่อให้เข้าถึงแก่นแท้ของหลักธรรม สำหรับนำไปประพฤติปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันได้อย่างสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันได้อย่างถูกต้อง เกิดความสุขเพราะสื่อบุคคลยังคงมีอิทธิพลต่อผู้รับสารอยู่มาก โดยเฉพาะสื่อบุคคลที่ได้รับการยอมรับนับถือจากคนสังคม

สถาบันทางศาสนาหรือผู้เกี่ยวข้องต่อการเผยแผ่ศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชั่นวาย เพื่อให้การเข้าร่วมในกิจกรรมเพื่อการสืบทอดพุทธศาสนาให้ยั่งยืนและมั่นคง ด้วยสื่อกิจกรรมในลักษณะหลักสูตรอบรมเชิงปฏิบัติที่มีการปฏิบัติด้วยตนเอง โดยจำลองสถานการณ์ สร้างบรรยากาศ จัดสภาพแวดล้อม คุณสมบัติผู้สอนที่เหมาะสมกับกลุ่มคนเจนเนอเรชั่นวายซึ่งบุคคลที่ต้องการรับรู้เชิงประจักษ์ด้วยตนเอง ด้วยเหตุและผลที่ชัดเจน

3) การสื่อสารหลักธรรมในพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชั่นวาย สถาบันหรือผู้เกี่ยวข้อง ควรพิจารณาวัตถกรรมการสื่อสารด้วยการนำเครื่องมืออุปกรณ์สมัยใหม่ที่อยู่ในความนิยม หรือมีอิทธิพลต่อการรับรู้ของคนในสังคม และนำเสนอข่าวสารแบบเชิงรุกโดยเฉพาะการใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) มาใช้เป็นช่องทางสำหรับการสื่อสารในเข้าถึงกลุ่มคนเจนเนอเรชั่นวาย ซึ่งจะทำให้ข้อมูลข่าวสารไปถึงกลุ่มเป้าหมายได้ง่ายขึ้น และมีค่าใช้จ่ายน้อยเมื่อเทียบกับสื่อหลัก เช่น วิทยุ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ ในขณะที่ตัวสาร (Message) ควรคงไว้ซึ่งหลักธรรมในพุทธศาสนาแบบมุขปาฐะ โดยพระสงฆ์หรือบุคคลที่มีอิทธิพลในการโน้มน้าวจิตใจด้วย

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรศึกษาเกี่ยวกับนวัตกรรมการสื่อสารสมัยใหม่เพื่อเป็นช่องทางสำหรับการสื่อสารในการเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนา เพื่อโน้มน้าวให้พุทธศาสนิกชนเจเนอเรชันวาย
- 2) ควรมีการศึกษาเรื่อง ช่องทางการสื่อสารสำหรับเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับพุทธศาสนิกชนเจเนอเรชันวาย เพื่อเป็นการยืนยันหรือปฏิเสธว่าช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นช่องทางที่พุทธศาสนิกชนเจเนอเรชันวายเปิดรับมากที่สุด
- 3) ควรศึกษารูปแบบกิจกรรมเชิงรุกที่เหมาะสมในการสื่อสารพุทธศาสนาในการเผยแผ่หลักธรรมในพุทธศาสนา เพื่อโน้มน้าวให้พุทธศาสนิกชนเจเนอเรชันวายเกิดความสนใจและเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมขึ้น และนำไปสู่ความสำเร็จของการเผยแผ่ธรรมะ โดยเข้าถึงใจพุทธศาสนิกชนทุกวัย
- 4) งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ จึงควรศึกษาในเชิงปริมาณ เช่น การวิจัยเชิงสำรวจ เพื่อจะทำให้เข้าใจความคิดเห็นของกลุ่มเจเนอเรชันวายที่ครอบคลุมยิ่งขึ้น เพื่อเป็นประโยชน์ในด้านวิชาการต่อไป

บรรณานุกรม

- กมลรัฐ อินทรทัศน์. (2546). เทคโนโลยีสารสนเทศและทฤษฎีการสื่อสาร. ใน *ประมวลสาระชุดวิชาปรัชญา นิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร* (หน่วยที่ 14). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. (2556). *สถิติคดีย้อนหลังระหว่างปี พ.ศ. 2551–2555*. สืบค้นจาก https://www.m-society.go.th/ewt_news.php?nid=9724
- กรรณิการ์ อัครเดชา. (2550). *การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กรรณิการ์ อัครเดชา. (2553). *การสื่อสารของมนุษย์*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กระทรวงสาธารณสุข, สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์. (2558). *สถิติสาธารณสุข พ.ศ. 2557*. นนทบุรี: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก. สืบค้นจาก http://bps.moph.go.th/new_bps/sites/default/files/health_statistics2557.pdf
- กฤตพล ไชยผล, กิตติศักดิ์ เอี่ยมสะอาด, และธราพล ล่อใจ. (2556). *ทำไมวัยรุ่นไทยจึงไม่ชอบการเข้าวัดทำบุญ*. สืบค้นจาก <https://sites.google.com/site/tongniyomthai/thami-way-run-thiy-mi-khea-wad-tha>
- กาญจนา แก้วเทพ, และทิฆัมพร เอี่ยมเรไร. (2554). *การสื่อสาร ศาสนา กีฬา*. กรุงเทพฯ: โครงการเมธีวิจัยอาวุโส ฝ่ายวิชาการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กิตติมา สุรสนธิ. (2542). *ความรู้ทางการสื่อสาร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชลพรรณรัตน์ ดิษบรรจง. (2558). *การพัฒนารูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแก่พุทธศาสนิกชน* (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ฉวีเมธ สุกโขทัย. (2553). *การประยุกต์แนวคิดการตลาดเพื่อสังคมในการเผยแพร่ธรรมะ กรณีศึกษาพระมหาวิมลชัย วชิรเมธี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์. (2552). *หลักพุทธศาสนา = Buddhist principles: PY 210* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- ชิตาภา สุขพลำ. (2545). *การพูดโต้แย้งแสดงเหตุผล: เอกสารประกอบการสอนวิชา 2146 = Argumentation and debate*. ชลบุรี: ภาควิชานิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ชิตาภา สุขพลำ. (2548). *การสื่อสารระหว่างบุคคล*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ณัฐนันท์ ประกายสันติสุข. (2542). *ประสิทธิผลของการสื่อสารในการเผยแพร่ธรรมะ: หลักสูตรการพัฒนาจิตให้เกิดปัญญาและสันติสุข (ฉบับย่อ)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.
- ณัฐภัทร์ พงษ์เสาร์. (2559ก). *กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ศาสนาพุทธนิกายเซ็นของพระดิช นัท ฮันท์* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ณัฐภัทร์ พงษ์เสาร์. (2559ข, กรกฎาคม). *กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อเผยแพร่ศาสนาพุทธนิกายเซ็นของพระดิช นัท ฮันท์*. เอกสารนำเสนอ ใน การประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาติ ประจำปี 2559 หัวข้อ นวัตกรรมนิเทศศาสตร์และการจัดการ, คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (น. 211-229). สืบค้นจาก <http://gscm.nida.ac.th/public-action/Proceeding/2559/13.pdf>
- ทองหล่อ วงษ์ธรรมา. (2553). *การเปรียบเทียบศาสนาและการศึกษาประเด็นสำคัญ*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ทิพย์ชล เทพรังศิริกุล. (2553). *การวิเคราะห์สื่อและการสร้างสารที่ใช้ในการเผยแพร่หลักธรรมทางพุทธศาสนา: กรณีศึกษาเปรียบเทียบ แม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด กับพระมหาสมปอง ตาลปุตโต* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ทิพย์พิมล เกียรติวาทีรัตนะ (บก.). (2552). *GenY- ประเทศไทยจินตนาการถึงชาวดิวันพรุ่งนี้*. กรุงเทพฯ: กรุงเทพฯธุรกิจ Bizbook.
- ธนพร จุลศักดิ์. (2554). *รูปแบบของการเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ผ่านสื่อสังคมออนไลน์* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, กรุงเทพฯ.
- ธีรวิศ บำเพ็ญบุญบารมี. (2550). *บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแพร่ธรรมะในสมัยพุทธกาล*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ธีระพล มะอาจเลิศ. (2556). *การวิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอและกลยุทธ์การสื่อสารในการเผยแพร่พุทธธรรมของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี): กรณีศึกษาผลงานนิพนธ์ชุดธรรมประยุกต์สำหรับคนรุ่นใหม่* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ.

- นพรัตน์ สมสาสวัสดิ์. (2554). *การศึกษาวิเคราะห์อริยมรรคมีองค์ ๘ เพื่อการหลุดพ้นจากกรรม* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- นันทา ขุนภักดี. (2529). *การพูด* (พิมพ์ครั้งที่ 2). นครปฐม: ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นิรดา ไวยะนันท์. (2558). กลยุทธ์การสื่อสารพระพุทธศาสนาผ่าน www.dmc.tv ของวัดพระธรรมกาย. *วารสารการสื่อสารและการจัดการ* นิต้า, 1(3), 103-124.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2527). *การมีส่วนร่วมของประชาชน นโยบายและกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาในปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภารพิมพ์.
- บุญศรี ปราภณศักดิ์, และศิริพร จิรวัดน์กุล. (2536). *การสื่อสารเพื่อคุณภาพการพยาบาล* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรมะ สตะเวทิน. (2539). *การสื่อสารมวลชน: กระบวนการและทฤษฎี*. กรุงเทพฯ: คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์, ดวงพร คำบุญวัฒน์, หฤทัย ชัดนาค, ศิวพร ศรีสมัย, ดวงแข บัวประโคน, จำเริญ ไยชิด และคณะ. (2549). *การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน: จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- พระไตรปิฎก ฉบับเรียนพระไตรปิฎก เวอร์ชัน 2. (2545). *พุทธประวัติ*. สืบค้นจาก <http://www.learntripitaka.com/History/Buddhist.html>
- พระไพศาล วิสาโล. (2557). เทคโนโลยีในทัศนะของพุทธศาสนา. *นิตยสาร CHIP*, 10(3). สืบค้นจาก <https://www.visalo.org/columnInterview/chip10.htm>
- พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน. (2555). *พัฒนาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากมุขปาฐะถึงโลกไซเบอร์*. สืบค้นจาก <http://www.cybervanaram.net/index.php/2009-12-17-14-43-37-13/860-2012-11-09-04-06-10>
- พระมหาสมชาย กลิ่นจันทร์. (2559). *การเผยแผ่พระพุทธศาสนา: การพัฒนารูปแบบและวิธีการเชิงรุกของคณะสงฆ์ไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- มารีสา แสงกุลศิริศักดิ์. (2532). *กลยุทธ์ในการใช้สื่อประเภทละครเวทีเพื่อโน้มน้าวใจให้รักษาความสะอาดและสิ่งแวดล้อม: ศึกษาเฉพาะกรณีละครเรื่อง "ดาวิเศษตะลุยเมืองมอมแมม"*. กรุงเทพฯ: คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เมตตา กฤตวิทย์, พัทธนี เขยจรรยา, และถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. (2530). *แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ชมรมวิจัยและพัฒนานิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ระวีวรรณ ประกอบผล, และทวี สุรฤทธิกุล. (2540). พฤติกรรมการสื่อสารทางการเมือง. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชา พฤติกรรมการสื่อสาร* (หน่วยที่ 14, น. 253-305). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช.
- วศิน ประดิษฐ์ศิลป์. (2556). *นวัตกรรมทางวิธีคิดเพื่อการสื่อสารศาสนาของพระไพศาล วิสาโล* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- วศิน ประดิษฐ์ศิลป์. (2557, มิถุนายน). *ระบบความคิดที่มีอิทธิพลต่อนวัตกรรมทางการสื่อสารศาสนาของพระไพศาล วิสาโล*. เอกสารนำเสนอ ใน การประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาติ ประจำปี 2557 หัวข้อ นวัตกรรมนิเทศศาสตร์และการจัดการ, คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (น. 157-173). สืบค้นจาก <http://gscm.nida.ac.th/public-action/Proceeding/2557/2-3.pdf>
- วีรยุทธ วิเชียรโชติ, และนวลเพ็ญ วิเชียรโชติ. (2531). จิตวิทยาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์. ใน ชม ภูมิภาค (บก.), *การศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา* (ล. 2, น. 536-617). กรุงเทพฯ: สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย.
- วุฒิชชาติ สุนทรสมัย. (2546). การส่งเสริมการตลาด. ใน *เอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรมองค์กร และการจัดการการตลาด* (หน่วยที่ 14, น. 319-373). นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช.
- ศรัณย์ธร ศศิณกรแก้ว. (2558). การยอมรับเครือข่ายสังคมออนไลน์ (SNS) ของกลุ่มเจนเอชวันวาย (Gen Y). *วารสารสุทธิปริทัศน์*, 29(92), 65-79.
- ศรีกัญญา มงคลศิริ. (2548). Marketing to gen Y. *Brand Age*. 6(9), 136-137.
- สมฤดี นิโครพัฒน์ยิ่งยง. (2537). *แนวทางในการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม.
- सानิตย์ กายาผาด, ไชยา ภาวบุตร, และสุรศิลป์ มูลสิน. (2542). *เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อชีวิต*. กรุงเทพฯ: เจริญเทพ เอ็ดดูเคชั่น.
- สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. (2559). สถิติการรับแจ้งและจับกุมกลุ่มคดีอุกฉกรรจ์และสะเทือนขวัญ จำแนกตามประเภทคดีที่รับแจ้ง ทัวราชอาณาจักร พ.ศ. 2549-2558. สืบค้นจาก <http://service.nso.go.th/nso/web/statseries/statseries13.html>
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2560). *รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2560*. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง. สืบค้นจาก <https://www.etda.or.th/publishing-detail/thailand-internet-user-profile-2017.html>

- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). *สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2553 (ทั่วราชอาณาจักร)*.
 กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง. สืบค้นจาก <http://popcensus.nso.go.th/file/popcensus-10-01-56-T.pdf>
- สิริลักษณ์ ศรีจินดา. (2553). *การใช้วาทศิลป์ทางภาษาเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระมหาจุฬาลงกรณ วชิรเมธีผ่านสื่อมวลชน* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2550). *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน ย่อความจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี 45 เล่ม*. (พิมพ์รวมเล่มเดียวจบ ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สุภาพรณ กลิ่นนาค. (2557). *การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศกับผลกระทบด้านพุทธศาสนา*. สืบค้นจาก <http://phd.mbu.ac.th/index.php/2014-08-28-08-57-4/99-2014-09-19-23-56-30>
- สุวัฒน์ จันทระจาง. (2540). *ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- เสาวนีย์ สิกขาบัณฑิต. (2528). *เทคโนโลยีทางการศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- อรรธรณ ปิลันธน์โอวาท. (2554). *การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ* (พิมพ์ครั้งที่ 6 ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาทิตย์ หลวงละ. (2559). *การใช้เว็บไซต์เฟซบุ๊กทางอินเทอร์เน็ตของพระสงฆ์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- Andersen, K. E. (1971). *Persuasion: Theory and practice*. Boston: Allyn and Bacon.
- Berger, P. L. (1967). *The sacred canopy: Elements of a sociological theory of religion*. Garden City, NY: Doubleday.
- Berlo, D. K. (1960). *The process of communication: An introduction to theory and practice*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Bettinghaus, E. P. (1980). *Persuasive communication* (3rd ed.). New York, NY: Holt, Rinehart and Winston.
- Bettinghaus, E. P., & Cody, M. J. (1994). *Persuasive communication* (5th ed.). Fort Worth, TX: Harcourt Brace College.
- Cohen, J. M., & Uphoff, N. T. (1980). Participation's place in rural development: Seeking clarity through specificity. *World Development*, 8(3), 213-235.
 doi:[https://doi.org/10.1016/0305-750X\(80\)90011-X](https://doi.org/10.1016/0305-750X(80)90011-X)

- Faour, H., & Heinze, A. (2013, March). *The use of social media to attract generation Y in organisations*. Paper presented at the 18th UKAIS Annual Conference: Social Information Systems, Worcester College, Oxford, UK. Retrieve from <http://usir.salford.ac.uk/id/eprint/28502>
- Hall, E. T. (1973). *The silent language*. Garden City, NY: Anchor Books.
- Hovland, C. I., Janis, I. L., & Kelly, H. H. (1953). *Communication and persuasion*. New Haven: Yale University Press.
- Howe, N., & Strauss, B. (2000). *Millennials rising: The next great generation*. New York: Vintage Books.
- Jonas-Dwyer, D., & Pospisil, R. (2004). The millennial effect: Implications for academic development. In *Transforming Knowledge into Wisdom, Proceedings of the 27th HERDSA Annual Conference*, Miri, Sarawak, 4-7 July 2004. Retrieve from <http://www.herdsa.org.au/research-and-development-higher-education-vol-27>
- Lazarsfeld, P., & Menzel, H. (1963). Mass media and personal influence. In Wilbur Schramm (Ed.), *The science of human communication: New directions and new findings in communication research* (pp. 94-115). New York: Basic Books.
- McGuire, W. J. (1973). *Persuasion resistance and attitude change*. In Ithiel de Sola Pool, Wilbur Schramm, Frederick W. Frey, Nathan Maccoby & Edwin B. (Eds.), *Handbook of communication* (pp. 216-241). Chicago: Ran McNally College Publishing.
- Miller, W. J. (2013). iPolitics: Talking government with the American idol generation. *e-Journal of Public Affairs*, 2(1), 32-52. doi:10.21768/ejopa.v2i1.10
- Myers, M. T., & Myers, G. E. (1982). *Managing by communication: An organizational approach*. New York: McGraw-Hill.
- Oblinger, D. (2003). Boomers & gen-xers, and millennials: Understanding the “new students”. *EDUCAUSE Review*, 38(4), 36-40, 44-45.
- Perloff, R. M. (2017). *The dynamics of persuasion: Communication and attitudes in the 21st century* (6th ed.). New York, NY: Routledge.
- Poindexter, S. (2003). The case holistic learning: Sandra poindexter. *Change: The Magazine of Higher Learning*, 35(1), 24-30. doi:10.1080/00091380309604741

- Praputtasadsana65. (ม.ป.ป.). *การสอนและการเผยแพร่พระพุทธศาสนา*. สืบค้นจาก <https://sites.google.com/site/praputtasadsana65/bth-thi-1-prawati-khwam-pen-ma-phraphuthth-sasna/1-4-kar-sxn-laea-kar-phay-phaer-phraphuthth-sasna>
- Raines, C. (2003). *Connecting generations: The sourcebook for a new workplace*. Menlo Park, CA: Crisp.
- Randall, H. (1965). Nonverbal communication: Explorations into time, action and object. In James H. Campbell & Hal W. Hepler (Eds.), *Dimensions in communication, reading* (pp. 161-165). Belmont, CA: Wadsworth.
- Schramm, W. (1973). Channels and audiences. In Ithiel de Sola Pool, Wilbur Schramm, Frederick W. Frey, Nathan Maccoby & Edwin B. (Eds.), *Handbook of communication*. (pp. 121-122). Chicago: Ran McNally College Publishing.
- Schramm, W., & Roberts, D. F. (Eds.). (1971). *The process and effects of mass communication*. Urbana, IL: University of Illinois Press.
- Seymour-Smith, C. (1986). *Macmillan dictionary of anthropology*. London: Macmillan Press.
- Tapscott, D. (2009). *Grown up digital: How the net generation is changing your world*. New York: McGraw-Hill
- Thumbsupteam. (2557). *ข้อมูลพฤติกรรมและความเชื่อมโยงของ Social Network ไทย โดย Zocial Inc.* สืบค้นจาก <https://thumbsup.in.th/2014/05/social-network-behavior-thailand-zocial-inc/>
- Trenholm, S., & Jensen, A. (2008). *Interpersonal communication* (6th ed.). Belmont, CA: Wadsworth.
- Yarrow, K., & O' Donnell, J. (2009). *Gen BuY: How tweens, teens, and twenty-something are revolutionizing retail*. San Francisco: Jossey-Bass.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบบันทึกข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ

แบบบันทึกข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ

เรื่อง

การสื่อสารพุทธศาสนาจากมูลนิธิการศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชั่นวาย

ชื่อหนังสือ

ชื่อผู้แต่ง

เลขหน้า ปีที่พิมพ์

สถานที่พิมพ์ :

ข้อมูลสำคัญ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

สรุปข้อมูลสำคัญ.....

.....

.....

.....

ความเห็นผู้วิจัยต่อข้อมูลสำคัญ

.....

.....

วันที่จดบันทึก

ลงชื่อ.....ผู้บันทึก

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Performance)

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก

1. หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ (จำนวน 3 คน)

- 1.1 นายภูมิพัฒน์ อุนสวัสด์ธอภา
- 1.2 นายกรุณพล พานิช
- 1.3 นางสาวศศวรรณ จิรายุส

2. เสถียรธรรมสถาน (จำนวน 3 คน)

- 2.1 แม่ชีไมลี เขียวสะอาด
- 2.2 แม่ชีจิตตานันท์ สัมมา
- 2.3 นางนันทวรรณ พรหมเพ็ญ

ภาคผนวก ค

รายชื่อผู้ร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group)

รายชื่อผู้ร่วมสนทนากลุ่ม

1. หอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ กรุงเทพฯ (จำนวน 2 กลุ่ม ๆ ละ 7 คน)

1.1 กลุ่มที่ 1

1.1.1	นางสาวชญาณันธิชญ์	สุภาพ	อายุ 29 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท
1.1.2	นางรัชนัน	พุทธสารณ์	อายุ 34 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท
1.1.3	นางสาวจุฑาทิพย์	หิภขุนทด	อายุ 33 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท
1.1.4	นางสาวอติตยา	พุ่มนาค	อายุ 24 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท
1.1.5	นางสาวศรีประไพพร	ลี้มแก้ว	อายุ 26 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท
1.1.6	นางสาวกัลยานี	อุปฮาด	อายุ 22 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท
1.1.7	นายอัฐพล	ทองทิพย์	อายุ 26 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท

1.2 กลุ่มที่ 2

1.2.1	นายวัชรพงษ์	บุญมาประเสริฐ	อายุ 36 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท
1.2.2	นางสาวธัญดา	จารุศวัส	อายุ 35 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท
1.2.3	นายฤทธิเดช	ทรัพย์ทวีกุล	อายุ 29 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท
1.2.4	นางสาวไศศิษฐา	พงศ์ชัยโรจน์	อายุ 35 ปี	อาชีพพนักงานต้อนรับ
1.2.5	นางสาวปัทมน	ชัยจิระกุล	อายุ 27 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท
1.2.6	นางสาวกมลวรรณ	ทองเหลา	อายุ 27 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท
1.2.7	นางสาวณัฐินี	ปรีชาหาญ	อายุ 25 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท

2. เสถียรธรรมสถาน (จำนวน 2 กลุ่ม ๆ ละ 7 คน)

2.1 กลุ่มที่ 1

2.1.1	นางสาวภิญญา	กองสินซ์	อายุ 28 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท
2.1.2	นางสาวอารดา	เรียงสุวรรณ	อายุ 29 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท
2.1.3	นางสาวณัฐวดี	ชูชื่น	อายุ 28 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท
2.1.4	นางสาวจิตรดา	เคนเหลื่อม	อายุ 28 ปี	อาชีพพนักงานต้อนรับ
2.1.5	นายพีรวัฏร์	นัยอนันต์	อายุ 25 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท
2.1.6	ณัชญา	เฟื่องกวิณสมบัติ	อายุ 29 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท
2.1.7	สิริภัทร	เวโรจน์	อายุ 25 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท

2.2 กลุ่มที่ 2

2.2.1	นางสาวเจนจิรา	นทีตานนท์	อายุ 32 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท
2.2.2	นายปวัตพงษ์	แหวนทอง	อายุ 31 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท
2.2.3	นางสาวอรยา	แสงพล	อายุ 24 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท
2.2.4	พิชญา	ชมะรัตน์	อายุ 24 ปี	อาชีพพนักงานต้อนรับ
2.2.5	พิชญา	ปรีสุเก	อายุ 23 ปี	อาชีพพนักงานบริษัท
2.2.6	พิกานันท์	ลาภใหญ่	อายุ 35 ปี	อาชีพพนักงานต้อนรับ
2.2.7	นیرชา	ฤทธิมนตร์	อายุ 29 ปี	อาชีพพนักงานต้อนรับ

ภาคผนวก ง

แบบคำถามนำการสัมภาษณ์เชิงลึก

(Guideline Interview Questions for In-depth Interview)

แบบคำถามนำการสัมภาษณ์เชิงลึก

เรื่อง

การสื่อสารพุทธศาสนาจากมูลนิธิการศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชั่นวาย

สัมภาษณ์ วันที่..... เดือน พ.ศ. 2560

สถานที่สัมภาษณ์

เริ่มเวลา..... สิ้นสุดการสัมภาษณ์เวลา

ข้อมูลส่วนบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

- (1) ชื่อ/ชื่อสกุล
- (2) ตำแหน่ง
- (3) ปฏิบัติหน้าที่ด้าน
- (4) ระยะเวลาปฏิบัติงานในสถาบันนี้

คำถามนำ

1. นโยบาย/แนวคิด/กระบวนการดำเนินกิจกรรมทางศาสนาเป็นอย่างไร

.....
.....
.....

2. โครงสร้างการดำเนินงานของสถาบัน เป็นอย่างไร

.....
.....
.....

3. การวางแผนการดำเนินกิจกรรมทางศาสนา มีกระบวนการอย่างไร

.....
.....
.....

4. รูปแบบการสื่อสารศาสนาในกิจกรรมของแต่ละกลุ่ม/ประเภท มีการพิจารณาแบ่งอย่างไร
แบ่งออกเป็นกี่ประเภท อะไรบ้าง (อาทิ สื่อบุคคล สื่อมวลชน สื่อกิจกรรม สื่อดิจิทัลฯลฯ)
.....
.....
5. กิจกรรมทางศาสนาแต่ละประเภท การกำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้เข้าร่วม และหลักเกณฑ์การ
เลือกกลุ่มเป้าหมาย
.....
.....
.....
7. กิจกรรมทางศาสนาที่กำหนด มีกิจกรรมอะไรบ้างที่เน้นหรือเจาะจงไปที่กลุ่มคนในช่วงอายุ 20-37
ปี และสถาบันมีแนวคิดในการสื่อสารให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายนี้อย่างไร.....
.....
.....
.....
.....
8. เนื้อหาการสื่อสารที่ใช้ในการเผยแผ่ไปยังกลุ่มเป้าหมายมีอะไรบ้าง และเป้าประสงค์ความ
ต้องการของสถาบันเป็นอย่างไร
.....
.....
.....
9. แนวทางการโน้มน้าวใจกลุ่มคนรุ่นใหม่และการมีส่วนร่วมสำหรับกลุ่มคนเจนเอเรชั่นวาย
หรือกลุ่มคนอายุระหว่าง 20-37 ปี ให้เข้ามามีส่วนร่วมทำกิจกรรมด้านศาสนาเป็นอย่างไร
.....
.....
.....
10. ความแตกต่างระหว่างรูปแบบ/กระบวนการการสื่อสารในอดีต และนวัตกรรมการสื่อสารที่
ใช้สื่อสารพุทธศาสนาในปัจจุบันเป็นอย่างไร
.....
.....
.....

11. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานมีอะไรบ้าง อย่างไร

.....

.....

.....

12. ในอนาคตมีการวางแผนการพัฒนานวัตกรรมการสื่อสารทางศาสนาหรือไม่ (ถ้ามี) แนวทางของแผนเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

ภาคผนวก จ

แบบคำถามนำการสัมภาษณ์การสนทนากลุ่ม
(Guideline Interview Questions for Focus Group)

แบบคำถามนำการสัมภาษณ์การสนทนากลุ่ม
เรื่อง

การสื่อสารพุทธศาสนาจากมูลนิธิการศาสนาสู่พุทธศาสนิกชนเจนเนอเรชั่นวาย

สัมภาษณ์ วันที่..... เดือน พ.ศ. 2560

สถานที่สัมภาษณ์

เริ่มเวลา..... สิ้นสุดการสัมภาษณ์เวลา

บุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ/ชื่อสกุล

- (1)
- (2)
- (3)
- (4)
- (5)
- (6)
- (7)

คำถามนำ

1. เหตุผลของแต่ละท่าน ที่เข้าร่วมกิจกรรม ณ สถาบันแห่งนี้

.....
.....
.....

2. ความเห็นต่อกิจกรรมการสื่อสารพุทธศาสนาต่อการเผยแผ่หลักธรรมของสถาบันแห่งนี้เป็นอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

3. การสื่อสารในการเผยแผ่ศาสนาพุทธสู่พุทธศาสนิกชนกลุ่มคนที่มีอายุ 20-37 ปี และการสื่อสารเพื่อเข้าถึงกลุ่มที่มีอายุ 20-37 ปี เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

4. สื่อที่มีอิทธิพลหรือสามารถโน้มน้าวใจของพุทธศาสนิกชนให้มีส่วนร่วมปฏิบัติธรรม/กิจกรรมทางศาสนาเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

5. กิจกรรมของสถาบันแห่งนี้สามารถส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมการปฏิบัติ ได้เรียนรู้ หรือมีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้หรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

6. จุดเด่นหรือจุดแข็งต่อการสื่อสารพุทธศาสนาสู่พุทธศาสนิกชน อายุ 20-37 ปี หรือเจเนอเรชันวาย ของสถาบันแห่งนี้เป็นอย่างไ

.....

.....

.....

7. ปัญหา อุปสรรค ในการสื่อสารพุทธศาสนาและเผยแผ่หลักธรรมในศาสนาพุทธของสถาบันแห่งนี้ มีหรือไม่ ถ้ามี อะไรบ้าง โปรดให้เหตุผล

.....

.....

.....

8. ข้อเสนอแนะต่อการสื่อสารพุทธศาสนาต่อองค์กรที่เกี่ยวข้องกับศาสนา สำหรับกลุ่มบุคคลอายุระหว่าง 20-37 ปี

.....

.....

ลงชื่อ.....ผู้บันทึก

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ ชื่อสกุล

นายวรรณรัช ประเสริฐ

ประวัติการศึกษา

นิเทศศาสตรบัณฑิต

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

ปีที่สำเร็จการศึกษา พ.ศ. 2543